TC
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

ULUSLARARASI SINIR UYUŞMAZLIKLARI: KITA AFRİKASI ÖRNEKLEMLERİ

EMRE KALAY

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR. SİBEL TURAN

EDİRNE 2018

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİMDALI

DOKTORATEZİ

Emre KALAY tarafından hazırlanan "Uluslararası Sınır Uyuşmazlıkları: Kıta Afrikası Örnekleri" Konulu **Doktora** Tez Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 22.-23maddeleri uyarınca 19.01.2018 günü saat 14:00'da yapılmış olup, tezin* kabul edilmesine **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Sibel TURAN	kabul edilmesine	
Doç. Dr. Nergiz Dikmen Könefe	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. Burak Günay	Kabul edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Latif PINAR	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. İ. Ömer ATAŞBAŞ	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10179657
Yazar Adı / Soyadı	EMRE KALAY
T.C.Kimlik No	20962791488
Telefon	5335235908
E-Posta	ekalay@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Uluslararası Sınır Uyuşmazlıkları: Kıta Afrikası Örneklemleri
Tezin Tercümesi	International Boundary Disputes: Samples from Continental Africa
Konu	Uluslararası İlişkiler = International Relations
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2018
Sayfa	194
Tez Danışmanları	PROF. DR. SİBEL TURAN
Dizin Terimleri	Uluslararası uyuşmazlıklar=International disputes ; Uluslararası Hukuk=International Law
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

30.01.2018

İmza:.....

Tezin Adı: Uluslararası Sınır Uyuşmazlıkları: Kıta Afrikası Örneklemleri

Hazırlayan: Emre KALAY

ÖZET

Vestfalyan devletler sisteminin en önemli konularından biri olan sınırların dokunulmazlığı, uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukukun da temel uğraşılarındandır. Devletler arasında sınırların belirlenmiş ve güç yoluyla değiştirilemeyeceğinin ilke olarak benimsenmiş olması uluslararası barış ve güvenlik ortamının sağlamasında elzem olduğu düşünülmüştür. Gerçekten de uluslararası ilişkilerdeki geleneksel devlet-merkezli bakış açısından bu doğrudur. Değişen dünya koşulları ile yeni güvenlik anlayış ve algılamaları sınırların dokunulmazlığına atfedilen kutsallığı aşındırıyor olsa da günümüzde halen temel siyasi örgütlenme biçiminin ulus-devlet olması nedeniyle sınır uyuşmazlıkları uluslararası güvenlik endişelerinin temelindeki yerini kaybetmiş değildir. Dolayısıyla ortaya çıkan/ çıkacak olan sınır uyuşmazlıklarının barışçı yollarla mı yoksa güç yoluyla mı nihayete erdirileceği meselesi uluslararası gündemin en önemli konularından biri olmayı sürdürmektedir.

Afrika kıtası, sömürge geçmişinin mirası olan keyfi ve yapay sınırlar, bu sınırların belirlenme ve işaretlenme işlemlerindeki eksiklikler ve çok sayıda etnik grubun yaşadığı coğrafyaların bu sınırlar ile örtüşmemesi nedeniyle pek çok sınır uyuşmazlığı tecrübe etmiştir ve etmeye devam etmektedir. Modern devletler sistemine oldukça geç tarihlerde dahil olabilmiş Afrika devletleri için sınırların kesin olarak belirlenmesi ve sınırlar dolayısıyla çıkan/ çıkması muhtemel çatışmaların önüne geçilebilmesi öncelikli konulardandır. Kıtada ortaya çıkan sınır uyuşmazlıkları savaşlara neden olmuş, bu da kıtanın bütünleşmesi ve kıta çapında ekonomik kalkınmanın önüne engeller koymuştur. Kimi durumlarda ise Afrikalı devletler sınır uyuşmazlıklarını barışçı bir şekilde çözmeye çalışmış ve uyuşmazlıkları çözme işini uluslararası mahkemelere taşıyarak adil ve kabul edilebilir çözümler beklemiştir. Bu tez çalışması da Afrika kıtasından Uluslararası Adalet Divanı'na taşınmış ve

Divan'da çözüme kavuşturulmuş kara sınır uyuşmazlığı dava örneklemleri üzerinden yürütülecektir. Seçilen davalar incelenerek kara sınır uyuşmazlıkları konusunda UAD içtihadındaki tutarlılık veya tutarsızlıklar ve değişimler tahlil edilmeye çalışılacaktır. Bir değişim saptandığında bunun sebeplerinin neler olabileceği de tartışmaya dahil edilecektir. Çalışmanın amacı doğrultusunda dört örnek davaya odaklanılacaktır. İki Afrika devleti arasında, Uluslararası Adalet Divanı'na taşınan ilk dava Burkina Faso- Mali davası ilk basamak olarak kullanılacaktır. Daha sonraki tarihli Libya-Çad ve Nijerya-Kamerun davaları da yapılan literatür taramasında en çok rastlanılan uyuşmazlıklar olduğundan ve Divan'ın bu davalardaki hükümlerinde yapmış olduğu yorumlar uluslararası hukuk açısından büyük önem taşıdığından çalışmaya dahil edilecektir. Son olarak kıta Afrikası'nda kara sınırları ile ilgili çalışma tarihi itibari ile en son tarihli dava olan Burkina Faso- Nijer davası da eklenecektir.

Afrika kıtasından Uluslararası Adalet Divanı'na taşınmış, uluslararası sınırları ilgilendiren diğer iki dava; Benin-Nijer ve Botswana-Namibya Davaları çalışmanın dışında tutulacaktır. Benin- Nijer Davası iki ülke sınırındaki Nijer Nehri ve Mekrou Nehri bölümlerindeki uyuşmazlık ile ilgilidir ve Divan' ın hükmü sınırı, bu iki nehir üzerinde belirlemektedir. Botswana- Namibya Davası ise Chobe Nehri üzerinde bulunan Kasikili/Sedudu Adası' nın sahipliği ile ilgilidir. Her ne kadar bu davalar da ülkeler arasındaki kara sınırları ile ilgili olsa da ana coğrafi unsur nehirler olduğundan bu iki dava çalışmaya dahil edilmemiştir.

Çalışma dört ana bölümden oluşacaktır. İlk bölümde Kıta Afrikası'na genel bir giriş yapılacaktır. İkinci bölüm uluslararası sınır uyuşmazlıklarına ayrılacaktır. Üçüncü bölümde Kıta Afrikası'ndaki kara sınır uyuşmazlıklarına odaklanılacaktır. Uluslararası Adalet Divanı nezdine taşınmış ve karara bağlanmış dört dava tahlil edilecek ve Sonuç bölümünde de sıralanan sorulara cevap aranacaktır.

Anahtar kelimler: Afrika, sınır, uyuşmazlık, Uluslararası Adalet Divanı, içtihat

Name of Thesis: International Boundary Disputes: Samples From Continental Africa

Prepared by: Emre KALAY

ABSTRACT

Inviolability of frontiers, being one of the most important issues of Westphalian state system is a fundamental strive for international relations and international law. Delineation of frontiers and adoption the concept of unalterability of frontiers by force are considered to be vital for the establishment of international peace and security. Indeed this is viable from the traditional state-centric view of international relations. Though the transforming circumstances of the world and the new understandings and perceptions of security erodes the sanctity attributed to the inviolability of frontiers, boundary disputes have not lost its place at the core of international security concerns because main political organization is stil the nation-state. Therefore the question of settling the boundary disputes by wheter peaceful or violent means is still one important subject for international agenda.

Africa continent have experienced and continues to experience many boundary disputes because of the arbitrary and artificial boundaries inhereted from colonization, the poor delineation and demarcation of boundaries and not overlapping of the geography of many ethnic groups with those boundaries. Precise determination of boundaries and avoiding the possible conflicts deriving/derived from boundary questions are preliminary matters for the African states which could get included in the modern state system on late for the dates. Boundary disputes across the continent caused wars and this obstructed the integration of the continent and the economic development. At some cases African states tried to settle the boundary disputes peacefully and hoped for equitable and acceptable resolutions by taking those disputes to international courts. This dissertation is going to be moved on samples of disputes from Africa continent that were taken to and resolved by International Court of Justice. Consistencies and inconsistencies and changes at the ICJ juriprudence is going to be analyzed through examining the selected cases. If change is detected then the possible causes for it, is going to be incorporated to the

discussion. Four specific cases are going to be focused on for the purpose of the study. Burkina Faso- Mali case which was the first boundary dispute case between two African states taken to ICJ is going to be used as the first step. Then Libya- Chad and Cameroon- Nigeria cases is going to incopareted to the study for they are among the most encountered cases in the literature and for Court's interpretations in these cases are very important for international law. Lastly Burkina Faso- Niger case is going to be embodied because that is the last case for the date of this study that ICJ adjudicated.

Two other cases; Benin-Niger and Botswana-Namibia cases are going to excluded. In Benin-Niger case the dispute is related to the sectors in Niger River and Mekrou River and the Court's judgment determines the boundary in these two rivers. Botswana-Namibia Case is about the ownership of Kasikili/Sedudu Island on the Chobe River. Although these cases are about the land boundary between the countries, for the main elements are rivers in those cases the two cases are not included in this study.

Study is planned to be comprised of four main sections. In first section there is going to be a prelude to Africa continent. Second section is going to be reserved for international boundary disputes. In the third section land boundary disputes at Africa continent is going to be focused on. The four cases that were taken to and adjudicated by ICJ is going to be analyzed. In the Conclusion section there is going to be strive for the answers to the listed questions.

Key words: Africa, boundary, dispute, International Court of Justice, juriprudence

ÖNSÖZ

Bu çalışma uluslararası hukuk ve Afrika kıtası hakkında çalışmalar yapmak isteyen bir akademisyen adayı tarafından hazırlanmıştır. Bu iki alanı birleştirmek adına Afrika kıtasından Uluslararası Adalet Divanı'na taşınmış ve karara bağlanmış kara sınır uyuşmazlıkları örneklemleri seçilmiştir. Böylece hem Afrika kıtası hem de bu Uluslararası Adalet Divanı' nın bu davalarda vermiş olduğu hükümler üzerinden içtihadı üzerine bir tahlil yapmak planlanmıştır.

Bu doktora tez çalışmasının tamamlanmasına kadar geçen uzun süre boyunca kendisinden pek çok ders aldığım ve tez çalışmasında da danışmanlığımı üstlenmiş olan Prof.Dr. Sibel TURAN' a desteği ve yol göstericiliği sebebiyle büyük bir teşekkür borçluyum. Tez İzleme Komitesi üyeleri Doç.Dr. Nergiz Özkural KÖROĞLU ve Yrd.Doç.Dr. İlke ORUÇ'a da yapıcı eleştirileri ve çalışmanın tamamlanmasında göstermiş oldukları büyük kolaylıklar nedeniyle teşekkür etmek isterim.

Son teşekkürümü ise aileme; eşim Şule, oğlum Uras Kaan, annem Leyla, babam Emin ve ablam Aslı Bilge'ye sakladım; bana hayatta en önemli olan şeyin ne olduğunu asla unutturmadıkları için. Bunların hepsi aslında gurur duyabileceğiniz bir eş, bir baba, bir evlat ve bir kardeş olabilmek için…

İÇİNDEKİLER

Özet...……...……..i
Abstract ……...……iii
Önsöz……....v
İçindekiler ……vi
Kısaltmalar ……...……ix
Giriş ……...……1
Konunun Önemi ……...…….....3
Analitik Yapı ……...……..3
Araştırma Sorusu ……...……4
Çalışmanın Sınırlandırılması ……...……..4
Yöntem ……..5

1. KITA AFRİKASI HAKKINDA GENEL BİLGİLER ……...6
1.1. Coğrafi Yapı ……...10
1.1.1. Doğal Kaynaklar ……..11
1.2. Beşeri Yapı …….…....14
1.2.1. Toplumsal Yapı ……...14
1.2.2. Siyasal Yapı ……22
1.3 Değerlendirme ……..…..25

2. ULUSLARARASI SINIR UYUŞMAZLIKLARI ……30
2.1. Sınır Terimi ……31
2.2. Kara Sınırları ……...33
2.2.1 Anklav ve Ekslav ……..34
2.2.2 Terra Nullius ……36
2.2.3 Res Communis ……..38
2.3. Sınırların Belirlenmesi ……38

2.4. Sınır Uyuşmazlıklarının Barışçı Çözüm Yolları ……....41

2.4.1. Görüşme ……..42

2.4.2. Dosta Girişim ……..42

2.4.3. Arabuluculuk ……...42

2.4.4. Uzlaştırma ……43

2.4.5. Araştırma ve Soruşturma ……..43

2.4.6. Uluslararası Hakemlik ……43

2.4.7. Uluslararası Mahkemeler ……44

2.4.8.Uluslararası Örgütler Bünyesinde Uyuşmazlıkların Çözümü ...47

2.5. Sınırlar, Vestfalya, Post-Vestfalya ..……....49

3. KITA AFRİKASI' NDA KARA SINIR UYUŞMAZLIKLARI ÖRNEKLEMLERİ ……...52

3.1. Kıta Afrikası'nda Sınırlar ……...52

3.2. Kıta Afrikası'nda Sınır Uyuşmazlıklarının Çözümüne Yönelik Çabalar…….....55

3.3. Burkina Faso- Mali Davası ……62

3.3.1. Tarihsel Arka Plan ……...66

3.3.2. Dava Süreci ve Hüküm ……68

3.3.3. Hüküm Sonrası ……75

3.4. Libya- Çad Davası ……77

3.4.1. Uyuşmazlığın Tarihsel Arka Planı ……..80

3.4.2. Dava Süreci ve Hüküm ……...82

3.4.3. Hüküm Sonrası ……93

3.5. Kamerun- Nijerya Davası ……..94

3.5.1. Uyuşmazlığın Tarihsel Arka Planı …… 96

3.5.2. Dava Süreci ve Hüküm ……..103

3.5.3. Hüküm Sonrası ……...123

3.6. Burkina Faso- Nijer Davası ……..…...125

3.6.1. Tarihsel Arka Plan ……129

3.6.2. Dava Süreci ve Hüküm ……..131

3.6.3. Hüküm Sonrası …….……..137

3.7. Değerlendirme ……..138

4. SONUÇ ……..160

5. KAYNAKÇA ……162

KISALTMALAR

AB :Avrupa Birliği

ABD :Amerika Birleşik Devletleri

AfB :Afrika Birliği

AHG Res :Assembly of Heads of State and Goverment Resolution
(Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi Kararı)

AUBP :African Union Border Programme
(Afrika Birliği Sınır Programı)

BM :Birleşmiş Milletler

FROLINAT :Front de Liberation Nationale du Tchad
(Çad Ulusal Kurtuluş Cephesi)

ICJ :International Court of Justice

IGN :Institut Géographique National
(Ulusal Coğrafya Enstitüsü)

NEPAD :New Economic Partnership for African Development
(Afrika'nın Gelişmesi İçin Yeni Ekonomik Ortaklık)

OAU :Organisation of African Unity
(Afrika Birliği Örgütü)

UAD :Uluslararası Adalet Divanı

UNASOG :United Nations Aouzou Strip Observer Group
(Birleşmiş Milletler Aozu Şeridi Gözlemci Grubu)

GİRİŞ

Uluslararası hukuk, ismi ile müsemma, hem uluslararası ilişkiler hem de hukuk disiplinlerinin ayrı ayrı ilgi alanlarına girmektedir. Üniversitelerde de hem uluslararası ilişkiler hem de hukuk bölümlerinde uluslararası hukuk anabilim dallarına rastlanılmaktadır. Dolayısıyla uluslararası hukuk alanında çalışacakların uzmanlığının uluslararası ilişkiler mi yoksa hukuk mu olması gerektiği konusunda kesin bir yargıya varmak kolay değildir. Aslında sosyal bilimlerdeki ayrımın gitgide anlamını kaybettiği ve muğlaklaştığı, disiplinler arası çalışmaların daha makbul hale geldiği günümüzde böyle bir yargı verilmesinin gerekliliği dahi tartışmaya açıktır. Uluslararası Adalet Divanı içtihadı üzerine bir değerlendirme yapma amacında olan bu çalışma da bir uluslararası ilişkiler anabilim dalı öğrencisi tarafından kaleme alınmıştır.

Türkiye'de uluslararası hukuk alanında çalışan pek çok değerli akademisyen mevcuttur ve bu alanda ortaya koydukları titiz çalışmalar Türkçe yazına önemli katkılarda bulunmuştur. Ne var ki, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde uluslararası hukuk alanında çalışan araştırmacılar diğer alanlardakilere göre sayıca da oldukça az olduğundan yabacı dilde -bilhassa İngilizce- yazılmış eserler ile karşılaştırıldığında Türkçe yazın marjinal kalmaktadır. Bu da yabancı dil bilmeyenler için uluslararası hukuk yazının çok büyük bir çoğunluğuna erişememe anlamına gelmektedir. Halbuki, Türkçe öğrenim gören ve uluslararası hukuk dersleri alan binlerce uluslararası ilişkiler lisans öğrencisi vardır. Bu nedenle uluslararası hukuk alanında Türkçe yazılmış çalışmaların artması gerektiği düşünülmektedir. Bu tez çalışması da Uluslararası Adalet Divanı'na taşınmış kara sınır uyuşmazlığı örneklemleri vasıtasıyla Divan içtihadı üzerine bir değerlendirme yaparak Türkçe uluslararası hukuk yazınına az da olsa bir katkı sağlama isteğinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de uluslararası ilişkiler alanında pek de rağbet görmeyen bir başka başlık ise Afrika'dır. Geç Osmanlı döneminden itibaren başlayan Batılılaşma çabaları akademik alandaki ilginin çoğunluğunu da Batıya yöneltmiş ve 1960'larda Avrupa'daki örgütlenme ile resmi siyasi ilişkilerin başlatılması ile başlayan süreçte özellikle 1990'lar 2000'ler boyunca yoğunlaşan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne

eklemlenme istekleri doğrultusunda başlıca ilgi alanlarından biri Avrupa Birliği olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Batı kampına yanaşılması ile Türk dış politikasında Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkiler en önemli gündem maddelerinin tepesine oturmuş ve Soğuk Savaş sonrası dönemde de ağırlığını her zaman korumuştur. Türkiye'deki uluslararası ilişkiler çalışmaları da bunun dışında kalmamış ve özellikle Türk dış politikası çalışan akademisyen ve araştırmacılar ABD ile ilişkiler konusunda pek çok çalışma ortaya koymuştur. Bunların dışında, bir bölge devleti olması nedeniyle Balkanlar ve Ortadoğu çalışmaları da Türkiye'de ilgiye mazhar olmuştur. 2000'ler ile birlikte Türkiye'nin çok yönlü dış politika arayışları hızlanmış ve Türk dış politikasında uzun süre arka planda kalmış Afrika ve Latin Amerika gibi dünyanın geri kalan bölgeleri ile ilişkiler dikkat çekmeye başlamıştır. Ekonomik ilişkilerini çeşitlendirmek ve yeni pazarlara ulaşabilmek amacıyla Türkiye Afrika'ya, özellikle de Kara Afrika olarak da bilinen Sahra-altı Afrika ülkelerine ilgi göstermeye başlamıştır. 1998'de başlayan Afrika'ya açılım politikası derinleştirilmiş; 2005 yılı hükümet tarafından Afrika Yılı olarak ilan edilmiştir. Siyasi ilgi akademik alanda yansıma bulmuş ve Afrika çalışmaları hız kazanmıştır.

Türkiye'de 2000'lerden itibaren hız kazanan Afrika ilgisi, Türk akademilerinin Afrika çalışmalarını çeşitli düzeylerde kurumsallaştırmasını da doğurmuştur. 2008'de Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2011'de Kırklareli Üniversitesi Afrika Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2012'de Afrika Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2013'de İstanbul Aydın Üniversitesi Afrika Uygulama ve Araştırma Merkezi, yine aynı yıl Gazi Üniversitesi Afrika Medeniyetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi kurulmuştur. Tüm bu gelişmelere rağmen Afrika ile ilgili Türkçe akademik çalışmaların zengin olduğu söylenemez. Çalışmada kara sınır uyuşmazlıkları örneklemleri Afrika kıtasından seçilerek ilgili Türkçe yazına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Yukarıda söylenmiş olanlarla beraber düşünüldüğünde çalışmanın 2 ana başlıkla alakadar olduğu görülebilir. Biri uluslararası hukuk başlığı altında Uluslararası Adalet Divanı içtihadı, diğeri Afrika. Diğer alanlara kıyasla Türkçe yazılmış olma bakımında daha az zengin olarak değerlendirildiğinden tez çalışmasının bu alanlara yönelmesi tercih edilmiştir.

Konunun Önemi

Modern devlet sisteminin başlangıcı olarak genellikle 1648 Vestfalya Antlaşması gösterilir. Vestfalya' dan itibaren devletlerin sınırları keskinleşmeye ve kutsallık taşımaya başlamıştır. Sınırlarını kutsal ve dokunulmaz kabul eden devletler için sınırların ihlal edilmesi veya rızaları dışında değiştirilmeye çalışılması savaş sebebi sayılmıştır ki dünya siyasi tarihi devletlerin savaşması ve sınırlarının değişmesi, devletlerin yıkılması ve yeni devletlerin doğması olgularını anlatmaktadır. Sınırlar, modern devletler için temel konulardan birini oluşturduğundan uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk disiplinlerinin de ana inceleme konuları arasında yer almaktadır. Sınır uyuşmazlıkları ve sınır uyuşmazlıklarının çözümü uluslararası hukukun ana uğraşılarındandır. Dolayısıyla bu konudaki kapsamlı bir çalışmanın yazına yapacağı katkı konuya önemini vermektedir. Önceki bölümde söylenildiği gibi, Afrika ile ilgili Türkçe akademik yazının göreceli zayıflığı da düşünüldüğünde, Kıta Afrikası örneklemleri bağlamında kara sınır uyuşmazlıklarının tahlilini amaçlayan bir çalışma, Afrika temalı Türkçe yazına önemli katkıda bulunacak ve sonraki çalışmalar için bir basamak oluşturacaktır.

Analitik Yapı

Çalışma dört ana bölümden oluşacaktır. İlk bölümde Kıta Afrikası'na genel bir giriş yapılacaktır. Kıta Afrikası'nda yer alan devletler, etnik gruplar, konuşulan diller, yeraltı kaynakları, kıtanın coğrafyası ve iklimi gibi alt başlıklarda verilecek bilgiler ile Kıta Afrikası kapsamlı bir şekilde betimlenecektir.

İkinci bölüm uluslararası sınır uyuşmazlıklarına ayrılacaktır. Bu bölümde sınır ve benzer kavramlar anlatılacak, kara sınırlarının belirlenmesi ve uluslararası hukuk çerçevesinde sınır uyuşmazlıkları durumunda izlenen yollar belirtilmeye çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde Kıta Afrikası'ndaki kara sınır uyuşmazlıklarına odaklanılacaktır. Uluslararası Adalet Divanı nezdine taşınmış ve karara bağlanmış dört dava; Burkina Faso-Mali, Libya-Çad, Nijerya-Kamerun ve Burkina Faso- Nijer davaları tahlil edilecektir. Sınır sorunlarının tarihsel arka planlarına bakılacak, daha

sonra Divan'ın resmi belgeleri incelenerek davaların seyirleri ve sonuçları ortaya konulacaktır.

Sonuç bölümünde Divan'ın karara bağlamış olduğu 4 dava üzerinden tarihsel süreç içerisinde Divan içtihadında bir değişme/gelişme olup olmadığına bakılacaktır. Bir değişme/gelişme saptanmış olması durumunda ise bunun sebepleri hakkında bir görüş oluşturulmaya çalışılacaktır.

Araştırma Sorusu

Araştırma, söylenmiş olduğu gibi dört dava üzerinden yürütülecektir. Cevap aranacak sorular şunlar olacaktır:

Divan, kendisine getirilmiş olan sınır uyuşmazlığı davalarında belirli ilkeler belirlemiş midir? Belirlediyse bu ilkeler hangileridir? Divan davaları karara bağlarken tutarlılık veya tutarsızlıklar sergilemiş midir? Hangi konularda ne gibi tutarlılık ve/ya tutarsızlıklar sergilemiştir? Divan'ın vermiş olduğu kararlara bakarak nasıl bir gelişim/değişim gösterdiği saptanabilir? Gelişim/değişim saptanabilirse bunun sebepleri nelerdir?

Çalışmanın Sınırlandırılması

Hem konuyu derli toplu bir çerçevede tutabilmek hem de okuyucuya çalışmanın neyi ne kadar vaat ettiğini gösterebilmek adına çalışmanın sınırlandırılması önemlidir. Bu çalışma da zaman, mekan ve konu bakımından sınırlandırmaya tabi olacaktır. Zaman bakımından sınırlandırma 1960'lar ile günümüz (çalışma tarihi itibari ile 2017) arasında olacaktır. 1950'lerin ikinci yarısı ile başlayan 60'larda hız kazanan dekolonizasyon süreci ile birlikte Kıta Afrikası'nda bağımsız, modern devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Çalışma da bu bağımsız, modern devletler arasındaki kara sınır uyuşmazlıklarını konu edindiğinden 1960'ların zaman sınırlandırmasının başlangıcı olarak seçilmesi doğaldır. Fakat söz konusu sınır uyuşmazlıkları tarihsel arka planları olmadan anlaşılamayacağından, davaların Divan önüne gelmesine kadar olan sürecin kısa birer anlatısı da yapılacaktır.

Mekan bakımında sınırlamayı seçilen dört davanın tarafları olan ülkelerin toprakları oluşturacaktır. Bunun dışında kalan diğer Afrika devletleri arasındaki sınır uyuşmazlıkları çalışma kapsamına alınmayacaktır.

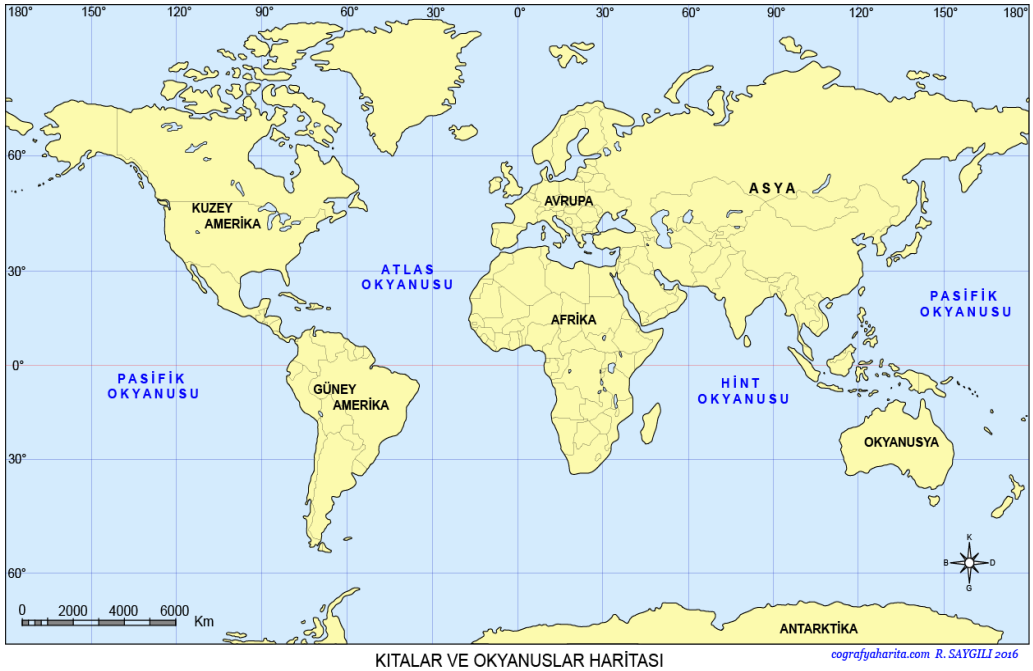
Çalışmanın konusu Uluslararası Adalet Divanı nezdine taşınan ve karara bağlanan kara sınır uyuşamazlıklarını barındıran 4 örneklem ile sınırlandırılacaktır. Bu örneklemler Afrika kıtasındaki sınır uyuşmazlıkları ile ilgili çalışmalarda en çok zikredilenler arasından seçilecektir. Bu bakımdan Afrika kıtasından Uluslararası Adalet Divanı'na taşınan ilk dava Burkina Faso- Mali davası ilk basamak olarak kullanılacaktır. Daha sonraki tarihli Libya-Çad ve Nijerya-Kamerun davaları da yapılan literatür taramasında en çok rastlanılan uyuşmazlıklar olduğundan ve Divan'ın bu davalardaki hükümlerinde yapmış olduğu yorumlar uluslararası hukuk açısından büyük önem taşıdığından çalışmaya dahil edilecektir. Son olarak kıta Afrikası'nda kara sınırları ile ilgili çalışma tarihi itibari ile en son tarihli dava olan Burkina Faso- Nijer davası da eklenecektir.

Yöntem

Çalışmada birincil kaynaklar kullanılarak karşılaştırmalı içerik analizi yapılacaktır. Uluslararası Adalet Divanı içtihadına odaklanılacağından Divan' ın, örneklem olarak seçilmiş davalar ile ilgili yayınlamış olduğu belgeler incelenecek ve farklı tarihli belgelerdeki benzerlikler ya da farklılar saptanmaya çalışılacaktır. Bunun dışında dava konusu uyuşmazlıklar ile ilgili olaylar hakkında yazılmış kitaplar, makaleler ve gazete haberleri gibi ikincil kaynaklar da olay betimlemesi dahilinde kullanılacaktır.

1-KITA AFRİKASI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Günümüzde yaygın olarak kullanılan Dünya haritalarının temelinde Gerardus Mercator olarak da bilinen Geert de Kremer'in 16. Yüzyıl'da geliştirmiş olduğu projeksiyon vardır. Bu projeksiyona göre çizilmiş haritalarda kıtalar birbirine yakın büyüklüklerde gösterilmektedir:

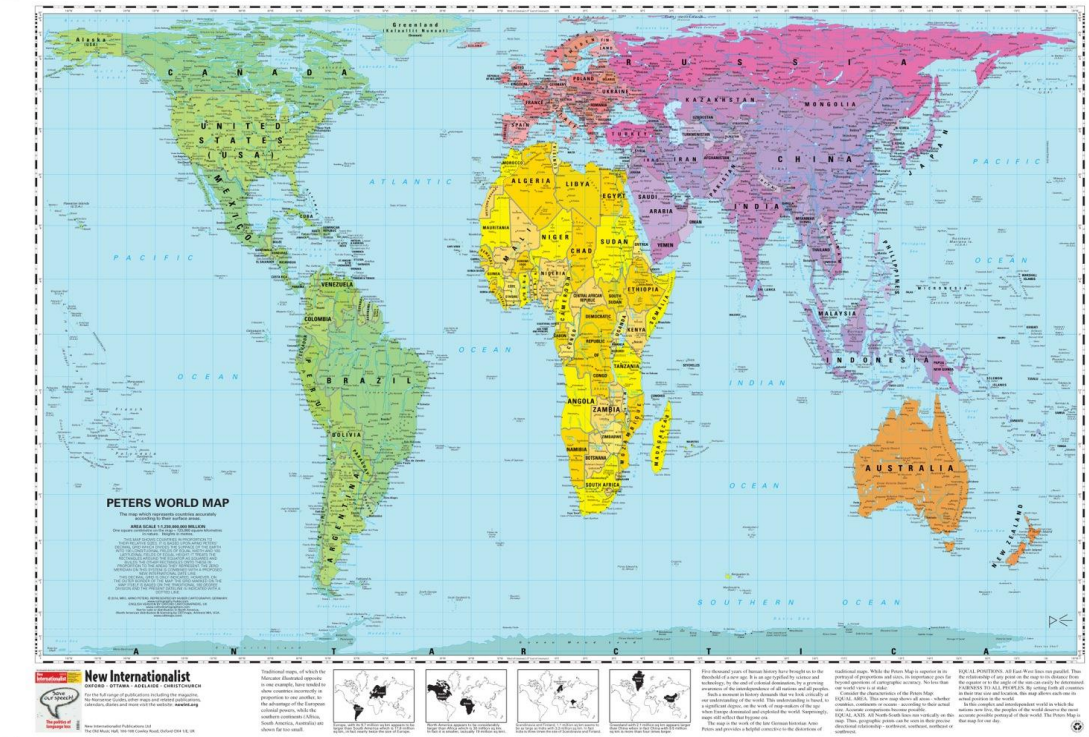

KITALAR VE OKYANUSLAR HARİTASI

Kaynak:http://cografyaharita.com/haritalarim/3g-kitalar-ve-okyanuslar-haritasi.png

Haritalarda en büyük kıta olarak Asya görülmekte, Kuzey Amerika ve Afrika kıtalarının boyutları aşağı yukarı aynı, Güney Amerika'nın Afrika'dan biraz küçük ve Avrupa'nın da Afrika'nın yaklaşık yarısı kadar görünmektedir. Ne var ki, Afrika kıtası 1 milyarın üzerinde nüfus barındıran ve 30 milyon km^2'nin üzerinde[1] alan kaplayan Dünya'nın 2. büyük kıtasıdır ve haritalarda, aslında olduğundan çok daha küçük resmedilmiştir. Mercator'unkinden başka bir projeksiyon olan Gall-Peters projeksiyonu ise dünya haritasını olması gerekene çok daha yakın bir şekilde göstermektedir ve Gall-Peters projeksiyonu ile çizilmiş dünya haritası şöyle görünmektedir:

[1]http://www.nationsonline.org/oneworld/africa.htm

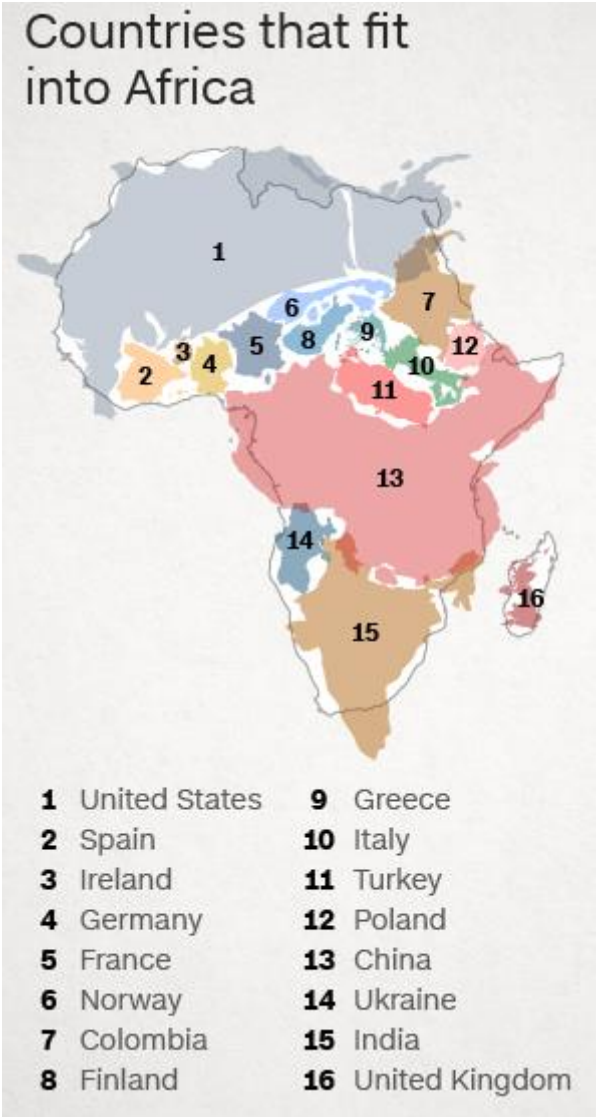

Kaynak: http://www.oxfordcartographers.com/our-maps/peters-projection-map/

Gall-Peters projeksiyonlu ve Mercator projeksiyonlu haritalar arasındaki bu devasa fark neden kaynaklanmaktadır? Bu konuda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bir görüşe göre aradaki fark teknik sorunlardan kaynaklanmaktadır. Dünyanın şeklinin yuvarlak olması, bunu küçülterek düz bir yüzeyde bozulmadan tekrar resmetmeyi neredeyse imkansız hale getirmekte ve doğal olarak coğrafi şekillerin deformasyona uğramasına neden olmaktadır. Deformasyonu asgaride tutarak derli toplu bir harita çizilmek istediğinde ise en kullanışlı şekil olarak Mercator projeksiyonlu haritalar ortaya çıkmaktadır. Diğer görüşe göre ise Mercator projeksiyonu Batı dünyasının ekonomik ve siyasi gücünü yansıtacak şekilde bilinçli olarak Amerika ve Avrupa'yı büyük göstermekte ve Dünya'nın geri kalan kısımlarını da buna göre küçük olarak çizmektedir. Yani Mercator projeksiyonu tamamen Batı'nın ideolojik perspektifinin sonucudur. Son yıllarda bu iki karşıt görüş dikkat çekmekte, tartışılmakta ve her ikisi de pek çok taraftar toplamaktadır.[2]

[2] Bkz. http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2596783/Why-world-map-youre-looking-WRONG-Africa-China-Mexico-distorted-despite-access-accurate-satellite-data.html, http://edition.cnn.com/2016/08/18/africa/real-size-of-africa/, https://www.thesun.co.uk/living/1228797/the-standard-world-map-actually-looks-nothing-like-the-

Kıyaslama ile göstermesi açısından şu grafik faydalı olabilir:

Kaynak: http://edition.cnn.com/2016/08/18/africa/real-size-of-africa/

(Afrika'ya sığan ülkeler: 1. ABD 2. İspanya 3. İrlanda 4. Almanya 5. Fransa 6. Norveç 7. Kolombiya 8. Finlandiya 9. Yunanistan 10. İtalya 11. Türkiye 12. Polonya 13. Çin 14. Ukrayna 15. Hindistan 16. Birleşik Krallık)

Dünya haritalarındaki bu ve benzer şekillerdeki farklılıkların insan algısı üzerinde etkilere sebep olabildiği gibi insan algılarının harita çizimlerini etkilediği söylenebilir. Çalışma açısından önem taşıyan Afrika kıtasının dünya haritalarındaki gösterimindeki farklılıklar da bu açıdan bakıldığında anlam taşıyabilir. İlk Afrika

---

real-one-and-this-is-why/ , https://www.theguardian.com/world/2014/apr/02/google-maps-gets-africa-wrong

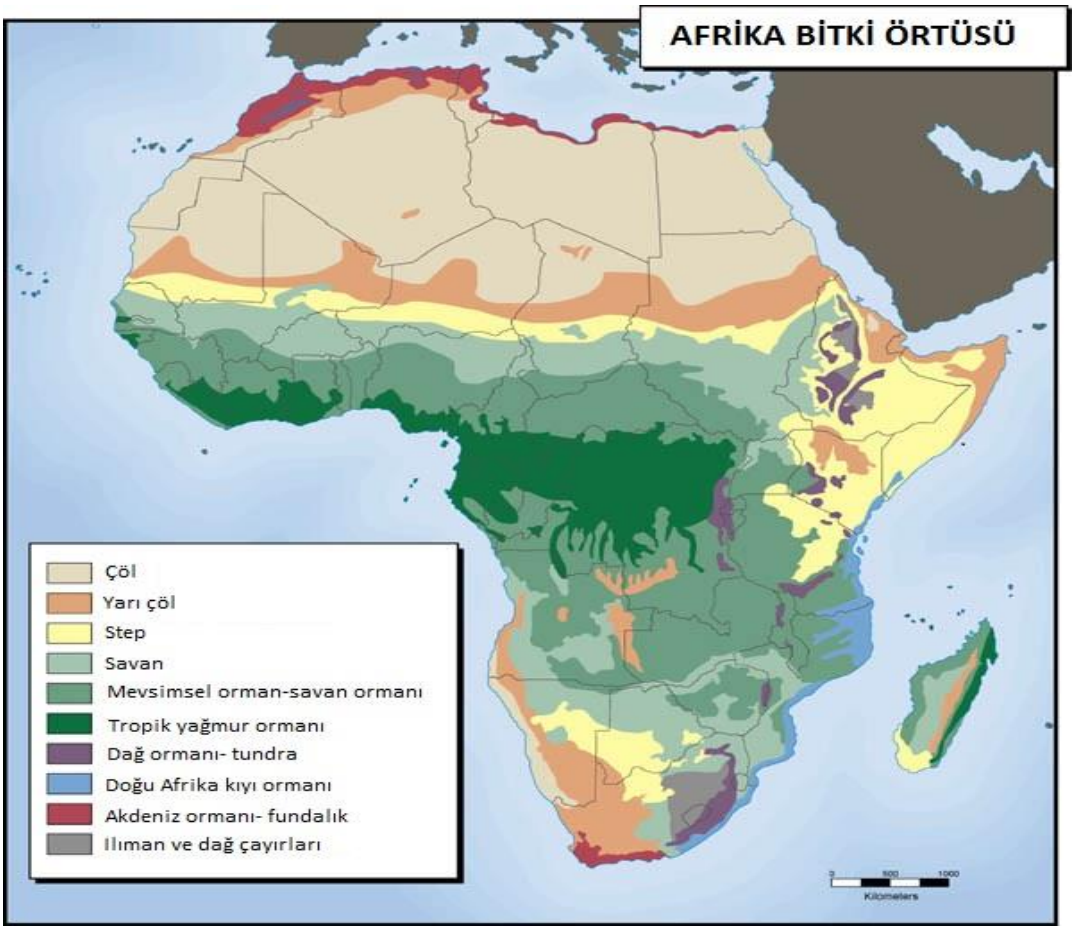
haritaları kıtanın iç bölgeleri hakkında çok bilgiye sahip olunmadığı dönemlerde çizildiğinden boşluklar içermektedir ve bu boşluklar egzotik hayvan figürleri ile doldurulmuştur. Afrika ile ilgili bilginin artması ile beraber çizilen haritalar, kıtanın coğrafyasına göreceli olarak daha uygun olmaya başlamıştır. Yine de ilerleyen bölümde değinilecek olan 1884-1885 Berlin Konferansı sırasında, Avrupalı güçlerin Afrika haritaları üzerinde çizgiler çizerken bu bölgelerde ne olduğu ile ilgili çok da emin olmadıkları söylenmiştir.[3] O dönemde Afrika haritaları objektif ve tarafsız olarak görülse de bugünden bakıldığında ne kadar sübjektif, ideolojik ve gerçekdışı oldukları değerlendirilebilir.[4] Bugünkü haritalarda da Afrika kıtasının kuzey-güney ayrımını yansıtacak şekilde güneyde konumlandırılması ve olduğundan küçük resmedilmesi Afrika ile ilgili olumsuz algılara katkı sağlamaktadır. Afrika'da çatışmalara hatta savaşlara sebep olan sınır uyuşmazlıkları bu olumsuz tablonun olağan bir bileşeni olduğundan Dünya' nın geri kalanının büyük ilgisini çekmemektedir. Kısacası Afrika'da, sınır uyuşmazlıklarını da içeren çatışma ve şiddet bileşenleri ve bunlarla bağlantılı yoksulluk günümüzdeki Afrika haritaları ile paralellik içerisindedir.

Günümüzdeki haritaların, gelişen teknoloji ve bilgiye kolay erişim ile birlikte gerçeği en iyi şekilde yansıttığından neredeyse emin olunsa da, daha önceki cümle ile benzer şekilde, gelecekte bugünkü haritaların objektiflik, tarafsızlık ve gerçeğe yakınlıkları tartışmaya açık olacaktır. Harita meselesine bu denli önem verilmesi haritaların taşıdıkları bilgi kısıtlı olsa da sembolik güçlerinin hemen hemen sınırsız olmasından[5] kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla haritalara, sadece coğrafi bilgi sağlayan görsel materyaller olarak değil fakat ideolojik ve sübjektif algılamalar da içerebilen dokümanlar olarak her açıdan eleştirel bir gözle bakmak ufuk açıcı olabilir.

[3] https://www.theguardian.com/world/2014/apr/02/google-maps-gets-africa-wrong (12.11.2017)
[4] Gös. yer.
[5] Gös. yer.

1.1. Coğrafi Yapı

Afrika kıtası 30 milyon km$^{2'}$nin biraz üzerinde alanıyla[6] kuzey-güney ekseninde uzanan devasa bir kara parçasıdır. Böylesi büyük bir kıtada pek çok farklı arazi türü, iklim çeşidi, coğrafi formasyon vardır. Kıtada tropik ormanlar, bataklıklar, çöller, dağlık araziler, savanlar, kıyı şeritlerine rastlanabilir. Kıtanın en yüksek noktası, 5.895 metrelik yüksekliği ile Tanzanya'daki Kilimanjaro Dağı, en alçak noktası Cibuti'deki Asal Gölü'dür. Göl, deniz seviyesinin 155 metre altındadır. Akdeniz kıyı şeridi dışarıda kalmak üzere kıtanın kuzeyinin tamamına yakınını yaklaşık 9 milyon km^2'lik, dünyanın en büyük sıcak çölü olan Sahra Çölü kaplamaktadır.

Kaynak: http://ajenstadafrica.weebly.com/geography-and-environment.html den alınarak çalışma sahibi tarafından Türkçeleştirilmiştir.

[6] Edward Reynolds, *Fırtınaya Karşı Ayakta Kalmak*, çev. Koray Akten, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s. 32.

Afrika kıtası jeolojik olarak aktif değildir. Toprağın eski, fazla yıkanmış ve bozulmuş ayrıca kıtanın sıcak olmasından dolayı bitki mineralleri çok değildir ve topraktaki organik maddeler görece azdır. Kenya, Uganda, Kamerun'da olduğu gibi volkanik olarak hareketli dağlık bölgeler kıtanın geneline oranla biraz daha soğuk da olduğundan toprak verimi buralarda fazladır. Yağışların genelde dönemsel olması da tarımsal faydalılığını sınırlamaktadır.[7]

Bazı önemli hastalıklar da Afrika fiziksel ortamının zorluğuna katkı yapmaktadır. Sıtma ve sarıhumma Afrika'da yaygın olarak görülen iki hastalıktır. Sıtmanın bazı türleri özellikle küçük çocuklarda ölümlere neden olabilmektedir. Sıtmanın neden olduğu tedavi masrafları ve iş kayıpları birçok Afrika ulusunun gayrisafi yurtiçi hasılasının (GSYİH) %5'ine yakındır.[8] Çeçe sineğinin ısırmasıyla bulaşan, uyku hastalığı olarak da bilenen tripanozomiyaz ise insanlarda olduğu gibi hayvanlarda da kötü etkilere neden olmaktadır. Bu hastalık kıtada büyükbaş hayvan yetiştirilmesine büyük bir engel oluşturmaktadır. Sayılan bu hastalıklar kıta Afrikası'nda hesaba katılması gereken önemli faktörlerdir. Kimi ekonomistler Afrika ortamının GSYİH üzerinde %2 ile %4 arasında gerilemeye sebep olduğunu öne sürmektedir.[9]

1.1.1. Doğal Kaynaklar

Afrika kıtası yerüstü ve yeraltı kaynakları açısından oldukça zengindir. 2012'de doğal kaynaklar toplam ihracatın %77'sini ve hükümet gelirlerinin %44'ünü oluşturmuştur. Dünya bilinen mineral rezervlerinin yaklaşık %30'u, petrol rezervlerinin yaklaşık %10'u, gaz rezervlerinin yaklaşık %8'i, en büyük kobalt, elmas, platin ve uranyum rezervleri Afrika kıtasındadır.[10] Kıta için en karlı mineraller ise altın ve elmastır. Afrika'daki altın rezervleri Dünya rezervlerinin %42'sini; elmas rezervleri ise %88'ini oluşturmaktadır. Afrika, Dünya altın ve elmas

[7] Eric Gilbert, Jonathan T. Reynolds, *Tarih Öncesinden Günümüze Dünya Tarihinde Afrika*, çev. Mehmet Demirkaya, Küre yayınları, İstanbul, 2010, s.52-53.
[8] Eric Gilbert, Jonathan T. Reynolds, *a.g.e.*, s.55.
[9] Eric Gilbert, Jonathan T. Reynolds, *a.g.e.*, s.57.
[10] https://www.afdb.org/en/topics-and-sectors/initiatives-partnerships/african-natural-resources-center-anrc/ (13.04.2017)

üretiminde ve rezervlerinde 1. sıradadır.[11] Afrika Dünya elmas piyasasını domine etmektedir. Bununla birlikte kıtadaki pek çok çatışma ve iç savaş elmas piyasası ile ilişkilendirilmektedir. Elmaslar küçük olduğundan kolayca taşınabilir ve kaçakçılığı yapılabilirdir. Dünya piyasasındaki fiyatı da yüksek olduğu için silah ve mühimmat ödemeleri gibi askeri faaliyetlerini finanse etmede önemli bir araç konumdadır. Angola ve Sierra Leone' daki iç savaşlarda elmaslar bu ve benzer görevlerini başarıyla yerine getirmiştir. Elmasların Afrika'daki çatışmalarda bu yüzden merkezi bir rolü vardır ve bu sebeple Afrika elmasları için "kanlı elmas" tabiri oldukça popüler olmuştur. Elmasların ve diğer mücevherlerin yasadışı ticaretini engellemek adına 2000 yılında Kimberley Süreci başlatılmıştır.[12] *"Kimberley Süreci, özellikle Afrika ülkelerindeki çatışma bölgesi elmaslarının ülke pazarlarına girişini engellemek, yasal elmas endüstrisini korumak ve bu sürece dahil olmayan ülkelerin ham elmas ithal ve ihracına izin vermemek amacıyla başlatılan uluslararası bir kontrol sistemidir."*[13]

Afrika kıtası yeraltı kaynakları olduğu kadar yerüstü kaynakları açısından da oldukça zengindir. Afrika'da GSYİH' nin %6'sını orman ürünleri oluşturmaktadır. Balıkçılık sektörü ise 10 milyon fazla kişiye iş sağlamaktadır.[14] Elmas ve diğer madenlerin olduğu gibi orman ürünlerinin de iç savaşların finansmanında payı olduğundan[15] göz ardı edilmemesi gereken bir kaynak olarak hesaba katılması gerekir. Aşağıdaki harita Afrika'nın yerüstü ve yer altı kaynaklarını genel olarak göstermesi açısından yararlı olabilir:

---

[11] Oktay Salih Akbay, "Afrika Ekonomisi: Umutlar ve Gerçekler", *Dünya Siyasetinde Afrika 1*, İsmail Ermağan (ed.), Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, Ankara, 2014, s. 346.
[12] http://www.un.org/africarenewal/magazine/january-2007/conflict-resources-'curse'-blessing (20.12.2017)
[13] Samih Güven, "Ham Elmas Ticaretine İlişkin Kimberley Süreci ve Türkiye'ni Bu Sürece Üyeliği", http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi27/makalekimberley.pdf (20.12.2017)
[14] https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/africa-resources/ /(14.04.2017)
[15] http://www.un.org/africarenewal/magazine/january-2007/conflict-resources-'curse'-blessing

Kaynak: http://jb-hdnp.org/Sarver/Maps/WC/wc11_africaresourcem.jpg

(*Afrika'nın Kaynakları*; *commercial agriculture*: ticari tarım, *livestock raising*: hayvan yetiştiriciliği, *subsistence agriculture*: geçimlik tarım, *nomadic herding*: göçebe hayvancılık, *forestland*: orman alanı, *limited agriculture*: kısıtlı tarım, *bauxite*: boksit, *coal*: kömür, *diamonds*: elmas, *fish*: balık, *gold*: altın, *iron ore*: demir cevheri, *natural gas*: doğal gaz, *oil*: petrol, *uranium*: uranyum, *other minerals*: diğer mineraller, *manufacturing center*: üretim merkezi)

Görüldüğü üzere Afrika kıtası yeraltı ve yerüstü kaynakları açısından oldukça zengindir. Ne var ki Afrika'nın sahip olduğu bu zenginliklerin aslında kıtanın laneti olduğu ve Afrika kıtasındaki yoksulluk, çatışma ve savaşların altında yatan asıl nedenlerden birinin bu zenginliklerin paylaşılamaması olduğu yorumları sıklıkla yapılmaktadır. Bu konuda kayda değer pek çok çalışma mevcuttur ve bu bölümün sonunda yapılacak değerlendirmede bu konuya yer verilecektir.

1.2. Beşeri Yapı

Afrika kıtası doğal kaynaklarda olduğu gibi insan kaynağı açısından zengindir. Kıtanın toplam nüfusunun yaklaşık 1.2 milyar olduğu değerlendirilmektedir. Bu rakam da toplam Dünya nüfusunun %16'sına tekabül etmektedir ve günümüz ile 2050 arasındaki küresel nüfus artışının yarısından fazlasının Afrika' da olacağı tahmin edilmektedir.[16]

Afrika'nın beşeri yapısı anlatılırken iki alt başlık kullanılacaktır. İlk başlıkta Afrika kıtasında genel olarak toplumsal düzen, yapılar, diller ve dinlere bakılırken, ikinci başlıkta siyasal örgütlenmelere yani Afrika kıtasındaki modern devletlere odaklanılacaktır.

1.2.1. Toplumsal Yapı

Dünyanın büyük kısmında olduğu gibi Afrika'da da toplumun temel birimi ailedir. Aile, temel olarak evlilik bağı ile bağlanmış kadın ve erkek ile varsa bunların çocuklarından oluşur. Afrika'da tek eşli ve çok eşli ailelere de rastlanılmaktadır. Çok eşlilikte genellikle görülen erkeğin birden fazla kadın ile evlenmesi iken az da olsa bir kadının birden fazla erkek ile evlenmesi durumlarına da rastlanılmaktadır. Ailenin temelini anne ve çocuk oluşturmaktadır[17] fakat Afrika toplumunun geneli ataerkil bir yapıdadır ve kadınlar pek çok konuda geri planda hatta baskı altında kalmaktadır. Kimi Afrika ülkelerinde kadınların kanunlar önünde dahi erkeklerle eşit olmaması, aynı ve/ya daha ağır işleri yapmalarına rağmen kadınlara daha az ücret ödenmesi, kadınların toprağa erişiminin zayıflatılması gibi uygulamalar sözü edilen ataerkilliği yansıtmaktadır. Kadın sünneti ve meme ütüleme gibi çok da ender rastlanılmayan uygulamalar ise kadının, kendi cinsel kimliği üzerindeki egemenliğine dahi kısıtlamalar getirilebildiğini göstermektedir. Bu tarz teamüller ile toplumun erkek egemen hegemonik yapısı kendi yeniden üretmekte ve ataerkil düzenin devamlılığı

---

[16] http://www.un.org/en/sections/issues-depth/population/ (02.01.2018)

[17] John Middleton, *Africa: Encyclopedia for Students*, Charles Scribner's Sons Publishing, New York, 2002, s. 57'den aktaran, Soyalp Tamçelik, Menekşe Özbilir, "Afrika'nın Toplumsal Yapısı", *Afrika Politikası 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Huriye Yıldırım Çinar (ed.)., Afrika Politikası, Beta, İstanbul, 2017, s. 21.

sağlanmaktadır.[18] Afrika toplumundaki ataerkillik[19] sadece toplumsal değil siyasal bir sorun olarak da değerlendirilmektedir. Kimilerine göre pek çok Afrika devletindeki patriyarkal siyasi ortam, hükümetin kontrolü ya da kaynaklara erişim için rakip gruplar arasında çatışmalara sebep olmuştur.[20]

Afrika'da aileden belki daha güçlü ve belirleyici bir başka sosyal yapı ise kabiledir. Afrika kıtası ile ilgili yapılacak sosyal değerlendirmelerde hesaba katılması elzem olan kabilecilik, bir tanıma göre diğer gruplarla siyasi mücadelede etnik kimliğin kullanılmasıdır.[21] Kıta boyunca kendisini gösteren kabilecilik, mensuplarının hayatlarını önemli derecede etkilemektedir. Bir Afrikalı sırf mensup olduğu kabile dolayısıyla güç, itibar, pozisyon kazanabilirken duruma göre yine sadece bu sebepten aşağılanma, yoksulluk ve kötü yaşam koşulları ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Afrika'ya özgü bir kabileciliğin kıtanın çeşitlilik ve zenginliğini yansıttığını savunanlar olduğu gibi kabilecilik anlayışını Afrika'nın en büyük sorunlarından biri olarak gören pek çok yazara da rastlanabilir. İlk gruptakilere göre etniste/kabilecilik, sıklıkla politik seferberliğe hizmet ederken nadiren çatışmaların birincil sebebini oluşturmaktadır.[22] Bir görüşe göre ise Afrika kıtasında kabile çıkarları silahlı çatışmalarda ve sivil karışıklıklarda başlıca rolü oynamaktadır.[23]

---

[18] Aysel Okten, ''Afrika'da Kadın Olmak: Kadın Sünneti'', *Afrika Politikası 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Huriye Yıldırım Çinar (ed.)., Afrika Politikası, Beta, İstanbul, 2017, s. 86, 87.

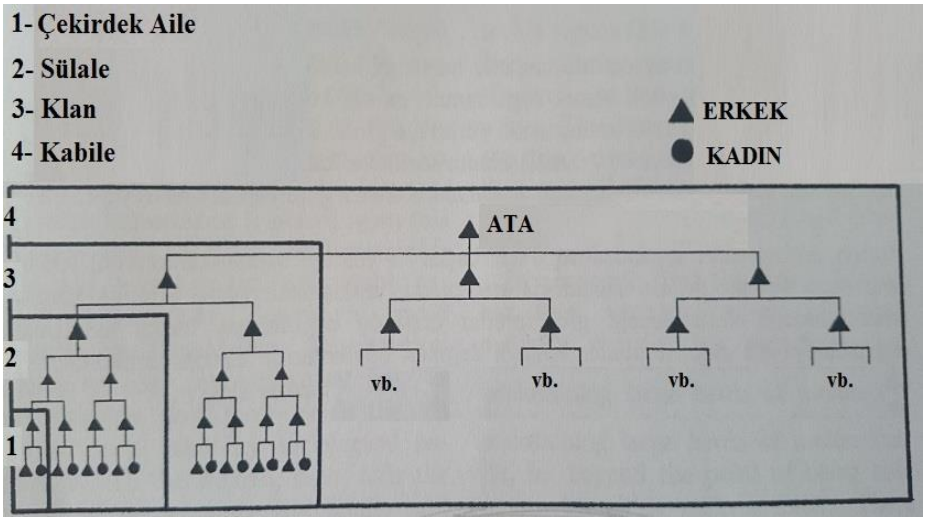
[19] Çalışmada "ataerkil", "patriyarkal" ve "pederşahi" eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Nitekim Türk Dil Kurumu da ataerkil kelimesinin eşanlamlısı olarak patriyarkal (patriarkal) ve pederşahiyi göstermektedir. Bkz. www.tdk.gov.tr

[20] Heather Deegan, *Africa Today: Culture, Economics, Religion, Security*, Routledge, London and New York, 2009, ISBN 0-203-88654-2, s. 5.

[21] John Lonsdale, "Moral ethnictiy and political tribalism", Preben Kaarsholm, Jan Hultin (ed.), *Inventions & boundaries: historical & anthropological approaches to ethnicity & nationalism (IDS Roskilde Occasional Paper 11),* s.132, ojs.ruc.dk/index.php/ocpa/article/download/3608/1790. Lonsdale bu tanımı yaparken "kabilecilik" ya da "politik kabilecilik" *('tribalism' –'or politic tribalism'-)* olarak kullanmıştır.

[22] Alex Thomson, *An Introduction to African Politics* (e-kitap EBSCOhost veritabanından), Ed.: 3rd ed. Milton Park, Abingdon, Oxon, [England] : Routledge, 2010, s. 62. Yazar bu cümlede *ethnicity* kelimesi kullanmıştır. 2 yukarıdaki paragrafın giriş cümlesi ise *"etniste, ya da 'kabilecilik' sıklıkla Afrika'da politik olayların otomatik açıklaması olarak kullanılmıştır"* şeklinde olduğundan yazarın etniste ve kabilecilik arasında büyük bir ayrım yapmadığı görülmektedir. Alıntı yapılan cümlede de bu nedenle 'etniste/kabilecilik' olarak çevrilmiştir.

[23]Calestous Juma, "Viewpoint: How tribalism stunts African democracy", http://www.bbc.com/news/world-africa-20465752 (05.05.2017).

Kaynak: Colin M. Turnbull, "Tribalism and Social Evolution in Africa", The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 354, Africa in Motion, Jul., 1964, s.25. Tablo çalışma sahibi tarafından Türkçeleştirilmiştir.

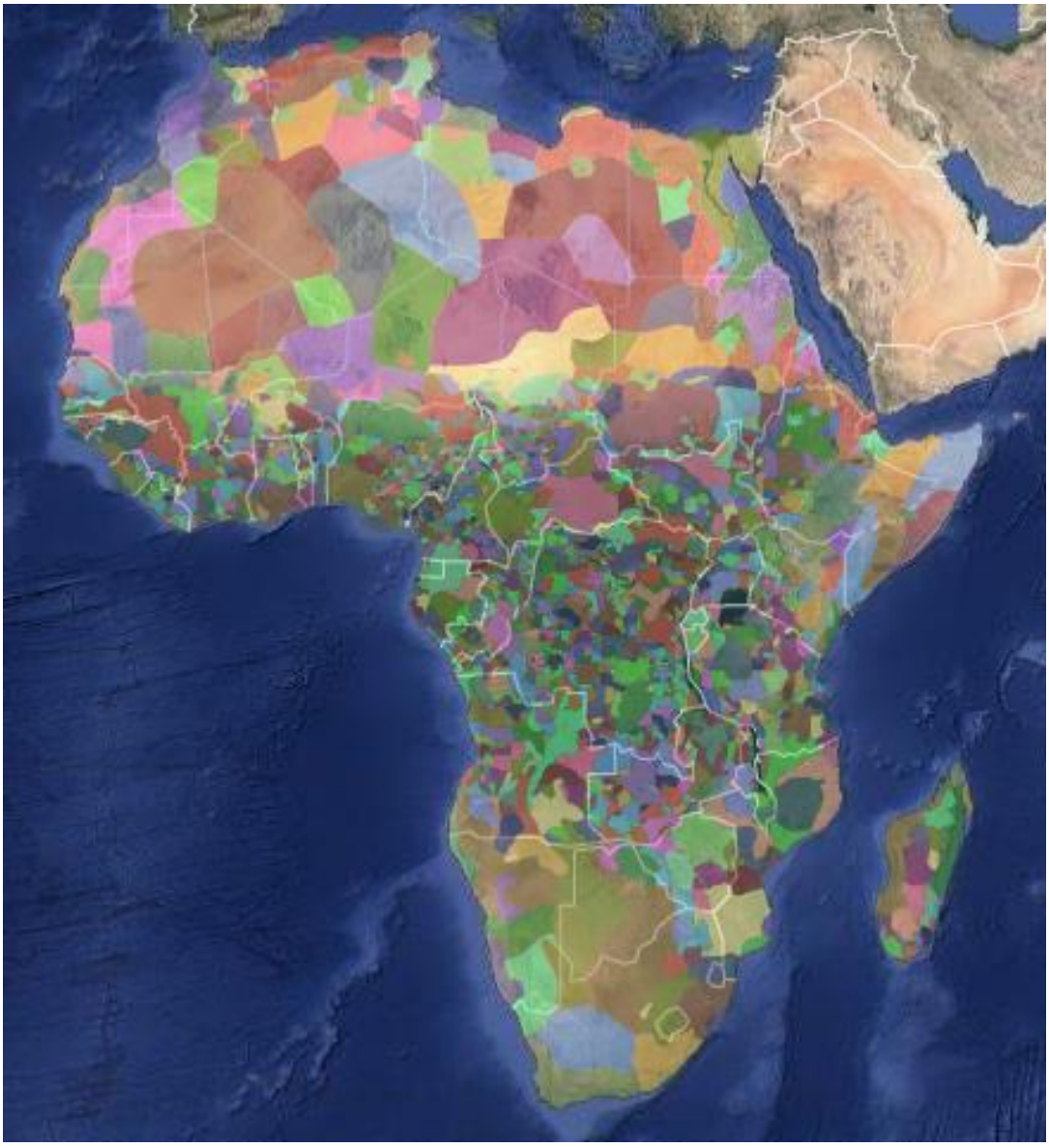
Afrika'da kabileler ve kabilecilik anlayışı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Modernleşme yanlıları kabileleri Afrika'nın kadim sosyal yapıları olarak görmektedir. Avrupalılar Afrika'ya ayak basmadan çok önceleri Afrikalılar benzer dil, kültür, dini inanış, akrabalık ve daha pek çok nedenle biraraya gelerek kabileleri oluşturmuşlar ve kendilerini diğer gruplardan böylece ayırmışlardır. Modernleşme, bu eski ve modası geçmiş bağları koparacak ve kabilecilik kendiliğinden ortadan kalkmak zorunda kalacaktır. Karşıt görüştekilere göre kabileler kadim ve değişmez yapılar değillerdir. Koloni öncesi dönemde Afrika'da bir anlamda kabile yapıları mevcuttu fakat bu yapılar sanıldığından çok daha esnek ve değişken özellikler taşımaktaydı. Kabile teriminin kullanılmaya ve ilkel, vahşi gibi olumsuz çağırışımlar yapan bir anlam taşımaya başlaması 19. Yüzyıl ile birlikte olmuş ve Avrupalılar' ın ırkçı ideolojilerine paralel bir seyir izlemiştir. Türkkaya Ataöv, "kabile"nin, "soykırım" ile beraber Batı'nın ırkçı tavırlarında görülebilen bir kelime olduğunu belirtmekte, Afrikalıların kabile düzeyinde kalmış gibi anlatılarak ilkellik ve yabanıllıklarının vurgulandığını savunmaktadır. Ataöv'e göre Afrika'da kabilelerin yanı sıra uluslar da vardır fakat Batı ulusların varlığını yadsıyarak Afrikalıların

uluslaşmasını önlemiştir. Yerli uluslar yok edilmiş ve hepsi aynı kefeye konularak "kabile" damgası vurulmuştur.[24]

Aslında Afrika insanlarının kabilelere ayrılması sömürge yönetimlerinin bunu cazip görmesi ve Afrikalıların kolonyal çevrede bu yeni etnik kimlikleri avantajlı bulması gibi iki nedene dayanmaktadır.[25] Bu avantaj modern dünyada da devam etmektedir. Bir etnik gruba dahil olmak ve kültürel birlik, politik gücü ve ekonomik avantajları güvence altına almak için bir yöntem haline gelmiştir.[26] Afrika'daki enik gruplar/kabileler günümüzde de, sosyal, politik ve ekonomik ihtiyaçlara cevap veren modern sosyal yapılar olarak karşımızda durmaktadır.[27]

Afrika'daki etnik gruplar/kabilelerin tam sayısı bilinmemekle birlikte kıta boyunca 2.000 (kimilerine göre 3.000[28]) civarında kabile bulunduğu değerlendirilmektedir. Aşağıdaki harita söz konusu kabilelerin coğrafi dağılımını göstermektedir (her bir renk ayrı bir kabileyi temsil etmektedir):

[24] Türkkaya Ataöv, *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, İleri Yayınları, İstanbul, 2010, s.39.
[25] Alex Thomson, *a.g.e.*, s.63.
[26] Gös. yer.
[27] Gös. yer.
[28] Örneğin bkz. Refik İsmayılov, "Sahra Altı Afrika'nın Gelişme Özellikleri ve Fırsatlar", Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (eds.), *II. Uluslararası Türk-Afrika Kongresi: Sahra Altı Afrika*, Tasam Yayınları, İstanbul, 2007, s. 67.

Kaynak: http://worldmap.harvard.edu/africamap/ (01.06.2017)

Afrika kıtasının kabileler bakımından zenginliği konuşulan diller bakımından da kendini göstermektedir. Kıta boyunca 1.600 civarı dil konuşulduğu tahmin edilmektedir. Kıtadaki diller 4 ana dil ailesinin altında toplanabilir. Bu ana dil aileleri Afro-Asyatik, Nil-Sahra, Nijer- Kongo ve Khoisan' dır. Ana dil ailelerinin coğrafi dağılımı aşağı yukarı şu şekildedir:

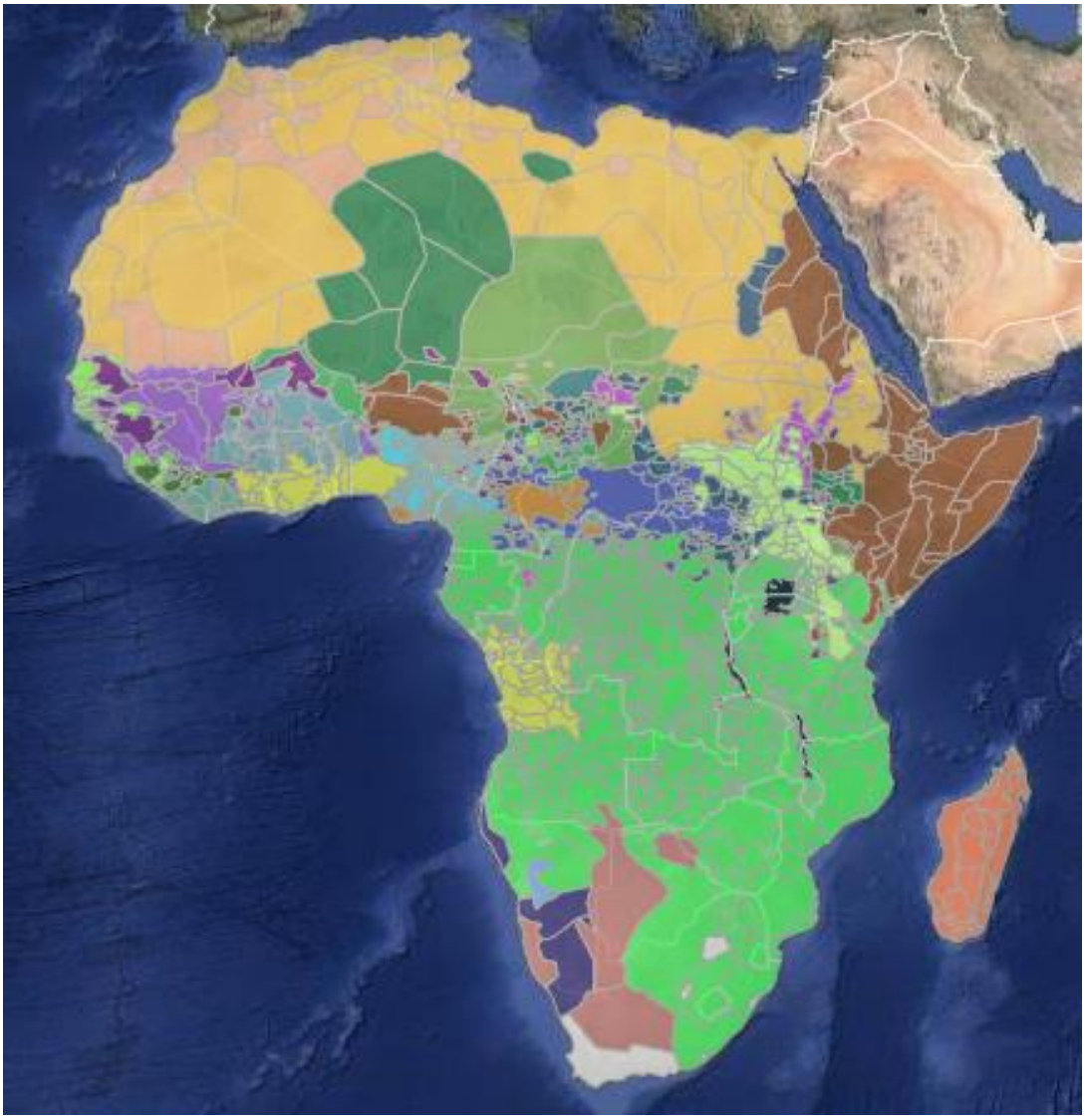

Kaynak: http://www.freelang.net/families/maps/african-languages.gif (01.06.2017)'den alınmış ve dil aileleri çalışma sahibi tarafından Türkçeleştirilmiştir.

Afro-Asyatik dil ailesi yaklaşık 375 dili; Nil-Sahra dil ailesi yaklaşık 100 dili; Nijer-Kongo dil ailesi yaklaşık 1.000 dili; Khoisan dil ailesi yaklaşık 30 dili barındırmaktadır.[29] Bu ana dil aileleri dışında Avustronezya ve Hint-Avrupa dil ailelerine mensup diller de mevcuttur. Afrika kıtasında en çok konuşulan dil İngilizce' dir. Afrika'da 700 milyon civarında insan İngilizce konuşmaktadır. 100 milyondan fazla konuşanı olan Arapça, 100 milyon civarı konuşanı olan Svahili, 90 milyondan fazla konuşanı olan Fransızca, 50 milyondan fazla konuşanı olan Hausa, 30 milyondan fazla konuşanı olan Oromo İngilizce' yi takip etmektedir.[30]

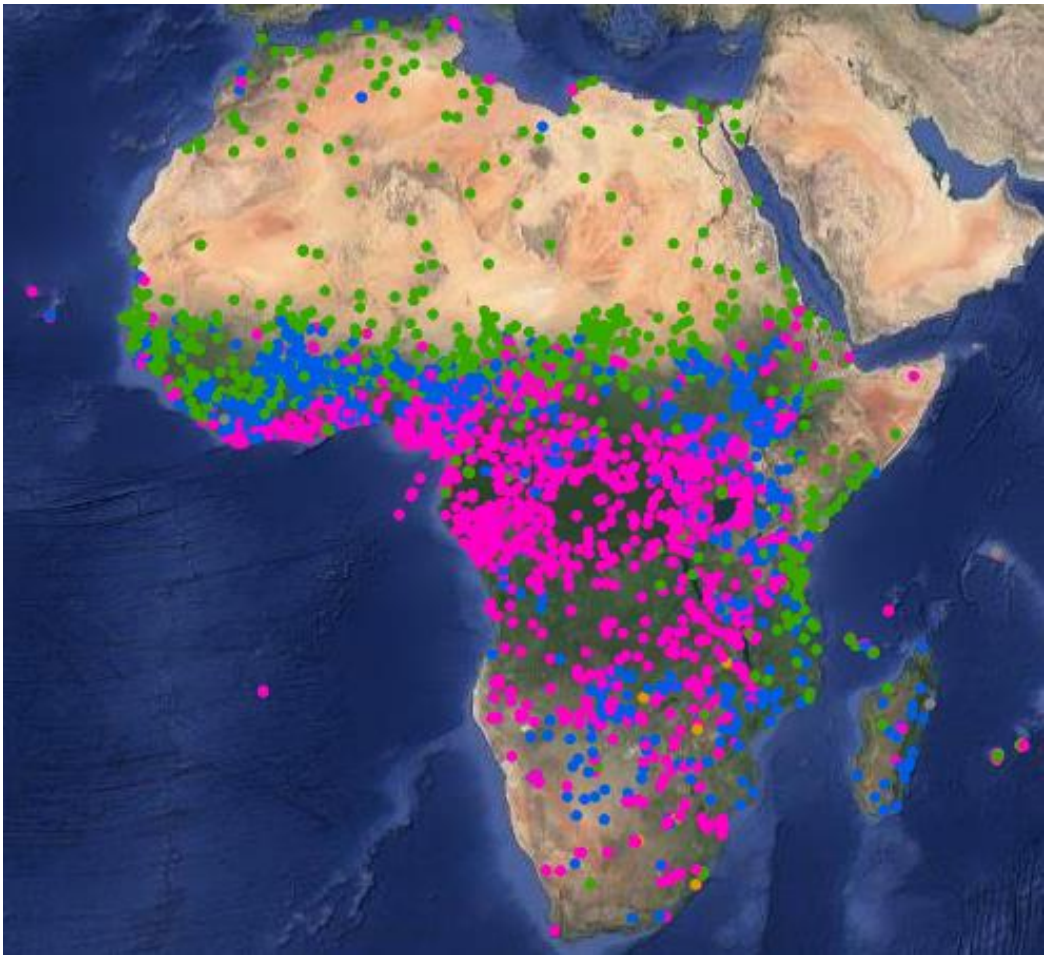
Etnik dillerin coğrafi dağılımı aşağıdaki harita göstermektedir:

[29]http://www.focac.org/eng/zjfz/fzzl/t619829.htm, http://www.nationsonline.org/oneworld/african_languages.htm (14.05.2017)
[30] http://www.africaranking.com/most-spoken-languages-in-africa/ (14.05.2017)

Kaynak: http://worldmap.harvard.edu/africamap/ (01.06.2017)

Neredeyse her kabile/etnik grubun kendi dili olduğundan yukarıdaki harita, kabileleri/etnik grupları gösteren harita ile oldukça benzerdir. İki haritadan da görülebilecek bir başka unsur ise devlet sınırlarının kabile ve dil sınırları ile örtüşmüyor olmasıdır. Bu durumun Afrika devletlerinin toplumsal ve kültürel çeşitliliği ile zenginliğini yansıttığı söylenebileceği gibi yine aynı durumun Afrika devletlerinin en büyük problemi olduğu da farklı çevrelerce savunulmaktadır.

Kaynak: http://worldmap.harvard.edu/africamap/ (01.06.2017)

Yukarıdaki harita ise Afrika kıtasındaki dinleri göstermektedir. Haritada yeşil noktalar İslam'ı; mavi noktalar etnik dinleri; pembe noktalar Hristiyanlığı; sarı noktalar Hinduizmi göstermektedir. Haritadan da görüleceği gibi kıtanın kuzey kısmında, Arap devletlerinin olduğu bölgelerde İslamiyet daha yayın iken Sahra-altı Afrika'da daha çok etnik dinlere ve Hristiyanlığa rastlanılmaktadır. Hinduizm ve din yoksunluğu ise sayılan üç dine göre oldukça marjinal kalmaktadır. Harita, Ali Mazrui'nin bahsetmiş olduğu "üçlü miras"[31], yani Afrika'da görülen İslam kültürü, Batı kültürü ve Afrika yerli kültürünün dinsel yansımasını da göstermektedir.

[31] Ali Mazrui, *Afrikalılar Üç Farklı Kültürel Miras*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, ISBN: 975-7732-38-9.

1.2.2. Siyasi Yapı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Afrika' ya bakıldığında 4 bağımsız devlet görülebilir. Bunlar Mısır, feodal bir krallık olan Etiyopya, Liberya ve Güney Afrika; kıtanın geri kalanı Avrupalı devletlerin kontrolündedir.[32] Günümüzde ise Afrika kıtasında 54 bağımsız devlet bulunmaktadır. Bunlar Angola, Benin, Botsvana, Burkina Faso, Burundi, Cezayir, Cibuti, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Fas, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Kamerun, Kap Verde, Kenya, Komor, Kongo Cumhuriyeti, Lesoto, Liberya, Libya, Madagaskar, Malavi, Mali, Mauritius, Moritanya, Mozambik, Mısır, Namibya, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşel Adaları, Sierra Leone, Somali, Sudan, Swaziland, Tanzanya, Togo, Tunus, Uganda, Zambiya, Zimbabwe'dir. Sayılan devletlerin dışında statüleri tartışmalı ve kısmen tanınan iki devlet Batı Sahra Arap Cumhuriyeti ve Somaliland da kıtada yer almaktadır. Madagaskar çevresindeki birkaç adadan oluşan Fransız Güney ve Antarktika Toprakları Fransa'ya, kıta Afrikası' nın açıklarında Atlantik Okyanusu'nun güneyinde yer alan Saint Helena, Ascension ve Tristan da Cunha ise Birleşik Krallık' a bağlıdır. Fas açıklarındaki Kanarya Adaları, Fas'ın kuzey ucundaki Ceuta, Melilla, Plazas de soberania İspanya toprağıdır. Yine Fas açıklarındaki Madeira ise Portekiz'e aittir. Madagaskar açıklarındaki iki ada, Reunion ve Mayotte Fransız toprağı iken, Tunus ve Sicilya arasındaki Pelagie Adaları İtalyan toprağıdır.

[32] Ergüç Ülker, *Yoksulluktan Umuda Afrika Ekonomisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016, s. 25.

Kaynak: http://www.cografya.gen.tr/harita/Th_Afrika_Siyasi.jpg (03.03.2017)

Kıtada yalnızca Liberya ve Etiyopya'nın (1935-1941 arasındaki İtalyan işgali sayılmazsa) sömürge geçmişi yoktur. Afrika devletleri uzun sömürge döneminden sonra 1950'lerin ikinci yarısından itibaren bağımsızlıklarına kavuşabilmişlerdir. Bağımsızlık süreci en son Eritre' nin Etiyopya'dan 1993'te bağımsız olmasına kadar götürülebilir fakat asıl önemli tarih sömürge yönetimlerinin tasfiye edilmesiyle 17 Afrika ulus-devletinin bağımsız birer siyasi otorite olarak ortaya çıktığı 1960 yılıdır. Afrika Yılı olarak anılan 1960'ta Kamerun, Togo, Mali, Madagaskar, Benin, Somali, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Nijer, Burkina Faso, Çad, Fildişi Sahili, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gabon, Nijer, Nijerya, Moritanya ve Senegal bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.

Afrika devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra Güney Afrika sorunu ile boğuşmak zorunda kalmışlardır. Güney Afrika Cumhuriyeti 31 Mart 1961' de kurulduktan sonra "ülke içindeki çeşitli ırkların birbirlerinden ayrı gelişmesi ve

kalkınması anlamına gelen apartheid politikası" nı benimsemiştir.[33] Bu ırkçı politikaya karşı mücadele eden siyah gerillalar zaman zaman komşu Angola ve Mozambik' e sığınmış ve Güney Afrika gerillalar ile mücadele için bu iki ülkeye baskınlar düzenlemiştir. Güney Afrika ayrıca Namibya' yı işgal altında tutmuş, 1970' te BM Güvenlik Konseyi Güney Afrika' nın bu eylemini suçlayan bir karar almıştır. Güney Afrika' nın Namibya' da siyah çoğunluk yönetimine izin vermemesi, Angola' ya silahlı müdahalelerde bulunması ve Rodezya' da asi beyaz rejimine yardım etmesi gibi faaliyetleri Afrika devletlerinin ortak tepkilerine neden olmuştur.[34]

Bağımsızlık sonrası dönem Afrika kıtası için genel olarak olumsuz bir seyir izlemiştir. *"Siyasal bağımsızlık, ekonomik ve toplumsal sorunları hafifletmekte başarısız kalınca yüzyıllık bir kalıp olan kabile dayanışması yeniden güçlenmiş ve bu da Afrika' da ayrılıkçı hareketlerin ve kabileler arası silahlı çatışmaların artmasına yol açmıştır."*[35]

Afrika devletlerinin siyasi bağımsızlıklarını kazanması fakat ekonomik bağımsızlıklarını elde edememesi bu devletleri, dış politikalarını uluslararası koşulların dayatması çerçevesinde yürütmek durumunda bırakmıştır.[36] Afrika devletleri ise Soğuk Savaş döneminde iki kutup arasındaki mücadeleden, siyasi destek ve ekonomik yardım almak için yararlanmaya çalışmış; diğer yandan Bağlantısızlığın söylem ve ilkelerini öne çıkararak Bağlantısızlık Hareketi içerisinde yer almışlardır. Soğuk Savaş döneminden sonra Afrika devletleri Afrika Birliği Örgütü' nün yeniden yapılandırılması, Afrika kimliği ve Pan-Afrikanizm kavramlarının öne çıkarıldığı, sürdürülebilir kalkınma amacıyla NEPAD[37]' ın (New Economic Partnership for African Development- Afrika'nın Gelişmesi İçin Yeni Ekonomik Ortaklık) kabul edilmesi gibi atılımlar gerçekleştirmiştir.[38]

---

[33] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 12. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s. 410.
[34] Oral Sander, *a.g.e.*, s. 410-412.
[35] Oral Sander, *a.g.e.*, 412.
[36] Melek Fırat, "Hindistan'ın Afrika Politikası", Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt 2 Sayı 1, s.41.
[37] Detaylı bilgi için bkz. http://www.nepad.org/ . Türkçe bir kaynak için bkz. Bankole Adeoye, "Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3637/afrikanin_kalkinmasi_icin_yeni_ortaklik_nepad
[38] Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 41-42.

1.3. Değerlendirme

Afrika kıtasının ortasında bulunan Sahra Çölü kıtayı birçok bakımdan ikiye ayırmaktadır. Sahra Çölü'nün kuzeyi Kuzey Afrika olarak anılırken güneyi Sahra-altı Afrika olarak bilinir. Afrika denilince, konu ile derinlemesine ilgilenmeyenlerin zihninde ilk olarak canlanan Sahra-altı Afrika'dır ve Sahra-altı Afrika egzotik kıyafetli ilkel yerliler, vahşi hayvanlar, kuraklık, yoksulluk[39], hastalıklar, iç savaşlar, çocuk askerler ve daha pek çok olumsuz imgeyi barındırmaktadır. Kuzey Afrika ise Afrika kıtasının bir parçası olmasından ziyade Ortadoğu'nun bir parçası olarak görülmektedir. Gerçekten de yapılan Ortadoğu tanımları kuzey Afrika'daki Arap devletlerini kapsamaktadır. Tunus, Mısır, Cezayir gibi Afrika kıtasının Akdeniz kıyısında bulunan devletler, birer Afrika devleti olmaktan çok Ortadoğu devletleri olarak kodlanmıştır. Bu devletlerin büyük birer parçası olan Arapça, Arap kültürü ve İslamiyet Afrika'ya değil Ortadoğu' ya yakıştırılmaktadır. Modernite öncesi dönemlerde ise Afrika'nın kuzeyi Afrika'nın değil Avrupa'nın bir parçası olarak dahi görülmüştür.

Frantz Fanon' un "Beyaz Afrika" olarak bahsettiği kuzey Afrika ülkelerinde en yaygın dil Arapça, en yaygın din de İslamiyet'tir. Sahra-altı Afrika "Siyah Afrika" ya da "Kara Afrika" olarak da bilinir; yüzlerce kabileyi, dili ve dini barındırır. Beyaz Afrika'da stereotip Müslüman Arap iken Kara Afrika'da zencidir. Sahra Çölü Afrika'yı ayırsa da sömürge geçmişi kıtayı bütünleştirmektedir. Sömürge geçmişi çalışma açısından da önem arz etmektedir çünkü mevcut sınırlar ve dolayısıyla sınır uyuşmazlıkları sömürge geçmişinin mirasıdır. Seçilen 4 davada, sınır uyuşmazlıklarının tarihsel arka planına bakıldığında sömürge döneminin etkileri görülecektir.

[39] Afrika kıtasındaki yoksulluğun temelinde yatan faktörler üzerinde farklı görüşler mevcuttur. Kimileri bu yoksulluğun sebeplerini dış etkenler ile açıklarken kimileri kıtadaki devletlerin iç dinamiklerini kullanmaktadır; iç ve dış etkenleri harmanlayan çalışmalar da mevcuttur. Dış etkenler üzerine önemli bir eser için bkz. Walter Rodney, *Avrupa Afrika'yı Nasıl Geri Bıraktı*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2015, ISBN: 978-605-4878-40-6. Toplumların yoksulluklarını kendi iç dinamikleri açıklamaya çalışan, zihin açıcı bir eser için bkz. Daron Acemoğlu, James A., Robinson *Ulusların Düşüşü*, Doğan Kitap, İstanbul, 20. Baskı, Mart 2017, ISBN: 978-605-09-1812-0.

Sömürge geçmişinin mirası sınırlar doğal olarak Afrika devletleri arasındaki sınır uyuşmazlıklarının temelini oluşturmaktadır. Genel olarak yapılan yorumlarda Afrika'da sınırların, iki unsur ile örtüşmemesinin uyuşmazlıklara yol açtığı belirtilir: birincisi etnik yapı, ikincisi doğal kaynaklar. Yani, ilk unsur için söylemek gerekirse Afrika devletleri arasındaki sınırlar etnik grupların coğrafyaları ile uyuşmamakta ve bu durum da devletler arasında sınır uyuşmazlıklarına neden olmaktadır. Yukarıda söylenmiş olduğu gibi Afrika kıtasında yaklaşık 3.000 farklı kabile yaşamakta fakat yalnızca 54 bağımsız devlet bulunmaktadır. Afrika devletlerinin sınırları kabilelerin geleneksel bölgelerini dikkate almadığından, devlet sınırları kabilelerin yaşayageldiği bölgeleri farklı devletler arasında paylaştırmakta ya da aralarında düşmanlık bulunan kabileleri aynı devlet sınırları içerisinde yaşamaya zorlamaktadır. Afrika devletleri arasındaki sınır uyuşmazlıklarında bir devletin sınırlarını diğer bir devlet aleyhine değiştirmek istemesinde, diğer devletin sınır bölgesinde yaşayan etnik gruplar ile bağlar önemli bir neden olarak ileri sürülmektedir. Bununla alakalı olarak Afrikalıların, aile ya da kasabalarına sadakatini tasdik ettiğinden toprak uyuşmazlıklarını sevdiklerini savunan görüşler dahi mevcuttur. Toprak kıtlaştığında ise insanlar başka topraklar bulmak için farklı yerlere gidebildiğinden soy grupları arasında toprak uyuşmazlıklarının olması nadirdir.[40] Jeffrey Herbst de Afrika'da sınır uyuşmazlıklarında kıtanın demografik ve etnik yapısına vurgu yapmıştır.[41]

Afrika'daki sınır uyuşmazlıklarını, sınırlar ile doğal kaynakların dağılımının örtüşmemesi ile ilişkilendiren görüşler de mevcuttur. Buna göre devletler arasındaki sınır uyuşmazlıklarının temelinde devletlerin sınır bölgelerindeki doğal kaynaklara sahip olma istekleri vardır. Genel olarak, sınır uyuşmazlığı tarafları bu isteği açık açık belirtmez; bunun yerine etnik, kültürel veya tarihsel bağları ileri sürerek davalarını meşrulaştırmaya çalışır. Sınır uyuşmazlıkları, doğal kaynaklar ile ilgili değerlendirmeleri gizlemek üzere başvurulan bahanelerden biri olarak kullanılır.[42]

Abiodun Alao, iki farklı toplumun belirli bir toprak üzerindeki iddialarını sürdürmek üzere silahlanması olarak belirttiği çatışmaları, yerel, bölgesel ve ulusal

---

[40] Peter Cutt Lloyd, *Yoruba Land Law*, NISER and Oxford University Press, Ibadan, 1964, s. 28, 259.
[41] Jeffrey Herbst, "The Creation and Maintenance of National Boundaries in Africa", *International Organization*, Vol. 43, No. 4, 1989, ss. 204-216.
[42] Abiodun Alao, *Natural Resources and Conflict in Africa The Tragedy of Endowment*, University of Rochester Press, New York, 2007 ,s.4.

olarak üçe ayırmaktadır. Alao' ya göre ulusal toprak sahipliği çatışmaları sınır uyuşmazlıklarının bir uzantısıdır ve Soğuk Savaş' ın bitişiyle beraber azalsa da, kalan birkaç uyuşmazlık tarihsel iddialar, itibar ve sınır bölgesindeki mineral kaynakları ile ilgilidir. Bu tarz uyuşmazlıklara örnek olarak Botswana ile Namibya arasındaki Kasikili/Sedudu Adası üzerindeki uyuşmazlığı; Badme kasabası üzerindeki Eritre- Etiyopya uyuşmazlığını; Ilemi üçgeni üzerindeki Kenya- Sudan uyuşmazlığını ve Çad Gölü bölgesindeki birkaç köy üzerindeki Kamerun- Nijerya uyuşmazlıkları verilebilir.[43]

Kimi durumlarda sınır bölgelerindeki doğal kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olmak isteyen Afrika dışı güçlerin ülkeler arasında uyuşmazlıkları kışkırttığı ya da etnik kimlikler vasıtası ile karışıklıklar çıkmasını sağladığının savunanlara da rastlanılmaktadır. Örneğin İbrahim Okur, Ruanda Soykırımı olarak bilinen olaylarla ilgili olarak asıl hedefin *"Kongo' nun doğu bölgelerindeki kıymetli madenleri denetim altında tutma"* olduğunu söylemektedir.[44] Yine yazara göre Kongo, komşusu 6 ülke ve çeteler arasındaki savaşın nedeni coltan maden cevheridir ve *"maden yatakları üzerindeki çatışmalar Batılı şirketlerin desteğiyle sürmektedir."*[45]

Afrika'da toprak kavgaları ile doğal kaynaklar arasındaki yakın ilişkiyi yansıtan bir örnek de Sudan'dır. Sudan 1956' da bağımsızlığını kazandıktan sonra ülkede çıkan iç savaş 1972' ye kadar sürmüştür. 1983' te ülke başka bir iç savaşı tecrübe etmek durumunda kalmış ve ikinci iç savaş 2004' te son bulmuştur. İç savaşı bitiren antlaşma ile Güney Sudan' a verilmiş, 2011'de yapılan referandum sonucunda ise Güney Sudan, Sudan' dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlık ile birlikte Sudan için oldukça önemli bir gelir kalemi olan petrol yatakları Güney Sudan'da kalmıştır. Petrolün nakli için gerekli olan boru hatları ve rafineriler ise Sudan' da kalmaya devam etmiştir ve bundan sonra iki ülke arasındaki çekişmelerin çoğunluğu petrol gelirlerinin bölüşülmesi ile ilgili olmuştur.[46] Güney Sudan'ın bağımsızlığı konusunu petrol yataklarının kontrolü ile açıklamaya çalışan pek çok çalışma

---

[43] Abiodun Alao, *a.g.e.*, ss. 69-72.
[44] İbrahim Okur, *Afrika Zengin ama Yoksul*, Okursoy Kitapları, Bursa, 2009.s. 53.
[45] İbrahim Okur, *a.g.e.*, s.57-58.
[46] Sadece bu konuda değil genel olarak Sudan ile ilgili kapsamlı bir çalışma için bkz. Berry LaVerle (ed.), *Sudan a country study*, Fifth Edition, Federal Research Division, Library of Congress, ISBN 978-0-8444-0750-0, http://www.loc.gov/rr/frd/cs/pdf/CS_Sudan.pdf

bulunabilir. Bunlardan birine göre *"Güney Sudan ayrılıkçılığını etkileyen ekonomi-politik faktörlerin başında petrol kaynakları gelmektedir."*[47]

Sudan' da bir başka problem Darfur bölgesinde yaşanmıştır. 2003 ile 2011 yılları arasında yaşanan çatışmalarda yüzbinlerce insan yaşamını yitirmiş ve yer değiştirmek durumunda kalmıştır. Sudan' da yaşanan çatışmalar da çoklukla buradaki petrol rezervleri ile ilintilendirilmektedir. Ramazan Özey' e göre Darfur' daki iç savaşın asıl nedeni bölgedeki petroldür. Savaş Araplar ile Afrikalılar arasındaki bir etnik mücadele değil, bölgedeki petroller ile ilgilenen emperyalist güçlerin desteklediği bir iç savaştır.[48]

Francis Nguendi Ikome, Etiyopya-Somali, Kamerun-Nijerya, Cezayir-Tunus, Cezayir-Fas, Etiyopya-Kenya, Mali-Moritanya, Çad-Libya, Gine Bissau-Senegal, Tunus-Libya ve Mali-Burkina Faso uyuşmazlıklarında sınırötesi kaynakların rolü olduğunu belirtmiştir.[49]

Benzer şekilde Wafula Okumu da Doğu Afrika'daki sınır uyuşmazlıkları ile kaynaklar arasında bir bağlantı kurmaktadır.[50] Wafula Okumu, hidrokarbon, demir cevheri, manganez, bakır, uranyum, plütonyum gibi madenlerin Doğu Afrika'nın sınır bölgelerinde bulunduğunu belirtmekte ve Asya devletlerinin hızlı endüstriyel gelişmesi ve bu devletlerin Afrika minerallerine ulaşma çabaları ile bağlantılı olarak 2001 ile 2008 arasında emtia fiyatlarındaki ani yükselişin Afrika'nın doğal kaynakları için yeni kapışmaya yol açtığını savunmaktadır.[51] Uganda- Demokratik Kongo Cumhuriyeti arasındaki Albert Gölü havzası, Kenya-Sudan-Etiyopya arasındaki tartışmalı Elemi üçgeni, Viktorya Gölü'ndeki Migingo Adası gibi, mineral kaynakların keşfedildiği ya da işletildiği sınır bölgeleri toprak iddiaları uyuşmazlıklarına sahne olmaktadır. Uganda hükümeti Albert Gölü bölgesinde petrol

---

[47] Mürsel Bayram, "Enerjepolitik Müdahaleler ve Afrika'daki İç Savaşlar: Nijerya, Angola ve Sudan Örnekleri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ocak 2017, Cilt 7 Sayı 1, s. 224.

[48] Ramazan Özey, "Afrika Kıtası'nın Panoraması: Siyaset, Toplum ve Ekonomide Farklılıklar ve Benzerlikler", *Dünya Siyasetinde Afrika 1*, İsmail Ermağan (ed.), Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, Ankara, 2014, s 12.

[49] Kjell-Ake Nordquist, Boundary conflicts and preventive diplomacy, 4−6.'dan aktaran, Francis Nguendi Ikome, "Africa's international borders as potential sources of conflict and future threats to peace and Security", *Institute for Security Studies*, May 2012, Paper No. 233, s.4.

[50] Wafula Okumu, (2010), "Resources and border disputes in Eastern Africa", Journal of Eastern African Studies, 4:2, 279-297, DOI: 10.1080/17531055.2010.487338

[51] Wafula Okumu, *a.g.m.*, s. 279.

rezervleri bulduğunu açıkladıktan sonra 2007'de Uganda ile Demokratik Kongo Cumhuriyeti arasında Albert Gölü üzerindeki Rukwanzi Adası'nda sınır uyuşmazlığı baş göstermiştir. Viktorya Gölü bölgesinde ise su seviyesindeki düşüş nedeniyle Uganda-Kenya-Tanzanya arasında sorun çıkmıştır. Tanzanya ve Kenya Uganda' yı hidroelektrik üretimi için gölü aşırı kullanmakla suçlamıştır. Bundan başka Viktorya Gölü üzerinde bulunan Migingo Adası'nın sahipliği konusunda da uyuşmazlıklar başlamıştır. Migingo Adası' nın sahipliği meselesi göldeki balık kaynakları üzerindeki tartışmalarla ilintilendirilmiştir.[52]

Görüldüğü üzere Afrika' nın sahip olduğu zenginliklerin, özellikle de hem beşeri hem de doğal kaynak zenginliklerinin, aynı zamanda Afrika'daki sorunların temelinde olduğunu savunan pek çok görüş vardır. Soner Karagül ve İbrahim Arslan 2012' de 30 Afrika ülkesinde yaşanmış olan 64 şiddetli çatışmanın nedenlerinden biri olarak doğal kaynakları da göstermiştir.[53] Yine yazarlara göre Afrika'daki istikrarsızlıkların temelinde, *"ülkelerin ekonomik ve politik zayıflıkları; etnik çatışmaları tırmandıracak sosyo-politik ortamın mevcudiyeti; bazı kıt kaynakların ürettiği çatışma ortamı ve küresel rekabete konu doğal kaynaklar"* bulunmaktadır.[54] Afrika kıtasındaki sorunlar ve nedenleri ile ilgili olarak burada nokta konulacak çalışmanın bundan sonrasında sınır uyuşmazlıklarının uluslararası hukuk boyutlarına odaklanılacaktır.

[52] Wafula Okumu, *a.g.m.*, s. 289-293.
[53] Soner Karagül, İbrahim Arslan, "Afrika'da Barış ve Güvenliğin İnşasında Kıtasal Yaklaşım: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 10 Sayı 19, s. 60.
[54] Soner Karagül, İbrahim Arslan, *a.g.m.*, s. 57.

2. ULUSLARARASI SINIR UYUŞMAZLIKLARI

Uluslararası sınır uyuşmazlıkları ile kast edilen nedir? Bu aslında detaylı bir kavramsal çerçeveye ihtiyaç olmaksızın anlaşılabilecek kadar açık bir konudur. Yine de konuya geçmeden evvel aşağıda en azından 'sınır' terimi ile neyin ifade edildiği anlatılacaktır.

Devleti oluşturan üç temel öğe vardır. Bunlar; insan topluluğu, ülke ve başka bir otoriteye bağımlı olmayan siyasal yönetimdir.[55] İnsan topluluğu beşeri öğe, ülke fiziki öğe, bağımsız bir otorite/hükümet ve egemenlik de hukuki ve siyasi öğe olarak da tanımlanmaktadır.[56] 26 Aralık 1933'te Montevideo'da düzenlenen Amerikan Devletleri Uluslararası Konferansı sonunda imzalanan ve 26 Aralık 1934'te yürürlüğe giren Devletlerin Hakları ve Ödevleri konusunda Montevideo Sözleşmesi'nin 1. maddesi bir devlette var olması gereken özellikleri sayarken yukarıda bahsedilmiş olan 3 öğeye ek olarak "başka devletlerle ilişkiye girme yeteneği" ni de saymıştır.[57] Ne var ki devletlerin kurucu öğeleri olarak genellikle ilk üçünün kabul edildiği ve ''başka devletlerle ilişkiye girme yeteneği'' nin bunların dışında tutulduğu görülmektedir.

Anayasa Mahkemesi bir kararında "… *ülke, devlet otoritesinin geçerli olacağı alanı belli eder*…" ifadesini kullanmıştır.[58] Bu alan, yani devletin ülkesi 3 kısımdan oluşur: Kara ülkesi, deniz ülkesi, hava ülkesi. Hemen anlaşılabileceği gibi temel olan kara ülkesidir. "*Bir devlet, kara ülkesi veya parçasına sahip olmadan deniz ve hava ülkesine malik (sahip) olamaz."*[59] Mevcut ise ada, statüsü belirlenmemiş kaya(lar) ve bunların parçaları, göl, nehir gibi iç sular da kara ülkesine dahildir ve kara ülkesi mevcut olduğu yer altını da içermektedir.[60] Deniz ülkesini ise iç sular ve açık deniz arasında yayılan karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve

---

[55] Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk,* Turhan Kitabevi, Ankara, 2. Bası, 2004, s. 140-152.
[56] Kamuran Reçber, *Uluslararası Hukuk*, DORA Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti, Bursa, 2. Baskı, 2016, s.205.
[57] Rona Aybay, Elif Oral, *Kamusal Uluslararası Hukuk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.152-153.
[58] Resmi Gazete, 24 Ağustos 1985, s.36, http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18852.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18852.pdf
[59] Kamuran Reçber, *a.g.e.,* s.212.
[60] Gös. yer.

münhasır ekonomik bölgeler oluşturmaktadır.[61] Hava ülkesi *"kara parçası, iç sular ve kara sularının üzerinde bulunan alan olarak kabul edilmektedir."*[62] Bu çalışmada kara sınır sorunları sınırlaması dahilinde geçmişten günümüze yaşanılan örnekler ele alınacağından deniz ve hava ülkesi ile ilgili detaylara girilmeyecek ve kara sınırları, kara sınırlarının saptanması ve sınır uyuşmazlıklarında ortaya çıkan durumlara odaklanılacaktır.

2.1. Sınır Terimi

Türkçe' deki "sınır" kelimesini İngilizce'de *"boundary"* ve *"frontier"* kelimeleri karşılamaktadır. Ne var ki Anthony Allot İngilizce'de *"boundary"*in bir çizgiyi, *"frontier"*ın ise sınır bölgesini belirtmesi gibi bu iki kelime arasında kesin bir ayrım yapmanın zorluğundan bahsetmektedir. Allot' a tüm sınırlar *(all boundaries)* yer üzerinde görülebilir bir çizgi çizilmiş veya çizilmemiş olsun, bir alan ya da araziyi tanımlayan hayali çizgiler; hudut *(frontier)* ise devletler-arası işlevlerin uygulandığı bir sınırdır.[63] Kimi kaynaklar *"boundary"* kelimesinin açıklamasını, bir devletin coğrafik, bölgesel ve genellikle ulusal yetki alanının fiziksel limitlerini[64]; *"frontier"* kelimesinin ise çoğunlukla bir sınır çizgisinin her iki yanındaki bölgeleri tanımlamak için kullanıldığını belirtilmektedir.[65]

Türkçe' de "sınır" ile eş anlamlı olarak "hudut'" da kullanılmaktadır. Bunlara yakın anlamlı olan "serhat" ise sınır boyu anlamına gelmektedir. İngilizce'de *''demarcation-line''*, Türkçe' de ise ''ayrım çizgileri'' ile karşılanan *"olgusal olarak devletlerin ülkelerini ayıran fakat açıkça hiçbir biçimde kabul etmedikleri"*[66] çizgilerdir. Mevcut uluslararası hukuk düzenlenmelerinde ise sınır, hem hukuksal açıdan geçerli sınırları hem de ayrım çizgilerini belirtmek için kullanılmaktadır.

---

[61] Rona Aybay, Elif Oral, *a.g.e.,* s. 175.
[62] Kamuran Reçber, *a.g.e.,* s.213.
[63] Anthony Allot, "Boundaries and Law in Africa", *African Boundary Problems,* (ed.) Carl Gösta Widstrand, Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1969, s.7.
[64] Tim Daniel, "Lexicon of Boundary-Making", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa General Issues and Case Studies,* Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, August 2014, ISBN 978-99944-890-8-4, s.234.
[65] Tim Daniel, *a.g.m.,* s.243.
[66] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e.,* s. 233.

Hüseyin Pazarcı, *"sınırların kesin bir biçimde saptanması olgusu, modern devletlerin doğması ile, 16-17. Yüzyılda yerleşmeğe başlamıştır"*[67] demektedir. Kastedilen zaman aralığı, 1648 Vestfalya Antlaşması ile resmileşen ve görünür hale gelen yeni devletlerarası düzeninin kurulmaya ve yayılmaya başladığı dönemdir. Vestfalya' nın getirdiği düzenin ana unsurlarından biri keskin sınırlar olmuştur. Ülkesellik *(territoriality)* kavramına göre yeryüzü fiziksel sınırlar ile bölünmüştür ve ülkelerin sınırları başka ülkelerin sınırları ile çakışmaz ve/ya örtüşmez. Ülkesellik, *"modern siyasal mekanı düzenleyen bir başlangıç ilkesidir; çünkü modern devlet önce sınırlarıyla var olur."*[68]

Aslında sınırlar ve sınır uyuşmazlıkları modern döneme ait bir olgu olmaktan çok uzaktır. Her ne kadar ülkesellik ve keskin sınırlar modern dönem ile özdeşleştirilen kavramlar olsa da modern dönemin çok öncesinde sınırlar ve bunların dokunulmazlığına verilen öneme dair örneklere rastlanmaktadır. Bunlardan en bilinenlerinden biri, M.Ö. yaklaşık 2400 yılına tarihlenen ve eski Sümer şehir-devletleri Lagaş ve Umma arasındaki sınır uyuşmazlığını anlatan ve uyuşmazlığı sona erdiren anlaşmadır. Koni şeklinde kil bir tablet üzerine yazılmış olan anlaşma Enmetena Konisi[69] (*bkz. Şekil 1*) olarak bilinmektedir. Bugünkü Irak sınırları içerisinde kalan Gu-edin bölgesi üzerinde egemenlik iddiaları olan eski Sümer şehir-devletleri Umma ve Lagaş arasındaki sınır uyuşmazlığını çözümlemek amacıyla anlaşmaları üzerine, varılan anlaşma kil tablet üzerine Lagaş Kralı Enmetena' nın arşivcisi tarafından kaydedilmiştir. Böylece Umma ve Lagaş şehir-devletleri arasındaki sınır uyuşmazlığı çözüme kavuşturulmuştur.[70]

---

[67] Gös. yer.
[68] Özlem Kaygusuz, "Egemenlik ve Vestfalyan Düzen", Evren Balta (ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 28, 36-37.
[69] Söz konusu obje İngilizce'de "Cone of Enmetena" olarak isimlendirilmiştir. "Cone", Türkçe' de koni anlamına geldiği gibi külah, huni anlamlarında da kullanılmaktadır. http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Yayinlar&KitapNo=451 adresinde "Entemena (Koni A-B)" kullanımına rastlanıldığından bu şekilde çevirisinin uygun olacağı düşünülmektedir.
[70] http://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/cone-enmetena-king-lagash

Şekil 1. Enmetena Konisi

Kaynak:
http://www.louvre.fr/sites/default/files/imagecache/940x768/medias/medias_images/images/louvre-cone-d039enmetena-prince-lagash.jpg (04.03.2017)

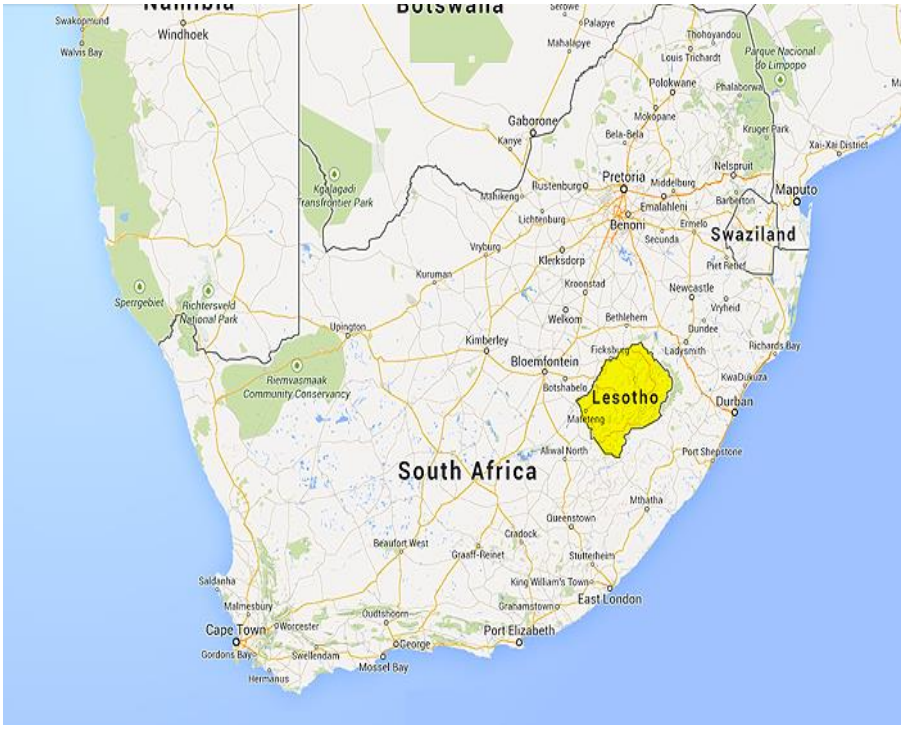
2.2. Kara Sınırları

Yukarıda bahsedilmiş olan Anayasa Mahkemesi kararındaki ‘‘devlet otoritesinin geçerli olacağı alan’’ ifadesi, sınır teriminin açıklaması için uygun bir noktadır. Hüseyin Pazarcı’ ya göre de sınır, *‘‘devletlerin ülkesinin vardığı çizgiyi belirtmektedir.’’*[71] Daha geniş tanım yapmak gerekirse ülke sınırları, bir devletin siyasal iktidarının dünya üzerinde ulaştığı son noktaların birleşiminden oluşan çizgidir denilebilir. Bu çizgiler büyük çoğunlukla kesintisiz olmakla birlikte bazı anomalilere de rastlanılmaktadır. Anklav ve ekslav terimiyle ifade edilen bu durumlarda devletin sınırlarındaki ve sınırları içerisindeki siyasal iktidar alanının sürekliliğinde bir bozulma söz konusudur.

[71]Hüseyin Pazarcı, *a.g.e.,* s.233.

2.2.1. Anklav ve Ekslav

"Anklav bir devletin toprakları ile çevrilmiş olan başka bir devlete ait toprak parçasıdır."[72] Bu toprak parçası başka bir devlete ait olabileceği gibi başlı başına bağımsız bir ülke de olabilmektedir. En çok bilinen örneklerinden biri tamamen Güney Afrika Cumhuriyeti toprakları ile çevirili bulunan Lesotho' dur *(bkz. Şekil 2).*

Şekil 2: Lesotho

Kaynak:http://geography.name/wp-content/uploads/2016/07/Lesotho-Map.png (04.03.2017)

"Ekslav ise bir devlete ait olmakla birlikte o devlet ülkesinden başka bir devletin topraklarıyla ayrılmış olan parçasıdır."[73] Yani devletin sınırları dışında sahip olduğu ve devletin ülkesine dahil olduğu kabul edilen topraklara ekslav denilmektedir. Günümüzde pek çok ekslav örneği de mevcuttur. Kaliningrad, Rusya'ya ait bir toprak parçası olmakla birlikte, Baltık Denizi kıyısında, Litvanya ve Polonya toprakları ile ana Rusya sınırları dışında kalmış bir bölgedir *(bkz. Şekil 2).*

---

[72] Funda Keskin, "Anklav ve Ekslav", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* Cilt II: 1980-2001 (7.Baskı), ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.745.

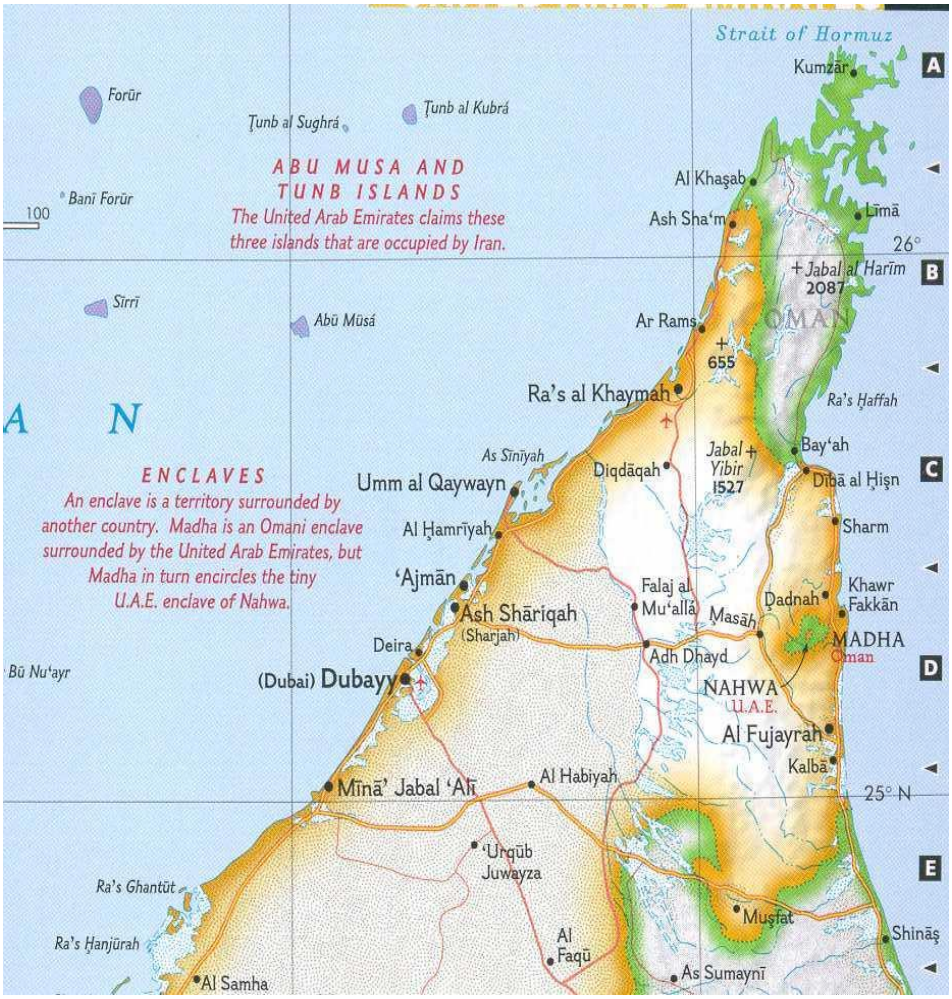
[73] Gös. yer.

Şekil 3. Kaliningrad

Kaynak: http://voices.nationalgeographic.com/files/2014/07/gitn_1180_Kaliningrad.png (04.03.2017)

Arap Yarımadası'nda bulunan Umman'ın, Birleşik Arap Emirlikleri sınırları içerisinde Madha ve Musandam Yarımadası olmak üzere iki ekslavı bulunmaktadır ve ilginç bir şekilde Madha' nın Umman Denizi kıyısına yakın bir bölgesinde de Birleşik Arap Emirlikleri'ne ait bir toprak parçası yani Birleşik Arap Emirlikleri ekslavı olarak Nahwa bulunmaktadır (bkz. Şekil 4).

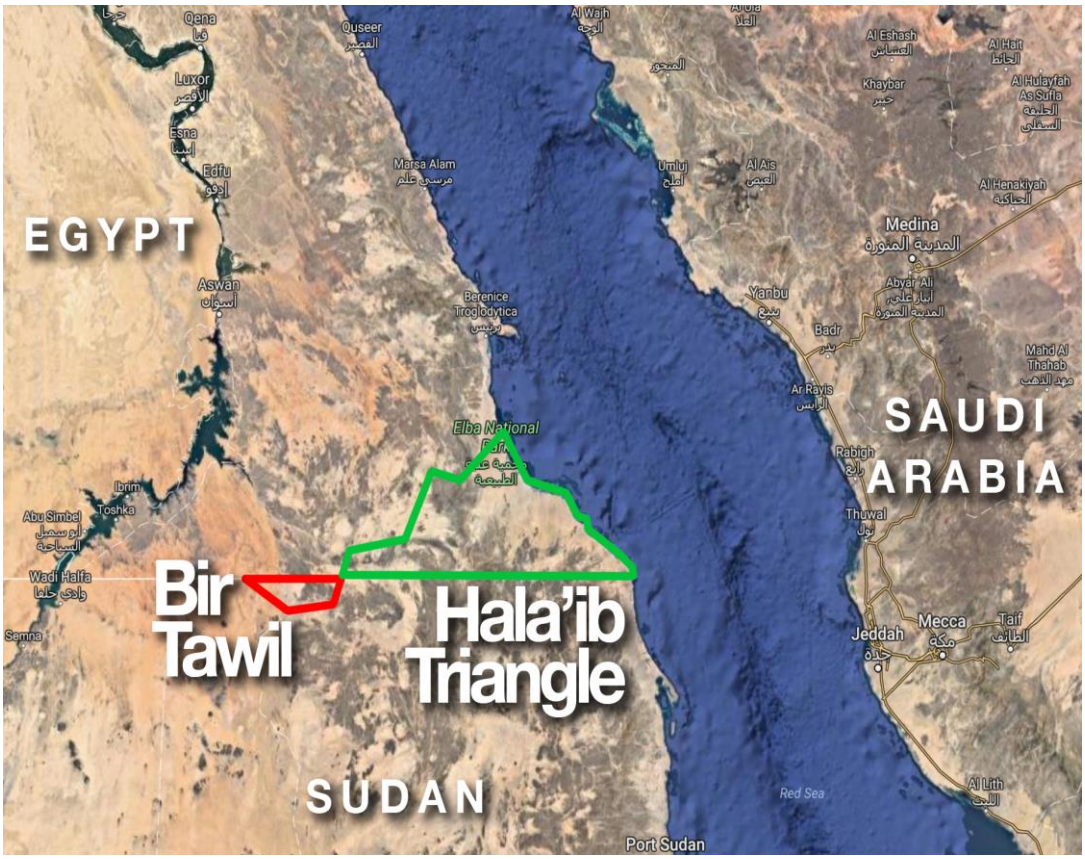

Şekil 4. Birleşik Arap Emirlikleri, Musandam Yarımadası. Şekilde yeşil olarak gösterilmiş sınırlar Umman'a; turuncu renkli sınırlar Birleşik Arap Emirlikleri'ne aittir. Şeklin sağ tarafında Umman'a ait olan Madha yeşil bir adacık ve Madha' nın içerisinde bulunan turuncu bir adacık olarak Nahwa görülmektedir. Kaynak: http://dlewis.net/nik-archives/wp-content/uploads/2011/10/madha-na.jpg (05.03.2017)

2.2.2. Terra Nullius

Tüm yeryüzünde devletler tarafından sahiplenilmemiş toprak hemen hemen hiç olmadığından, bir ülkenin kara sınırı bir diğer ülkenin kara sınırının başlangıcıdır fakat bu durumun da istisnaları bulunmaktadır. "Sahipsiz toprak" anlamına gelen *"terra nullius"*, dünya üzerinde hiçbir devlet tarafından sahiplenilmemiş olan toprak parçalarını belirtmek için kullanılan Latince bir terimdir. Sahipsiz topraklar, üzerinde hiçbir devletin hak iddia etmediği, hakimiyet kurmadığı, ülke topraklarının bir

parçası olarak saymadığı bölgelerdir. Günümüzde Bir Tawil, *terra nullius* olarak karşımıza çıkmaktadır *(bkz. Şekil 5).*

Şekil 5. Bir Tawil

Kaynak: http://thegate.boardingarea.com/wp-content/uploads/2017/01/Bir-Tawil.jpg (10.09.2017)

Mısır ve Sudan sınırındaki, yaklaşık 2.000 km^2'lik bir alan Bir Tawil, başta Mısır ve Sudan olmak üzere hiçbir devlet tarafından ülke toprağı kabul edilmediğinden *terra nullius* konumundadır. Sahipsiz toprak konumundan dolayı Bir Tawil' e giden ve burada hak iddia eden birkaç birey dahi olmuştur.[74] Günümüzde Bir Tawil dışında, Hırvatistan-Sırbistan arasında Tuna Nehri kıyılarında birkaç bölge, Hırvatistan-Slovenya arasında küçük bir koridor ve Batı Antarktika' daki Marie Byrd bölgesi *terra nullius* olarak durmaktadır. İşgal yoluyla toprak kazanımının *terra nullius* statüsündeki topraklarda geçerli olduğu kabul görmektedir.

[74] https://www.theguardian.com/lifeandstyle/shortcuts/2014/jul/15/claim-piece-africa-for-daughter-princess-emily-sudan (05.03.2017)

2.2.3. Res Communis

Res communis "ortak şey" anlamına gelen Latince bir deyimdir ve çoğu zaman insanlığın ortak mirası kavramı ile beraber kullanılır. Hiçbir devletin üzerinde egemenliği bulunmadığı ve bulunamayacağı alanlar *res communis* olarak tarif edilebilir. Açık denizler, uluslararası suların deniz yatakları, Antarktika ve Ay gibi gökcisimleri ve dış uzay *res communis* olarak kabul edilir. Bir devlet bu alanların diğer devletler tarafından kullanımına saygılı olmak ve kullanımı etkileyecek davranışlardan kaçınmak durumundadır.[75] Anlaşılabileceği gibi *res communis* in *terra nullius* tan farkı, *terra nullius* üzerinde bir devlet hak iddia edebilecekken *res communis* üzerinde böyle bir şey mümkün değildir.

2.3. Sınırların Belirlenmesi

Sınırlar ile ilgili çalışmaların çoğunda, Lord Curzon' un 1907'de söylemiş olduğu şu cümleye atıf yapılmaktadır: "*sınırlar aslında, savaş ve barışın, uluslar için ölüm ve kalımın modern konularının ustura'nın ucunda asılı kaldığı yerdir.*"[76] İçerisinde yaşadığımız modern kapitalist sistemin devletlerin sınırlarını aşındırdığı ve eski usul sınırların aslında çok da bir şey ifade etmediği çokça söylenmektedir. Lakin küçük bir toprak parçası veya üzerinde insan yaşamına imkân dahi vermeyecek kayalıklar gibi fiziksel oluşumlar üzerinde süregelen ve süregiden uyuşmazlıklar Lord Curzon' un tespitini doğrulamaktadır. Peki devletler açısından bu kadar hayati bir konu olan sınırlar, özellikle kara sınırları nasıl belirlenmektedir? Bu bölümde yanıt verilmeye çalışılacak soru budur.

Kara sınırları, ancak devletler arasında yapılan andlaşmalar ile sınırlandırılır. Andlaşmaların yapılmasına kadar pek çok aşama geçilmektedir. Bu aşamalar sırası ile kabaca şu şekildedir:

1- Sınır görüşmelerine hazırlanılması,

2- Müzakere süreci,

---

[75] Anthony Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge University Press, 2nd Edition, 2010, ISBN-13 978-0-511-71601-0, s. 40.

[76] Muhammad B. Ahmad, "African Boundaries and the Imperative of Definition", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa The User's Guide,* Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, May 2013, ISBN 978-99944-890-2-2, s. 13. Cümlenin orijinalinde "frontiers" kelimesi kullanılmıştır.

3- Sınır antlaşmasının tasarlanması,

4- Sınır antlaşmasının yürürlüğe girmesidir.[77]

Sınır antlaşması yapılıp usulüne uygun olarak yürürlüğe girdikten sonra da sınırların işaretlenmesi işi gelmektedir. İşaretleme işlemlerinin aşamaları:

1- Gözden geçirme (Bu aşamada öncelikle sınırlar görünür hale getirilir.),

2- İşaretlemeye hazırlanma,

3- İşaretleme antlaşmasıdır.

Sınır antlaşması ve işaretleme çalışmalarının bitmesi ile sınırın belirlenmesi işlemi tamamlanmış olur. Bundan sonra da sınırların bakımı yapılır.[78]

Sınırların çizilmesinde 2 yöntem kullanılır. İlk yöntemde daha önceden bir şekilde belirlenmiş sınırlar iki devlet arasında sınır kabul edilebilir. İkinci yöntemde hiç var olmamış bir yeni bir sınır çizgisi saptanabilir.

Yeni bir çizgi saptanırken, yapay veya doğal öğelerden faydalanılır. Sınır saptanacak arazide sınır olarak kabul edilebilecek herhangi bir fiziksel öğe mevcut olmadığında enlem-boylam gibi yapay öğelerden faydalanıldığı gibi bilinen iki nokta arasına çizilen bir çizgi de kullanılabilir.

Sınır saptanmasında doğal öğelerin kullanılması durumunda akarsu, dağ, göl vb. coğrafik formasyonların sınırı oluşturduğu kabul edilir. Sıradağların sınırı oluşturduğu durumlarda, dağların en yüksek noktalarının birleştirilmesi, sınırın dağların tabanlarından itibaren çizilmesi ya da hidrografik havzalar arasında kalan bölgenin sınır kabul edilmesi yöntemleri uygulanır.

Bir akarsuyun sınırı oluşturması durumunda sınır saptanması yöntemlerinden biri thalweg çizgisidir. Thalweg çizgisi akarsuyun en derin noktalarının birleştirilmesi ile oluşturulur ve bu çizgi sınır kabul edilir. Diğer yöntem akarsuyun kıyılarından birinin sınır kabul edilmesidir. Koloni dönemlerinde

---

[77] "African Boundaries and the Imperative of Definition", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa The User's Guide,* Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, May 2013, ISBN 978-99944-890-2-2, s. 15-23.

[78] "Demarcation of Boundaries: step-by-step", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa The User's Guide,* Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, May 2013, ISBN 978-99944-890-2-2, s 25-39.

kullanılan bir yöntem ise nehrin sektörlere ayrılması ve sınırların sektörlere göre saptanması olmuştur.

Bir göl sınır olarak kabul edildiğinde, akarsularda olduğu gibi gölün bir yakası sınır olarak kabul edilebilir. Bir başka yöntem ise göl kıyılarından eşit uzaklığa göre çizilen çizgi ile veyahut gölün iki tarafındaki sınırın bittiği noktaların birleştirilmesi ile sınır çizgisinin saptanmasıdır.[79]

Saptanan sınırların yeryüzünde işaretlenerek fiziksel hale getirildiği aşama yukarıda bahsedilmiş olan işaretlemeye hazırlanma aşamasıdır. Kamerun-Nijerya sınırının işaretlenmesinde kullanılan plan işaretleme çalışmaları için iyi bir örnek oluşturmaktadır. Kamerun- Nijerya sınır uyuşmazlığı 2006 yılında Greentree Antlaşması ile sonlandırılmıştır. Sınır işaretleme işleminin tamamlanmasında 6 bölümlü bir plan yürütülmüştür. Bir bölümde 1:50.000 ölçekli, sınırın her iki tarafında 30 kilometreyi kapsayan sınır koridoru haritası hazırlanmış; diğer iki bölümün birinde Yer Kontrol Noktaları ve bir başka bölümde 40 Jeodezik Kontrol Noktası kurulmuş, başka bir bölümde Jeodezik Kontrol Noktalarının kalite kontrol incelemeleri yapılmış, kalan bölümlerde de kılavuz sütunları yerleştirilmiş ve sınır sütunlarının son incelemeleri tamamlanmıştır. Kamerun- Nijerya sınır işaretlemesinin başarısı, iyi bir iş planın, arazi değerlendirmesi ve sınır taşı dikilmesi işlemlerinin sınırın farklı bölümlerinde aynı anda yapılabileceğine imkan vermesinin kanıtı olarak değerlendirilmektedir.[80]

Belirlenen ve işaretlenen sınırların kanıtlanmasında öncelikle ileri sürülebilecek öğe resmi imzalı kesin sınır dokümanlarıdır. Yukarıda bahsedilmiş olan sınır antlaşmaları ve işaretleme anlaşmaları bu kategoride yer almaktadır. Bu antlaşmalarda sınır noktalarının ve/ya sınır sütunlarının koordinatları bulunmaktadır. Sınır dokümanlarının yokluğunda mevcut orijinal sınır sütunlarına bakılabilir. Sınır sütunlarını gösteren koordinat listeleri de sınırların kanıtlanmasında kullanılabilir. Sayılanların hiçbiri mevcut olmadığında ise haritalarda işaretlenmiş sınır çizgileri kanıt olarak ileri sürülebilir. Başka bir kanıt elde edilemediğinde başvurulabilecek

---

[79] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e,* s. 234.

[80] "Demarcation of Boundaries: step-by-step", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa The User's Guide,* Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, May 2013, ISBN 978-99944-890-2-2, s. 30.

grafik tanımlamalar ve sözlü tanımlamalar da sınır kanıtları altında değerlendirilir. Grafik tanımlama, koordinat sistemi veya kesin bir ölçeği olmayan fakat bir şekilde sınır çizgilerini gösteren belgeler için kullanılır. Sözlü tanımlama, yukarıda sayılmış olan kanıtların hiçbirine ulaşmak mümkün olmadığında başvurulan bir yoldur.[81]

2.4. Sınır Uyuşmazlıklarının Barışçı Çözüm Yolları

Sınır uyuşmazlıkları, uluslararası uyuşmazlıkların bir alt kategorisini oluşturduğundan çözüm yolları da uluslararası uyuşmazlıkların çözüm yollarından farklı değildir. Uluslararası uyuşmazlıkların çözüm yollarını incelemek, sınır uyuşmazlıkları durumlarında takip edilebilecek yolları gösterecektir. Bu sebeple bu bölümde uluslararası uyuşmazlıkların çözüm yollarına bakılacaktır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması[82]'nın 2. Maddesine göre *"Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler."* Antlaşma' nın 6. Bölümü "Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi" başlığını taşımaktadır. Bölümün ilk maddesi olan 33. Madde şöyle demektedir:

"1. Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdırlar.

2. Güvenlik Konseyi, gerekli gördüğünde tarafları aralarındaki uyuşmazlığı bu gibi yollarla çözmeye çağırır."

33. maddede belirtilen çözüm yolları yargısal çözüm yolları ile yargı-dışı çözüm yolları olmak üzere iki başlık altında toplanabilir. Yargı-dışı çözüm yolları görüşmeler, dostça girişim, arabuluculuk, uzlaştırma ile araştırma ve soruşturmadır. Uluslararası hakemlik ile uluslararası mahkemeler yargısal çözüm yollarındandır. Uluslararası örgütler bünyesinde de uyuşmazlıkların çözümü mümkündür.

---

[81] Haim Srebro and Maxim Shoshani, "The Order of Precedence of Boundary Definitions", *International Boundary Making*, Haim Srebro (ed.), International Federation of Surveyors (FIG) Publication No 59, Hakapaino, 2013, ISBN 978-87-92853-08-0, s. 41-46.

[82] Antlaşma metni https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf 'den alınmıştır (10.08.2017).

2.4.1. Görüşme

Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde en çok başvurulan yollardan biri görüşme olmaktadır. Görüşmede, uyuşmazlığın tarafları yetkili temsilcileri aracılığı ile biraraya gelmekte ve uyuşmazlık konusunu incelemekte ve tartışmaktadır. Görüşmeler iki taraflı olabileceği gibi çok taraflı da olabilir. Görüşme, uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde izlenebilecek yollardan en esnek olanıdır. Süreç tamamen tarafların kontrolü altında olduğundan, taraflar istediği sürece sürebilir, herhangi bir zamanda durdurulabilir ve/ya devam ettirilebilir.[83] Görüşme ile birlikte çok kullanılan bir diğer terim ise danışmadır. Görüşme ve danışma arasında belirgin bir fark olmasa da[84], teknik anlamları dolayısıyla eşanlamlı değildirler.[85] Görüşmede taraflar, uyuşmazlığa çözüm aramak için biraraya gelirken, danışmada amaç karşı tarafın konu hakkındaki görüşünü almaktır.

2.4.2 Dostça Girişim

Dostça girişim, uyuşmazlığa taraf devletlerin doğrudan iletişime geçmesini ya da görüşmelere başlamasını sağlamak amacıyla, üçüncü bir tarafın girişimde bulunmasıdır. Doğal olarak dostça girişimde bulunabilmek için uyuşamazlık taraflarının rızalarının olması gerekir. Dostça girişimde bulunacak, genellikle her iki tarafın da güvendiği tarafsız üçüncü bir kişidir. BM Genel Sekreteri sıklıkla bu rolü üstlenmektedir.[86] Dostça girişim önerileri bağlayıcı değildir; uyuşmazlık tarafları dostça girişim önerilerini kabul edebilecekleri gibi reddebilirler de.

2.4.3. Arabuluculuk

Dostça girişimde üçüncü taraf, uyuşmazlık taraflarını biraraya getirmek ve görüşmelerini sağlamak gibi pasif bir davranış sergilerken, arabuluculuk rolünü üstlenen taraf uyuşmazlığa dair tavsiyelerde bulunma ve öneriler sunma gibi daha aktif bir rol üstlenmektedir. Arabulucunun sunduğu öneriler ve ya da tavsiyelerin

---

[83] Anthony Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge University Press, 2nd Edition, 2010, ISBN-13 978-0-511-71601-0 s.397-398.
[84] Anthony Aust, *a.g.e.*, s.398.
[85] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e*, s. 448.
[86] Tim Hillier, *Sourcebook on Public International Law*, Cavendish Publishing Limited, 1998, ISBN 1 85941 050 2, s.536.

bağlayıcılığı yoktur. Uyuşmazlık taraflarının hepsinin ya da birinin arabulucuyu kabul etmemesi ya da önerilerini reddetmesiyle arabuluculuk görevi sona erer.

2.4.4. Uzlaştırma

Uzlaştırma yönteminde uyuşmazlık tarafları, uyuşmazlık konusunu kurdukları bir organa sunarak incelemesini ve öneriler getirmesini talep ederler.[87] Uzlaştırmacı uyuşmazlığı araştırır ve çözüm için resmi bir öneride bulunur.[88] Uzlaştırma süreci genellikle 3 ya da 5 kişiden oluşan uzlaştırma komisyonlarınca sürdürülür. Komisyonda tarafların 1'er ya da 2'şer temsilcisi bulunur fakat seçilen komisyon üyeleri bağımsız olarak görev yapmak durumundadır. Uzlaştırma komisyonlarının alacağı kararlar bağlayıcı değildir ve komisyon raporlarının hukuksal etkileri tarafların rızasına bağlıdır.

2.4.5. Araştırma ve Soruşturma

Araştırma ve soruşturma uluslararası ilişkilerde farklı amaçlar doğrultusunda gerçekleri ortaya çıkarmak için kullanılan yöntemlerden birisidir ve genellikle görüşmelerden bir sonuç alınamadıktan sonra ve uzlaştırma ve arabuluculuğa başvurmadan önce kullanılır.[89] Araştırma ve soruşturma komisyonları ilk defa 1899 ve 1907 La Haye Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü Sözleşmeleri'nde düzenlenmiştir. Araştırma ve soruşturma komisyonları anlaşma yolu ile kurulur. La Haye Sözleşmelerinde komisyonların 5 kişiden oluşturulması öngörülmüştür. Kurulacak komisyonların sürekli veya *ad hoc* olabilmesi komisyon kurulmasına dair yapılan anlaşmalarda belirlenir. Uluslararası Adalet Divanı kurulduktan sonra araştırma ve soruşturma komisyonlarına çok az başvurulmuştur.[90]

2.4.6. Uluslararası Hakemlik

Uluslararası hakemlik, bir uluslararası uyuşmazlığın tarafları olan uluslararası hukuk kişilerinin bu uyuşmazlığı vereceği karar bağlayıcı olacak üçüncü

---

[87] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e,* s. 451.
[88] Anthony Aust, *a.g.e.,* s.538.
[89] Karl Joseph Partsch,"Fact-Finding and Inquiry", Rudolph Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, North-Holland Publishing Company, Instalment 1, 1981, ISBN: 0444 86140 8, s.61.
[90] Tim Hillier, *a.g.e.,* s.541.

bir kişi ya da organa sunması ve uyuşmazlığı bu şekilde çözmeye çalışmalarını ifade etmektedir. Uluslararası hakemlik, 1907 Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümüne İlişkin La Haye Sözleşmesi'nin 37. Maddesi'nde devletler arasındaki uyuşmazlıkların, devletlerin kendilerinin seçecekleri yargıçlar tarafından hukuka saygı esasına uygun olarak çözmeyi amaçlayan bir yöntem olarak tanımlanmıştır.[91] Söz konusu tanım hakemliğe başvuracak tarafları devletler ile sınırlamış olmasına rağmen uygulamada uluslararası örgütler gibi diğer uluslararası hukuk kişilerinin de uluslararası hakemliğe başvurabildiği görülmektedir. Hakemlikte hukuk kuralları uygulanacağı gibi hakkaniyet ve nıfset (*ex aequo et bono*), dostça çözüm ya da siyasal çözüm içeren kurallar da uygulanabilmektedir.[92]

Kimi hakemlikler tek bir hakem tarafından yapılırken çoğu durumda birden fazla hakemden oluşan hakemlik komisyonları kurulur. Komisyonlarda uyuşmazlık taraflarının atayacağı birer hakemin yanı sıra bir ya da birden fazla tarafsız hakem de görev yapabilir.

Bir uyuşmazlık ortaya çıktığında tarafları uluslararası hakemliğe başvurmaya zorlayan bir düzenlenme yoktur. Buradan uluslararası hakemliğin isteğe bağlı bir yöntem olduğu sonucu çıkarılabilir fakat tarafların bir uyuşmazlığı, daha uyuşmazlık doğmadan önce yapacakları bir anlaşma ile hakemliğe sunacakları konusunda yükümlülük altına girmeleri ile zorunlu hakemlik uygulamalarına da rastlanılmaktadır.

Hakemlik kararları tarafları için bağlayıcı ve kesindir ve hakemlik kararına karşı bir üst organa başvurma olanağı yoktur. Hakemlik kararını etkileyebilecek yeni bulguların ortaya çıkması durumunda ise kararın gözden geçirilmesi aynı hakemlik mahkemesinden istenilebilir.[93]

2.4.7. Uluslararası Mahkemeler

Bir uluslararası uyuşmazlık yukarıda sayılan yöntemlerden biri ile çözüme kavuşturulamadığında çözüm için uluslararası mahkemelere de başvurulabilmektedir. Uluslararası mahkemeler, daha önceden belirlenmiş prosedür kurallarına göre belli

[91] Kamuran Reçber, *a.g.e.,* s.459.
[92] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e.,* s. 453.
[93] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e.,* s.466.

uluslararası uyuşmazlıklara uluslararası hukuk temelinde hükümler ve tarafları bağlayıcı kararlar vermek ile görevli daimi hukuki yapılardır.[94] Bunlardan, çalışma konusuyla alakalı olan en önemli ikisi Uluslararası Sürekli Hakemlik Mahkemesi *(Permanent Court of Arbitration- PCA)* ve Uluslararası Adalet Divanı –UAD- *(The International Court of Justice- ICJ)*'dır.

1899'daki ilk La Haye Barış Konferansı'nda kabul edilen Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü Sözleşmesi'nin 20. Maddesi ile Uluslararası Sürekli Hakemlik Mahkemesi'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Mahkeme, uluslararası topluma çeşitli uyuşmazlık çözümü konularında hizmet sağlayan hükümetlerarası bir kuruluştur.[95] Uluslararası Sürekli Hakemlik Mahkemesi devletler arasında her türlü uyuşmazlık çözüm yollarını kolaylaştırmak amacıyla kurulmuş olsa da günümüzde kendisini, uluslararası toplumun değişen uyuşmazlık çözüm ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla uluslararası özel ve kamu hukukunun kesiştiği noktada çok yönlü bir hakemlik kuruluşu olarak konumlandırmıştır.[96] Çalışma tarihi itibari ile 121 devlet Uluslararası Sürekli Hakemlik Mahkemesi üyesidir.

Uluslararası Sürekli Hakemlik Mahkemesi ve Uluslararası Adalet Divanı'ndan başka Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi *(International Tribunal for the Law of the Sea)* de uluslararası uyuşmazlıklarla ilgilenen bir başka organ olarak sayılabilir. Mahkeme 10.12.1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile, bu sözleşmenin uygulanmasından veya yorumundan kaynaklanan uyuşmazlıkları çözmek için kurulmuştur. Mahkeme, Statüsü'nün 20. Maddesi gereğince Deniz Hukuku Sözleşmesi tarafı olan devletler ve uluslararası örgütler gibi uluslararası hukuk kişilerine açık olduğu gibi, Sözleşme tarafı olmayan devletlere, bu devletlerin işletmelerine, özel birimlerine ve hükümetlerarası örgütlere de açıktır.[97]

Uluslararası mahkemelerden belki de en önemlisi Uluslararası Adalet Divanı'dır. Uluslararası Adalet Divanı 1945 Birleşmiş Milletler Şartı ile BM'nin altı ana organından biri olarak kurulmuş ve 1946'da çalışmaya başlamıştır. Birleşmiş

---

[94]Christian Tomuschat, "International Courts and Tribunals", Rudolph Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, North-Holland Publishing Company, Instalment 1, 1981, ISBN: 0444 86140 8, s.92-93.
[95] https://pca-cpa.org/en/home/ (14.08.2017)
[96] https://pca-cpa.org/en/about/ (16.08.2017)
[97] https://www.itlos.org/en/the-tribunal/ (16.08.2017)

Milletlerin ana yargı organı olarak görevlendirilmiştir. Uluslararası Adalet Divanı Statüsü[98]'nün 34. Maddesi'ne göre *"divan önündeki davlarda yalnız devletler taraf olabilirler."* Divanın rolü, devletler tarafından kendisine sunulan yasal uyuşmazlıkları uluslararası hukuk çerçevesinde çözümlemek ve BM'nin yetkili organları ile uzmanlık kuruluşları tarafından kendisine yöneltilen yasal konular hakkında danışma görüşü vermektir. Divan, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi tarafından, 9 yıllığına seçilen 15 yargıçtan oluşur.[99] Divan Statüsü'nün 31. Maddesi'nin 2. ve 3. Fıkra'larına[100] göre, Divan önündeki bir davaya taraf olan devlet, Heyet'te kendi uyruğundan bir yargıç bulunmadığı takdirde seçtiği bir kişinin bu davada *ad hoc* yargıç olarak bulunmasını isteyebilir. Seçilecek kişinin seçen devletin uyruğunu taşıması gerekmemektedir. *Ad hoc* yargıçların atanması durumunda davaya bakan Heyet'in üye sayısının 16 ya da 17 olması mümkündür. Hatta davaya tarafa olan devlet sayısının fazla olması durumunda 17'den fazla üyeli Heyet'lerin kurulması ihtimal dahilindedir.[101]

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 25. Maddesi'ne göre Divan, *"Statü'de aksi öngörülmedikçe, toplantılarını genel kurul halinde yapar."* Aynı Madde'nin 3. Fıkrası Divan'ın oluşması için yeter sayının dokuz olduğunu belirtmektedir. Bunun dışında 26. Madde'ye göre *"Divan… kendi kararına göre üç ya da daha çok yargıçtan oluşan bir ya da daha çok daire kurabilir.''* 29. Madde göre ise*''Divan, işlerin çabuk bitirilmesi için her yıl, taraflar istediği takdirde basit yargılama yapacak beş yargıçlı daireler kurar. Yargılamaya katılmalarının olanaksızlığını ileri sürecek yargıçların yerini doldurmak üzere ayrıca iki yargıç daha atanır."*

*"Kendisine sunulan uyuşmazlıklar uluslararası hukuka uygun olarak çözmekle görevli olan Divan"*ın uygulayacağı uluslararası hukuk kaynakları Statü'nün 38. Maddesi'nde sıralanmıştır. Bunlar, *"uyuşmazlık durumundaki*

---

[98]Divanın statüsüne http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/adalet_divani.pdf den ulaşılabilir. (13.04.2017)

[99] http://www.icj-cij.org/en/court (12.04.2017)

[100] *2. Divan'da taraflardan birinin uyrukluğunda bir yargıç bulunuyorsa, herhangi bir başka taraf, yargıç sıfatıyla oturuma katılmak üzere dilediği kişiyi atayabilir.*
3. Divan'da taraflardan hiçbirinin uyrukluğunda yargıç yoksa, taraflardan her biri, bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen usul gereğince bir yargıç atayabilir.

[101] http://www.icj-cij.org/en/judges-ad-hoc (12.04.2017)

devletlerce açık seçik kabul edilmiş kurallar koyan, gerek genel gerekse özel uluslararası antlaşmalar; hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası yapılagelmiş kurallar; uygar uluslarca kabul edilen genel hukuk ilkeleri; 59. Madde hükmü saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak adli kararları ve çeşitli ulusların en yetkin yazarlarının öğretileri" dir. 2.Fıkra da bu hükmün *"tarafların görüş birliğine varmaları halinde, Divan'ın hakça ve eşitçe karar verme yetkisini zedelemeyeceğini"* kayıt altına almaktadır.

Varılan özel anlaşmanın bildirilmesi ya da Yazman'a yapılacak yazılı başvuru ile (40.Madde) Divan önüne gelen davalar yazılı ve sözlü olmak üzere iki aşamadan oluşur. Statü'nün ilgili 43. Maddesi şu şekildedir: *"1. Yargılama usulü iki evreden oluşur: yazılı ve sözlü evreler. 2. Yargılama usulünün yazılı evresi muhtıraların, karşı muhtıraların, gerekiyorsa, yanıtların ve ayrıca savları destekleyecek her türlü evrak ve belgenin Divan'a ve taraflara iletilmesini kapsar. 3. Bu iletme işlemi, Divan'ca saptanan sıra ve süre içinde Yazman aracılığıyla yapılır. 4. Taraflardan birinin ileri sürdüğü her belgenin onaylanmış örneği öteki tarafa iletilecektir. 5. Yargılama usulünün sözlü evresi, Divan'ın tanıkları, bilirkişileri, temsilcileri, danışmanları ve avukatları dinlemesini kapsar."*

Divanın vereceği *"hüküm kesindir ve buna karşı başvurma yolu yoktur"* (60. Madde). Ancak taraflar kararların yorumunu ya da Divan'ın kararlarının gözden geçirilmesini isteyebilmektedirler.

2.4.8. Uluslararası Örgütler Bünyesinde Uyuşmazlıkların Çözümü

Uluslararası örgütlerin kurucu antlaşmalarında düzenlendiği durumlarda uluslararası uyuşmazlıklar bu örgütler nezdine taşınarak çözüm aranabilmektedir. Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin bu yönde işlevleri bulunmaktadır fakat bu konuda en kapsamlı görev ve yetki doğal olarak Birleşmiş Milletler' de bulunmaktadır.

BM'nin uluslararası uyuşmazlıklar konusunda yetkili iki organı Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul' dur. Yukarıda da bahsedilmiş olduğu üzere BM

Antlaşması'nın 33. Maddesi'nin 2. Fıkrasına göre "*Güvenlik Konseyi, gerekli gördüğünde tarafları aralarındaki uyuşmazlığı* [1. Fıkrada belirtilmiş olan görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla] *bu gibi yollarla çözmeye çağırır"*. Bir uyuşmazlık, taraflarınca Güvenlik Konseyi'ne getirilebileceği gibi uyuşmazlık tarafları dışında da getirilebilir. Güvenlik Konseyi kendisine getirilen uyuşmazlık hakkında tarafları uyuşmazlığı barışçı yollarla çözmeye davet edebilir veya uyuşmazlığın uluslararası barış ve güvenliği tehdit edip etmediği konusunda soruşturma yürütür ya da uyuşmazlığın çözümüne ilişkin tavsiyelerde bulunur. BM Antlaşması Güvenlik Konseyi ile birlikte Genel Kurul'a da uluslararası uyuşmazlıklar konusunda yetki vermektedir. Antlaşmanın 35. Maddesi'nin 1. ve 2. Fıkra'larına göre BM üyesi olan veya olmayan devletler (BM üyesi olmayan devletler yalnızca kendilerinin taraf olduğu) bir uyuşmazlık konusunda Güvenlik Konseyi yanında Genel Kurul'un da dikkatini çekebilmektedir. BM Antlaşması'nın 11. Maddesi'nin 2. Fıkrası'na göre *"Genel Kurul, Birleşmiş Milletler üyelerinden herhangi biri veya Güvenlik Konseyi veya örgüt üyesi olmayan bir devlet tarafından 35. maddenin 2. fıkrası uyarınca kendisine sunulan ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olan bütün sorunları görüşebilir ve 12. madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla bütün bu tür sorunlar konusunda ilgili devlet ya da devletlere veya Güvenlik Konseyi'ne ya da hem devletlere veya Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunabilir. Bir eylem gerektiren bu tür sorunların tümü, görüşmelerden önce ya da sonra Genel Kurul tarafından Güvenlik Konseyi'ne gönderilir."* 14. Madde'ye göre de; *"12. Madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, Genel Kurul, Birleşmiş Milletler'in Amaç ve İlkeleri'ni belirten işbu Antlaşma hükümlerinin çiğnenmesinden doğan durumlar da dahil olmak üzere kamu esenliğine zarar verecek, uluslar arasındaki dostça ilişkileri tehlikeye sokacak nitelikte gördüğü herhangi bir durumun, kökenine bakılmaksızın barışçı yollarla düzeltilmesi için gerekli önlemler alınmasını tavsiye edebilir."*

Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler dışındaki Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi bir takım uluslararası örgütler bünyesinde de

uyuşmazlıkların çözümü konusunda çalışılmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden biri çalışma konusunu da ilgilendiren Afrika Birliği'dir.

Afrika Birliği (AfB), 1963'te 32 Afrika ülkesinin katılımı ile kurulan Afrika Birliği Örgütü (OAU)'nün devamı niteliğindedir. 2002 yılında Afrika Birliği adını alan örgütün bugün 55 üyesi bulunmaktadır. Afrika Birliği amacını, kıtayı apartheid ve kolonizasyonun kalıntılarından kurtarmak, Afrika devletleri arasında birlik ve dayanışmayı güçlendirmek, kalkınma konusunda işbirliğini koordine etmek ve yoğunlaştırmak, üye devletlerin egemenliklerini ve toprak bütünlüklerini sağlamak ve Birleşmiş Milletler çerçevesinde uluslararası işbirliğini artırmak olarak açıklamaktadır.[102] Afrika Birliği'nin bir sınır programı *(African Union Border Programme- AUBP)* da bulunmaktadır.

2.5. Sınırlar, Vestfalya, Post-Vestfalya

Uluslararası sınırlar ve sınırlar nedeniyle ortaya çıkan uyuşmazlıklar uluslararası ilişkiler disiplininde önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde uluslararası ilişkiler Vestfalyen devletler sistemi temeline dayanmaktadır ve Vestfalya sisteminin en önemli ilkelerinden biri sınırların dokunulmazlığıdır.

Bilindiği gibi Vestfalya Barış Antlaşmaları Otuz Yıl Savaşları'nın ardından 1648 ve 1659'da imzalanan antlaşmaları belirtmektedir. Vestfalya Barış Antlaşmaları 30 Ocak 1648' de İspanya ile Hollanda arasında imzalanan Münster Anlaşması; 24 Ekim 1648'de Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, İsveç, Alman Prenslikleri arasında imzalanan Osnabrück Anlaşması; 24 Ekim 1648'de Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ile Fransa arasında imzalanan 2. Münster Anlaşması ve 1659'de Fransa ile İspanya arasında imzalanan Pyrenees Anlaşması'ndan oluşmaktadır. Vestfalya ile *"uluslararası sistem egemen eşit devletlerden oluşmaya başlamıştır."*[103] Vestfalyan düzen *"modern uluslararası ilişkilerde 21. Yüzyılın başlarına kadar devam eden, tüm devletlerin birbirleriyle eşit oldukları ve başkalarının içişlerine karışmanın yasaklandığı yapı"* olarak tanımlanabilir.[104]

---

[102] https://www.au.int/web/en/au-nutshell (20.07.2017).
[103] Barış Özdal, Kutay Karaca (eds.), *Diplomasi Tarihi I*, Dora Yayıncılık, Bursa, 2015, s. 175.
[104] Çağrı Erhan, "Avrupa'da Güç Mücadelesi ve Westphalia Düzen", Siyasi Tarih-I, Çağrı Erhan, Esra Yakut (eds.), 3. Baskı, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 38'den aktaran Barış Özdal, Kutay Karaca, a.g.e., s. 176.

Vestfalyan egemen devletin 3 ilkesi sıralanabilir. Bunlar dış egemenlik, iç egemenlik ve güç dengesidir. Dış egemenlik, devletlerin uluslararası sistemdeki en üst otorite olarak kabul edilmesi ve egemen eşit kabul edilmesini; güç dengesi ise uluslararası sistemde herhangi bir gücün hegemon konuma geçmesini önlemeye yönelik olarak izlenen politikalardır. İç egemenlik ise *"devletin kendi sınırları içerisinde sahip olduğu yetkiyi uygulamasıdır."*[105] İç egemenlik kavramının tanımında görüldüğü gibi sınırlar, devletin yetkilerini kullanacağını alanı belirlemesi açısından hayati önemdedir. Vestfalyan sistemin temel aktörü olan *"ulus-devletler diğer topraklarla bağıntılı şekilde hareket ederler ve her zaman için diğer devletlerle aralarındaki sınırlarla meşgul olurlar."*[106] Post-Vestfalya kavramı vasıtasıyla Vestfalyan devletler sisteminde bir değişim ve dönüşüm olduğu anlatılmak istenmektedir. Yani günümüzdeki uluslararası ilişkilerin temelinde Vestfalya olsa da artık farklı dinamikler ve faktörler uluslararası sisteme ciddi oranda etki etmektedir ve uluslararası sistemin işleyişini anlayabilmek için Vestfalyan düzendeki değişim ve dönüşümler analiz edilmelidir. Küreselleşme olgusu Post-Vestfalya' nın en önemli bileşeni olarak görülmektedir hatta iki kavram eşanlamlı dahi kullanılabilir. Küreselleşme ile birlikte Vestfalyan sistemin temel dinamikleri aşınmakta ve dönüşüm geçirmeye zorlanmaktadır. Vestfalyan sistemin temel unsurlarından biri olan sınır kavramı da bu dönüşümden uzak kalamamaktadır.

"Ayrıca, Vestfalya döneminde tespit edilen sınır kavramı sabit bir duvar gibi mobil olmayan ve aktörün iç yapısıyla sistemik yapı arasında bir izolasyon aracı olarak ortaya çıkan bir olguydu. Oysa Andre Tosel'in de belirttiği gibi, "sınır kavramı artık daha mobildir. Diğer bir ifadeyle, bir sabitliğe ve kapalılığa değil, devamlılığa, yakınlığa, değişkenliğe ve geçişliliğe referans yapmaktadır. Sınır kavramı artık bölen değil birleştiren bir olgu olarak küresel sistemde karşımıza çıkmaktadır."[107]

---

[105] Gös. yer.
[106] E. Fuat Keyman, *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası ilişkiler kuramını yeniden düşünmek*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 86'dan aktaran Hüseyin Sevim, "Uluslararası İlişkilerde Devlet Olgusu ve Ulus-Devlet Kavramını Yeniden Düşünmek", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3 Sayı 9 (Bahar 2006), s. 100.
[107] Hüseyin Sevim, a.g.m., s. 103.

Bu söylenenler Post-Vestfalyan dönem ile birlikte sınırların önemini kaybettiği ve devletlerin keskin sınırlar hakkında eskisi kadar katı olmadığı anlamına gelmemektedir. Avrupa Birliği gibi ulus-üstü bir örgütlenme içerisinde dahi uluslararası sınırlar konusunda anlaşmazlıklar yaşanmaya devam etmektedir. AB vatandaşlığı ve ekonomik birlik gibi en üst entegrasyon aşamalarına geçilmiş olmasının AB üyesi devletler arasındaki sınırları anlamsızlaştırması beklenebilirken üye devletler arasında halen sınır anlaşmazlıkları mevcuttur. Örneğin Hırvatistan ile Slovenya arasında Piran Körfezi'nde deniz alanları ve iki ülke sınırındaki küçük bir koridor hakkında sınır anlaşmazlığı yaşanmaktadır. Daimi Hakemlik Mahkemesi konu ile ilgili 2017 yılında bir karar vermiş ve Slovenya bu kararı kabul etmiş olsa da Hırvatistan söz konusu kararı uygulamaya yanaşmamıştır.[108] Yine iki AB üyesi ülke arasındaki bir sınır sorunu ise barışçıl şekilde sonlandırılabilmiştir. Hollanda ile Belçika arasında akan Meuse Nehri iki ülke arasında sınırı belirliyorken nehrin Hollanda tarafında kalan bir kısmındaki toprak parçası Belçika'ya verilmiştir. Bu durumda söz konusu toprak parçası üzerinde Hollanda' nın yetkisi yokken Belçikalı yetkililerin bu toprak parçasına erişiminin zor olması nedeniyle burada illegal aktiviteler hız kazanabilmiştir. 2012 yılında söz konusu alanda başsız bir ceset bulunması sınırdaki bu anormal durumu gündeme getirmiş ve durumu düzeltmek üzere iki ülke çalışmaya başlamıştır. Tamamlanan çalışmalar ile birlikte 2017'de iki ülke arasındaki sınır barışçı bir şekilde yeniden saptanabilmiştir.[109] Görüldüğü gibi AB içerisinde dahi uluslararası sınırlar halen anlaşmazlık ve uyuşmazlıklara neden olabilmektedir. Bu örnekler vasıtasıyla Post-Vestfalya tartışmaları ile değişmekte ve dönüşmekte olduğu söylenen sınırların, devletlerin ulusal yetkilerinin uzanabildiği en son noktaları belirlemeleri açısından halen büyük öneme haiz olduğu görülebilir.

---

[108] https://www.nytimes.com/2017/12/29/world/europe/slovenia-croatia-border-eu.html , https://www.reuters.com/article/us-croatia-slovenia-border/croatia-and-slovenia-fail-to-move-forward-in-talks-on-border-dispute-idUSKBN1ED1YB (02.01.2018)

[109] http://www.independent.co.uk/news/world/europe/belgium-netherlands-land-swap-agreement-river-meuse-borders-a7445751.html , https://www.theguardian.com/world/2015/dec/30/belgium-and-the-netherlands-exchange-land-because-it-makes-sense (02.01.2018)

3. KITA AFRİKASI' NDA KARA SINIR UYUŞMAZLIKLARI ÖRNEKLEMLERİ

Söylenmiş olduğu gibi hem kara hem de deniz sınır uyuşmazlıkları sunması açısından Afrika coğrafyası oldukça zengindir. Afrika kıtasındaki belli başlı sınır uyuşmazlıkları olarak, Burundi-Ruanda, Uganda-Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kenya-Uganda, Tanzanya-Mozambik, Malavi-Tanzanya, Malavi-Zambiya, Sudan-Kenya-Etiyopya, Kenya-Güney Sudan, Eritre-Etiyopya, Sudan-Güney Sudan, Kamerun-Nijerya, Gabon-Ekvator Ginesi, Burkina Faso- Nijer, Benin-Nijer, Namibya- Güney Afrika, Tanzanya-Mozambik-Komorlar, Libya- Çad, Burkina Faso- Mali, Svaziland- Güney Afrika, Kongo- Demokratik Kongo Cumhuriyeti sayılabilir.[110] Geçmişte yaşanmış ve bir şekilde çözüme kavuşturulmuş sınır uyuşmazlıkları da eklenmeye çalışıldığında listenin çok daha uzayabilmektedir.

3.1. Kıta Afrikası'nda Sınırlar

"Bölge", modern Batılı devletlerde olduğu gibi geleneksel Afrika toplumları için de temel kavramlardan biridir[111] fakat Avrupa ve Kuzey Amerika ile kıyaslandığında Afrika, Vestfalyan sınır kavramına yenidir.[112] Bu önerme, Avrupa ile etkileşiminden önce Afrika kıtasında sınır kavramının olmadığı anlamına gelmemektedir. Buşman ve Masai gibi göçebe toplulukların yaşama, avlanma, otlatma gibi faaliyetler için belirli bölgeleri sahiplendikleri görülmüştür.[113] Koloni-öncesi Afrika'da sosyo-politik kurumlar bugünkü sınırlara eşit olacak işlevsel bölümlere sahip olmuştur.[114]

Kıta Afrikası'nda bugünkü sınırların temelinde 1884-1885 yılları arasında düzenlenen Berlin Konferansı vardır. 1870'lerden itibaren hızlanan sömürgecilik

---

[110] Gbenga Oduntan, , *International Law and Boundary Disputes in Africa*, Routledge, New York, 2015, ss. 155-176.
[111] Anthony Allot, "Boundaries and Law in Africa", *African Boundary Problems*, (ed.) Carl Gösta Widstrand, Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1969, s.10.
[112] Muhammad B. Ahmad, "African Boundaries and the Imperative Definition", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa General Issues and Case Studies*, Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, August 2014, ISBN 978-99944-890-8-4., s. 12.
[113] Anthony Allot, *a.g.m.*, s.10.
[114] Muhammad B. Ahmad, *a.g.m.*, s. 12.

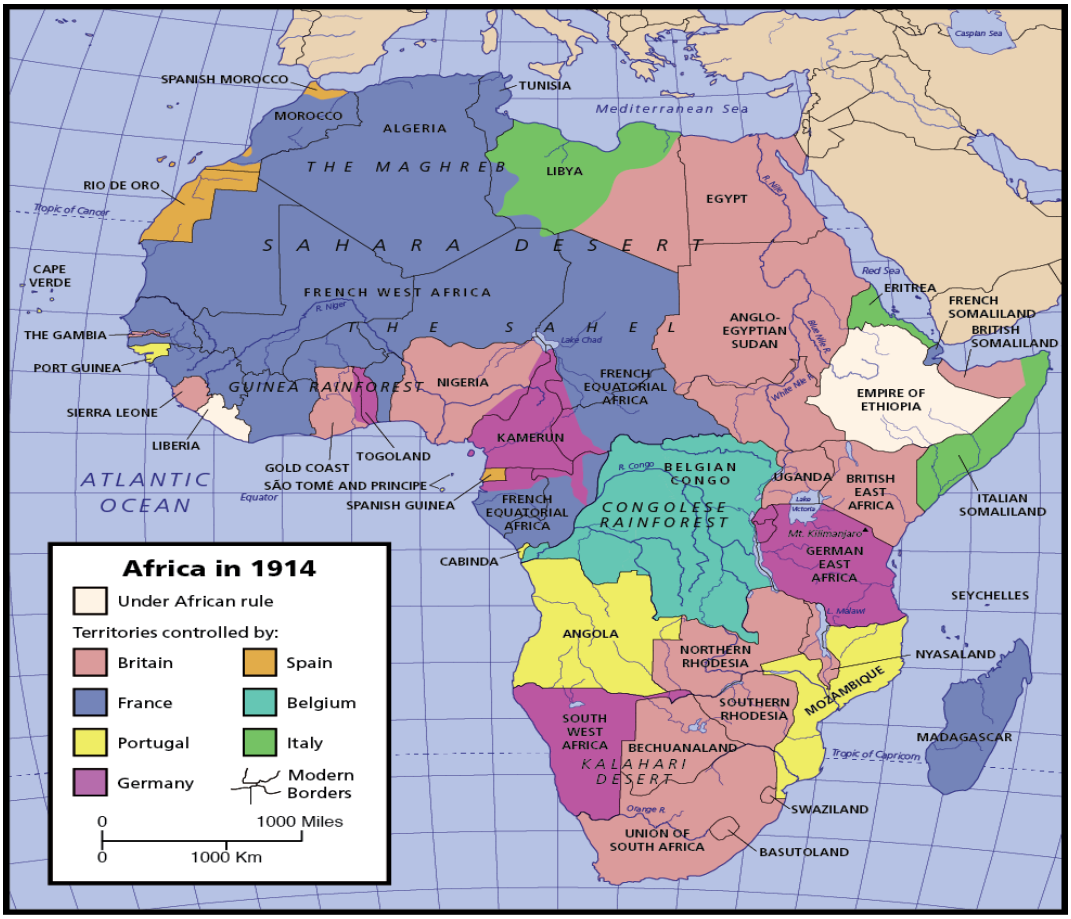
yarışı Afrika'ya da sıçramıştır. Avrupalı güçler yeni sömürgeler bulmak amacıyla kıtaya adeta akın etmiş, kıta boyunca kolonizasyona başlamıştır. Kıta büyük bir hızla Avrupalı güçler tarafından işgal edilmiş, işgal edilecek alanlar azaldığında da doğal olarak çatışmalar baş göstermiştir. Avrupalı güçlerin Afrika'yı bu dönemde işgali, bölüşmesi ve koloni haline getirmesi "Afrika için kapışma" *(Scramble for Africa*[115]*)* ile ifade edilmiştir.

1870'lere kadar Avrupalı güçlerin Afrika'daki sömürgecilik girişimlerinde sözlü işgal ilkesi uygulanmıştır. Sözlü işgal bazı topraklar üzerinde hak iddiası çatışmalarını önlemekte başarısız olduğundan, hem hak iddialarını çözüme bağlamak hem de sözlü işgal ilkesini değiştirmek amacıyla Berlin Konferansı düzenlenmiştir. Berlin Konferansı'ndan sonra İngiltere'nin Afrika'da elde ettiği topraklar İngiliz Somalisi, Mısır, Nijerya, Uganda, Kenya, Bechuanaland, Rodezya ve Nyasaland olmuştur. Fransa Tunus, Senegal, Fildişi Sahili, Dahomey, Gine Fransız Kongosu ve Fransız Somalisi; Almanya Togo, Kamerun, Güneybatı Afrika ve Alman Doğu Afrikası; İtalya ise Eritre ve İtalyan Somalisi'ni elde etmiştir.[116] 1914' e gelindiğinde Afrika kıtası aşağı yukarı şu görünümdedir:

---

[115] *"…Conrad hikayenin konusu için 1884 yılında 'Afrika için Kapışma' diye ortaya attığı ifadeyle açıkça tanımlanan ve on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde kıtanın Avrupalı güçlerce sistematik bir biçimde ilhak edilip sömürülmesiyle sonuçlanan olaylara tekrar dönüp bakar…"* Joseph Conrad, Karanlığın Yüreği, çev. Erhun Yücesoy, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2014. Türkkaya Ataöv, *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, s. 46' da *"scramble for Africa"* nın karşılığı olarak "Afrika'nın bölüşülmesi" ni kullanmıştır.

[116] Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, 2. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, s.168.

Kaynak: http://blogs.brown.edu/choices/files/2014/07/Africa-1914-color.png (14.06.2017)

Hem yukarıdaki hem de çalışmanın daha önceki bölümlerinde verilmiş olan, Afrika'daki sınırları gösteren haritalardan da görüleceği üzere Afrika devletlerinin sınırları "yapay" ve "keyfi" olarak çizilmiştir.[117] 1906'da Nijerya- Nijer sınırını çizmek üzere İngiliz-Fransız Konvansiyonu'nu imzalayan, dönemin İngiliz başbakanı Lord Salisbury şöyle demiştir:

"Hiçbir beyazın ayağının çiğnemediği haritalar üzerinde çizgiler çizdik (İngiliz ve Fransızlar); tam olarak nerede olduklarını bilmememiz gibi küçük engeller dışında birbirimize dağları, nehirleri ve gölleri veriyorduk."[118]

[117] Afrika kıtasındaki sınırların "yapay" ve "keyfi" olarak nitelendirilmesine literatürde çokça rastlanabilir. Örnek olarak bkz. Muhammed B. Ahmad, a.g.e., s. 13; Baskın Oran, *Azgelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997, s.246. Nitekim ilerleyen bölümde de sınırların nasıl "yapay" ve "keyfi" olarak çizildiğine dair örnek alıntılar yapılacaktır.

[118] Lord Salisbury quoted in Anene, J.C. (1970), *The International Boundaries of Nigeria,1885-1960: The Framework of an Emergent African Nation*, London, Longman, p.3'ten aktaran Muhammad B. Ahmad, *a.g.m.*, s. 13.

Bir İngiliz Koloni görevlisi Nijerya'nın Kamerun ile doğu sınırına atfen şunu söylemiştir;

"O günlerde mavi bir kalem ve bir cetvel aldık ve Eski Calabar' da koyduk ve Yola' ya mavi bir çizgi çizdik... kabilesi tarafından sarılmış bir şekilde Adamawa Emiri ile birlikte görüşme yapıyorken, o mavi kalemle, bölgesinin içinden bir çizgi çizdiğimi bilmemesinin ne kadar iyi bir şey olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum."[119]

Yukarıda gösterilmiş olan haritalardan da görüleceği üzere Afrika siyasi haritasına bakıldığında pek çok sınırın paralel ve meridyenler ile çakışan düz çizgiler halinde olduğu görülmektedir. Gerçekten de Afrika'daki devlet sınırlarının %44'ü paralel ve meridyenler temel alınarak çizilmiş yapay sınırlardır.[120] %30'u dümdüz ya da yuvarlak çizgilere, %29'u da nehir, dağ ve vadi gibi coğrafya özelliklerine göre çizilmiştir[121] ve 2011'de yapılan bir çalışmaya göre Afrika kıtasında kara sınırlarının ancak yaklaşık 1/3'ü işaretlenmiş vaziyettedir.[122]

3.2. Kıta Afrikası'nda Sınır Uyuşmazlıklarının Çözümüne Yönelik Çabalar

Afrika Birliği, Afrika devletlerinin bağımsızlıklarını ve egemenliklerini kazanmaları ve Afrika'da sömürgeciliğe son verilmesi ilkeleri doğrultusunda 1963 yılında kurulan Afrika Birliği Örgütü'nün ardılı niteliğindedir. 1999'da Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları, Afrika Birliği'nin kurulması amacıyla bir deklarasyon yayınlamışlardır. Amaç, kurulacak örgütün küreselleşmenin olumsuz görünümleri olarak çok yönlü sosyal, ekonomik ve politik sorunlara işaret ederken kıtanın küresel ekonomideki haklı rolünü üstlenebilmesini sağlamak amacıyla

---

[119] Gös. yer.

[120] V. Solodovnikov, *Africa Fights for Independence*, Moscow, Novosti Press Agency Publishnig House, 1970, s.27'den World Politics, no.9 July 1966, N.Y., s. 660-662'den aktaran Baskın Oran, *a.g.e.*, s.246.

[121] Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 411, Ankara, 1977, s.607. Ataöv' ün bu bilgileri vermiş olduğu kitabın tarihi 1977'dir. Bu tarihten sonra Zimbabve 1980'de, Namibya 1990'da, Eritre 1993'te ayrı birer siyasal varlık olarak sahneye çıkmıştır. Bu sahneye çıkışların verilmiş olan rakamlar üzerinde etkisi olacağı hesaba katılmalıdır.

[122] Ramtane Lamamra, "Foreword", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa General Issues and Case Studies*, Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, August 2014, ISBN 978-99944-890-8-4, s.6.

kıtadaki entegrasyon sürecinin hızlandırılmasıdır.[123] Afrika Birliği Örgütü 2002'de Afrika Birliği adını almıştır.

Afrika Birliği'nin amaçlarından biri kıtada barış, güvenlik ve istikrarı geliştirmektir. Bu doğrultuda Afrika Birliği Komisyonu'na bağlı bir Barış ve Güvenlik Departmanı oluşturulmuştur. Barış ve Güvenlik Departmanı, amaçları arasında çatışmaların yapısal olarak önlenmesi için Afrika Birliği Sınır Programı *(AU Border Programme- AUBP)* da dahil olmak üzere programların geliştirilmesini saymaktadır.[124] Afrika Birliği Sınır Programı'nın varlık sebebi Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından beri, Avrupa ülkeleri arasındaki rekabet ve Afrika'daki bölgeler için çekişme bağlamında koloni döneminde çizilen sınırların kıta boyunca anlaşmazlık ve çatışmaların sürekli bir kaynağını oluşturduğu temeline dayanmaktadır. Afrika'da sınırlar ile ilgili yazının neredeyse tamamında tekrarlandığı üzere sınırlar çok yetersiz şekilde tanımlanmıştır. Buna ek olarak sınırların ötesine uzanan alanlardaki stratejik doğal kaynaklar da bir başka mücadele oluşturmaktadır. Sınır Programı, sınırların devletler arasında engeller olmaktan ziyade onlar birbirine bağlayan köprüler olarak dönüştürülmesinin, çatışmaların yapısal olarak önlenmesi ile Afrika'nın kıta olarak entegrasyonunu hızlandıracağı, birliğini güçlendireceği ve barış, güvenlik ve istikrarını geliştireceği inancı ile hayata geçirilmiştir.[125] Afrika Birliği Sınır Programı bu doğrultuda hukuki ve politik enstrümanları olarak;

1- Temmuz 1964'te Kahire-Mısır'da düzenlenen Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi'nin 1. Olağan Toplantısı'nda kabul edilen Afrika devletleri arasındaki sınır sorunları ile ilgili Karar AHG/Res.16(I);

2- Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 4 (b) Maddesi'ni;

3- Temmuz 1986'da Addis Ababa' da düzenlenen Afrika Birliği Örgütü Bakanları Konseyi'nin 44. Olağan Toplantısı ile kabul edilen sınırlar

---

[123] https://www.au.int/web/en/history/oau-and-au (02.05.2017)
[124] http://www.peaceau.org/en/page/40-department (02.05.2017)
[125] http://aubis.peaceau.org/en/, Declaration On The African Union Border Programme And Its Implementation Modalities As Adopted By The Conference Of African Ministers In Charge Of Border Issues Held In Addis Ababa (Ethiopia), On 7 June 2007, http://www.peaceau.org/uploads/border-issues.pdf (03.05.2017)

anlaşmazlıklarının müzakereli çözümü yoluyla Afrika'da barış ve güvenlik ile ilgili Karar CM/Res.1069(XLIV);

4- Temmuz 2002'de Durban- Güney Afrika'da Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi'nde kabul edilen Afrika'da Güvenlik, İstikrar, Kalkınma ve İşbirliği konusunda Mutabakat Zaptı'nı [Decision CM/Dec.666(LXXVI)];

5- Ocak 2007'de Addis Ababa' da düzenlenen Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları 8. Olağan Toplantısı'nda alınan, Komisyonu özellikle Afrika Birliği Sınır Programının uygulanması yoluyla çatışmaların yapısal olarak önlenmesi yönündeki çabalarını devam ettirmesi yönündeki Kararı. Komisyon, Karar'a müteakip ilk defa 7 Haziran 2007'de Addis Ababa' da sınır konularında yetkili Afrikalı bakanlar konferansının toplanması çağrısı yapmıştır. Konferans, Akra-Gana'daki Yürütme Konseyi tarafından onaylanan Afrika Birliği Sınır Programı ve Uygulanması Usülleri hakkında bir deklarasyonu kabul etmiştir.

saymaktadır. Bunlardan ilki, yani Karar AHG/Res.16(I) şu şekildedir:

Afrika Devletleri arasındaki Sınır Anlaşmazlıkları

Kahire-Mısır'da 17-21 Temmuz 1964'de İlk Olağan Toplantısı'nda biraraya gelen Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi

Sınır sorunlarının ciddi ve sürekli bir ihtilaf oluşturduğunu dikkate alarak;

Afrika Devletlerinin bağımsızlıklarını kazandıkları gündeki sınırlarının somut bir gerçek olduğunu göz önünde bulundurarak;

Afrika Birliği'ni güçlendirmek için daha ileri önlemleri çalışmakla görevli Onbirler Komitesi'nin Konseyi'nin İkinci Olağan Toplantısı yolunda kuruluşları hatırlatarak;

Afrika Devletleri arasındaki tüm anlaşmazlıkların, barışçı şekilde ve Afrikalı bir çerçeve içerisinde çözülmesinin kaçınılmaz gerekliliğini tanıyarak;

Tüm Üye Devletlerin, Afrika Birliği Şartı'nın 4. Maddesi'yle, Afrika Birliği Örgütü Şartı'nın 3. Maddesi'nin 3. Paragrafında dikkatlice belirtilmiş olan tüm prensiplere saygı duymayı taahhüt ettiğini hatırlatarak;

1. Örgüt'ün tüm Üye Devletleri'nin, Afrika Birliği Örgütü Şartı'nın 3. Maddesi'nin 3. Paragrafında belirtilmiş olan tüm prensiplere mutlak saygısını resmiyetle yeniden tasdik eder;

2. Tüm Üye Devletler' in, ulusal bağımsızlıklarını kazandıkları an mevcut olan sınırlara saygı duymayı taahhüt ettiklerini resmiyetle ilan eder.[126]

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 4 (b) Maddesi;

Birlik, aşağıdaki prensipler çerçevesinde faaliyet gösterecektir:

…

(b) bağımsızlık kazanıldığında mevcut olan sınırlara saygı; …[127]

Karar CM/Res.1069(XLIV) ise şu şekildedir:

Sınır Uyuşmazlıklarının Müzakereli Çözümü Yoluyla Afrika'da Barış ve Güvenlik ile İlgili Karar

21-26 Temmuz 1986'da Addis Ababa-Etiyopya'da 44. Olağan Toplantısı'nda biraraya gelen Afrika Birliği Örgütü Bakanlar Konseyi,

Kahire-Mısır'da 17-21 Temmuz 1964'de İlk Olağan Toplantısı'nda biraraya gelen Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi

Kahire-Mısır'da 17-21 Temmuz 1964'de İlk Olağan Toplantısı'nda biraraya gelen Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi tarafından kabul edilen Karar AHG/Res.16(I)'ı hatırda tutarak,

Afrika'nın kolonyal geçmişinden miras kalan sınır sorunlarının en karışık sorunlardan birini teşkil ettiğini değerlendirerek,

Afrika'nın kolonyalizm ve sonraki etkilerinden kurtuluş mücadelesini ve barış, güvenlik, ekonomik ve sosyal gelişme atmosferinin kurulmasının ancak Üye Devletler' in sınırlarında gerilim yaratan kaynakların topyekun bertaraf edilmesi ile gerçekleştirilebileceğini göz önüne alarak,

---

[126] Organization of African Unity Secretariat, *Resolutions Adopted By The First Ordinary Session Of The Assembly Of Heads Of State And Government Held In Cairo, UAR, From 17 To 21 July 1964*, https://www.au.int/web/sites/default/files/decisions/9514-1964_ahg_res_1-24_i_e.pdf (10.05.2017)

[127] Constitutive Act of the African Union, https://www.au.int/web/sites/default/files/pages/32020-file-constitutiveact_en.pdf (10.05.2017)

1. devletler arasındaki sınır uyuşmazlıklarının barışçıl çözümü prensibine bağlılığını yeniden tasdik eder,

2. Afrika halklarının ve ülkelerinin Kahire-Mısır'da 17-21 Temmuz 1964'de biraraya gelen Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi tarafından kabul edilen Karar AHG/Res.16(I)'a bağlılığını yeniden tasdik eder,

3. Üye Devletler' i, ortak sınırlarını kontrol işaretleri ile işaretlemesi görüşüyle karşılıklı müzakerelerde bulunmaya teşvik eder,

4. Afrika Birliği Örgütü Genel Sekreteri'nden bu kararın uygulanmasını izlemesini ve bir sonraki Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi'ne rapor etmesini rica eder.[128]

Karar CM/Dec.666(LXXVI) -Afrika'da Güvenlik, İstikrar, Kalkınma ve İşbirliği Konferansı Sürecinin Uygulanması Hakkında Genel Sekreter Raporu Üzerine Karar- şu hükümleri içermektedir:

Konsey:

1. Raporu not eder;

2. Sırasıyla 9-13 Kasım 2001'de Midrand- Güney Afrika ve 14-17 Mayıs 2002'de Addis Ababa- Etiyopya'da düzenlenen Kalkınma ve işbirliği konuları[129] üzerine Uzmanlar toplantısının ve güvenlik ve istikrar konuları üzerine Uzmanlar toplantısının sonuçlarını memnuniyetle not eder;

3. 11-15 Haziran 2002'de Addis Ababa- Etiyopya'da düzenlene İkinci Afrika Birliği Örgütü ve Afrikalı Sivil Toplum Örgütleri arasında Ortaklığı Geliştirme Afrika Birliği Örgütü- Sivil Toplum Konferansı'nı memnuniyetle karşılar;

4. Özellikle Afrika Birliği ve Afrika'da Güvenlik, İstikrar, Kalkınma ve İşbirliği Konferansı ile ilgili olanlar olmak üzere İkinci Afrika Birliği Örgütü- Sivil Toplum Konferansı' nın önerilerini not eder;

---

[128] Resolution On Peace And Security In Africa Through Reservation By Somalia Negotiated Settlement Of Border Conflicts CM/Res.1069(XLIV), http://www.peaceau.org/uploads/cm-res-1069-xliv-e.pdf (16.05.2017)

[129] Metnin orijinalinde kullanılan kelime *"calabashes"* tır. *"Calabash"* asıl olarak bir bitki olan ''sukabağı'' manasına gelmektedir. ''Sukabağından yapılan kap'', ''su kabı'' anlamlarında da kullanılmaktadır. Burada belirli konuların birada toplandığı bir kategori anlamında kullanılmış olsa gerektir. Çevirinin uygunluğu açısından "konu" olarak çevrilmiştir.

5. Afrika'da Güvenlik, İstikrar, Kalkınma ve İşbirliği Konferansı Süreci'nin uygulanması amacıyla Nijerya ve Güney Afrika'nın her birinin 500.000 Dolarlık cömert katkısını takdir eder ve diğer Üye Devletler' in de finansal destek sağlaması çağrısında bulunur;

6. Afrika Birliği Örgütü- Sivil Toplum Konferansı katılımı ile zenginleşen iki Uzmanlar toplantısında kabul edilen Güvenlik, İstikrar, Kalkınma ve İşbirliği konusunda Mutabakat Zaptı'nı onaylar;

7. Güvenlik, İstikrar, Kalkınma ve İşbirliği konusunda Mutabakat Zaptı'nı ve ikinci Afrika Birliği Örgütü- Sivil Toplum Konferansı önerilerini Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi'ne değerlendirilmek üzere sunmaya karar verir.[130]

7 Haziran 2007'de Addis Ababa' da Sınır Konularında Yetkili Afrikalı Bakanlar Konferansının Kabul Ettiği Afrika Birliği Sınır Programı ve Uygulanması Usülleri Hakkında Deklarasyon da yukarıda sayılmış olan karar ve raporlarla benzer tespit ve amaçlarla hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Sayılan belgelerin tamamı beraber değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Afrika devletleri mevcut sınırlar ile sınırların yetersiz olarak tanımlanması ve işaretlenmesinin devletler arasında önemli bir sorun kaynağı teşkil ettiği; Afrika kıtasının bütünleşmesi, kalkınması ve gelişmesi için sorunun giderilmesi gerektiği; bu sorun kaynağının mümkün olan en kısa sürede ortadan kaldırılması amacıyla ikili müzakereler de dahil olmak üzere barışçıl çözümler üretilmesi yönünde güçlü bir irade ortaya koymaktadır.

Afrika Birliği gibi Afrika Birliği Örgütü de benzer düşünceler ile 1963 tarihli Afrika Birliği Örgütü Şartı ile Arabuluculuk, Uzlaştırma ve Hakemlik Komisyonu'nu kurmuştur. Komisyonun adından da anlaşılacağı üzere OAU uyuşmazlıkların çözümü için arabuluculuk, uzlaştırma ve hakemlik olmak üzere 3 temel yöntem belirlemiştir. Bunların dışında dostça girişim ve *ad hoc* komiteler

[130] Decision On The Report Of The Secretary General On The Implementation Of The CSSDCA Process CM/Dec.666(LXXVI), http://www.peaceau.org/uploads/cm-dec-666-lxxvi-e.pdf (20.05.2017)

vasıtaları ile de OAU içinde uyuşmazlıkların barışçı şekilde çözümlenmesi amaçlanmıştır.[131]

Burada mücadele yaratan bir konu, Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 4 (b) Maddesi'nde de belirtilmiş olan ''bağımsızlık kazanıldığında mevcut olan sınırlara saygı''dır. Afrika devletlerinin tamamı aynı anda bağımsızlıklarını kazanmadıklarından ''bağımsızlık kazanıldığında mevcut olan sınırlar'' sürekli değişmiştir. Sıklıkla tekrarlandığı üzere sınırların zaten kesin bir şekilde belirlenmemiş ve işaretlenmemiş oluşu durumu daha karmaşık hale getirmekte ve sınır uyuşmazlıklarını barışçıl bir şekilde çözmek üzere girişimleri neredeyse imkansız hale getirmektedir. Carlson Anyangwe' nin belirttiği gibi Afrika'da hiçbir sınır sorunu savaş alanında çözülmediği gibi modern Afrika'da hiçbir toprak sorunu diplomatik yöntemlerle de başarıyla sonuçlandırılmamıştır.[132] 2011 Temmuz'da Afrika Birliği Asamblesi, 2017 yılına kadar Afrika'da sınırların belirlenmesi, işaretlenmesi ve tekrar teyit edilmesi için mümkün olan her şeyi yapmayı kararlaştırmıştır.[133] Ne var ki 6 Ekim 2017'de Afrika Birliği Sınır Programı'nın Addis Ababa' da düzenlediği Afrika Sınırları Konuları ile ilgili Bakanlar Toplantısı'nda, söz konusu 2017 tarihi 2022'ye uzatılmıştır.[134]

---

[131] P. Mweti Munya, "The Organization of African Unity and Its Role in Regional Conflict Resolution and Dispute Settlement: A Critical Evaluation", *Boston College Third World Law Journal*, 1999, Volume 19, Issue 2, http://lawdigitalcommons.bc.edu/twlj/vol19/iss2/1P.547-543, s. 547-553.

[132] Carlson Anyangwe, "African border disputes and their settlement by international judicial process", *South African Yearbook of International Law*, 2003, Volume 28,s. 38.

[133] *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa The User's Guide,* Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, May 2013, ISBN 978-99944-890-2-2., s.10.

[134] Press Release "Meeting of Ministers on African Border Issues concludes with the adoption of the Addis Ababa Declaration on AUBP", http://www.peaceau.org/uploads/pr-aubp-meeting-of-ministers-3-to-5-oct-2016.pdf . Afrika Birliği' nin güvenlik sorunları karşısındaki yeterliliğine yönelik bir eleştiri için bkz. Fahri Erenel, Ebru Caymaz, "Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Yeterliliği: Afrika Birliği Örneği", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2014, Cilt 1, Sayı 1, ss. 117-136.

3.3. Burkina Faso- Mali Davası

Kaynak:

http://www.aljazeera.com/mritems/Images/2012/5/25/201252541925481734_20.jpg

İki ülke arasında sınır sorunun yaşandığı bölge Udalun ya da Agacher olarak bilinmektedir. 275 (kimilerine göre 160) kilometre uzunluğunda, 30 kilometre genişliğindeki toprak parçası Burkina Faso' nun kuzeyinde yer almaktadır.[135] İki ülkenin ortak sınırı Burkina Faso' ya göre 1.380 kilometre, Mali' ye göre 1.297 kilometredir ve bu sınırın Burkina Faso' ya göre hemen hemen 900 kilometre, Mali' ye göre 1.022 kilometrelik bölümü iki ülke arasında antlaşmalarla belirlenmiştir.[136]

Bölge Mali'nin Burkina Faso ile sınır bölgesi olan Douentza' nın sınırları içerisindedir. Sorunun kaynağında koloni döneminde sınırların net bir şekilde

[135] Emmanuel Salliot, "A Review of the past security events in Sahel 1967-2007", Security Implications of Climate Change in the Sahel Region SWAC 2010, https://www.oecd.org/swac/publications/47092939.pdf (09.05.2017), s. 22.

[136] *Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554.*, s.12, http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf (09.05.2017)

belirlenmemiş olması yatarken Yukarı Volta[137] kurulurken sınırlarının kurulması daha sonra yok edilmesi daha sonra tekrar kurulması sorunu karmaşıklaştırmıştır.

Bölgede özellikle kurak dönemde göçebe gruplar arasındaki uyuşmazlıklara rastlanabilirken iki ülkenin karşı karşıya gelmesi ilk kez 1974 yılında olmuştur. Küçük çaplı çatışmaların yaşandığı ve birkaç yaralı ve esir alınması dışında büyük çaplı bir savaştan kaçınıldığı bu olaydan sonra sınır sorunun çözümlenmesi için diplomatik girişimler başlatılmıştır. Senegal ve Togo'nun arabuluculuğuyla ateşkes sağlanmış ve Senegal ve Togo'ya ek olarak Gine ve Nijer temsilcilerinden oluşan bir arabuluculuk komisyonu kurulmuştur.[138] 1974'teki olayların ilginç bir sonucu ise Burkina Faso için önemlidir. Bu çatışmalar sırasında kahramanlığı ile ünlenen Thomas Sankara daha sonra ülkenin başkanı olmuş ve ülkenin adını Burkina Faso olarak değiştirmiştir. 1974'te başlayan diplomatik girişimlerden sonra iki ülke 1983'te sorunu UAD' a götürme konusunda anlaşmışlardır.

Kasım 1985'te Mali kaynakları Burkina Faso' nun bölgede nüfus sayımı yapmaya çalıştıklarını ve bölgeden çekilmediklerini iddia etmiş[139] ve 25 Kasım 1985'te iki ülke arasında çatışmalar başlamıştır. 1974'te bölgede küçük çaplı çatışmalar yaşanırken 1985'te durum çok daha farklı olmuştur. Silahlı çatışmalar sadece bölge ile sınırlı kalmamış iki ülkenin toprakları boyunca yayılmıştır. Her iki ülkeden de diğer ülkenin topraklarını işgal etme, vur-kaç taktikleri ve hava bombardımanı gibi ciddi ve ölümcül faaliyetler görülmüştür. Çatışmaların bu denli büyümesinin ardından ateşkes sağlamak üzere, Libya Dış İşleri Bakanı Ali Abdussalam al-Treiki, Senegal devlet başkanı Abdou Diouf, Fildişi Sahili devlet başkanı Houphouet-Boigny, Togo devlet başkanı Gnassingbe Eyadema, Benin devlet başkanı Mathieu Kerekou, Nijer devlet başkanı Seyni Kountche gibi pek çok kişi arabuluculuk faaliyetlerine girişmiş ve 27 Kasım'da ateşkes ilan edilmiştir. Ne var ki ateşkes kısa sürede bozulmuş, gerçek anlamda sürecek ateşkese 30 Kasım'da

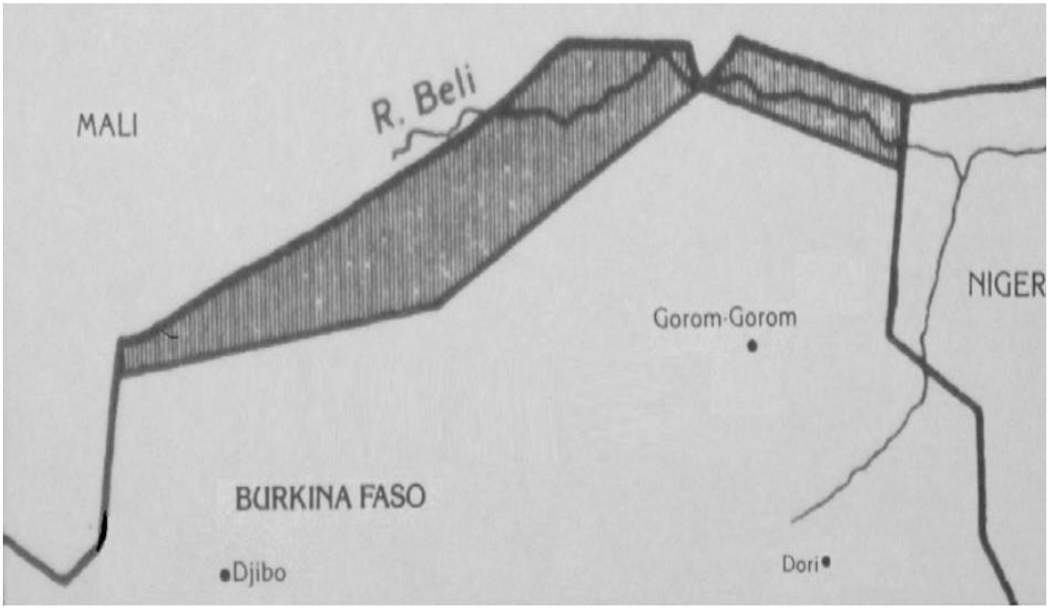
---

[137] 1960'ta Fransa'dan bağımsızlık kazanıldığında ülkenin adı Yukarı Volta iken bu isim 1984'te Burkina Faso olarak değiştirilmiştir.

[138] A. Mark Weisburd, *Use of Force the Practice of States since World War II*, The Pennslyvania State University Press, 1997, s. 273.

[139] OECD/SWAC, *Cross-border Co-operation and Policy Networks in West Africa*, West African Studies, OECD Publishing, 2017, Paris, http://dx.doi.org/10.1787/9789264265875-en, s. 23.

ulaşılıncaya dek önemli can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Ocak 1986'da iki ülke ateşkesi devam ettirme ve UAD kararını bekleme yönünde anlaşmışlardır.[140]

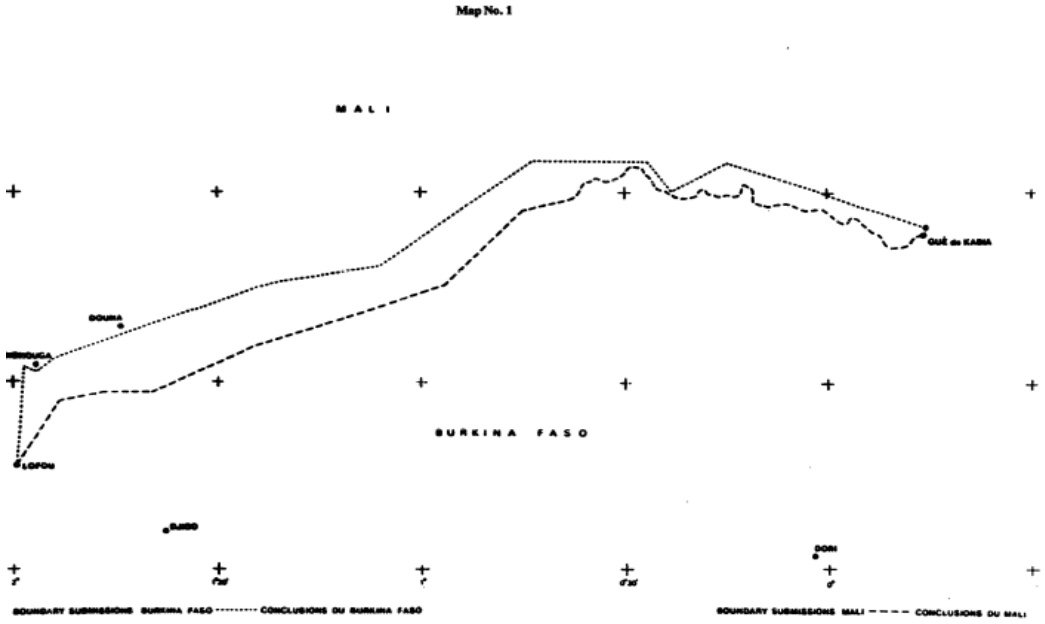
Burkina Faso- Mali arasındaki uyuşmazlık konusu bölge. *Kaynak: Rongxing Guo, The Land and Maritime Boundary Disputes of Africa, Nova Science Publishers Inc., 2009, ISBN 978-1-61324-046-5 (e-kitap), s. 34.*

14 Ekim 1983 tarihli mektup ile Mali Dışişleri ve Uluslararası İşbirliği Bakanı ve Yukarı Volta Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı ortak şekilde UAD Yazmanlığı'na 16 Eylül 1983 tarihli bir Özel Antlaşma göndermişlerdir. Bu antlaşmada taraflar, ortak sınırlarının belirlenmesi ile ilgili bir uyuşmazlık konusunu Divan Statüsü'nün 26. Maddesi'nin 2. Paragrafına[141] göre kurulacak bir daireye sunmada mutabık kalmışlardır. Başkan Nagendra Singh, Başkan vekili De Lacharrière, Yargıçlar Lachs, Morozov, Ruda, Oda, Ago, Sette-Camara, Schwebel, Sir Robert Jennings, Bedjaoui, Ni ve Yazman Torres Bernarde' den oluşan Divan 3 Nisan 1985 tarihli buyrultusunda söz konusu davaya bakmak üzere dairenin,

[140] Pascal James Imparato, Gavin H Imparato, *Historical Dictionary of Mali 4th Edition,* The Scarecrow Press Inc., 2008, s. 335-337.
[141] UAD Statüsü 26. Madde 2. Paragraf: *"Divan, her zaman, belirli bir işe bakmak üzere bir daire kurabilir. Bu dairenin yargıç sayısı, tarafların onayı ile, Divan tarafından saptanır."*

Yargıçlar Lachs, Ruda, Bedjaoui ile *ad hoc* yargıçlar Luchaire ve Abi- Saab[142]' tan oluşturulmasına karar vermiştir.[143]

Tarafların 16 Eylül 1983 Antlaşması'nda belirttikleri üzere uyuşmazlık konusu toprak parçası Koro (Mali) ve Djibo (Yukarı Volta) sektöründen Beli'yi de içine alacak şekilde Beli'ye kadar olan bölgedir.[144] Daire' ye sorulacak şudur: Bu şekilde tanımlanmış uyuşmazlık konusu bölgede Yukarı Volta Cumhuriyeti ile Mali Cumhuriyeti arasında sınır neresidir? Antlaşmanın 4. Maddesi ile taraflar Daire'nin vereceği hükmün kesin ve bağlayıcı olacağı konusunda anlaşmışlar, hükmün verilmesinden itibaren bir yıl içinde sınır işaretleme işleminin etki doğuracağını belirtmiş ve işaretleme işleminde kendilerine yardımcı olacak üç uzmanın kendilerine aday gösterilmesini talep etmişlerdir.[145]

Tarafları iddialarına göre gösterilmiş sınırlar. Noktalarla belirtilmiş sınır Burkina Faso, kesik çizgilerle belirtilmiş sınır Mali'nin iddialarını yansıtmaktadır. *Kaynak: http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/6449.pdf*

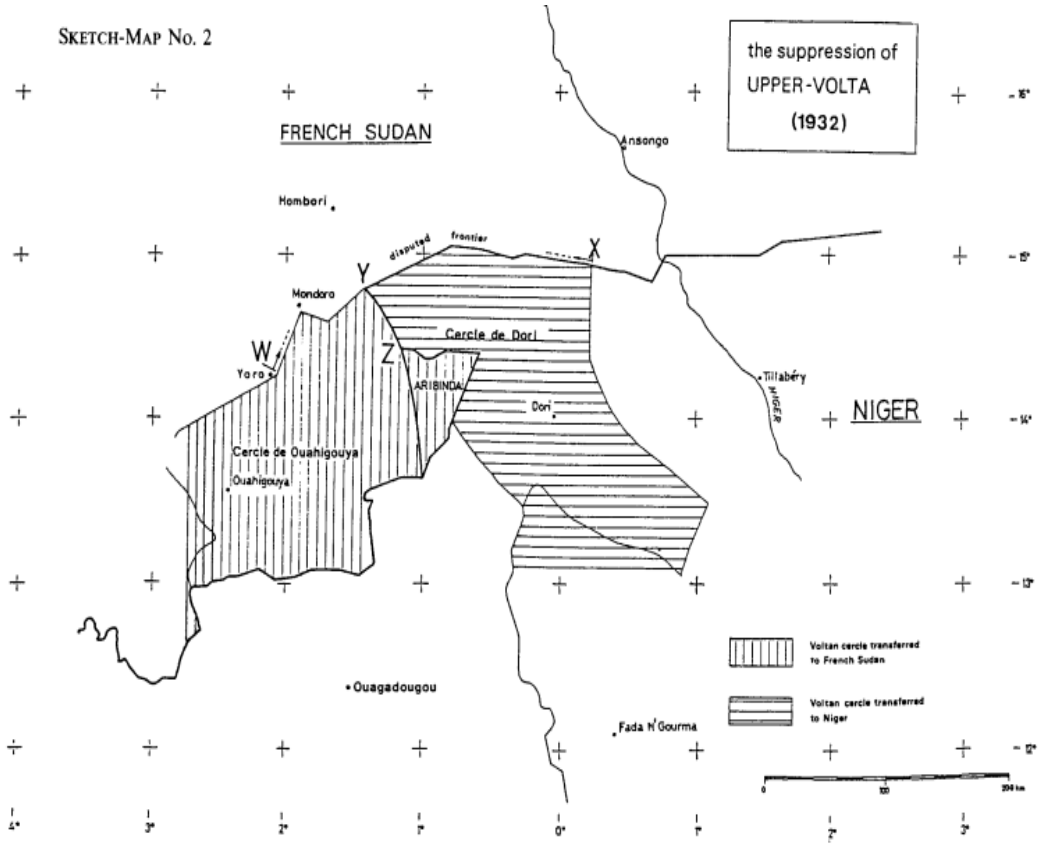
[142] Yargıç Luchaire Burkina Faso; Yargıç Abı-Saab Mali tarafından atanmıştır.
[143] *Frontier Dispute, Constitution of Chamber, Order of 3 April 1985, I.C.J. Reports 1985, p. 6*., http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19850403-ORD-01-00-EN.pdf
[144] *Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554.,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf, s.557.
[145] *Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554*, s.558.

Taraflar Divan'dan sınırın, sunmuş oldukları önerge, karşı önergeler ve duruşmalardaki sözlü savunmalarında haritalar üzerinde göstererek ve koordinatları belirterek ayrıntılı şekilde sunmuş oldukları ve yukarıda gösterilmiş olduğu gibi belirlenmesi ve ilan edilmesini talep etmişlerdir.

3.3.1. Tarihsel Arka Plan

Divan uyuşmazlığa dair vermiş olduğu hükümde, düzgün bir kavrayış sağlama amacıyla yüzyılın başından 1946'ya kadar kısa bir tarihsel arka plan sunmuştur. Hükmün 31 ile 33. paragrafları arasında sunulan arka plan Fransız Batı Afrikası' nın idari teşkilatı hakkında da bilgi vermektedir. 27 Ekim 1946'da kabul edilen Fransız Anayasası ile birlikte Fransız Batı Afrikası' nın idaresi de merkezileştirilmiştir. Fransız Batı Afrikası iki koloniye bölünmüş ve başına da bir genel vali *(governor general)* atanmıştır. Bu kolonileri yaratma ve/ya ortadan yetkisi Paris'teki bu yetkiliye verilmiştir. Her kolonin başına da bir vali vekili *(lieutenant governor)* atanmıştır. İdari teşkilata hiyerarşik olarak bakıldığında en altta birkaç köyü biraraya getiren kantonlar *(cantons)* bulunmaktadır. Kantonların biraya gelmesi ile oluşturulan altbölümler *(subdivisions)* altbölüm şefleri *(chefs de subdivisions)* tarafından idare edilmiştir. Altbölümlerin biraraya gelmesi ile kolonilerin temel birimi olan daireler *(cercles)* oluşturulmuş ve bunları yönetmek üzere başlarına daire amirleri *(commandants de cercle)* getirilmiştir. Vali vekiline altbölüm ve daireler yaratma ve ortadan kaldırma yetkisi verilmiştir. Divan vereceği hükmün iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için çizeceği tarihsel arka planın 1919'dan daha fazla geriye götürülmesini, bu tarihte Mali ve Burkina Faso' nun şimdiki toprakları Yukarı Senegal ve Nijer kolonisi içerisinde oluşturulmuş olduğundan, lüzumsuz görmüştür. 1 Mart 1919'da Fransız Cumhurbaşkanı' nın emri ile o zamana değin Yukarı Senegal ve Nijer' in bir parçası olan Gaoua, Bobo-Dioulasso, Dédougou, Ouagadougou, Dori ve Fada N'Gourma birleştirilerek Yukarı Volta ismi ile ayrı bir koloni olarak kurulmuştur. Yukarı Senegal ve Nijer kolonisinden kalan topraklar ise 4 Kasım 1920'de Fransız Sudanı ismi almış ve 13 Ekim 1920'deki bir emir ile Nijer Sivil Toprakları ayrı bir koloni haline gelmiştir. Fransız Sudanı kolonisi önce 1959'da Sudan Cumhuriyeti olmuş daha sonra 1960'ta Mali Federasyonu olarak bağımsızlığını kazanmıştır. 1 Mart 1919 tarihli emir aynı zamanda Yukarı Volta'yı

kurmuş fakat 5 Eylül 1932'de bu emir feshedilmiş ve Yukarı Volta'yı oluşturan daireler Nijer, Fransız Sudan'ı ya da Fildişi sahiline bağlanmıştır.

"Yukarı Volta'nın lağvedilmesi". Dikey çizgilerle taranmış alan Fransız Sudanı'na, yatay çizgilerle taranmış alan Nijer' e devredilen toprakları göstermektedir. *Kaynak: Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554., s. 43, http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf*

Yukarı Volta 1947'de tekrar kurulmuş ve 5 Eylül 1932'de eski Yukarı Volta kolonisinin sınırları Yukarı Volta'nın sınırları olarak kabul edilmiştir. Yukarı Volta daha sonra 5 Ağustos 1960'ta bağımsızlığını kazanmıştır.

Divan iki taraf için de sorunun, bağımsızlık kazanıldığında Fransız idaresinden devralınan sınırların hangi olduğunun ortaya çıkarılması olduğunu belirtmiştir. Tarafların görüşleri farklılık göstermiştir. Burkina Faso' nun görüşüne göre dikkate alınması gereken tarihler Mali için 20 Haziran 1960, kendisi için 5 Ağustos 1960' tır. Mali ise bağımsızlık tarihlerinin belirlenmesi için Fransız idaresinin yetkili olarak davrandığı son tarihe bakmak gerektiğini savunmuştur. Bu açıdan bakıldığından söz konusu tarihin Sudan Cumhuriyeti için 30 Ocak 1959,

Yukarı Volta için 28 Şubat 1959 olması gerektiğini savunmuştur. Her iki taraf da tarih seçiminin aslında çok önemli olmadığını kabul etmiş ve asıl olarak Divan'dan 1959-1960 tarihlerinde Sudan Cumhuriyeti ile Yukarı Volta arasındaki sınırın ne olduğunu ortaya çıkarmasını talep etmişlerdir. Koloni döneminde doğrudan ya da dolaylı yasal yollarla tam olarak belirlenmiş bir sınırın olmamasına rağmen her iki taraf da bağımsız olduklarında iki devlet arasında kesin bir sınır olduğunu ve 1959-1960 ve daha sonrasında da bir sınır değişikliği olmadığını kabul etmişlerdir.

3.3.2. Dava Süreci ve Hüküm

Divan hükmün 19 ile 30. paragrafları arasında davada uygulanacak kuralları saymıştır. Bunlardan ilki "kolonizasyondan devralınan sınırların dokunulmazlığı" prensibidir. Taraflar dava ile ilgili aralarında imzalamış oldukları Özel Antlaşma' da uyuşmazlığın çözümünün özellikle kolonizasyondan devralınan sınırların dokunulmazlığına saygı temelinde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Şüphesiz bu ifade Afrika Birliği Örgütü' nün Temmuz 1964'te Kahire'deki zirvesinde kabul edilen AGH/Res.16 (I) kararında belirtilmiş "üye devletlerin ulusal bağımsızlıklarını kazandıkları an mevcut olan sınırlara saygı duymayı taahhüt ettikleri" ifadesi ile paraleldir.[146]

Davada uygulanacak ikinci kural *"uti possidetis juris"*tir. Divan, hükmün 20 ile 26. Paragrafları arasında tartıştığı bu ilkenin dekolonizasyon sürecindeki kapsamı ve Afrika kıtası için istisnai önemini belirtmiş ve ilk kez İspanyol Amerikası' nda ileri sürülmüş olsa da sadece belirli bir uluslararası hukuk sistemine özgü olmadığını eklemiştir. *Uti possidetis juris* i bağımsızlık kazanılmasıyla bağlantılı genel kapsamlı bir ilke olarak değerlendiren Divan bu ilkenin amacını yeni devletlerin bağımsızlık ve istikrarının, yönetici güçlerin çekilmesinden sonra sınırlara meydan okuma ile kışkırtılan çatışmalar tarafından tehlikeye atılmasını önlemek olarak kayda geçirmiştir. Yeni bağımsızlığını kazanan Afrika devletlerinin çoğunun sınırlarının temelinde kolonyal devletlerin çizmiş olduğu idari bölümler bulunmaktadır. *Uti possidetis juris* ilkesi ile bu devletlerin egemenliği altındaki idari bölümlemeler uluslararası sınırlara dönüştürülmüştür. Divan'ın yorumuna göre dava

[146] *Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554.,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf, s. 564.

tarafları Burkina Faso ve Mali de Fransız Batı Afrikası toprakları içerisinde şekillenmişlerdir. Dekolonizasyon ile birlikte bu şekilde uluslararası sınır haline gelen bu sınırlara saygı gösterme yükümlülüğü aslında devletlerin ardıllığı kuralından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Afrikalı devlet adamlarının ve Afrika Birliği Örgütü Organları'nın sınırların dokunulmazlığı ile ilgili yaptığı pek çok resmi açıklama aslında, yeni bir ilke yaratma amacıyla verilen ifadeler değil, zaten mevcut olan bir ilkeye yapılan atıflar olarak değerlendirilmelidir. *Uti possidetis juris* ilkesi ile önemli bir başka nokta bu ilkenin self determinasyon hakkı ile çatışıp çatışmadığı meselesidir ve Divan'ın bu konuda söyledikleri not edilmelidir. Divan Afrika'da topraklar ile ilgili statükonun sürdürülmesinin en akıllıca yol olarak görüldüğünü belirtmiştir. Divan'a göre tüm alanlarda hayatta kalma, gelişme ve bağımsızlıklarını güçlendirme gereksinimi Afrika devletlerini kolonyal sınırların sürdürülmesine ve halkların self determinasyon hakkını yorumlarken bunu hesaba katmaya razı etmiştir. *Uti possidetis juris* en önemli yasal ilkeler arasındaki yerini koruyorsa bu Afrika devletlerinin kasıtlı bir seçimi sonucu olmuştur.[147]

Üçüncü kural hakkaniyettir *(equity).* Divan bu davada tarafların çatışan görüşleri ile ilgili olarak hakkaniyet ilkesinin uygulanmasının mümkün olup olmadığını değerlendirmiştir. Divan yaptığı yorumda tarafların bu yönde bir talepleri olmadığından *ex aequo et bono*[148] karar veremeyeceği sonucunu çıkartmıştır. Yine de yürürlükteki hukuku yorulmada bir yöntem ve hukuk temelinde olduğu için hakkaniyeti hesaba katacağını da eklemiştir.

Divan'ın hesaba katacağı son ilke Fransız kolonyal hukukudur. Taraflar sınırların belirlenmesinin Fransız denizaşırı hukuku *(droit d'outre-mer)* ışığında değerlendirilmesi konusunda hem fikir olmuşlardır. Divan tarafından belirlenecek sınır, 1959-1960 arasında mevcut olan iki eski Fransız denizaşırı toprağını birbirinden ayıran idari bir sınır olduğundan uluslararası hukuk tarafından değil Fransa'nın bu bölgeler ile ilgili yasama faaliyetleri tarafından belirlenmiştir.

---

[147] *Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554.,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf, ss. 565-567.

[148] Medeni hukuktan alınan bir ifadedir ve "hakkaniyet ve vicdana göre", "adil ve iyi olana göre" anlamlarına gelir. Henry Campbell BLACK, *Black's Law Dictionary*, Revised Fourth Edition by The Publisher's Editorial Staff, West Publishing Co., 1968, s. 659. ''…mahkemelere hukuk-dışı verilerin de göz önünde tutulması suretiyle karar verme yetkisini tanıyan ex aequo et bono…'' Hüseyin Pazarcı, *a.g.e,* s.281.Türkçe' de "hakkaniyet ve nıfset yolu" olarak kullanılır.

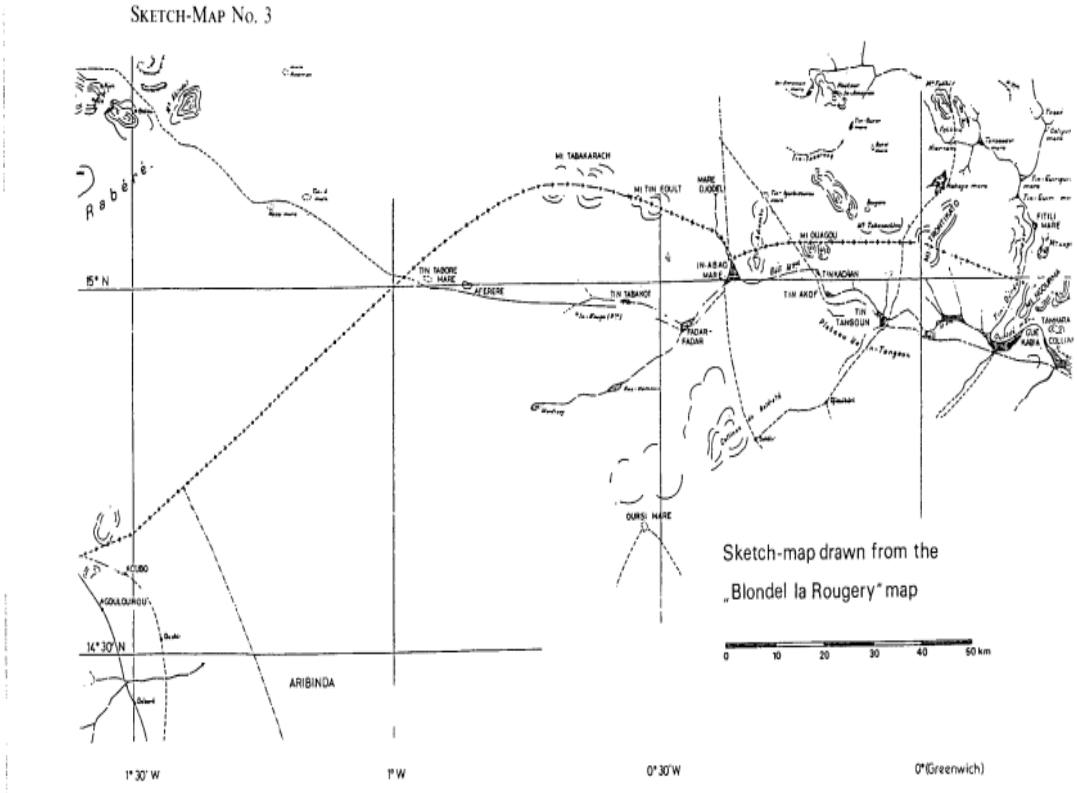
Divan'ın bu noktada yapmış olduğu yorum da önemlidir. Uluslararası hukuk ve *uti possidetis* yeni devletlere bağımsızlıkları kazandıklarından itibaren uygulanır fakat geriye dönük bir etki yaratmaz. *Uti possidetis* ilkesi toprak sahipliğini dondurur ve saati durur. Uluslararası hukuk kolonyal devletin hukukuna gönderme yapmaz. Burada kolonyal devlet hukukun tek rolü koloni mirasının; kritik tarihte toprağın bir fotoğrafının belirlenmesi için bir kanıt olarak kabul edilmesidir.

Divan'ın hüküm verme sürecinde karşılaştığı bir başka sorun saptanacak sınırın en doğudaki noktası olmuştur. İki ülke arasında çizilecek sınır en doğuda Nijer sınırında bitecek ve doğal olarak burada Mali-Burkina Faso- Nijer üçlü noktası oluşmuş olacaktır. Mali bu üçlü noktanın Nijer ile bir antlaşma olmadan etkilenemeyeceğini ve Divan tarafından da belirlenemeyeceğini öne sürmüştür. Burkina Faso ise Divan'ın üçlü noktanın yerini saptaması gerektiğini iddia etmiştir. Divan'a göre, tarafların yapmış oldukları Özel Antlaşma ile uyuşmazlık konusu tüm alan boyunca sınırın tespit edilmesini Divan'dan talep etmiş oldukları açıktır. Ayrıca Divan'ın yetkisi, sınırın bitiş noktasının başka bir devlet sınırında olması nedeniyle kısıtlanmış değildir ve nitekim bu üçüncü devletin hakları Divan Statüsü'nün *"Divan'ın kararı ancak uyuşmazlığın tarafları açısından ve karar verilen dava için bağlayıcıdır"* diyen 59. Maddesi ile koruma altındadır. Divan' ın üçlü noktayı belirleyip belirmemesi ile değerlendirmeler üçüncü devletin yasal haklarının bu karardan etkileneceği ve hatta kararın konusunu oluşturacağı varsayımını barındırmaktadır fakat Divan' ın önündeki davada durum böyle değildir. Dolayısıyla Divan uyuşmazlık konusu tüm bölge boyunca iki ülke topraklarını birbirinden ayıran son noktaya kadar sınırın saptanacağını kabul etmiştir.

Divan hükmün 51 ve 65. Paragrafları arasında tarafların dayandıkları kanıtlar hakkında görüş bildirmiştir.[149] Taraflar dava süresince pek çok farklı kanıt sunmuşlardır. Yasama ve düzenlemeler ilgili metinler ve idari belgelere atıf yapmışlardır. Bunlardan ilki Yukarı Volta'nın tekrar kurulması ile ilgili 4 Ekim 1947 tarihli kanun olmuştur. Bu kanunla yukarıda bahsedilmiş olduğu gibi Yukarı Volta'nın sınırlarının 5 Ekim 1932 tarihindeki Yukarı Volta'nın sınırları olduğu

[149] *Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554.,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf, ss. 580-588.

kabul edilmiştir. Yine de Divan göre ise bu belgeler, 1919-1932 ve 1947-1960 aralıklarında Fransız Sudanı ve Yukarı Volta aynı zamanda var olduklarında iki koloni arasındaki sınırı kesin olarak belirlememiştir ve kapsamları sınırlıdır. Bunların yasal güçleri ve doğru yorumları taraflar arasında uyuşmazlık konusudur. Tarafların sunmuş oldukları bir başka dayanak kartografik materyallerdir. Divan'a göre haritaların tek başlarına sunmuş oldukları bilgiler toprak sahipliğini belirlemede yeterli değildir. Haritalara ancak başka kanıtlarla birlikte ikincil kaynak olarak başvurulabilir ve değerleri teknik güvenilebilirlikleri ile tarafsızlıkları ile ölçülebilir. Yine de söz konusu dava iki harita öne çıkmıştır. Birincisi Blondel la Rougery olarak bilinen ve Fransız Batı Afrikası' nı gösteren 1:500.000 ölçekli 1925 basımı haritadır.

Blondel la Rougery haritasından çizilmiş taslak harita. Kaynak: *Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554.*,s.49, http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf

İkincisi Fransız *Institut geographique national* (IGN) tarafından 1958 ile 1960 arasında basılan 1:200.000 ölçekli Batı Afrika haritasıdır. Bu harita dava tarafı

devletler karşısında tarafsız olan bir organ tarafından basılmış olduğundan resmi bir sıfatı bulunmasa dahi mevcut metinlerdeki ve sahadaki bilgilerin gösteren bir portre olarak kabul edilebilir ve diğer kanıtlar sınırın yerine kesin olarak göstermede yetersiz kaldığında bu haritanın kanıt olarak gücü kabul edilebilir.

Divan 10 Ocak 1986'da bir buyrultu yayınlamıştır. Bu buyrultuda 5 geçici önlem sıralamıştır:

1- Taraflar Divan önündeki uyuşmazlığı kötüleştirecek ya da uzatacak veya Divan'ın kararı ne olursa olsun buna uyacak bir başka tarafın haklarına zarar verecek hiçbir eylemde bulunmamayı garanti etmelidir.

2- Her iki taraf da mevcut dava ile ilgili kanıt toplanmasına sekte vuracak eylemlerden kaçınmalıdır.

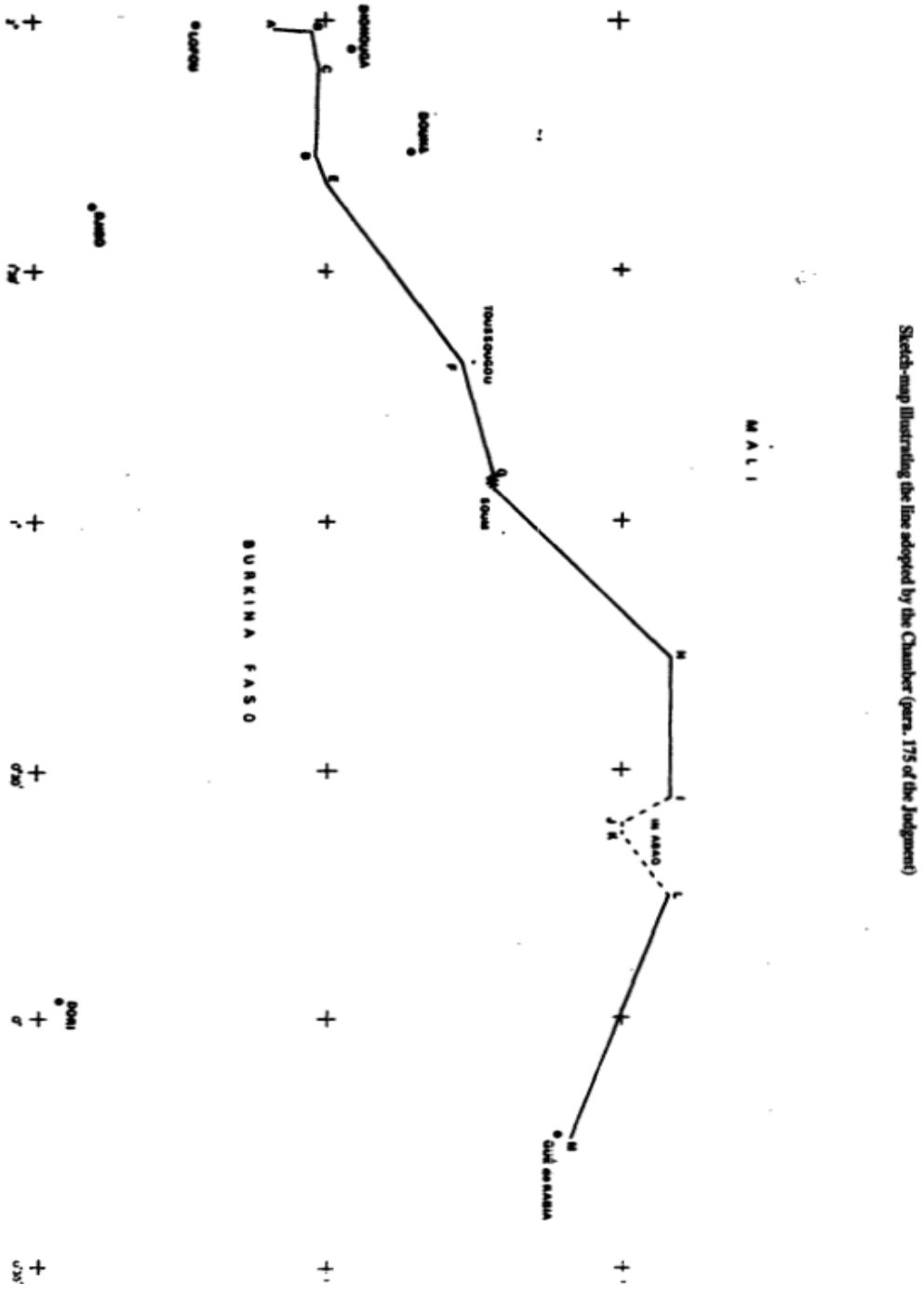
3- Her iki taraf da 31 Kasım 1985'te devlet başkanları arasındaki antlaşma ile sağlanan ateşkesi sürdürmelidir.

4- Taraflar askeri güçlerini buyrultu tarihinden itibaren 20 gün içerisinde iki hükümet arasında yapılacak bir antlaşma ile saptanacak çizgi ya da pozisyonların gerisine çekmelidirler. Böyle bir antlaşma sağlanamaması halinde Daire bir buyrultu ile askeri güçlerin gerisine çekileceği çizgi ya da pozisyonları belirtecektir.

5- Uyuşmazlık konusu bölgelerin idaresi ilgili olarak geçici önlemler alınması talebine neden olan silahı eylemle öncesindeki durum değiştirilmemelidir.[150]

Divan 22 Kasım 1986'da verdiği hükmünde iki ülke arasındaki sınırı şu şekilde çizmiştir:

[150] *Frontier Dispute, Provisional Measures, Order of 10 January 1986, I.C.J. Reports 1986, p. 3.*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19860110-ORD-01-00-EN.pdf

Harita No.2 Daire tarafından kabul edilen hattı gösteren taslak harita. Kaynak: http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/6449.pdf

Yukarıdaki haritada I' dan J; J' den K ve K' den L noktasına kadar sınırın kesik çizgilerle belirtilmiş olduğu görülmektedir. Bunun sebebi J ve K noktalarının

saptanmasında bazı güçlükler yaşanmış olmasıdır. Daire de hükmün A Maddesi' nin 7. Paragrafında bu konuya değinmiştir. Bu paragrafta tarafların, aday gösterilecek uzmanların yardımıyla J ve K noktalarının koordinatlarını belirleyecekleri belirtilmiştir. Bu yapılırken iki noktanın aynı enlem üzerinde yer alması, J noktasının In Abao gölcüğünün batı kıyısında; K noktasının doğu kıyısında konumlandırılması ve iki nokta arasında çizilecek çizginin gölcüğün alanını iki taraf arasında eşit olarak bölmesi şartlarına dikkat edilecektir.

Benzer bir zorluk Toussougou, Ketiouaire ve özellikle de Soum gölcüklerinin yerlerinin tespit edilmesinde yaşanmıştır. Daire eldeki veriler ışığında söz konusu gölcüklerin yerleri tam olarak tespit edememiş fakat sınırı çizmesi gerektiğinden bu soruna bir çözüm getirmiştir. Daire, Soum gölcüğü sınırda yer aldığından taraflar arasında paylaşılmasına karar vermiştir. Daire, taraflar kendisine kendi özgür kararı ile uygun bir sınır çizme konusunda yetki vermemiş olmasına rağmen kesin bir çizgi çizmesi gerektiğinin bilinciyle hakkaniyet ile bir karar vermiştir. Hakkaniyetin mecburi olarak eşitliği ima etmediğini belirten Daire yine de özel durumlar söz konusu olmadığı sürece eşitliğin, hakkaniyetin en iyi ifadesi olduğunu da eklemiştir. Böylece sınır çizgisinin, gölcüğün yağmur sezonundaki azami alanını iki ülke arasında eşit şekilde bölecek şekilde çizilmesini kararlaştırmıştır.

Ad hoc yargıç Luchaire ayrı görüşünde, Daire'nin vermiş olduğu hükmü mantık temeline dayandığı için desteklediğini belirtmiştir. Yine de yargıç birkaç konu üzerinde gözlemlerini paylaşma gereği duymuştur. Self determinasyon ile ilgili kısa bir giriş yaptıktan sonra ulaştığı sonuçları sıralamıştır:

i-Kolonizasyondan doğan bağımsız bir devletin sınırları yerine geldiği koloninin sınırlarından değişiklik gösterebilir ve bu aslında self determinasyon hakkının kullanımından kaynaklanabilir.

ii- Bir koloninin sakinlerini self determinasyon hakkını bir kez kullandıktan sonra kolonyal sürecin bitmiş olduğu kabul edilmelidir.

Yargıç daha sonra sınırın belirlenmesi esnasındaki bazı belirsizlikler nedeniyle kimi bölgelerin başka bölgeler ile karıştırılabileceğini söylemiştir. Fakat bu varsayımların sonuçta Daire'nin kararını sakatlamayacağını da eklemiştir.[151]

Ad hoc Yargıç Abi- Saab ayrı görüşünde Daire'nin hükmüne olumlu oy vermiş olmasına rağmen kimi açılardan Daire'den farklı düşündüğünü dile getirmiştir. Yargıç Abi- Saab Daire'nin sınırları belirlerken Fransız koloni hukukunu fazla detaylıca incelemesini ve Beli bölgesindeki sınırı saptarken *Blondel la Rougery* haritasına adeta resmi bir belge gibi dikkat etmesini eleştirmiştir. *Uti possidetis* ilkesinin uygulanmasından kaynaklanan kimi zorluklarının olduğunu kabul etse de Daire'nin özgürlüğün dereceleri sınırlarında yasal bir karar verdiğini not etmiştir. Fakat yargıca göre dava konusu bölgede göçebelik esastır ve kuraklıkların kötü etkileri ve suya erişimin hayati önemi göz önünde bulundurulup hukukun yorumu ve uygulanmasında hakkaniyete daha fazla yer veren bir yaklaşımı kabul etmek daha doğru olur.[152]

Daire'nin bu hükmünden sonra dava ile ilgili bir başka işlemi 9 Nisan 1987 tarihli buyrultusu olmuştur. Tarafların dava öncesinde yapmış olduklar özel antlaşma ile işaretleme işleminde kendilerine yardımcı olacak üç uzmanın kendilerine aday gösterilmesini talep etmiş oldukları daha önce söylenmiştir. Daire 9 Nisan 1987 tarihli buyrultusu ile Fransız uyruklu Mr. Gilbert Mangin, Cezayir uyruklu Mr. Zaki Belcaïd ve Hollanda uyruklu Mr. Petrus Richardus' u taraflara aday olarak göstermiştir.[153]

3.3.3. Hüküm Sonrası

Uluslararası Adalet Divanı'nın hükmünden sonra iki ülke 1988'de yaptıkları bir antlaşma ile sınır işaretleme işlemlerinin başlatılmasını kararlaştırmışlardır. 1990 yılında sınır işaretleri ve taşlarının dikilmesine başlanılmış fakat sınır işaretlemesinin

---

[151] *Separate Opinion Of Judge Luchaire*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-01-EN.pdf (05.06.2017)

[152] *Separate Opinion Of Judge Abı-Saab*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-02-EN.pdf (05.06.2017)

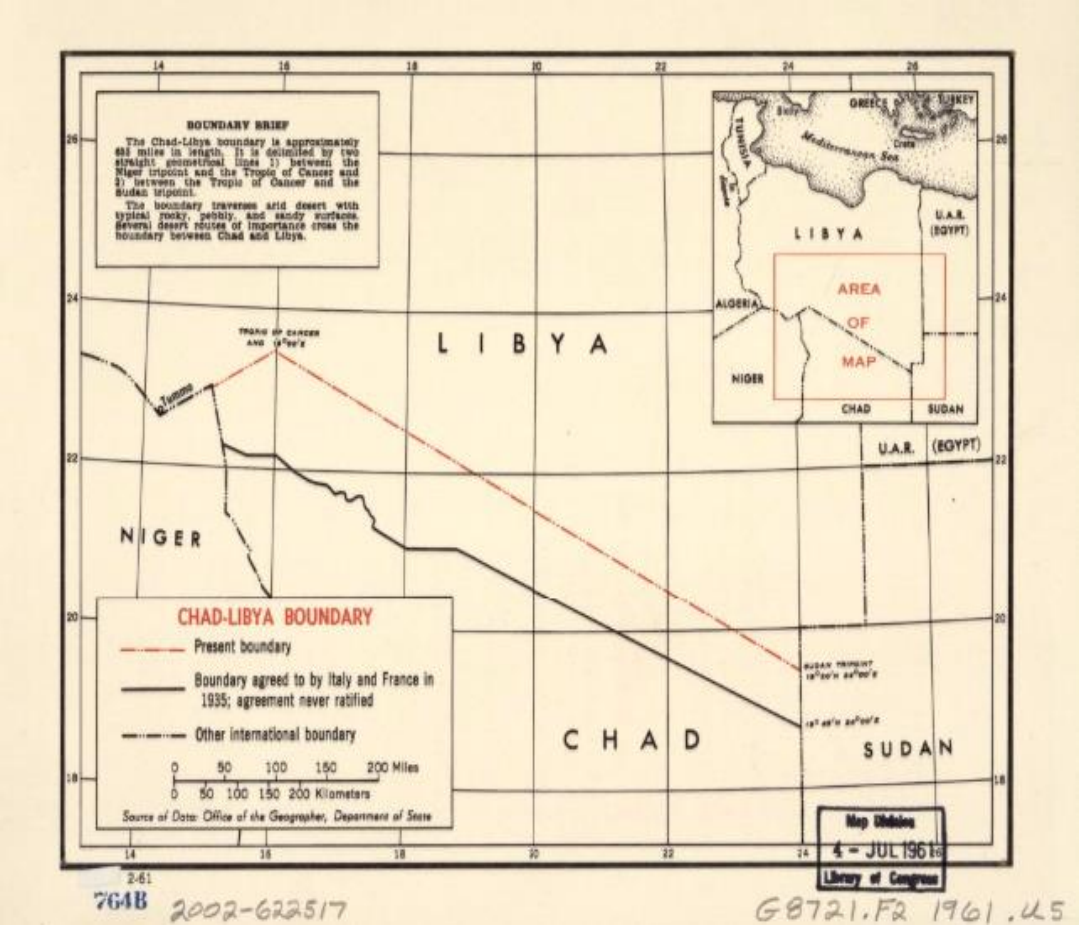
[153] *Frontier Dispute, Nomination of Experts, Order of 9 April1987, I.C.J. Reports 1987, p. 7.*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19870409-ORD-01-00-EN.pdf (05.06.2017)

bitmesi 2010 yılına kadar uzamıştır. Bu süreçte sınır bölgelerinde yaşayan yerel halklar arasında zaman zaman ölümlere de neden olan çatışmalar yaşanmıştır. Aynı etnik gruba mensup köyler tarım arazilerinin karşı ülkede kalması gibi sebeplerle sınırın çizilmesinden olumsuz şekilde etkilenmiş; bu da daha önceleri barış içinde bir arada yaşamış halklar arasında gerilimlere neden olmuştur. Örneğin sınırın belirlenmesi nedeniyle Burkina Faso topraklarında kalan bir nehir, geleneksel olarak bu nehirde balıkçılık faaliyetleri yürüten Malilerin nehre ulaşamaması nedeniyle tansiyona neden olmuştur.[154] Her iki devlet de yapacakları yatırımların karşı devlet topraklarında kalması riski nedeniyle sınır bölgesine yatırım yapmaktan çekinmiş, dolayısıyla bu bölgelerdeki kamu hizmetleri ülkelerin geri kalanlarından çok daha kötü koşullarda kalmıştır. Afrika Birliği tarafından örnek bir çatışma çözümü olarak gösterilen ilerleyen süreçte ise yerel halklar ve belediyelerin girişimleri ile daha olumlu seyir izlenmiştir. Gelişmiş tarım tekniklerinin uygulanması ve toprakların devletler arasında bölünmüş olmasının kabul edilmesi ile birlikte bölgede gerilimler azalmış ve yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. Olumlu seyre örnek olarak sınır bölgesinde açılan sağlık kliniğinden her iki ülke vatandaşı köylülerin de yararlanabilmesi gösterilebilir. 2011 yılında kurulan Ouarokuy-Wanian sağlık merkezi ile 11.000 civarında köylü sınır ötesi sağlık hizmetlerinden yararlanabilmiştir.[155]

[154] http://nai.uu.se/news/articles/2016/10/19/115550/index.xml (08.06.2017)
[155] OECD/SWAC, *Cross-border Co-operation and Policy Networks in West Africa*, West African Studies, OECD Publishing, 2017, Paris, http://dx.doi.org/10.1787/9789264265875-en, s. 62.

3.4. Libya-Çad Davası

Libya ile Çad arasında sınır uyuşmazlığına konu olan bölge Aozu Şeridi olarak bilinmektedir (İngilizce'de *Aouzou Strip* olarak yazılmakta, Türkçe kaynaklarda "Uzu" ve "Üzü" kullanımlarına da rastlanılmaktadır). Aozu Şeridi, Çad'ın kuzeyinde, Libya sınırında yer alan, yaklaşık 965 kilometre uzunluğunda, genişliği 80 ile 144 kilometre arasında değişen, genel olarak ıssız ve kurak bir bölgedir.

Kaynak: https://www.loc.gov/resource/g8721f.ct002786/

(Aozu Şeridi yukarıdaki haritada kesikli kırmızı ve onun altındaki düz çizgi arasında kalan bölgedir. Kesikli kırmızıçizgi mevcut sınırı, düz çizgi ise İtalya ve Fransa arasında 1935'te kabul edilen sınırı göstermektedir. Her iki çizginin taşıdığı anlama aşağıda yer verilecektir.)

Aozu Şeridi'ndeki nüfus, buradaki insan toplulukları yarı-göçebe bir yaşam sürdüğünden tam olarak bilinmese de 100.000 civarında olduğu değerlendirilmektedir. Nüfusun hemen hemen tamamı Tebu *(Toubou)* kabilesine mensuptur. Tebu kabilesi sadece Aozu Şeridi'nde değil, güney Libya, doğu Nijer ve

kuzeybatı Sudan dahil olmak üzere çok daha geniş bir alana yayılmıştır. Tebular Nil-Sahra dil ailesine mensup bir dili konuşan, siyahi Müslümanlardır.[156] Bölgede önemli bir gücü elinde bulunduran kabileyi insan ve silah kaçakçılığı aktiviteleri ile ilintilendirilen pek çok habere rastlanabilir.

Bölgenin stratejik konumu dolayısıyla bir uyuşmazlığa sebebiyet verdiğini savunanlar vardır. Bu stratejik konum özellikle Libya için komşu ülkelere karşı askeri üstünlük sağlama maksadıyla önem arz etmektedir. Stratejik konumdan başka olarak bölgeye önem veren bir başka unsur yeraltı kaynaklarıdır. Aozu Şeridi kurak bir bölge olmasından dolayı yerüstü kaynakları bakımından zengin değildir fakat bölgede zengin mineral kaynakları, özellikle de uranyum madeni olduğu tahmin edilmektedir. Kimiler Libya ile Çad arasındaki uyuşmazlığı ve bölge üzerinde yaşanmış inatlaşmayı buna bağlamaktadır. Fakat Libya'nın bağımsızlığından beri, buradaki mineral kaynaklarının söz konusu olmasından önce dahi bölgeye göstermiş olduğu yoğun ilgi yeraltı kaynakları gerekçesini zayıflatmaktadır. Bu durumda uyuşmazlık konusundaki en mantıklı açıklama olarak her iki ülkenin de Aozu Şeridi'nin kendisine ait olduğuna dair inançları görülmektedir.[157]

Çad, 1960'ta bağımsızlığını kazandıktan sonra ilk başkanı Sara etnik grubuna mensup bir Hristiyan olan François Tombalbaye olmuştur. Tombalbaye iktidara geldikten sonra muhalifleri susturarak güney Çad' da etkili etnik grubuna dayanarak tek parti rejimi kurmuş ve gücü elinde toplamıştır. 1965'te Fransız askerleri Aozu Şeridi de dahil olmak üzere kuzey Çad' dan çekilmiş ve Tombalbaye' nin vergi politikaları, ekonomik kaynakların dengesiz şekilde dağıtımı ve idarede Sara etnik grubunu kayırma ile "güneylileştirme" çabalarına karşı bir direniş başlamıştır. Direnişçiler 1966'da batı Sudan'da FROLINAT *(Front de Liberation Nationale du Tchad),* - Çad Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni kurarak rejim güçleri ile çatışmaya girmişlerdir. FROLINAT' tan ayrı olarak ülkenin kuzey kesimlerinde de ayaklanmalar baş göstermiştir. 1969'da bir darbe ile Libya'nın başına gelen Muammer Kaddafi FRONLINAT' ı desteklemiş hatta FROLINAT komuta merkezi

[156] Antonio Maria Morone, "Chad-Libya: The Aouzou Strip", Emmanuel Brunet-Jailly (ed.), *Border Disputes: A Global Encyclopedia Volume I Territorial Disputes*, ABC-CLIO, USA, 2015, ss. 95-96.
[157] Matthew M. Ricciardi, "Title to the Aouzou Strip: A Legal and Historical Analysis", *Yale Journal of International Law,* Volume 17 Issue 2, s.305.

Sudan'dan Libya'ya taşınmıştır. Kaddafi' nin desteği ile FROLINAT Aozu Şeridi'ni ele geçirmiş, 1971'te Çad bölgedeki kontrolünü yitirmiştir. Bu tarihten itibaren Libya bölge üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır. Ardından 1972 ve 1973 boyunca Libya askerleri Aozu Şeridi'ne geçmiş, bölge idaresi kurarak halka Libya kimlikleri dağıtmıştır.[158] 1973'te Libya Aozu Şeridi'ni işgal etmiştir. Bu sırada Kaddafi ile Tombalbaye arasında, Çad' ın 28 milyon frank ve Libya'nın FROLINAT' a desteğini kesmesi karşılığında Aozu Şeridi'ni Libya'ya bırakması yönünde gizli bir anlaşma yapıldığı söylentileri çıkmıştır. Gerçekten de Çad' ın İsrail ile ilişkileri kesmesi halinde Libya'nın FROLINAT' ı desteklemekten vazgeçmesi ve Çad' a ekonomik yardım yapması yönünde müzakereler yapılmış ve Çad 1972'de İsrail ile ilişkilerini kesmiştir.[159] 1975'te bir Fransız gazetesi Libya'nın Aozu Şeridi'ni işgal ettiği yazmış, yine aynı yıl gizli anlaşmaya dayanarak Libya'nın Aozu Şeridi'ni kendi ülkesine bağladığı rapor edilmişse de Libya iddiaları yalanlamıştır. 1977'de ise Çad, bölgenin Libya tarafından işgalini kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Buna cevap ancak 1980'de gelmiş ve Kaddafi Aozu' nun Libya'ya ait olduğunu bildirmiştir.[160] Tüm bu süre boyunca Çad' da iç karışıklıklar devam etmiş, hatta 1980'de Libya askerleri isyancılarla birlikte Çad' ın başkentini ele geçirmiştir. 1981'de Kaddafi iki ülkenin birleştiğini duyursa da daha sonra özellikle Afrika Birliği Örgütü'nden gelenler dahil olmak üzere yoğun dış baskılar sonucu Çad' dan çekilmek zorunda kalmıştır. 1988'de ise Çad, Libya'ya karşı büyük bir askeri harekat ile başarı sağlamış ve Aozu Şeridi dışında ülkenin kuzeyinde kontrolü sağlamayı başarmıştır. 1988'de iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulmuş ve Aozu Şeridi sorunun barışçı çözümü konusunda anlaşmaya varılmıştır. 31 Ağustos 1989'da imzalanan Ülkesel Uyuşmazlığın Barışçı Çözümü için Mutabakat ile iki ülkenin 1 yıl içinde uyuşmazlığı barışçı olarak çözememesi durumunda uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanı'na taşımaları kararlaştırılmıştır. 1990'da da sorun Divan'a taşınmıştır.

---

[158] Matthew M. Ricciardi, *a.g.m.,* s. 368-369.
[159], Robert W. Jr. McKeon, "The Aouzou Strip: Adjudication of Competing Territorial Claims in Africa by the International Court of Justice", *Case Western Reserve Journal of International Law*, Volume 23 Issue 1, s.155.
[160] Robert W. Jr. McKeon, *a.g.m.,* s.156.

3.4.1. Uyuşmazlığın Tarihsel Arka Planı

Çad ile Libya arasındaki uyuşmazlık kısaca yukarıdaki gibi özetlenebilirse de sorunun ve davanın anlaşılabilmesi için tarihsel arka planına bakmak gerekmektedir. Nitekim her iki ülke de Aozu Şeridi üzerinde hak iddia ederken dayandıkları pek çok ilke ve belge vardır ve davanın seyri açısında bunların tahlil edilmesi elzemdir.

Kuzey Afrika'nın Avrupa kolonyalizmi çerçevesinde paylaşılmasının resmi bir konu halinde tartışılması ilk kez 1890'da Fransa ve Büyük Britanya'nın Cezayir hinterlandından Çad Gölü'ne kadar olan bölgede bir Fransız etki bölgesinin tanınmasına dair bir deklarasyon ile olmuştur. Söz konusu deklarasyon bölgeyi hakimiyeti altında tutan Osmanlı Devleti'nde tepki çekmiş ve Osmanlı Devleti tarafından protesto edilmiştir. 1898'de ise Nijer Nehri'nin batısında ve doğusunda kalan bölgelerin sahipliğini belirlemek üzere Fransa ile Büyük Britanya arasında oluşturulan konvansiyon ile uyuşmazlığa sebep olacak sınırlar çizilmiştir. 1899'da, 1898'deki Konvansiyonu Tamamlayıcı Deklarasyon ile Aozu Şeridi dahil olmak üzere Çad' ın sınırları çizilmiştir. 1899 Deklarasyonu Fransız etki bölgesini, Yengeç Dönencesi ile 16. Boylamın kesişiminden başlayarak 24. Boylama kadar güneydoğu istikametindeki bölge olduğunu belirlemiştir.[161] Deklarasyon 1919'da Fransa ve Büyük Britanya tarafından tekrar teyit edilmiştir. 1899 Deklarasyonu doğal olarak yine Osmanlı Devleti'nden tepki çekmiş, Osmanlı Devleti tarihsel haklarının Çad Gölü'nün güneyine kadar uzandığını ileri sürerek anlaşmayı kınamıştır. 1902'de bölge ile yakından ilgilenen bir başka devlet olan İtalya, Fransa'ya gönderdiği mektupta 1899 Deklarasyonu ile çizilmiş sınırları kabul ettiğini, Libya ile Çad arasında ilan edilen sınırların İtalyan çıkarlarına karşıtlık içermediğini bildirirken, sonraki dönemde 1899 Deklarasyonu'ndan rahatsız olmuştur. 1899 Deklarasyonu döneminde ne Osmanlı Devleti ne de Fransa Çad' ın kuzeyinde kontrol sahibi olsa da Osmanlı Devleti kuzey Çad' ın Fransa tarafından işgaline izin vermeyeceğini açıklamıştır.[162] Fransa'nın bölgenin güney taraflarına girebilmesi ancak 1901 sonlarına doğru olmuş, 1914'e kadar Çad' ın kuzeyini işgal edememiştir. Bunda en

[161] Gino J. Naldi, "The Aouzou Strip Dispute- A Legal Analysis", *Journal of African Law*, Volume 33 No.1 (Spring 1989), s. 72.
[162] Robert W. Jr. McKeon, *a.g.m.*, s. 149-150.

büyük pay bölgedeki etkili olan Senusilerin ve Türklerin başarılı direnişi olmuştur. 1911'e kadar bölge Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. 1911-1912 yıllarında Osmanlı Devleti ve İtalya arasında yaşanan Trablusgarp Savaşı'nda İtalya Osmanlı Devleti'ni bölgeden çıkarmayı başarmış ve 1912'de imzalanan Uşi Antlaşması ile Osmanlı Devleti Libya'yı İtalya'ya bırakmıştır. Uşi Antlaşması'nda Libya'nın sınırları kesin olarak belirtilmediğinden İtalya'nın, Osmanlı hakimiyetindeki Çad topraklarını da Libya'ya dahil olarak yorumladığı anlaşılmıştır. İtalya'nın bu yorumunun yukarıda bahsedilmiş olan 1902 tarihli mektubuyla çeliştiği görülmektedir. Fakat Osmanlı Devleti 1912 Uşi Antlaşması ile Libya ve Çad' ın kuzeyinden çekildikten sonra hiçbir devlet Çad' ın kuzeyini hakimiyeti altına alamamıştır. Aozu Şeridi dahil Çad' ın kuzeyinin işgali 1914'te Fransa tarafından gerçekleştirilmiştir.

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı ile birlikte İngiltere ve Fransa, İtalya'yı İttifak Devletleri'ne karşı savaşa sokabilmek amacıyla İtalya'nın Afrika'daki kolonileri ile ilgili sorunlarını İtalya'nın lehine olacak şekilde adilane bir şekilde çözmeyi kararlaştırmışlardır. 1919'da Fransa Libya'nın batı sınırının genişletilmesini; 1924'te Büyük Britanya, Eritre-Sudan sınır sorunun İtalya lehine çözülmesini kabul etmiştir. İtalya'da Mussolini iktidara geldikten sonra Fransa ile 1919'da yapılan düzenlemeden tatmin olmamış ve yeni bir düzenleme yapmak amacıyla Fransa Dışişleri Bakanı Laval ile Mussolini 1935'te Roma biraraya gelmiştir. Burada imzalanan Roma Antlaşması ile 1919'daki düzenleme değiştirilmiş ve Aozu Şeridi İtalya'ya verilmiştir. Roma Antlaşması her iki devlet tarafından kabul edilmiş ve onaylanmıştır. Roma Antlaşması'nın 7. Maddesinde, antlaşmanın yürürlüğe girmesi tarafların onay belgelerinin Roma değiş-tokuşuna bağlanmıştır fakat bu işlem hiçbir zaman yapılmamış ve Aozu Şeridi İtalyan hakimiyetine girmemiştir. Nitekim İtalya 1938'de Roma Antlaşması'nı geçersiz saydığını Fransa'ya bildirmiştir. İlerleyen dönemde II. Dünya Savaşı'nda İtalya, Fransa ve İngiltere'ye karşı savaşa girmiş; savaştan yenik çıkan İtalya imzaladığı antlaşma ile Afrika topraklarında hak ve ünvanlarından vazgeçtiğini kabul etmiştir. Böylece İtalya Libya'yı kaybetmiştir. Libya'nın yönetimi Birleşmiş Milletler'e verilmiştir. BM 1952 yılına kadar bağımsız bir Libya Devleti kurulmasını kararlaştırmış, 1950'de Genel Kurul'da kabul edilen bir kararda Libya'nın sınırlarının belirlenmesi

işinin Libya bağımsızlık kazandıktan sonra Fransa ile Libya arasında yapılması kayıt altına alınmıştır. 1951'de Libya bağımsızlığını kazandıktan sonra 1955'te iki ülke arasında yapılan antlaşma ile 1898 Konvansiyonu, 1899 Deklarasyonu, 1902 Mutabakatı, 1919 Mutabakatı ve 1919 Fransa ile Büyük Britanya arasındaki Sınır Konvansiyonu'na saygı gösterileceği kabul edilmiştir. Sayılan belgeler göz önüne alındığında Libya'nın Aozu Şeridi'ni Çad'a bıraktığı anlaşılmaktadır. Çad 1960'ta bağımsızlığını kazandığında, mevcut sınırlarının dokunulmazlığını ve bütünlüğünü vurgulamıştır. Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi 1963'te kurulan Afrika Birliği Örgütü üyelerinin toprak bütünlükleri ve egemenliklerinin korunmasına büyük önem vermiştir. Yine önceki bölümlerde detaylı olarak belirtilmiş olan, 1964 Kahire toplantısındaki tüm üye devletlerin bağımsızlıklarını kazandıkları anda mevcut olan sınırlarına saygı göstermekle yükümlü oldukları yönündeki karara hem Çad hem de Libya imza atmıştır. Bundan sonra Aozu Şeridi hakkındaki sınır uyuşmazlığının UAD'a götürüldüğü tarihe kadar gelişmeler yukarıda anlatılmış olduğundan sonraki bölümde doğrudan Divan'ın dava ile ilgili belgelerine bakılacaktır.

3.4.2. Dava Süreci ve Hüküm

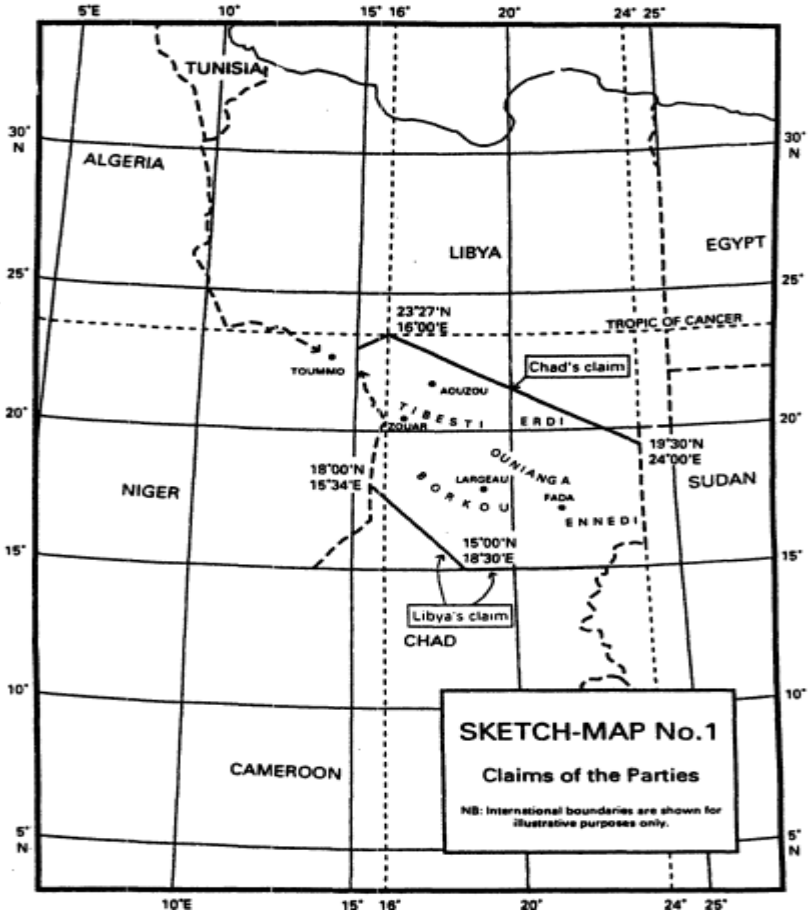
31 Ağustos 1990'da Libya Arap Cumhuriyeti'nin Uluslararası Adalet Divanı Yazmanlığı'na, Çad ile 31 Ağustos 1989'da Cezayir'de imzaladıkları antlaşma hakkındaki bildirimi ile başlayan davanın adı Uluslararası Adalet Divanı'nda "Ülkesel Uyuşmazlık (Libya Arap Cumhuriyeti/Çad)" -*Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad)*- olarak geçmektedir. 20 Eylül 1990'da Çad temsilcisinin mektubu ile birlikte değerlendirilen Çad' ın 3 Eylül 1990'da yaptığı tebliğ dava sürecinin başlamasına olanak sağlayan ikinci belge olmuştur.[163]

Mahkeme heyeti, başkan Sir Robert Jennings, başkan yardımcısı Oda, yargıçlar Ago, Schwebel, Bedjaoui, Ni, Evensen, Tarassov, Guillaume, Shaharuddeen, Aguilar Mawdsley. Weeramantry, Ranjeva. Ajibola, Herczegh, *ad hoc* yargıçlar Sette-

[163] *Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, 1. C. J. Reports 1994, p. 6,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-00-EN.pdf, ss. 8-9 (14.06.2017)

Camara, Abi-Saab; yazman Valencia- Ospina' dan oluşturulmuştur. *Ad hoc* yargıç Sette-Camara' yı Libya, Abi Saab'ı Çad görevlendirmiştir.[164]

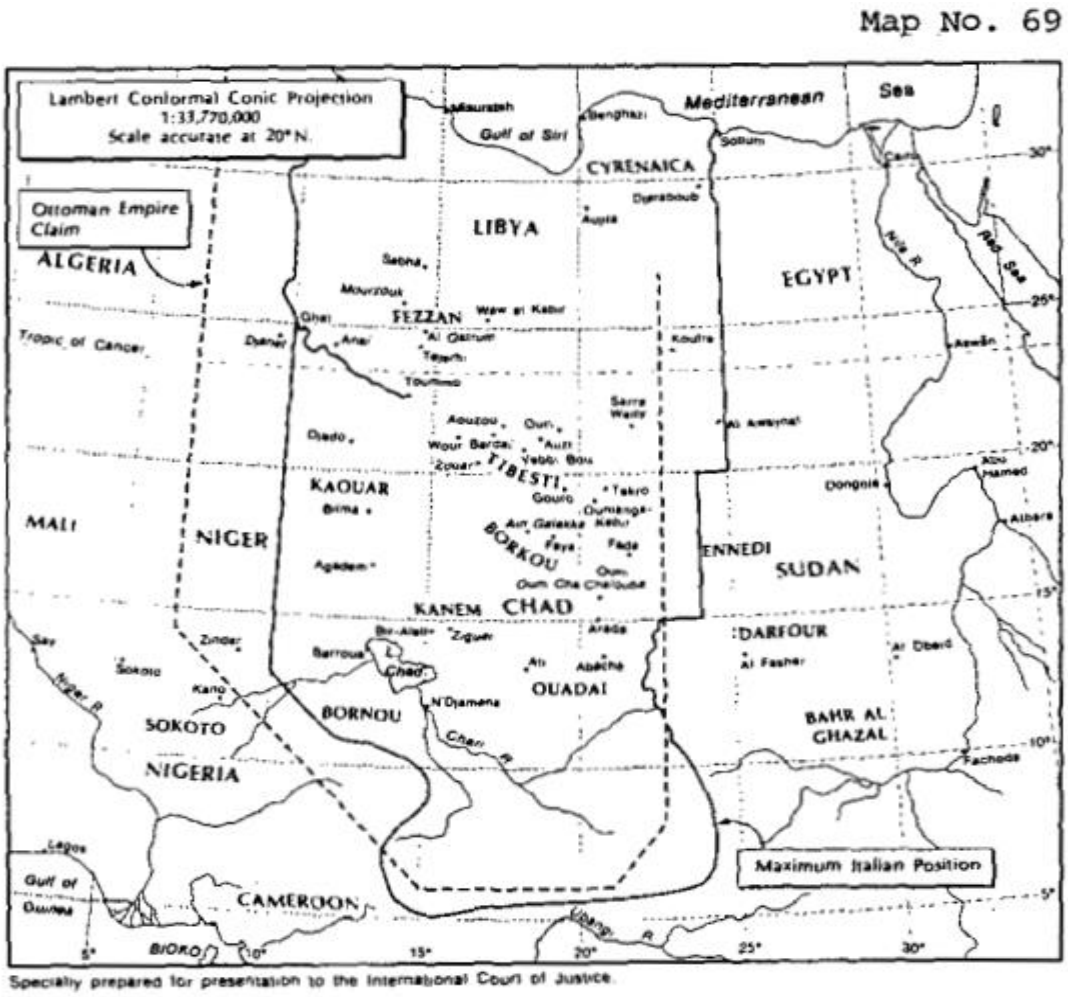
Divan'ın, tarafların bildirimlerine bakarak yaptığı değerlendirmeye göre Libya, Çad ile aralarında bir sınır olmadığından hareketle Divan'dan bir sınır saptamasını istemekteyken Çad, iki ülke arasında mevcut bir sınır olduğunu ileri sürmekte ve Divan'dan bu sınırı ilan etmesini beklemektedir. Yani Libya'ya göre dava bir bölgenin niteliği ile ilgili bir sorun; Çad' a göre ise sınırın konumu hakkındadır. Divan'ın atıf yaptığı, tarafların iddialarını gösteren Taslak Harita No:1 şu şekildedir:

Kaynak: Territorial Dispute (Libyun Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, 1. C. J. Reports 1994, p. 6, http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-00-EN.pdf (30.06.2017), s. 16. (Taslak Harita No:1 Tarafların İddiaları. *Chad's claim*: Çad' ın iddiası, *Libya's claim*: Libya'nın iddiası. *Tropic of Cancer*: Yengeç Dönencesi.)

[164] *Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, 1. C. J. Reports 1994, p. 6,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-00-EN.pdf, s. 6.

Libya 26 Ağustos 1991'de Divan'a 479 sayfalık uzun bir önerge sunmuştur. Önergenin ana kısımları bir giriş, ardından yargı alanı bölümü, ardından uyuşmazlık konusu bölgenin fiziksel coğrafyası, halkı, ekonomisi ve güney sınırının Libya için önemini anlatan bir bölüm, ardından kolonyal genişlemenin yerel halk üzerindeki etkisini anlayan bir bölüm, ardından uyuşmazlığın tarihsel arka planının anlatıldığı bir bölüm ve son olarak Libya'nın iddialarının anlatıldığı ''hukuk ve bunun gerçeklere uygulanması'' isimli bir bölümden oluşmaktadır.[165]

Kaynak: *Memorial Submitted By The Great Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya, s.475.* (*Ottoman Empire Claim*: Osmanlı İmparatorluğu İddiası; *Maximum Italian Position*: Azami İtalyan Konumu)

Libya, yukarıdaki haritada göstermiş olduğu iddialarını yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olarak dahi Osmanlı hak ve ünvanları ile birlikte geniş bir

[165] *Memorial Submitted By The Great Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya*, Volume 1, 26 August 1991, http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/6691.pdf (15.06.2017)

alanda meşru talepleri olduğuna dayandırmaktadır. Kesikli çizgiler ile gösterilmiş olan Osmanlı iddialarının yayıldığı alan görüldüğü gibi Çad, Nijer ve Nijerya topraklarının bir bölümünü de kapsamaktadır. Libya'nın Osmanlı'nın halefi olarak iddiaları tüm bu toprakları kapsamamaktadır. Libya, Osmanlı iddialarını başlattığı 1890'dan sonraki zamanda Çad' ı da kapsayacak şekilde yeni devletlerin ortaya çıkması gibi olayların da dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir fakat 3 nedenden dolayı Çad' ın durumunun farklı olduğunu savunmuştur. Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu Uşi Antlaşması'na değin bölgedeki varlığı ile haritada gösterilmiş olan alanın tümünde hak ve ünvanlara sahip olmuştur. Bundan sonra bu hak ve sıfatlar Uşi Antlaşması ile İtalya'ya, en sonunda da Libya'ya geçmiştir. İkincisi, Senusi[166] yönetimi altındaki yerli halkın hakları el değmemiş şekilde kalmıştır. Üçüncüsü, Fransız askeri varlığı 15 Kuzey paralelinin kuzeyinde 1920'den sonrasına değin ortaya çıkmamıştır. Bu tarihlerde Fransa güç kullanımı yoluyla toprak kazanımı konusunda ciddi antlaşma taahhütleri ile sınırlanmıştır. Aslında Fransa 15 Kuzey paralelinin kuzeyinde, dünya toplumu tarafından tanınacak ve kabul görecek bir şekilde hiçbir zaman kontrol sahibi olmamıştır.

[166] Senusilik, Muhammed Senusi tarafından kurulan ve Fas'tan Yemen'e, İstanbul'dan Cava'ya kadar geniş bir coğrafyada etkili olmayı başarmış bir tarikattır. Senusiler, Fransa ve İtalya'nın özellikle Kuzey Afrika'daki işgallerine karşı başarılı şekilde direnmişlerdir. Senusi ailesinden Muhammed İdris Es-Senusi, II. Dünya Savaşı'nda İngilizlerle yaptığı işbirliği sayesinde 1951 yılında ülkenin idaresini ele geçirerek Libya Krallığı'nın kurulduğunu ilan etmiştir. Bu Libya-Senusi Krallığı, Albay Muammer Kaddafi'nin 1969 yılında gerçekleştirdiği bir darbeyle sona ermiştir. Abdullah Manaz, *Siyasal İslamcılık Dünyada Siyasal İslamcılık,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008; http://www.dunyabulteni.net/haber/295640/afrikada-bir-direnis-hareketi-senusilik

Kaynak: Memorial Submitted By The Great Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya, s.475.

Bu sebeplere dayanarak Libya yukarıdaki harita *Libya's claim* (Libya'nın iddiası) ile gösterilmiş sınırın kuzeyinde kesin hakkı olduğunu ileri sürmüştür. Libya son olarak Divan'dan şu yönde hüküm vermesini ve açıklamasını talep etmiştir:

1- Libya ile Çad arasında, Toummo' nun doğusunda, mevcut hiçbir uluslararası antlaşma ile ileri sürülebilecek bir sınır yoktur.

2- Bu koşullar altında Libya ile Çad arasında söz konusu alanların niteliği ile ilgili karar verirken konuya uygulanabilecek uluslararası hukuk kurallarına göre şu faktörler uygundur:

i. söz konusu bölge ilgili hiçbir zaman *terra nullius* olmamıştır.

ii. bölgenin sahipliği ilgili tüm zamanlarda, topraklarındaki Fransa ve İtalya işgallerine karşı savaşlarında Senusi liderliğini kabul etmiş Senusi yönetimine sadık kabileler, kabile konfederasyonları ve tüm diğer halklardan oluşan bölgede yaşayan insanların olmuştur.

iii. bu yerli halklar ilgili tüm zamanlarda dini, kültürel, ekonomik ve siyasi olarak Libya halklarının bir parçası olmuştur.

iv. uluslararası düzeyde, 1912'de İtalya geçen ve 1951'de Libya tarafından miras alınan yerli halkların sahiplikleri ile Osmanlı İmparatorluğu hak ve ünvanları arasında bir unvan topluluğu oluşmuştur.

v. Çad'ın tüm iddiaları Fransa'dan miras aldığı iddia üzerine kuruludur.

vi. Uyuşmazlık konusu alandaki Fransız iddiası, Toummo' nun doğusunda bir sınır yaratmayan uluslararası belgelere dayanmaktadır ve uyuşmazlık konusu bölge ile ilgili Fransız iddialarını destekleyecek alternatif bir temel yoktur.

3. Yukarıdaki faktörlerin ışığında Libya 105 No'lu Harita'da gösterilen çizginin kuzeyindeki tüm topraklarda; Nijer'in doğu sınır ile 18^0 Kuzey paralelinin kesişiminden başlayan, 15^0 Kuzey paraleline ulaşana kadar güneybatı istikametinde devam eden, daha sonra bu paraleli Çad ile Sudan arasındaki mevcut sınırın birleşimine kadar doğuya doğru takip eden bir çizgi ile sınırlandırılabilen topraklarda hak sahibidir.[167]

Görüldüğü gibi Libya iddialarını tarihsel haklara dayandırmıştır. Bölge halkının tabi olduğu Senusi yönetimi, ardından Osmanlı İmparatorluğu, ardından İtalya'nın uyuşmazlık konusu bölge üzerindeki tüm hak ve ünvanlarının halefiyet yoluyla kendisine geçtiğini ileri sürmüştür. Ayrıca bölgede yaşayan halkların Libya'nın bir parçası olduğunu savunarak çizilecek sınır ile bu halkların Libya sınırları içerisine alınması gerektiği ile görüşünü desteklemiştir. Çad'ın iddialarını çürütmek üzere de, uyuşmazlık konusu bölgenin hiçbir zaman *terra nullius* olmadığını dolayısıyla bu topraklar üzerinde Fransa'nın askeri işgal yoluyla egemenlik kazanmış olmasının kabul edilemeyeceğini; zaten Fransa'nın bölgede

[167] *Memorial Submitted By The Great Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya,* ss.478-479.

hiçbir zaman egemenlik kuramamış olmasından hareketle Libya ile Çad arasında Toummo' nun doğusunda bir sınırın hiç çizilmemiş olduğunu savunmuştur.

Çad ise mahkeme sürecinde sunmuş olduğu önerge, karşı önerge ve cevaplarda Divan'dan Libya ile sınırının özetle şu şekilde ilan edilmesini talep etmiştir:

i. 24° doğu boylamı ile 19° $30^{'}$ kuzey paralelinin kesişim noktasından Yengeç Dönencesi ile 16^{0} doğu boylamı kesişim noktasına kadar uzanacak çizgi

ii. Sözü geçen ikinci noktadan Toummo' ya doğru 15^{0} doğu boylamına kadar izleyecek bir çizgi.[168]

Divan uyuşmazlık hakkındaki kararını verene kadar süreçte bazı saptamalarda bulunmuştur. Öncelikle Divan, Fransa ile Libya arasında 1955'te imzalanan Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması'nın önündeki konular hakkında mantıksal başlangıç noktasını oluşturduğunu hem Libya hem de Çad' ın kabul ettiğini, hiçbir tarafın bu antlaşmanın geçerliğini sorgulamadığını gözlemlemiştir. 1955 Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması, antlaşmanın kendisi, 4 adet ilave Konvansiyon ve 8 ekten oluşmaktadır. Antlaşma' nın 9. Maddesi'ne göre ilave konvansiyonlar ve ekler antlaşmanın birer parçasıdır. Antlaşma' nın 3. Maddesi ve Ek I ise sınır konuları ile ilgilidir. Söz konusu 3. Madde şu şekildedir:

"Yüksek Bağıtlı Taraflar bir tarafta Tunus, Cezayir, Fransız Batı Afrikası ve Fransız Ekvatoral Afrikası toprakları diğer tarafta Libya toprakları arasındaki sınırların Birleşik Libya Krallığı'nın kurulduğu tarihte yürürlükte olan ve Mektuplar Değişimi (Ann.I)'de listelenen uluslararası belgelerden kaynaklandığını tanırlar."[169]

Antlaşmanın I numaralı Ek'i (Ann.I) 3. Madde'ye atıf yaptıktan sonra mektupların değişimini içermektedir. Ek I'in atıf yaptığı belgeler 14 Haziran 1898 Fransız- İngiliz Konvansiyonu, 21 Mart 1899 Deklarasyonu, 1 Kasım 1902 Fransız-İtalyan Antlaşmaları, 12 Mayıs 1910 Fransa Cumhuriyeti ile Bab-ı Ali arasındaki Konvansiyon, 8 Eylül 1919 Fransız- İngiliz Konvansiyonu, 12 Eylül 1919 Fransız-İtalyan Antlaşması'dır.

Divan 3. Madde'deki "tanıma" kelimesinin hukuki bir yükümlülüğe işaret ettiğini belirtmiştir. Divan'ın yorumu bir sınırı tanımanın, bu sınırı kabul etmek,

---

[168] *Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, 1. C. J. Reports 1994, p.6,* s.11-14.
[169] *Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, 1. C. J. Reports 1994, p.6,* s. 21.

sınırın varlığının hukuki sonuçlarına katlanmak, sınıra saygı göstermek ve gelecekte buna itiraz etme hakkından vazgeçmek anlamına geldiği şeklinde olmuştur.

Divan'a göre 1955 Antlaşması ve Ek I' de listelenen belgelerin tümü dikkate alındığında, bu belgelerin hiçbirinin lüzumsuz şekilde yer almamakta ve belirlenmemiş hiçbir sınır kalmamaktadır. Antlaşma tarafları da bu belgelerle tanımlanmış olan sınırları tanımaktadır. 3. Madde ve Ek I'e itiraz etmek, bunları olağan anlamlarından mahrum bırakmak anlamına gelmektedir. Taraflar antlaşmaya katılarak antlaşmanın atıf yaptığı sınırları kabul etmişlerdir. Bu durumda Divan'ın görevi antlaşmaya katılımın getirdiği yükümlülüklerin kapsamını belirlemektir.[170]

Libya, 3. Madde'de sözü geçen *'"Birleşik Libya Krallığı'nın kurulduğu tarihte yürürlükte olan ve Mektuplar Değişimi (Ann.I)'de listelenen uluslararası belgelerden"* ifadesini yorumlarken Ek I'de listelenen ve Çad'ın güvendiği uluslararası belgelerin Birleşik Libya Krallığı'nın kurulduğu tarihte yürürlükte olmadığını belirtmiştir. Divan'ın yorumu ise söz konusu belgelerin Ek I'de listelenmiş o tarihte yürürlükte olan uluslararası belgelere atıf yapıldığı yönünde olmuştur. Divan göre taraflar, ekte belgelere atıf yapmış olduklarından 3. Madde'nin amaçları doğrultusunda listelenen belgelerin yürürlükte olduğunu kabul etmişlerdir.

1955 Antlaşması'nın giriş kısmında belirtilmiş olan konu ve amacı Divan'ın yukarıdaki yorumlarını tasdik etmektedir. Bu konu ve amaç doğal olarak Libya topraklarının tanımına ve dolayısıyla sınırlarının tanımına da yön vermektedir. Böylece Divan, Libya- Çad ortak sınırını şöyle çizmiştir:

1919 Konvansiyonu'nda tanımlanmış olan çizgi, Libya- Çad sınırının doğusunu 16º boylama kadar belirlemektedir. Divan bu belirlemeyi yaparken 1898 Konvansiyonu'nu tamamlayan 1899 Fransız- İngiliz Deklarasyonu'ndan başlayarak hareket etmiştir. Deklarasyonda Fransız etki bölgesi belirlenirken yapılan tanımlama şu şekildedir: Fransız bölgesi 15. Paralelin kuzeyinde, Yengeç Dönencesi ile 16º Doğu boylamının kesişiminden başlayan ve 24º Doğu boylamına kadar güneydoğu istikametinde süregiden ve 15^0 paralele ulaşana kadar 24º Doğu boylamını takip eden bir çizgi ile kuzeydoğu ve doğuya kadar sınırlandırılacaktır. 24º Doğu boylamı ile kesişecek nokta tam olarak belirlenmediğinden ve kararlaştırılan çizgi bir harita ile

[170] *Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, 1. C. J. Reports 1994, p.6,* s.22.

gösterilmediğinden farklı yorumlar yapılabilir. Fransız yetkililer Deklarasyonun kabulünden birkaç gün sonra resmi bir belgede Deklarasyon metni ile birlikte bir harita yayınlamıştır fakat bu harita da söz konusu muğlaklığı gidermemektedir. Fransız bölgesinin sınırlarını belirlemek üzere başvurulabilecek bir diğer belge olan 1919 Konvansiyonu'na bakıldığında bu muğlaklığın Konvansiyon'un sonuç paragrafında yorumlandığı görülmektedir. Paragrafta, 1899 Deklarasyonu'nda belirtilmiş olan çizginin, 24º Doğu boylamının 19º 30' paraleli ile kesişimine değin 24º Doğu boylamına ulaşana kadar güneydoğu istikametinde ilerleyeceği belirtilmiştir.

16º Doğu boylamının batısında kalan sınır için 1902 Fransız- İtalyan Antlaşmaları'na, (Mektup Değişimlerine) bakılmaktadır. Bu antlaşmada söz konusu ile sınır ile ilgili olarak 21 Mart 1899 Deklarasyonu'na ekli haritaya atıf yapılmaktadır. Söz konusu harita Fransız yetkililerin Deklarasyonun kabulünden birkaç gün sonra resmi bir belgede Deklarasyon metni ile birlikte yayınladıkları harita olmalıdır fakat söylendiği gibi söz konusu harita muğlak olduğundan 16º Doğu boylamının batısında kalan sınırın Divan tarafından saptanmasına karar verilmiştir. Divan mevcut bilgilerin ve tarafların sunmuş oldukları haritalar ışığında, Fransız yetkililerin yayınlamış oldukları haritadaki çizginin 15º Doğu boylamının 23º Kuzey paraleli ile kesişiminde 15º Doğu boylamı ile kesiştiği sonucuna varmıştır. Böylece bu bölgede sınır bu kesişimden başlayan ve 16º Doğu boylamının Yengeç Dönencesi ile kesişimine kadar devam eden düz bir çizgi ile oluşturulmuştur.

Divan kararında 1955 Antlaşması'nın 20 yıllığına yapılmış olmasına rağmen çizmiş olduğu sınırların bu süre sınırına tabi olmadığı yorumunu yapmıştır. Kararda sınırlar bir kez kararlaştırıldığında buna karşı çıkacak bir görüşün sınırların istikrarı temel ilkesine zarar vereceği belirtilmiş ve sınırların varlığının sınır antlaşmaları ile kısıtlı olmadığı, bir antlaşma ile kalıcılık kazanan sınırların bu sınırları kuran anlaşmadan ayrı bir varlığı olduğu vurgulanmıştır.

Divan'ın son hükmü şudur;

"Bu sebeplerden dolayı,

Divan,

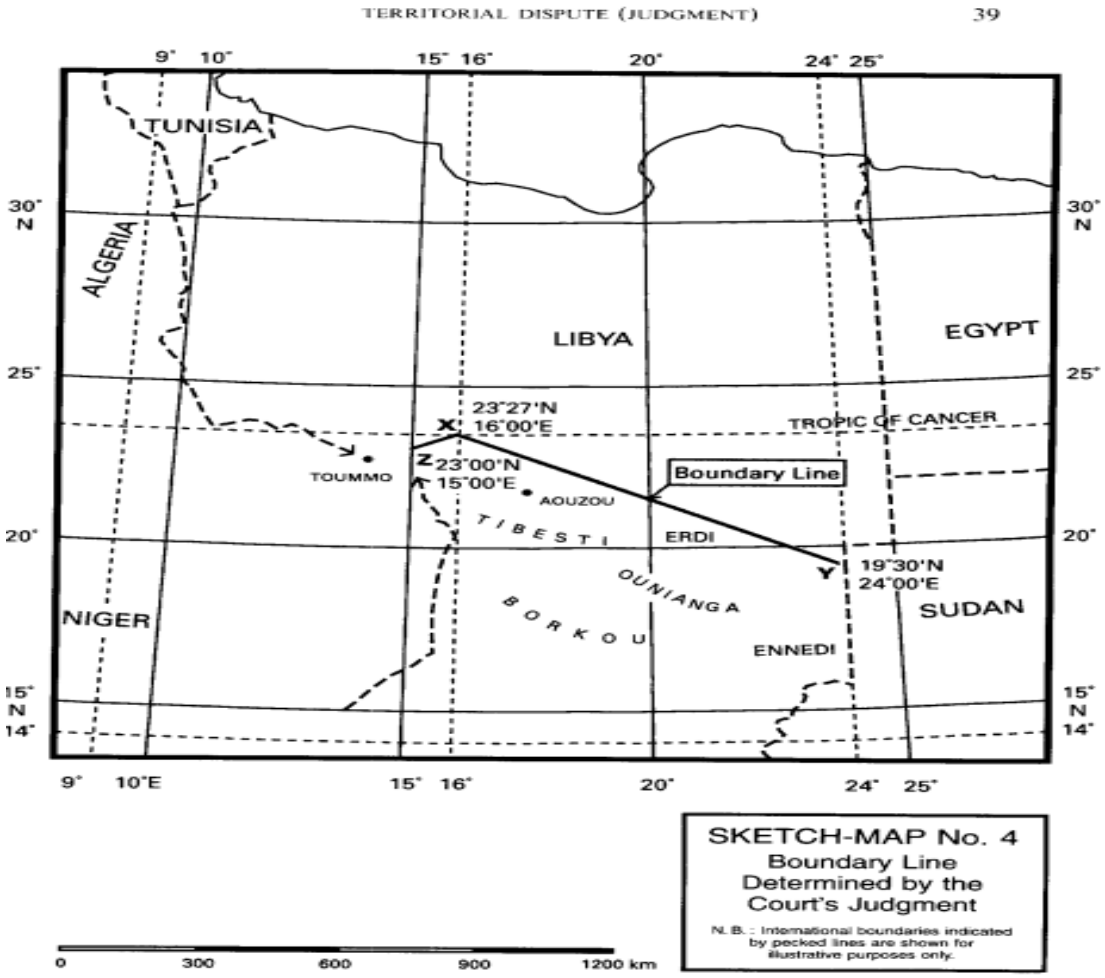
16 oya karşı 1 ile,

(1) Libya Arap Halk Sosyalist Büyük Cemahiriyesi ile Çad Cumhuriyeti arasındaki sınırın Fransız Cumhuriyeti ile Birleşik Libya Krallığı arasında 10 Ağustos 1955'te imzalanan Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması ile tanımlandığı kararına varmıştır;

(2) Sınırın güzergahının aşağıdaki gibi olduğu kararına varmıştır:

24º Doğu meridyeni ile 19º 30' Kuzey paralelinin kesişim noktasından Yengeç Dönencesi ile 16º doğu meridyeninin kesişim noktasına uzanan düz çizgi; buradan 15º Doğu meridyeni ile 23º kuzey paralelinin kesişim noktasına uzanan düz çizgi.

Bu çizgiler gösterme amacıyla hükmün 39. sayfasında Taslak Harita No.4'te belirtilmiştir.''[171]

Kaynak: *Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, 1. C. J. Reports 1994, p.6,* s.39.

[171] *Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, 1. C. J. Reports 1994, p.6*, s.38.

Karara yalnızca Libya tarafından görevlendirilen *ad hoc* yargıç Sette- Camara karşı oy kullanmış ve muhalif görüşünü eklemiştir. Yargıç Ago karara bir deklarasyon eklerken, yargıç Shahabuddeen ve yargıç Ajibola ayrı görüşler eklemiştir.

Yargıç Ago deklarasyonunda Libya devleti kurulduğu zamanda Fransız bölgeleri ile olan güney sınırının bir antlaşma ile oluşturulmadığını düşündüğünü belirtmiştir. Yine de Libya'nın Fransa ile 10 Ağustos 1955 Antlaşması'nı imzalayarak antlaşmanın Ek I'inde sözü geçen belgeler ışığında güney sınırına ilişkin düzenlemeleri zımnen tanıdığını kabul ettiğinden Divan'ın kararı yönünde oy kullandığını açıklamıştır.[172]

Yargıç Shahabuddeen' e göre bu dava uluslararası toplumun 100 yıl önceki durumu ile ilgili birçok konuyu da barındırmaktadır. Ne var ki, asıl soru Çad' ın iddia ettiği sınırın 1955 Fransız-Libya Antlaşması ile desteklenip desteklenmediğidir. Yargıç bu sorunun cevaplanmasında sınırların istikrarını kuralını öne sürmenin lüzumsuz olduğunu düşünmektedir. Divan'ın önündeki davada mesele iki taraf arasındaki sınırı düzenleyen bir antlaşmanın mevcut olup olmadığıdır.[173]

Yargıç Ajibola, ayrı görüşünde Divan'ın vermiş olduğu kararı genel olarak desteklemiştir fakat ayrı olarak 1955 Antlaşması'nın konusu, amacı ve iyi niyet gibi sorunlara yoğunlaşarak antlaşmanın yorumunu sorgulamıştır. Divan'ın kararını destekleyecek, biri engelleme, zımni icazet, önleme ve tanıma diğeri *uti possidetis* 2 dışsal temelden bahsetmiştir.[174]

Ad hoc yargıç Sette-Camara muhalif görüşünde söz konusu sınır bölgelerinin Senusi yönetimi altında yerli halkların ve gevşek de olsa Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında olduğundan *terra nullius* olmadığını ve uluslararası hukuka göre işgal yoluyla kazanılamayacağına yer vermiştir. Bölgenin sahipliği öncelikle yerli halka ve sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'na, daha sonra İtalya'ya geçmiştir. Yargıca göre dava iki ana soru vardır: Libya ile Çad arasında Toummo' nun

---

[172] *Declaration Of Judge Ago,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-01-EN.pdf

[173] *Separate Opinion Of Judge Shahabuddeen*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-02-EN.pdf

[174] *Separate Opinion Of Judge Ajibola*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-03-EN.pdf

doğusunda bir sınır var mıdır ya da hiç var olmuş mudur? 1955 Fransız- İtalyan antlaşması Ek I' deki belgeler gerçekten sınır antlaşmaları mıdır? Yargıç her iki soruya da olumsuz yanıt vermektedir. Yargıç ne Divan'ın ne de tarafların 1935 Laval- Mussolini Antlaşması'nda belirlenen sınıra çok yakın bir çözüm getiren Birleşmiş Milletler 241 No.lu haritasına ya da 1899 kesin güneydoğu çizgisine başvurmamasını eleştirmiştir.[175]

3.4.3. Hüküm Sonrası

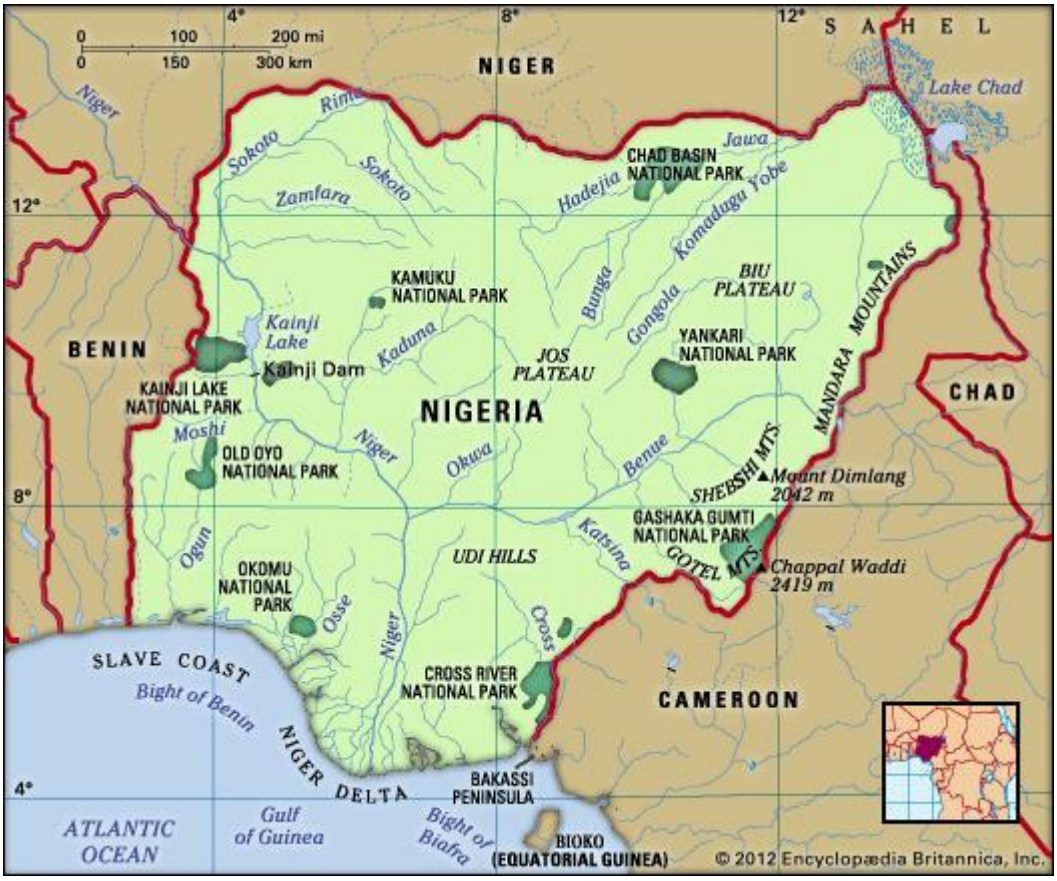
Uluslararası Adalet Divanı'nın hükmü vermesinden sonra 4 Nisan 1994'te iki ülke arasında yürütülen görüşmeler neticesinde hükmün yerine getirilmesinin sağlanması amacıyla uygulanacak yöntemler konusunda bir antlaşma imzalanmıştır. Antlaşma ile Libya yönetiminin ve güçlerinin Aozu Şeridi'nden çekilmesi, mayınların temizlenmesi, kişi ve malların dolaşımı için kontrol noktalarının kurulması, iyi komşuluk ilişkilerinin kurulması ve sınırın işaretlenmesi gibi önlemler kararlaştırılmıştır. Antlaşmaya göre Libya güçlerinin çekilmesi 25 Çad, 25 Libya askeri yetkilisinin gözetiminde 15 Nisan 1994'te başlayacak ve 30 Mayıs 1995'te bitirilecektir. Çad ve Libya'nın uzlaşması üzerine Birleşmiş Milletler' in sivil ve askeri yetkililerinden oluşturulacak bir keşif grubunun bölgeye giderek yerinde incelemeler yapması kararlaştırılmıştır. Güvenlik Konseyi'nin 14 Nisan 1994 tarihli 910 sayılı kararı ile keşif grubu kurulmuş ve 17 Nisan 1994'te bölgeye gitmiştir. 4 Mayıs 1994 tarihli 915 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile UNASOG (*United Nations Aouzou Strip Observer Group*- Birleşmiş Milletler Aozu Şeridi Gözlemci Grubu) kurularak yürütülecek operasyonlarda görevlendirilmiştir. 30 Mayıs 1994'te Çad ve Libya hükümetleri bir deklarasyon imzalayarak Libya güçlerinin, her iki tarafı da tatmin edecek şekilde bölgeden çekildiğini ve UNASOG' un bu süreci gözlemlemiş olduğunu bildirmişlerdir. UNASOG yetkilisi de söz konusu deklarasyonu tanık olarak imzalamıştır. 6 Haziran 1994'te BM Genel Sekreteri Güvenlik Konseyi'ne UNASOG' un görevini başarı ile tamamladığını ve sona erdiğini bildirmiştir.[176]

---

[175] *Dissenting Opinion Of Judge Sette-Camara*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-04-EN.pdf

[176] http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unasogB.htm

3.5. Kamerun- Nijerya Davası

Kaynak: https://media1.britannica.com/eb-media/98/5098-004-50D27FF0.jpg (Haritada Kamerun'un deniz kıyısında Bakassi Yarımadası –*Bakassi Peninsula*- görülmektedir.)

Nijerya ile Kamerun Çad Gölü'nden Gine Körfezi'ne kadar yaklaşık 2.000 kilometrelik bir sınırı paylaşmaktadır. İki ülke arasındaki sınır sorunu bu kara sınırını, Bakassi Yarımadası'nın sahipliğini ve deniz alanlarının sınırlarını kapsamaktadır.

Bakassi Yarımadası'nın 33 köye dağılmış nüfusunun 150.000 ile 300.000 olduğu tahmin edilmektedir. Nüfusun çoğunluğu Nijerya ile bağları bulunan ve balıkçılık ile geçinen Efiklerdir. Yarımadanın stratejik konumu Nijerya'nın Kalabar Limanı için önemlidir. Hepsinden önemlisi yarımada orman örtüsü, su, balık stokları ve başta petrol olmak üzere yer altı kaynakları açısından oldukça zengindir.

Uyuşmazlığın UAD' a götürülmesine kadar görülen gelişmeler kısaca şöyledir: Bakassi Yarımadası hakkında 1450'lere kadar giden çalışmalarda ilk sakinler olarak Efikler görülmektedir. Bakassi Yarımadası, 18. Yüzyıl'dan beri

Nijerya'nın balıkçılıkla uğraşan, Efik dili konuşan halkları tarafından işgal edilmiştir.[177] Koloni öncesi dönemde bölgede Kalabar Krallığı'nın hakimiyeti söz konusudur. Koloni dönemi ile birlikte Büyük Britanya buraya ilgi göstermiş ve 1884'te Kalabar Kralı ile imzaladıkları anlaşma ile Kalabar Krallığı'nı koruma altına almıştır. 1884'ten sonra Bakassi Yarımadası dahil olmak üzere bölgede İngiliz hakimiyeti söz konu olmuştur.[178] Uyuşmazlığın temelinde ise Büyük Britanya ile Almanya arasında 1913'te imzalanan antlaşma yatmaktadır. 11 Mart 1913'te iki ülkenin Londra' da Nijerya- Kamerun sınırını belirlemek üzere imzaladıkları bir antlaşma ile Bakassi Kamerun'un bir parçası olarak sayılmıştır. Daha sonra 1913'te imzalanan bir protokol ve 1914'te mektup değişimi ile Büyük Britanya'nın Güney Nijerya kolonisinin bu parçasını Alman Kamerun' una bıraktığı teyit edilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilmesi sonrası Kamerun Millet Cemiyeti himayesinde konulmuş, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Birleşmiş Milletler Şartı altında vesayet altındaki ülke statüsüne geçmiştir. Kamerun ülkesi üzerinde vesayet uygulayan ülkelerden biri olan Fransa Fransız Kamerunu' nu ayrı bir koloni olarak yönetirken, İngiliz Kamerun' u ülkeyi kuzey ve güney olarak ikiye ayırmış ve kuzey Kamerun'u kuzey Nijerya, güney Kamerun'u güney Nijerya'ya bağlı olarak yönetmiştir. Fransız Kamerun' u 1960'ta bağımsızlığını kazandıktan sonra 1961'te İngiliz idaresindeki güney Kamerun'da yapılan halkoylamasında bağımsız Kamerun'a katılma kararı alınmıştır. Kuzey Kamerun ise Nijerya'nın bir parçası haline gelmiştir. Bu süreçte Bakassi Yarımadası üzerinde Nijerya denetim kurmuş ve bölge sakinlerini kendilerini Nijeryalı olarak addetmişlerdir. Kamerun tarafında ise yarımadanın Nijerya denetimi altına girmesinin haksız olduğu ve Kamerun'a geri verilmesi istekleri gündeme gelmiştir.[179] 1962'de Nijerya Dış İşleri Bakanlığı, Nijerya'nın Federal Araştırma Kuruluşu kayıtlarında bulunan, Bakassi Yarımadası' nın Güney Kamerun'un bir parçası olarak kabul edildiği bilgiler doğrultusunda Lagos'taki Kamerun Büyükelçiliği'ne bir diplomatik nota göndermiştir. Bu notaya

[177], Jadesola E.T. Babatola, "Nigeria- Cameroon Boundary Dispute: The Quest for Bakassi Peninsular", *International Affairs and Global Strategy*, Vol. 4, 2012, s. 85.

[178] Obasesam Okoi, "Why Nations Fight: The Causes of the Nigeria–Cameroon Bakassi Peninsula Conflict", *African Security*, 9:1, 2016, pp. 42-65, DOI: 10.1080/19392206.2016.1132904, s.49.

[179] Nsongurua J. Udombana, "The Ghost Of Berlin Still Haunts Africa! The ICJ Judgment On The Land and Maritime Boundary Dispute Between Cameroon and Nigeria", *African Yearbook of International Law Volume 10 (2002)*, Abdulqawi A. Yusuf (ed.), Martinus Nijhoff Publishers, 2004, s.19.

Federal Araştırma Kuruluşu'nun hazırlamış olduğu ve Bakassi Yarımadası'nın Kamerun'a ait olduğunu gösteren bir harita da iliştirilmiştir. Nijerya da Kamerun da iki ülke arasındaki sınırların belirlenmesini istediğinden sınır belirlemesi yapacak uzmanlar komisyonu kurulması gibi çalışmalar sonraki süreçte de devam etmiştir. 1975'te, ilgili koloni antlaşmalarının bittiği yerden itibaren deniz sınırını saptamak üzere Maroua Deklarasyonu imzalanmış olsa da, bu antlaşmanın yorumu Nijerya için Bakassi Yarımadası'nın tamamen kaybedilmesi anlamına geldiğinden Nijerya için kabul edilebilir olarak görülmemiştir.[180] Yarımada üzerinde devam eden iddialar nedeniyle 1972-1973'ten itibaren küçük çaplı çatışmalar ilerleyen dönemlerde büyümüştür. 1981'de iki ülke arasında askeri çatışmalar meydana gelirken her iki taraf da çatışmaların karşı tarafın eylemleri nedeniyle başladığı yönünde birbirini suçlamıştır.[181] Büyük çaplı çatışmalar 1981'de başlamış olsa da çatışmaların kamuoyu gündemine gelmesi 1990'larda yarımadanın petrol açısından oldukça zengin olduğunu ortaya koyan çalışmalar ile birlikte olmuştur.[182] 1993'te Nijerya güçleri Bakassi' yi işgal etmiş ve Nijerya'ya bağladığını açıklamıştır. Buna karşılık Kamerun da bölgedeki kimi köyleri işgal etmiş, karşılıklı çatışmalar 1994'te binlerce Nijeryalının bölgeden kaçmak zorunda kalmasına sebep olmuştur. Sonunda 29 Mart 1994'te Kamerun yaptığı başvuru ile sorunu Uluslararası Adalet Divan'ına taşımıştır.

3.5.1. Uyuşmazlığın Tarihsel Arka Planı

Nijerya- Kamerun sınır uyuşmazlığını tarihsel arka planından bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. UAD da dava ile ilgili hükmünde uyuşmazlığın tarihsel arka planına da yer vermiştir. Bu bölüm de, UAD' ın Nijerya-Kamerun davasına ilişkin 2002 tarihli hükmünde uyuşmazlığın tarihsel arka planını anlattığı 21 ile 38 paragraflar arasından özetlenecektir.

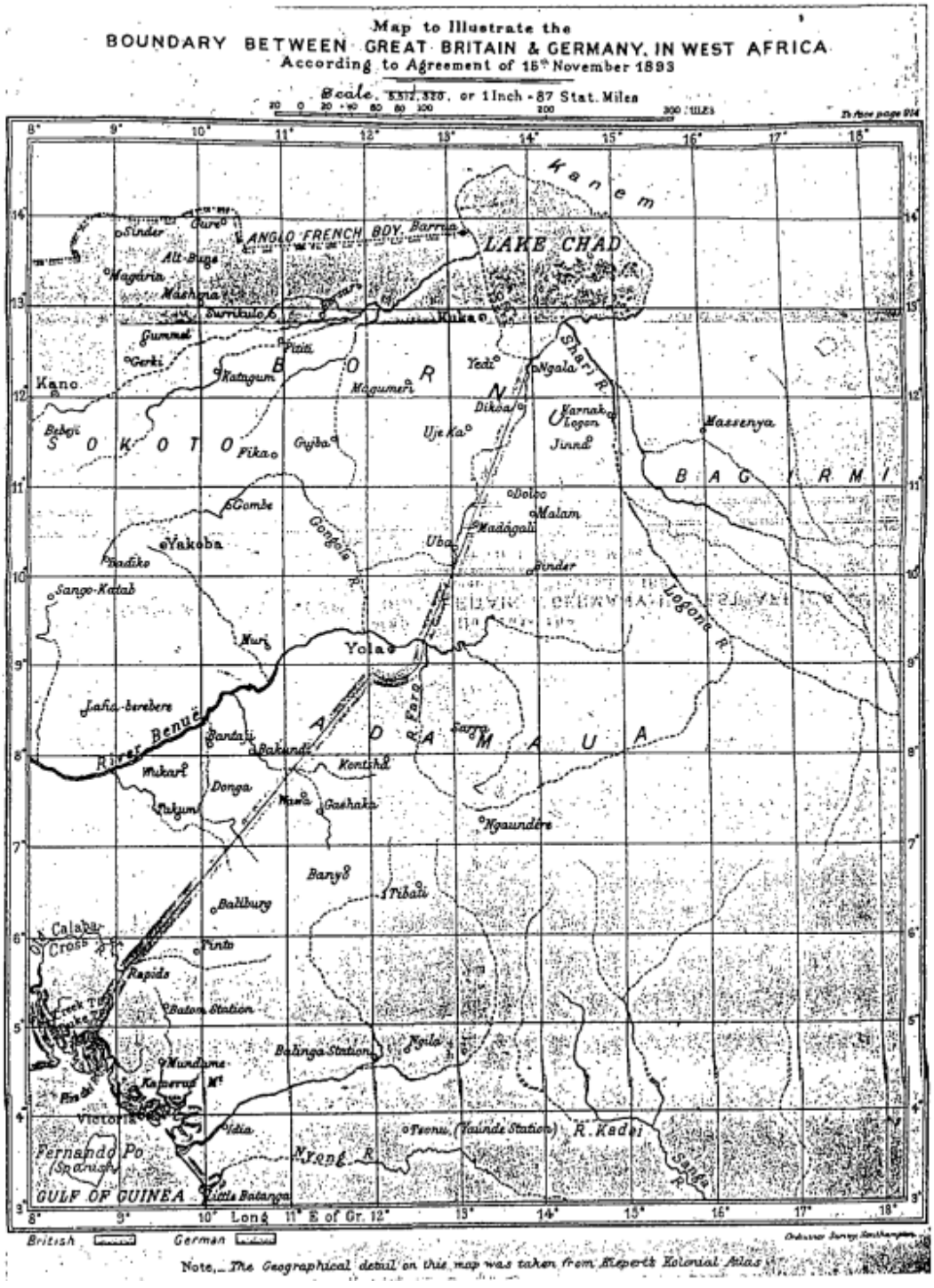
Taraflar arasında kara sınırı uyuşmazlığı 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl'ın başlarında Avrupalı güçlerin Afrika'yı parçalama ve paylaşma faaliyetleri ve daha sonra ilgili bölgelerin Milletler Cemiyeti mandası, Birleşmiş Milletler vesayeti ve son olarak bağımsızlık dönemi ile birlikte değişen statüsünün tarihsel çerçevesi ile

[180] Jadesola E.T. Babatola, *a.g.m.*, s. 89.
[181] Henry Kam Kah, "The Bakassi Crisis: The Role of The Nigerian and Cameroonian Military, 1981-2013", *Conflict Studies Quarterly* Issue 6, January 2014, s. 9.
[182] Obasesam Okoi, *a.g.m.*, s.43.

belirlenmiştir. Bu tarih tarafların Divan'a sunmuş oldukları pek çok mutabakat, antlaşma, idari belgeler, dönem haritaları ve daha farklı belgeler tarafından yansıtılmıştır. 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl'ın başlarında İngiltere, Fransa ve Almanya arasında koloni bölgelerinin sınırlarını belirlemek üzere pek çok antlaşma yapılmıştır. Bunlardan biri Nijer' in doğusundaki İngiliz ve Fransız mülkiyetlerini belirlemek amacıyla iki ülke arasında 29 Mayıs 1906'da imzalanan 1906 Fransız-İngiliz Konvansiyonu'dur. Konvansiyon 19 Şubat 1910 yılında imzalanan Fransız-İngiliz Protokolü ile de desteklenmiştir. Fransız- Alman sınırı, Fransa ile Almanya arasında 15 Mart 1894'te imzalanan Fransız Kongosu ile Kamerun kolonilerinin ve Çad Gölü bölgesinde Fransız ve Alman etki bölgelerinin belirlenmesi konvansiyonu ile kararlaştırılmıştır. Bunu 18 Nisan 1908'de imzalanan ve 9 Nisan 1908 tarihli Fransız Kongosu ile Kamerun arasındaki sınırı saptayan protokolü teyit eden konvansiyon izlemiştir. Büyük Britanya ile Almanya arasında Afrika'daki sınırları ile ilgili oluşturdukları ilk antlaşma 15 Kasım 1893'te Berlin'de imzalanmıştır.[183]

(Aşağıdaki haritanın başlığı "15 Kasım 1893 Antlaşması'na göre Büyük Britanya ile Almaya arasında Batı Afrika'da Sınırı Gösteren Harita"dır. Haritanın üst kısmında Çad Gölü *–Lake Chad-*, orta kısmında Yola görülmektedir. Sol alt köşede Gine Körfezi *–Gulf of Guinea-* gösterilmiştir. Kaynak: *Cour Internationale de Justice Affaire de la Frontlere Terrestre et Maritime Entre le Cameroun et le Nigeria ' . Memoire de la Republique du Cameroun Livre 1 16 Mars 1995,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/8595.pdf)

[183] *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria; Equatorial Guinea intervening), Judgment, I.C.J Reports 2002, p. 303.,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-00-EN.pdf (03.07.2017), ss. 315-334.

19 Mart 1906'da da Yola' dan Çad Gölü'ne kadar İngiliz ve Alman bölgelerini saptayan bir antlaşma gerçekleştirilmiştir. Sınırın güney kısmı iki ülke arasında imzalanan iki antlaşma ile yeniden belirlenmiştir. Bu antlaşmalardan ilki 11 Mart 1913'te imzalanan, a) Yola' dan denize kadar Nijerya ve Kamerunlar arasında sınırın düzenlenmesi b) sınırın 1.100 kilometresini kapsayan ve Cross Nehri üzerinde

seyrüseferin düzenlenmesi ile ilgi antlaşma iken ikincisi 12 Nisan 1913'te Almanya'yı temsilen Hans Detzner ve W. V. Nugent ile Büyük Britanya arasında, 8 harita içeren, Yola' dan Cross Nehri'ne kadar Nijerya ve Kamerunlar arasında Anglo-Alman sınırının işaretlenmesi antlaşmasıdır.

Almanya'nın Çad Gölü'nden denize kadar bölgede sahip olduğu topraklar I. Dünya Savaşı sonrasında Versay Antlaşması ile İngiltere ve Fransa arasında bölünmüş, daha sonra Milletler Cemiyeti ile anlaşma uyarınca Fransız ya da İngiliz mandasına verilmiştir. Doğal olarak bu süreçte manda konusu toprakların sınırlarını belirleme gerekliliği duyulmuştur. Bu amaçla hazırlanan ilk belge 10 Temmuz 1919'da imzalanan Fransız- İngiliz Deklarasyonudur. Dönemin İngiliz Koloni Bakanı Viscount Milner ile Fransız Koloni Bakanı Henry Simon tarafından imzalandığından Milner- Simon Deklarasyonu olarak da bilinir. Bu ana anlaşmayı netleştirmek amacıyla 29 Kasım 1929 ve 31 Ocak 1930'da İngiliz Koloni Valisi ve Nijerya Protektorası Sir Graeme Thomson ile Fransa Cumhuriyeti Kamerun Komiseri Paul Marchand arasında detaylı bir antlaşma imzalanmıştır. Thomson-Marchand Deklarasyonu olarak bilinen bu belge 9 Ocak 1931'de Londra'daki Fransız büyükelçisi A. de Fleuriau ve İngiliz Dış İşleri Bakanı Arthur Henderson arasında yapılan nota değişimi ile onaylanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kamerunlar üzerindeki Fransız ve İngiliz mandaları Birleşmiş Milletler vesayet antlaşmaları ile ikame edilmiştir. 13 Kasım 1946'da Genel Kurul tarafından da onaylanan antlaşmalar İngiliz ve Fransız vesayeti altına konulacak bölgelere atıf yaparken Milner- Simon Deklarasyonu'nda belirtilen sınırları kullanmıştır.

2 Ağustos 1946'da Büyük Britanya'da, Nijerya Protektorası ve Kamerunların İdaresi Hakkında Konsey Kararı alınarak İngiliz vesayeti altındaki bölgeler idari amaçla ikiye bölünmüş ve böylece Kuzey Kamerunlar ve Güney Kamerunlar ortaya çıkmıştır. 1946 Konsey Kararı ile bu bölgelerin Nijerya'dan yönetileceği kararı ile birlikte bölgeleri ayıran sınırlar hakkında da hükümler getirilmiştir. Fransız Kamerunları 1 Ocak 1960'ta, Nijerya 1 Ekim 1960'ta önceki dönemden miras aldıkları sınırlar ile bağımsız olmuşlardır. 1961 yılında halkoylamaları ile Kuzey Kamerunlar Nijerya'ya, Güney Kamerunlar Kamerun'a katılarak bağımsız olma kararları çıkmıştır.

22 Mayıs 1964'te Çad Gölü'ne kıyısı bulunan dört devlet; Çad, Nijer, Nijerya, Kamerun biraraya gelerek Çad Gölü Havzası Komisyonu'nu kuran bir konvansiyon imzalamışlardır. Komisyonun görevlerinden biri havzanın kullanımı ile ilgili şikayetleri incelemek ve uyuşmazlıkları çözmek olarak belirlenmiştir. 1983'te Çad Gölü bölgesinde meydana gelen olaylardan sonra bölge devlet başkanları Komisyon'a belirli sınır ve güvenlik meseleleri ile ilgilenme görevini vermek amacıyla Lagos'ta biraraya gelmiş ve bundan sonra da bu meseleleri görüşmek üzere düzenli toplanmayı sürdürmüştür.[184]

Bakassi' de sınır ve Bakassi Yarımadası'nın sahipliği meselesi ile ilgili daha belirli belgeler bulunmaktadır. 10 Eylül 1884'te Büyük Britanya ile Eski Kalabar' ın Kralları ve Şefleri arasında imzalanan antlaşma ile Eski Kalabar Krallığı İngiliz koruyuculuğuna alınmıştır. Antlaşma ile İngiliz koruması Eski Kalabar Krallığı'nı içerecek şekilde genişlerken, Krallar ve Şefler de Büyük Britanya'nın onayı olmadan hiçbir ulus ya da güç ile anlaşma yapmamayı kabullenmişlerdir.

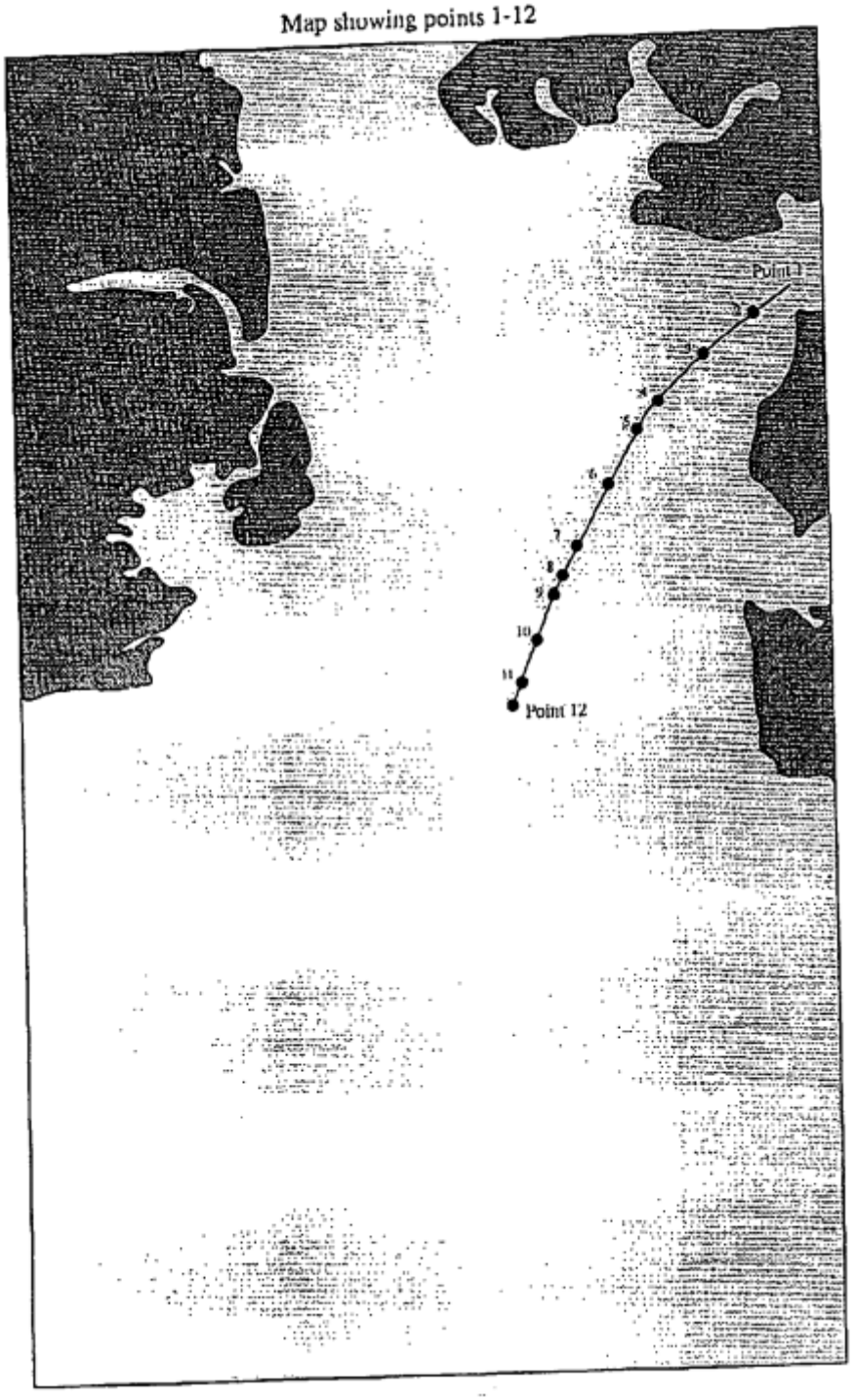
11 Mart 1913 ve 12 Nisan 1913 tarihlerinde Büyük Britanya ile Almanya arasında Yola' dan denize kadar Nijerya ile Kamerunlar arasında sınırın saptanması amacıyla antlaşmalar yapılmıştır. Bu antlaşmalarda Bakassi Yarımadası Alman bölgesi sayılmıştır.

Nijerya ile Kamerun arasındaki deniz sınır yakın tarihe kadar müzakerelere konu olmamıştır. 11 Mart 1913 ve 12 Nisan 1913 antlaşmaları da denize kadar sınırları belirlemiş olduğundan iki ülkenin deniz sınırlarını belirlemek için bağımsızlık sonrası döneme bakmak gerekmektedir. Bu amaçla iki ülke bir ortak sınır komisyonu kurulmasını kararlaştırmışlardır. Ortak sınır komisyonu 14 Ağustos 1970'te Yaounde- Kamerun'da aldığı kararda iki ülke arasındaki sınırların, ilki deniz sınırlarının belirlenmesi olmak üzere 3 aşamada gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Komisyonun çalışmaları sonucu 4 Nisan 1971'de yine Yaounde de yapılan bir deklarasyonda, devlet başkanları tarafından, deniz sınırlarında, deklarasyona ekli

---

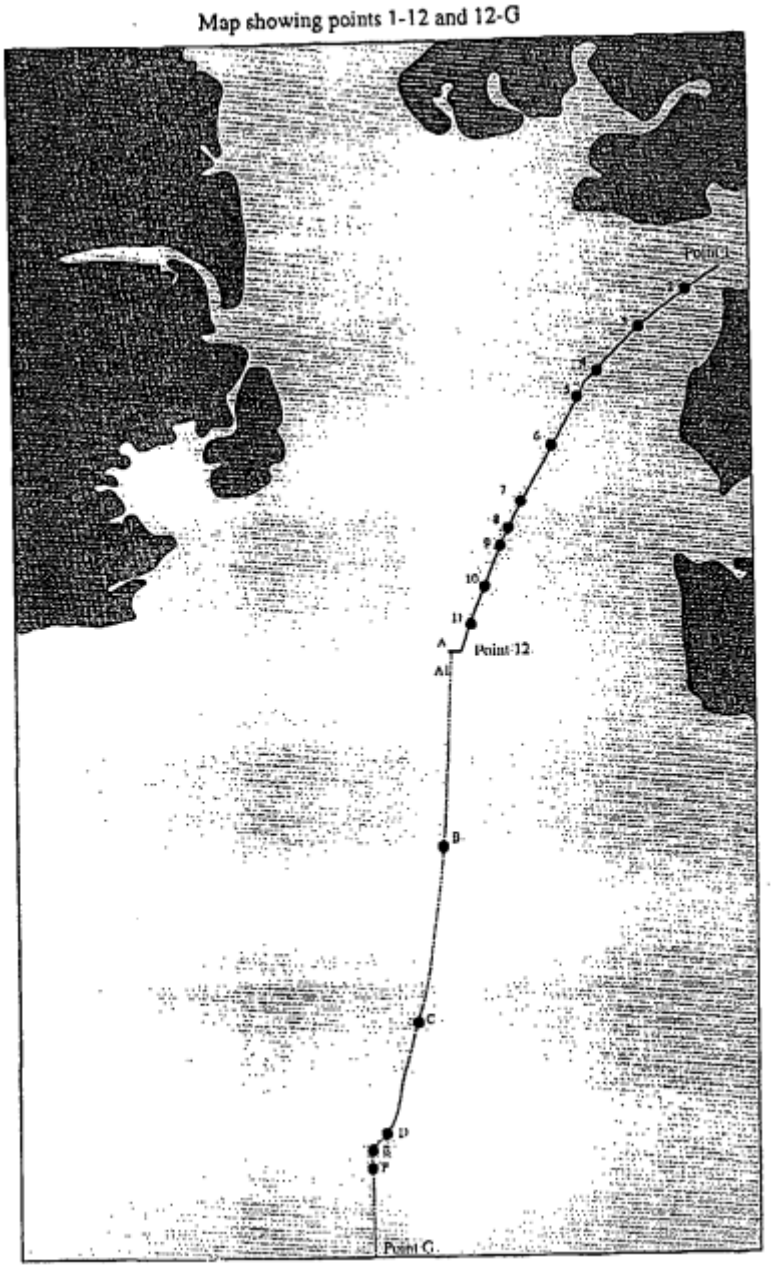
[184] *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria; Equatorial Guinea intervening), Judgment, I.C.J Reports 2002, p. 303.,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-00-EN.pdf, s. 333.

İngiliz Amiralliği 3433 No. lu çizelgesi üzerinde çizilerek belirtilmiş 1. noktadan 12. noktaya kadar olan çizgi ile 3 mil sınırının kabul edildiği ilan edilmiştir.

Kaynak: Cour Internationale de Justice Affaire de la Frontlere Terrestre et Maritime Entre le Cameroun et le Nigeria ' . Memoire de la Republique du Cameroun Livre 1 16 Mars 1995, s. 515)

Deniz sınırları konusunda 1 Haziran 1975'te Nijerya ve Kamerun devlet başkanları bu kez Maroua Deklarasyonu'nu imzalamışlardır. Maroua Deklarasyonu'nda, Yaounde Deklarasyonu'nda olduğu gibi aynı çizelge üzerinde 12. noktadan itibaren çizilen noktalar ile deniz sınırı çizgileri genişletilmiştir.

Kaynak: Cour Internationale de Justice Affaire de la Frontlere Terrestre et Maritime Entre le Cameroun et le Nigeria ' . Memoire de la Republique du Cameroun Livre 1 16 Mars 1995, s. 526.)

3.5.2. Dava Süreci ve Hüküm

29 Mart 1994'te Kamerun UAD Yazmanlığı'na yaptığı başvuruda Nijerya'nın, Bakassi Yarımadası'ndaki Kamerun yerleşimlerini işgal etmiş olduğunu belirterek Divan'dan Bakassi Yarımadası'nın sahipliği ve iki ülkenin deniz sınırları hakkında karar vermesini talep etmiştir. Kamerun, 6 Haziran 1994'teki ek başvurusunda uyuşmazlık konularının genişletilerek Çad Gölü bölgesindeki Kamerun toprakları üzerindeki uyuşmazlığın ve Çad Gölü'nden denize değin iki ülke arasındaki sınırının kesin olarak belirlenmesi konularının dava kapsamına alınmasını istemiştir. Kamerun 29 Mart 1994'teki başvurusunda Divan'dan şu yönde karar verip ilan etmesi talebinde bulunmuştur[185]:

a. Uluslararası hukuka göre Bakassi Yarımadası'nın egemenliği Kamerun'undur ve yarımada Kamerun topraklarının ayrılmaz bir parçasıdır.

b. Nijerya Federal Cumhuriyeti kolonizasyonun mirası olan sınırlara saygı temel prensibini *(uti possitedis juris)* ihlal etmiştir ve etmektedir.

c. Nijerya Federal Cumhuriyeti Kamerun'a karşı güç kullanarak uluslararası antlaşmalar hukuku ve teamül hukuku yükümlülüklerini ihlal etmiştir ve etmektedir.

d. Nijerya Federal Cumhuriyeti Kamerun'un Bakassi Yarımadası'nı askeri olarak işgal ederek antlaşmalar hukuku ve teamül hukukundan doğan yükümlülüklerini ihlal etmiştir ve etmektedir.

e. Nijerya Federal Cumhuriyeti, yukarıda bahsedilmiş olan yasal yükümlülüklerini çiğnemiş olduğu görüşüyle Kamerun topraklarındaki askeri varlığına derhal son verme ve güçlerini Kamerun'un Bakassi Yarımadası'ndan acilen ve koşulsuz olarak geri çekme yükümlülüğündedir.

---

[185] *International Court Of Justice Application Additional to the Application Instituting Proceedings Brought By The Republic Of Cameroon Filed In The Registry Of the Court On 29 March 1994,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/7203.pdf.

e’. Yukarıda a., b., c., d., ve e. maddelerinde belirtilmiş olan kanunsuz eylemleri Nijerya Federal Cumhuriyeti’nin sorumluluğunu kapsamaktadır.

e’’. Bunların sonucu olarak Kamerun Cumhuriyeti Nijerya Federal Cumhuriyeti’nden uğramış olduğu maddi ve manevi hasarlar nedeniyle Divan tarafından saptanacak bir miktarda alacaklıdır.

f. İki ülke arasında deniz sınırlarından kaynaklanan uyuşmazlıkların önlenmesi amacıyla Kamerun Cumhuriyeti Divan’dan, Nijerya Federal Cumhuriyeti ile deniz sınırı güzergahını uluslararası hukukun kendi yetki alanlarına izin verdiği ölçüde uzatmasını talep eder.[186]

Kamerun 6 Haziran 1994’te yaptığı ek başvuruda Nijerya’nın, Kamerun’un Çad Gölü bölgesindeki toprakları üzerindeki sahipliğine ve iki ülke arasındaki sınırların Çad Gölü’nden denize kadar olan güzergahına karşı çıktığını belirtmiştir. Kamerun’a göre Çad Gölü sularının kuruması ile birlikte çoğu balıkçılar olmak üzere belirli Nijeryalı gruplar çekilen suları takip ederek Kamerun topraklarına girmiş ve 1987’den itibaren burada yerleşmişlerdir. Nijerya güvenlik güçleri bu grupları takip ederek Nijeryalı grupların kanunsuz varlığını askeri işgale dönüştürmüştür. Bundan dolayı Kamerun Divan’dan taleplerini şu şekilde sıralamıştır:

a. Uluslararası hukuka göre Çad Gölü bölgesinde uyuşmazlık konusu toprak parçasının egemenliği Kamerun’undur ve Kamerun topraklarının ayrılmaz bir parçasıdır.

b. Nijerya Federal Cumhuriyeti kolonizasyonun mirası olan sınırlara saygı temel prensibini *(uti possitedis juris)* ve Çad Gölü’nde sınırların işaretlenmesi ile ilgili yakın tarihli taahhütlerini ihlal etmiştir ve etmektedir.

---

[186] *International Court Of Justice Application Instituting Proceedings Filed In The Registry Of The Court On 29 March 1994 Land And Maritime Boundary Between Cameroon And Nigeria (Cameroon V. Nigeria),* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/7201.pdf.

c. Nijerya Federal Cumhuriyeti, Çad Gölü bölgesindeki Kamerun topraklarını güvenlik güçlerinin yardımı ile işgal ederek antlaşmalar hukuku ve teamül hukuku yükümlülüklerini ihlal etmiştir ve etmektedir.

d. Nijerya Federal Cumhuriyeti, yukarıda bahsedilmiş olan yasal yükümlülüklerini çiğnemiş olduğu görüşüyle güçlerini Çad Gölü bölgesindeki Kamerun topraklarından acilen ve koşulsuz olarak geri çekme yükümlülüğündedir

e. Yukarıda a., b., c., ve d. maddelerinde belirtilmiş olan kanunsuz eylemleri Nijerya Federal Cumhuriyeti'nin sorumluluğunu kapsamaktadır.

e'. Bunların sonucu olarak Kamerun Cumhuriyeti Nijerya Federal Cumhuriyeti'nden uğramış olduğu maddi ve manevi hasarlar nedeniyle Divan tarafından saptanacak bir miktarda alacaklıdır.

f. İki ülke arasındaki tüm sınır boyunca Nijeryalı grupların ve silahlı güçlerin Kamerun topraklarını defalarca istila ettiği, bunların sonucu ortaya çıkan vahim ve tekrarlanan olaylar ile Nijerya Federal Cumhuriyeti'nin iki ülke arasındaki sınırın ve sınır güzergahının tespiti ile ilgili yasal enstrümanlar konusundaki tereddütlü ve çelişkili tavırları da göz önünde bulundurulduğunda, Kamerun Divan'dan Çad Gölü'nden denize kadar iki ülke arasındaki sınırın kesin olarak belirlemesini talep etmektedir.[187]

Kamerun davanın ilerleyen sürecinde sunmuş olduğu önergede kara ve deniz sınırlarının kesin güzergahı ve Nijerya Federal Cumhuriyeti'nin sorumluluğu hakkında daha detaylı bilgiler vermiştir. Sunmuş olduğu önergede Kamerun, Divan'dan şu yönde karar verip ilan etmesini talep etmiştir:

a. Kamerun ile Nijerya arasındaki sınırın güzergahı şu şekildedir:

---

[187] *International Court Of Justice Application Instituting Proceedings Filed In The Registry Of The Court On 29 March 1994 Land And Maritime Boundary Between Cameroon And Nigeria (Cameroon V. Nigeria),* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/7201.pdf

- 14º04ʾ59ʾʾ999 Doğu boylamı ile 13º05ʾ00ʾʾ001 Kuzey paralelinden başlayarak 14º12ʾ11ʾʾ7 Doğu boylamı ile 12º32ʾ17ʾʾ4 Kuzey paraleline devam edecek,

- Thomson- Marchand Deklarasyonu'nun 3 ile 60. paragrafları arasında açıkça belirtildiği şekli ile 10 Temmuz 1919 Fransız-İngiliz Deklarasyonu'nda tespit edilmiş ve 9 Ocak 1931 Mektup Değişimi ile teyit edilmiş güzergahı, genel adıyla Kombon Dağı olarak bilinen ve Mektup Değişimi'nde en belirgin nokta olarak tarif edilen noktaya kadar izleyecek,

- Kombon Dağı'ndan, 12 Nisan 1913 Obokum İngiliz- Alman Antlaşması'nın 12. paragrafında bahsedilen 64. Sınır taşına gidecek ve bu bölümden 2 Ağustos 1946 İngiliz Nijerya Konsey Kararı 6 (1) Bölümüne tarif edilen güzergahı izleyecek

- 64. Sınır taşından Cross Nehri'ndeki 114. Sınır taşına kadar 12 Nisan 1913 Obokum Antlaşması'nın 13 ile 20. paragrafları arasında tarif edilen güzergahı izleyecek,

- Buradan Bakassi Noktası ile King Noktası'nı birleştiren düz çizgi ile Akwayafe seyrüsefer kanalı merkezinin kesişimine kadar sınır, 11 Mart 1913 İngiliz-Alman Antlaşması'nın 16'dan 21. paragrafına kadar tarif edilmiştir.

b. Bu sebeple Bakassi Yarımadası ile özellikle Darak ve bölgesi olmak üzere Çad Gölü bölgesinde Nijerya tarafından işgal edilmiş uyuşmazlık konusu toprak parçası üzerinde egemenlik Kamerun'undur.

c. Kamerun Cumhuriyeti ile Nijerya Federal Cumhuriyeti'ne ait olan deniz alanlarının sınırı aşağıdaki güzergahı izlemektedir:

- Bakassi Noktası ile King Noktası'nı birleştiren düz çizgi ile Akwayafe seyrüsefer kanalı merkezinin kesişiminden Nokta 12'ye kadar sınır, 4 Nisan 1971'de (Yaounde Deklarasyonu) iki ülkenin devlet başkanları tarafından İngiliz Amiralliği Çizelge No. 3343'de ortaya konan ''anlaşma çizgisi'' ile ve Nokta 12'den Nokta G' ye kadar 1 Temmuz 1975'te Maroua' da imzalanan Deklarasyon ile belirlenmiştir.

- Sınır, Nokta G' den, önergenin 556. Sayfasındaki taslak haritada G, H, I, J ve K noktaları ile gösterilen güneybatı yönünde dönmekte ve uluslararası hukukun iki tarafın yetki alanına verdiği deniz alanlarının dış sınırına kadar adil çözüm gerekliliğini karşılamaktadır.

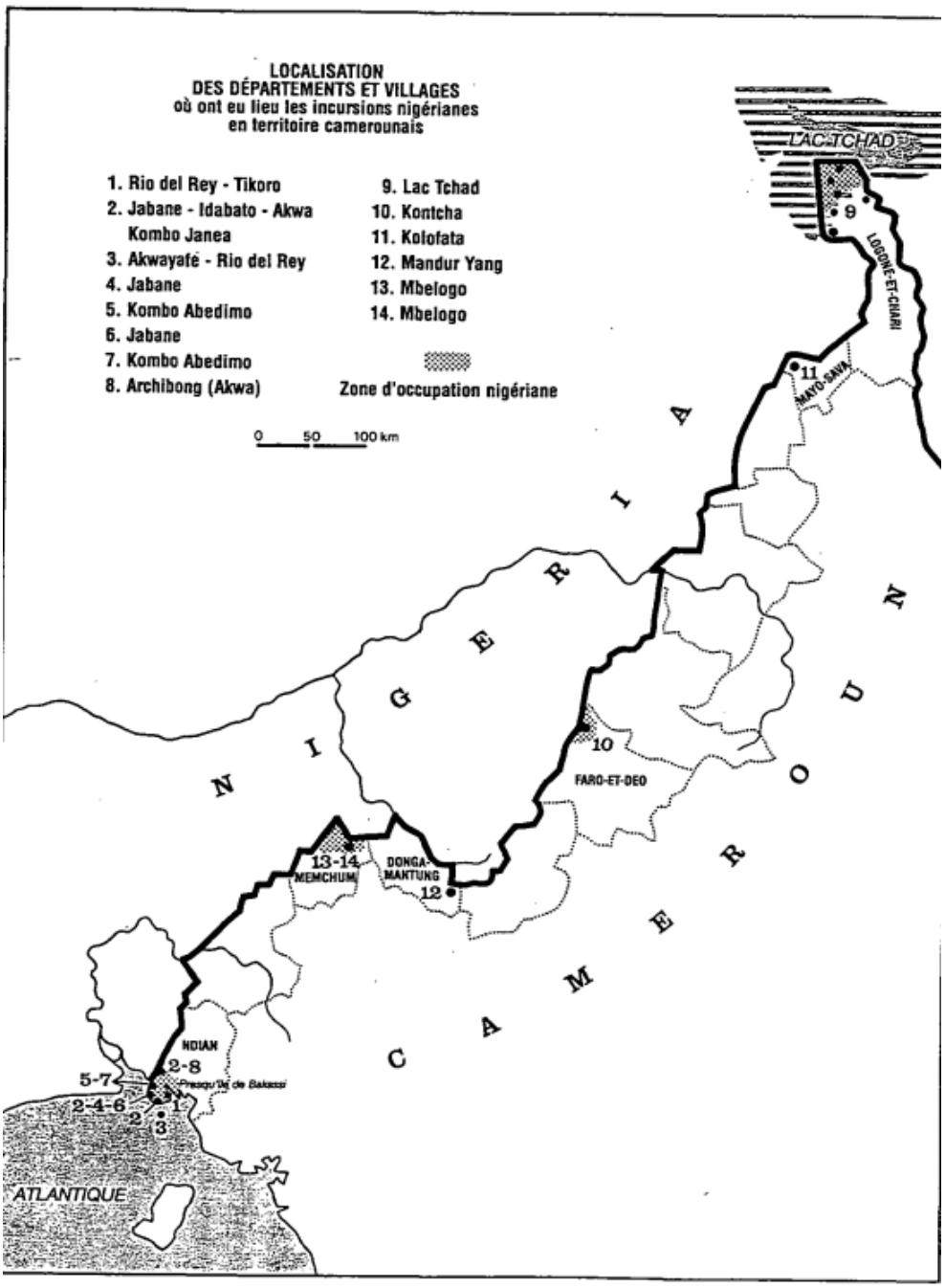
d. Çad Gölü bölgesindeki Kamerun toprak parçalarını ve Kamerun'un Bakassi Yarımadası'nı askeri olarak işgal etmek başta olmak üzere Kamerun Cumhuriyeti'ne karşı güç kullanarak ve iki ülke arasındaki tüm sınır boyunca hem sivil hem de askeri olarak tekrar eden istilalarda bulunarak Nijerya Federal Cumhuriyeti uluslararası antlaşma hukuku ve teamül hukuku yükümlülüklerini ihlal etmiştir ve etmektedir.

e. Kamerun Cumhuriyeti'ne karşı güç kullanarak, özellikle de Çad Gölü bölgesindeki Kamerun topraklarını ve Kamerun'un Bakassi Yarımadası' nı askeri olarak işgal ederek, iki ülke arasındaki tüm sınır boyunca hem askeri hem de sivil tekrar eden istilalarda bulunarak Nijerya Federal Cumhuriyeti uluslararası antlaşmalar hukuku ve teamül hukuku yükümlülüklerini ihlal etmiştir ve etmektedir.

f. Bu sebeple Nijerya Federal Cumhuriyeti, askeri güçlerinin özellikle işgal altındaki Çad Gölü bölgesindeki Kamerun topraklarından ve Kamerun'un Bakassi Yarımadası'ndan acilen ve koşulsuz olarak geri çekilmesini sağlayacak şekilde Kamerun topraklarındaki askeri ve sivil varlığına derhal son verme ve gelecekte de bu tür eylemlerden kaçınma yükümlülüğündedir.

g. Önergede detaylıca açıklanmış olan yukarıda atıfta bulunulan uluslararası anlamda kanunsuz eylemleri Nijerya Federal Cumhuriyeti'nin sorumluluğunu kapsamaktadır.

h. Bunların sonucu olarak Kamerun Cumhuriyeti Nijerya Federal Cumhuriyeti'nden uğramış olduğu maddi ve manevi hasarlar nedeniyle Divan tarafından saptanacak bir miktarda alacaklıdır.

*Kaynak: Cour Internationale de Justice Affaire de la Frontlere Terrestre et Maritime Entre Le Cameroun et le Nigeria ' . Memoire de la Republique du Cameroun Livre 1 16 Mars 1995,*p.600, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/8595.pdf (Haritada numaralandırılmış ve taranmış bölgeler Kamerun'un iddiasına göre Nijerya işgallerini göstermektedir.)

Nijerya 18 Kasım 1995'te Divan'a Ana İtirazlarını belirten bir belge sunmuştur. Belgede ileri sürülen 8 ana itiraz şunlardır;

1- Kamerun 29 Mart 1994 tarihinde başvurusunu arz ederek iyi niyetle hareket etme yükümlülüğünü ihlal etmiştir, Statü'nün 36.2 Maddesi[188] ile kurulan sistemi suistimal etmiştir ve Statü'nün 36.2 Maddesi ve Nijerya'nın 3 Eylül 1965 tarihli Deklarasyonu ile tesis edilen karşılıklılık gerekliğine riayet etmemiştir. Kamerun'un, Divan'ın yetki alanı temelinde 36.2 Madde altında Deklarasyonunu ileri sürebilmesi için gerekli koşullar başvuru tarihinde mevcut değildir. Bu sebeple Divan, başvuruyu değerlendirmek için yetkili değildir.

2- Tarafların ortak tutumu ikili mekanizmalara başvurma ve Divan'ın yargı yetkisini harekete geçirmeme konusunda zımni bir anlaşma oluşturduğundan ve alternatif olarak Kamerun Cumhuriyeti Divan'ın yargı yetkisine başvurmasını engellediğinden, başvurunun yapılmasından önce en az 24 yıl taraflar olağan ilişkilerinde tüm sınır sorunlarını mevcut ikili mekanizmalar ile çözme yükümlülüğünü kabul etmişlerdir.

3- İkinci ana itirazı etkilemeden Çad Gölü bölgesindeki sınır uyuşmazlıklarının çözümü Çad Gölü Havzası Komisyonu'nun münhasır yetkisindedir ve bu bağlamda Çad Gölü Havzası Komisyonu içerisinde çözüm prosedürleri taraflar için zorunludur. Çad Gölü Havzası Komisyonu'nun uyuşmazlık çözüm prosedürleri uygulaması, Nijerya ile Kamerun arasında ilişkiler için Divan'ın 36.2 Maddesi ile yargı yetkisine Komisyon'un münhasır yetkisine giren konularda başvurulmayacağı çıkarımını kapsamaktadır.

4- Divan Çad Gölü'nde sınırı, bu sınır Çad Gölü'nde üçlü nokta tarafından oluşturulduğu ya da üçlü noktayı oluşturduğu kapsamına kadar belirlememelidir.

---

[188] *İşbu Statü'ye taraf olan devletler, herhangi bir anda, aynı yükümlülüğü kabul eden herhangi bir başka devlete karşı, konusu hepsine ilişkin olarak Divan'ın yargı yetkisini fiilen ve özel anlaşma olmaksızın zorunlu olarak tanıdıklarını bildirirler: a. Bir antlaşmanın yorumlanması; b. Uluslararası hukuka ilişkin her konu; c. Saptandığı takdirde, uluslararası bir yükümlülüğe aykırılık oluşturabilecek her olayın gerçekliği; d. Uluslararası bir yükümlülüğe aykırı bir davranışın gerektirdiği zarar giderimin niteliği ya da kapsamı.*

5- Nijerya'nın görüşünde, Çad Gölü'ndeki üçlü noktadan denize kadar olan tüm sınır boyunca sınırların belirlenmesi gibi bir konuda uyuşmazlık mevcut değildir. Hatta bilhassa;

a. Darak ile Nijeryalıların yaşadığı bağlı adaların sahipliğine dair Çad Gölü'nde sınır belirlenmesi hakkında bir uyuşmazlık mevut değildir;

b. Çad Gölü'nden Kombon Dağı'na kadar sınır belirlenmesi hakkında bir uyuşmazlık mevcut değildir;

c. Gamana Nehri'ndeki 64. Sınır taşından Kombon Dağı'na kadar sınır belirlenmesi hakkında bir uyuşmazlık mevcut değildir;

d. Gamana Nehri'ndeki 64. Sınır taşından denize kadar sınır belirlenmesi hakkında bir uyuşmazlık mevcut değildir.

Bu ana itiraz Nijerya'nın Bakassi Yarımadası üzerindeki sahipliğine halel getirmemektedir.

6. Kamerun tarafından yapılan başvuru ve ilgili olarak önerge ve değişiklik talepleri, Nijerya devlet organları tarafından yapıldığı ileri sürülen sözde işgal ve olayların tarihleri, şartları ve kesin yerleri gibi üzerine kurulduğu gerçeklere ilişkin gerekli yeterlik standartlarını karşılamamaktadır. Bu eksiklikler Kamerun tarafından dile getirilen Nijerya'nın uluslararası sorumluluğu ve buna bağlı olarak tazmin etme yükümlülüğü kapsamında kendisine yöneltilen durumlar hakkında Nijerya'nın bilgi sahibi olmasını; aynı zamanda da Divan'ın, Kamerun tarafından ileri sürülen tazminat ve devlet sorumluluğu konularında adil ve verimli yargı incelemesi yürütmesini ve yargısal bir belirleme yapmasını imkansız hale getirmektedir. Bu sebeple Kamerun tarafından dile getirilen tazminat ve devlet sorumluluğu ile ilgili tüm konular bu bağlamda kabul edilemez addedilmelidir.

7. İki taraf arasında deniz sınırlarının belirlenmesi hakkında Divan tarafından çözümü için şu an uygun bir uyuşmazlık bulunmamaktadır. Çünkü Bakassi Yarımadası'na dair sahipliğin belirlenmesinden önce deniz sınırlarının belirlenmesi mümkün değildir. Bakassi Yarımadası'nın sahipliğinin belirlenmesi

sorunun kesişiminde deniz sınırının belirlenmesi, ‘‘uluslararası hukuk temelinde antlaşma yolu ile’’[189] sınırlama meydana getirecek, Tarafların eşitliğe dayalı uygun eylemlerinin yokluğunda kabul edilebilir değildir.

8. Deniz sınırlarının belirlenmesi sorunu üçüncü devletlerin hak ve çıkarlarını da kapsamaktadır ve kabul edilebilir değildir.

Tüm bu sebeplerle Nijerya Federal Cumhuriyeti Divan'dan, Kamerun Cumhuriyeti tarafından Nijerya Federal Cumhuriyeti'ne karşı getirilen iddialar üzerinde yargı yetkisinin olmadığı ve/ya Kamerun Cumhuriyeti tarafından Nijerya Federal Cumhuriyeti'ne karşı getirilen iddiaların bu ana iddiaların kapsamında kabul edilemez olduğu yönünde karar vermesini ve ilan etmesini talep etmektedir.

Nijerya tarafından ileri sürülen sekiz ana itiraz, Başkan Schwebel, Başkan vekili Weeramantry, Yargıçlar Oda, Bedjaoui, Guillaume, Ranjeva, Herczegh, Shi, Fleischhauer, Koroma, Vereshchetin, Higgins, Parra-Aranguren, Kooijmans, Rezek, *ad hoc* Yargıçlar Mbaye, Ajibola; Yazman Valencia-Ospina' dan oluşan heyet tarafından görüşülmüştür. Değerlendirmeler sonucunda 11 Haziran 1998'de Divan şu hükümleri vermiştir:

Karşı oy kullananlar Başkan vekili Weeramantry, Yargıç Koroma ve *ad hoc* Yargıç Ajibola olmak üzere 14'e karşı 3 oy ile ilk ana itirazı reddetmiştir.

Karşı oy kullanan Yargıç Koroma olmak üzere 16'ya karşı 1 oy ile ikinci ana itirazı reddetmiştir.

Karşı oy kullananlar Yargıç Koroma ve *ad hoc* Yargıç Ajibola olmak üzere 15'e karşı 2 oy ile üçüncü ana itirazı reddetmiştir.

---

[189] Nijerya burada 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne atıf yapmaktadır. Sözleşme'nin 83. Maddesi'nin 1. Fıkrası şöyledir: *"Sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında kıt'a sahanlığının sınırlandırılması, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesinde belirtildiği şekilde, uluslararası hukuka uygun olarak anlaşma ile yapılacaktır."* BM Enformasyon Merkezi UNIC- Ankara, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf (03.03.2017)

Karşı oy kullananlar Yargıçlar Oda, Koroma, Parra- Aranguren ve *ad hoc* Yargıç Ajibola olmak üzere 13'e karşı 4 oy ile dördüncü ana itirazı reddetmiştir.

Karşı oy kullananlar Yargıçlar Oda, Koroma, Vereshchetin ve *ad hoc* Yargıç Ajibola olmak üzere 13'e karşı 4 oy ile beşinci ana itirazı reddetmiştir.

Karşı oy kullananlar Yargıç Oda ve *ad hoc* Yargıç Ajibola olmak üzere 15'e karşı 2 oy ile altıncı ana itirazı reddetmiştir.

Karşı oy kullananlar Yargıçlar Oda, Koroma, Higgins, Kooijmans ve *ad hoc* Yargıç Ajibola olmak üzere 12'ye karşı 5 oy ile yedinci ana itirazı reddetmiştir.

Karşı oy kullananlar Yargıçlar Oda, Koroma, Higgins, Kooijmans ve *ad hoc* Yargıç Ajibola olmak üzere 12'ye karşı 5 oy ile sekizinci ana itirazın davanın şartlarında münhasır ana bir karakter taşımadığını ilan etmiştir.

Karşı oy kullananlar Başkan vekili Weeramantry, Yargıç Koroma ve *ad hoc* Yargıç Ajibola olmak üzere 14'e karşı 3 oy ile Statü'nün 36. Maddesi'nin 2. Fıkrası' na göre uyuşmazlık üzerinde yargı yetkisi olduğu kararına varmıştır.

Karşı oy kullananlar Başkan vekili Weeramantry, Yargıç Koroma ve *ad hoc* Yargıç Ajibola olmak üzere 14'e karşı 3 oy ile 6 Haziran 1994 Ek Başvuru ile değiştirildiği şekliyle Kamerun'un 29 Mart 1994 tarihli Başvurusunun kabul edilebilir olduğu kararına varmıştır.[190]

28 Ekim 1998'de Nijerya, Divan'ın 11 Haziran 1998'de ana itirazları üzerine vermiş olduğu hükmü yorumlaması talebiyle bir başvuru yapmıştır. Nijerya başvurusunda, Kamerun tarafından dile getirilen Bakassi, Çad Gölü ve iki ülke sınırı boyunca görülen belirli olaylar nedeniyle Nijerya'nın sözde sorumluluğunun Kamerun ile Nijerya Arasında Kara ve Deniz Sınırı davasının bir yönünü oluşturduğunu belirtmiştir. Nijerya'ya göre Kamerun bu olaylar hakkında tam bilgi sağlamamış ve Divan hangi olayların değerlendirmeye alınacağını belirleyememiştir;

---

[190] *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria, Preliminary Objections, Judgment, I. C. J. Reports 1998*, p. 275, ss. 54-55, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-19980611-JUD-01-00-EN.pdf

bu nedenle Divan'ın vermiş olduğu karar yorumlanmalıdır.[191] Başkan Schwebel, Başkan vekili Weeramantry, Yargıçlar Oda, Bedjaoui, Guillaume, Ranjeva, Herczegh, Shi, Fleischhauer, Koroma, Vereshchetin, Higgins, Parra-Aranguren, Kooijmans, Rezek, *ad hoc* Yargıçlar Mbaye, Ajibola; Yazman Valencia-Ospina' dan oluşan heyet 25 Mart 1999'da vermiş olduğu kararında, karşı oy kullananlar Başkan vekili Weeramantry, Yargıç Koroma ve *ad hoc* Yargıç Ajibola olmak üzere 14'e karşı 3 oy ile Nijerya'nın kararın yorumlanması talebinin kabul edilemez olduğunu ilan etmiş ve oybirliği ile Nijerya'nın sözü edilen yorum talebi nedeniyle Kamerun'un uğradığı ek masrafların Nijerya'ya yüklenmesi talebini reddetmiştir.[192]

30 Haziran 1999'da Ekvator Ginesi Kamerun ile Nijerya arasındaki davaya müdahil olma isteği ile Divan'a başvuruda bulunmuştur. Ekvator Ginesi' nin bu isteği iki konuyu kapsamaktadır. Birincisi Divan Statüsü'nün 62. Maddesi[193]'nde belirtilen prosedürü uygulamaya koyarak müsait tüm yasal imkanlarla Ekvator Ginesi Cumhuriyeti'nin Gine Körfezi'ndeki yasal haklarını korumaktır. İkincisi Divan'ı önündeki davada vereceği karar ile etkileyeceği Ekvator Ginesi' nin yasal hak ve çıkarları konusunda bilgilendirmektir. Ekvator Ginesi başvurusunda davanın bir tarafı olmak istemediğini, Bakassi Yarımadası üzerindeki egemenliğin tespiti dahil kara sınırları ile ilgili konulara müdahil olma isteğinin olmadığını da belirtmiştir.[194] Divan 21 Ekim 1999 tarihli buyrultusunda, Ekvator Ginesi' nin davaya müdahil olma isteğinin kabul edildiğini bildirmiştir.[195]

Başkan Guillaume, Başkan vekili Shi, Yargıçlar Oda, Ranjeva, Herczegh, Fleischhauer, Koroma, Higgins, Parra-Aranguren, Kooijmans, Rezek, Al-

---

[191] http://www.icj-cij.org/en/case/101

[192] *Request For Interpretation of The Judgment Of 11 June 1998 In The Case Concerning The Land And Maritime Boundary Between Cameroon And Nigeria (Cameroon V. Nigeria), Preliminary Objections (Nigeria v. Cameroon) Judgment Of 25 March 1999*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/101/101-19990325-JUD-01-00-EN.pdf

[193] Uluslararası Adalet Divanı Statüsü ''Madde 62: *1- Bir devlet, bir uyuşmazlıkta kendisi bakımından hukuksal nitelikte bir çıkarın söz konusu olduğunu görürse, davaya katılmak amacıyla Divan'a başvurabilir. 2- Bu istemi karara bağlamak Divan'a düşer*.''

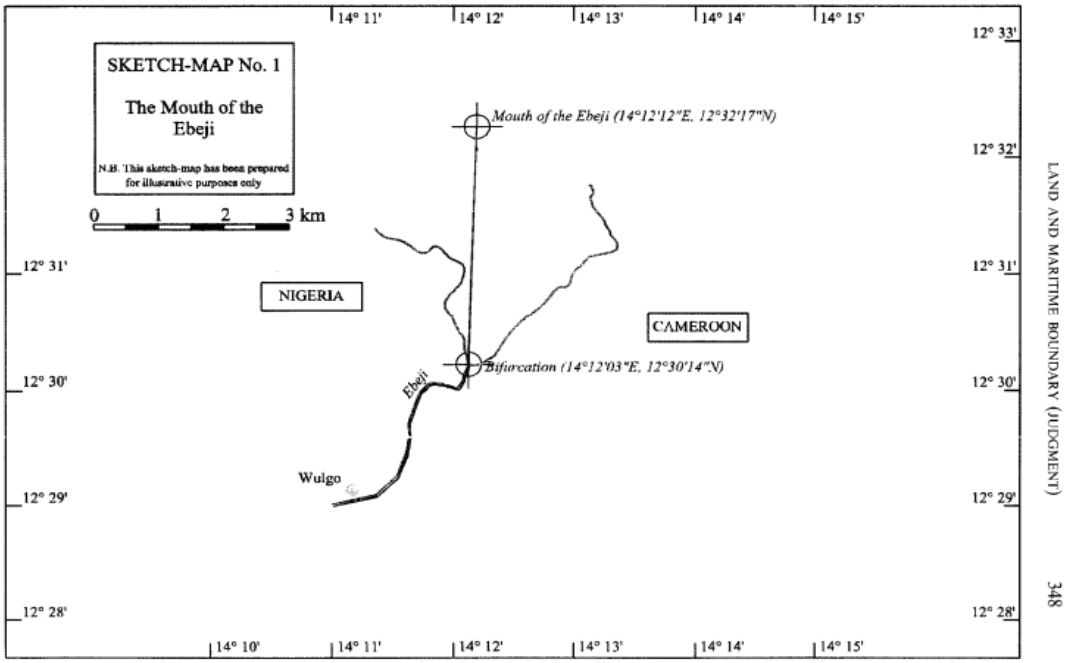
[194] *Application For Permission to Intervene By The Government Of Equatorial Guinea Filed In The Registry Of The Court On 30 June 1999 Case Concerning The Land And Maritime Boundary Between Cameroon And Nigeria (Cameroon v. Nigeria)*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/13489.pdf

[195] *Land and Maritime Boundary Between Cameroon and Nigeria, Application to Intervene, Order of 21 October 1999, I. C. J. Reports 1999, p. 1029*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-19991021-ORD-01-00-EN.pdf, s. 10.

Khasawneh, Buergenthal, Elaraby, ad hoc Yargıçlar Mbaye ve Ajibola ve Yazman Couvreur' dan oluşan Divan dava ile ilgili hükmünü 10 Ekim 2002'de vermiştir. Hükmün ilk maddesinin A bendine göre Divan, Kamerun Cumhuriyeti ile Nijerya Federal Cumhuriyeti arasında Çad Gölü bölgesindeki sınırın 1931 Henderson-Fleuriau Mektup Değişimi'nin kapsadığı 1929-1930 Thomson- Marchand Deklarasyonu ile belirlenmiş olduğuna karar vermiştir. Yargıç Koroma ve *ad hoc* Yargıç Ajibola karşı çıktığından bu karar 14'e karşı 2 oy ile alınmıştır.

B bendine göre Kamerun Cumhuriyeti ile Nijerya Federal Cumhuriyeti arasında Çad Gölü bölgesindeki sınır şu şekildedir:

Çad Gölü'nde 14º04'59''9999 Doğu boylamı ile 13º05' Kuzey paralelinde bulunan üçlü noktadan 14º12'12'' Doğu boylamı ile 12º32'17'' Kuzey paralelindeki Ebeji Nehri ağzına düz bir çizgi ve buradan 14º12'03'' Doğu boylamı ile 12º30'14'' Kuzey boylamında Ebeji Nehri'nin çatal oluşturduğu noktaya düz çizgi. Yargıç Koroma ve *ad hoc* Yargıç Ajibola bu karara da karşı çıkmıştır.

Taslak Harita No.1. Ebeji ağzı, Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria; Equatorial Guinea intervening), Judgment, I.C.J Reports 2002, p. 303, s.49., http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-00-EN.pdf

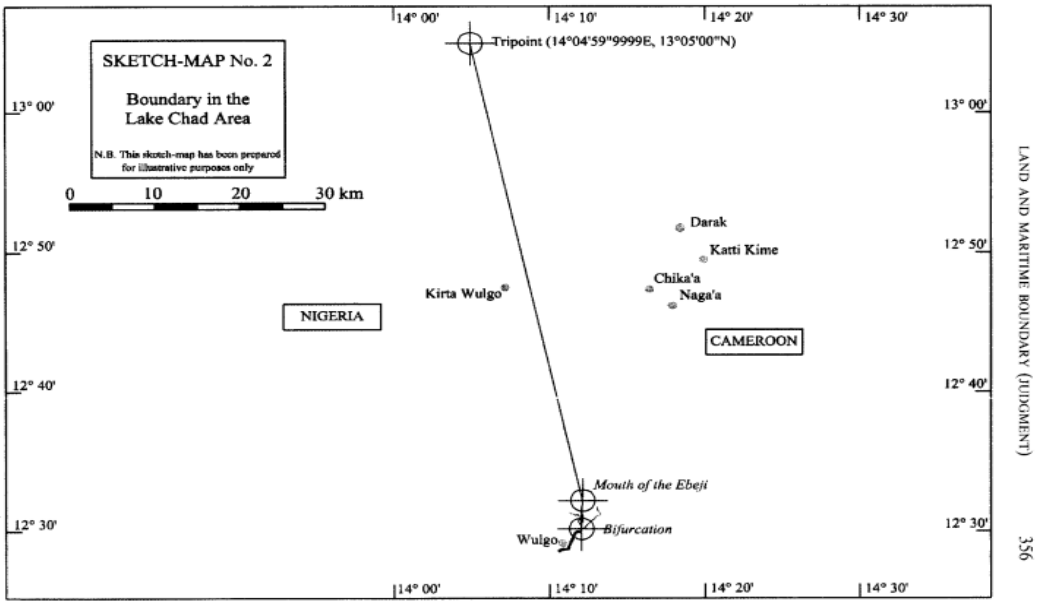
2. Maddenin A bendine göre Çad Gölü'nden Bakassi Yarımadası'na kadar Kamerun Cumhuriyeti ile Nijerya Federal Cumhuriyeti arasındaki kara sınırı şu belgeler ile belirlenmiştir:

i. Tamnyar Zirvesi'ne kadar Ebeji Nehri' nin çatal oluşturduğu noktadan 1931 Henderson- Fleuriau Mektup Değişimi'nin kapsadığı 1929-1930 Thomson-Marchand Deklarasyonu'nun 2'den 60'a Paragrafları ile,

ii. Tamnyar Zirvesi' nden, 12 Nisan 1923 İngiliz- Alman Antlaşması'nda atıfta bulunulan 64. Sınır taşına kadar 2 Ağustos 1946 İngiliz Konsey Kararı ile,

iii. 64. Sınır taşından Bakassi Yarımadası'na kadar 11 Mart ve 12 Nisan 1913 İngiliz- Alman Antlaşmaları ile.

Yargıç Koroma bu karara karşı çıktığından 15'e karşı 1 oy ile karar alınmıştır.

Taslak Harita No.2 Çad Gölü bölgesinde sınır, Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria; Equatorial Guinea intervening), Judgment, I.C.J Reports 2002, p. 303, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-00-EN.pdf, s.57.

B bendine göre sözü geçen belgeler hükmün 91, 96, 102, 114, 119, 124, 129, 134, 139, 146, 152, 155, 160, 168, 179, 184 ve 189 paragraflarında düzenlenen yol ile yorumlanacaktır. Bu karar oybirliği ile alınmıştır.

3. Madde'nin A bendine göre Kamerun Cumhuriyeti ile Nijerya Federal Cumhuriyeti arasında Bakassi' de sınır 11 Mart 1913 İngiliz- Alman Antlaşması'nın 18'den 20'ye kadar maddeleri ile belirlenmiştir. Yargıçlar Koroma, Rezek ve *ad hoc* Yargıç Ajibola bu karara karşı çıkmıştır.

B bendine göre Bakassi Yarımadası'nın egemenliği Kamerun'undur. Bu karara yine Yargıçlar Koroma, Rezek ve *ad hoc* Yargıç Ajibola karşı oy kullanmıştır.

C bendine göre Kamerun Cumhuriyeti ile Nijerya Federal Cumhuriyeti arasında Bakassi' de sınır Akwayafe Nehri'nin thalweg çizgisini izleyecek, Ikang yakınlarındaki Mangrove Adalarını TSGS 2240 No. lu haritada gösterildiği biçimi ile King Noktası ile Bakassi Noktası'nı birleştiren çizgiye kadar bölecektir. Yargıçlar Koroma, Rezek ve *ad hoc* Yargıç Ajibola bu kararda da karşı oy kullanmıştır.

4. Maddenin A bendine göre Divan'ın, Kamerun Cumhuriyeti ve Nijerya Federal Cumhuriyeti'nin deniz alanları sınırlarını belirleme yetkisi vardır ve Kamerun Cumhuriyeti'nin iddiaları kabul edilirdir. Yargıçlar Koroma, Oda ve *ad hoc* Yargıç Ajibola kararda karşı oy kullanmıştır.

B bendine göre Nokta G' ye kadar Kamerun Cumhuriyeti ve Nijerya Federal Cumhuriyeti'nin deniz alanları sınırları şu güzergahı izleyecektir:

Sınır, Akwayafe Nehri'nin seyredilebilir kanalının orta noktası ile King Noktası ile Bakassi Noktası'nı birleştiren çizginin kesişim noktasından başlayarak, Yaounde' de 4 Nisan 1971'de Kamerun ve Nijerya devlet başkanlarının İngiliz Amiralliği Taslak 3343 üzerinde beraberce çizdiği anlaşma çizgisini takip edecek ve koordinatları aşağıda verilmiş olan 12 noktadan geçecektir:

Boylam Enlem

Nokta 1 : $8^0$30'44"D- $4^0$40'28"K

Nokta 2 : $8^0$30'00"D- $4^0$40'00"K

Nokta 3 : $8^0$28'50"D- $4^0$39'00"K

Nokta 4: $8^0$27'52"D- $4^0$38'00"K

Nokta 5 : $8^0$27'09"D- $4^0$37'00"K

Nokta 6: $8^0$26'36"D- $4^0$36'00"K

Nokta 7: $8^0$26'03"D- $4^0$35'00"K

Nokta 8 : $8^0$25'42" D- $4^0$34'18"K

Nokta 9: $8^0$25'35"D- $4^0$34'00"K

Nokta 10: $8^0$25'08"D- $4^0$33'00"K

Nokta 11: $8^0$24'47"D, $4^0$32'00"K

Nokta 12: $8^0$24'38"D- $4^0$31'26"K;

Nokta 12'den itibaren, 12 Haziran ve 17 Temmuz 1975 mektup değişimi ile düzeltilmiş şekli ile 1 Haziran 1975'te Maroua' da Kamerun ve Nijerya devlet başkanları tarafından imzalanan Deklarasyonda (Maroua Deklarasyonu) kabul edilen ve aşağıda koordinatları verilen A noktasından G noktasına kadar giden çizgiyi izleyecektir:

Boylam Enlem

Nokta A: $8^0$24'24"D, $4^0$31'30"K

Nokta A1:$8^0$24'24"D, $4^0$31'20"K

Nokta B: $8^0$24' 10"D, $4^0$26'32"K

Nokta C: $8^0$23'42"D, $4^0$23'28"K

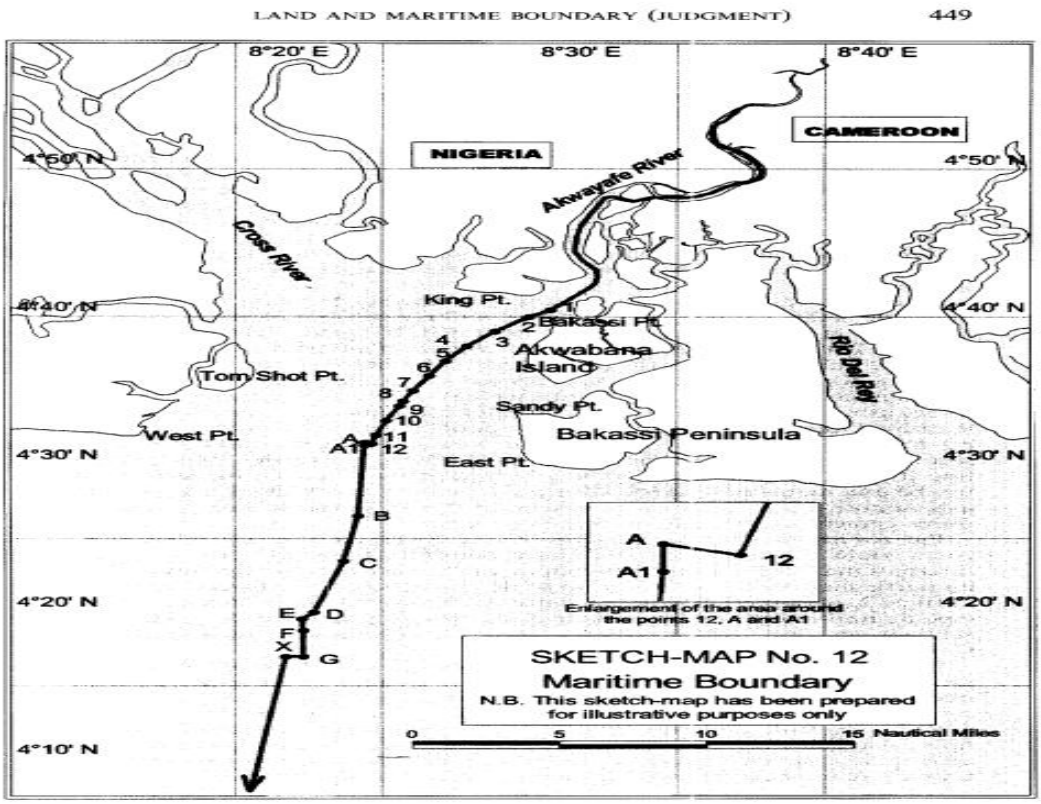
Nokta D: $8^0$22'41"D, $4^0$20'00"K

Nokta D: $8^0$22'17"D, $4^0$19'32"K

Nokta F: $8^0$22'19"D, $4^0$18'46"K

Nokta G: $8^0$22'19" D, $4^0$17'00"K;

Yargıçlar Koroma, Oda, Rezek ve *ad hoc* Yargıç Ajibola kararda karşı oy kullanmıştır.

Taslak Harita No.12 Deniz sınırı, Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria; Equatorial Guinea intervening), Judgment, I.C.J Reports 2002, p. 303, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-00-EN.pdf, s.150

C bendine göre Nokta G' den itibaren Kamerun Cumhuriyeti ve Nijerya Federal Cumhuriyeti'ne ait deniz alanları sınırı, doğu noktası ile batı noktasını birleştiren çizginin orta noktasından geçen eş uzaklık çizgine kadar 270^0 bir açı ile her meridyen ile aynı açıyı yapan hattı takip ederek $8^0$21'20" doğu boylamı ile $4^0$17'00" kuzey enlemindeki X noktasındaki eş uzaklık çizgisi ile buluşacaktır. Bu karar oy birliği ile alınmıştır.

Yine oy birliği ile alınan D bendi kararına göre Kamerun Cumhuriyeti ve Nijerya Federal Cumhuriyeti'ne ait deniz alanları sınırı X noktasından itibaren $187^0$52'27" bir açı ile her meridyen ile aynı açıyı yapan hattı takip edecektir.

5. Maddenin A bendine göre Nijerya Federal Cumhuriyeti, 1. ve 3. Maddelerde Kamerun Cumhuriyeti egemenliğinde olduğu belirtilen topraklardan idari, askeri ve polis güçlerini koşulsuz olarak derhal geri çekme yükümlülüğündedir. Bu karara Yargıç Koroma ve *ad hoc* Yargıç Ajibola kararda karşı oy kullanmıştır.

Oy birliği ile karar verilen B bendine göre Kamerun Cumhuriyeti, 2. Maddede Nijerya Federal Cumhuriyeti egemenliğinde olduğu belirtilen topraklardan idari, askeri ve polis güçlerini koşulsuz olarak derhal geri çekme yükümlülüğündedir. Nijerya Federal Cumhuriyeti de aynı şekilde 2. Maddede Kamerun Cumhuriyeti egemenliğinde olduğu belirtilen topraklardan geri çekilme yükümlülüğündedir.

C bendine göre Kamerun Cumhuriyeti'nin duruşmalarda belirtmiş olduğu "geleneksel misafirperverlik ve hoşgörü politikasına bağlı olarak Bakassi Yarımadası ve Çad Gölü bölgesinde yaşayan Nijeryalıların korumasını sağlamaya çalışacağı" taahhüdünü not etmiştir. Yargıç Parra-Aranguren bu karara karşı oy kullanmıştır.

Oybirliği ile karar verilen D bendine göre Kamerun Cumhuriyeti'nin Nijerya Federal Cumhuriyeti'nin devlet sorumluluğu ile ilgili başvurularını reddetmiştir.

Oybirliği ile karar verilen E bendine göre Nijerya Federal Cumhuriyeti'nin tüm karşı iddialarını reddetmiştir.[196]

Yargıç Oda yayınladığı farklı görüşünde ana konular üzerinde Divan'ın kararlarını paylaştığını bildirirken, ana konular olarak Bakassi Yarımadası, Çad Gölü bölgesi ve Çad Gölü'nden denize kadar sınırlarını saymıştır. Görüldüğü gibi Yargıç Oda deniz sınırları konularını ana konular arasında görmemiştir. Yargıç Oda 1994'teki başvurularında Kamerun'un deniz alanları ile ilgili yasal bir uyuşmazlıktan bahsetmediğini, sadece deniz sınır güzergahının belirlenmesini istediğini belirtmiştir. Bu sebeple Divan'ın Nijerya'nın ana konular üzerindeki itirazlarını reddederek ve bir uyuşmazlığın Kamerun tarafından tek taraflı olarak Divan'a sunulmasının kabul edilmesini hata olarak değerlendirmiştir. İki taraf arasında karasuları sınırının belirlenmesi aslında sadece Bakassi Yarımadası'nın egemenliği ile ilgiliyken, Divan'ın yarımadanın egemenliğinin Kamerun'da olduğunu tespit ettikten sonra deniz sınırları ile ilgili başka bir düzenlemeye yer vermesine gerek kalmamıştır. Yargıç Oda son olarak, Bakassi Yarımadası'nın durumunun belirsiz olmasından dolayı tarafların kıta sahanlığı konusunda müzakerelere başlamamış oldukları ve Divan'ın bu konuda bağlayıcı bir karar alamayacağını, ancak tarafların beraberce bu yönde bir istekte bulunmaları ile böyle bir işlem tesis edebileceğini savunmuştur.[197]

Ayrı görüş yayınlayan bir başka yargıç Ranjeva olmuştur. Yargıç Ranjeva, Birleşik Krallık' ın Nijerya'nın Kamerun ile sınırlarını belirleme yetkisine sahip olduğu yönündeki Divan yorumundan hareketle ayrı görüş belirtmek isteği konu asıl olarak, bu davada Avrupalı kolonyal güçler arasındaki ilişkiler bağlamında uluslararası hukuk ve metropol ile koloni bölgeleri arasındaki ilişkiler bağlamında koloni hukuku arasında bir ayrım yapılmasıdır. Yargıç Ranjeva' ya göre böyle bir

---

[196] *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria; Equatorial Guinea intervening), Judgment, I.C.J Reports 2002, p. 303,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-00-EN.pdf, ss.155-159

[197] *Declaration of Judge Oda,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-01-EN.pdf

ayrım ya da sınıflandırmanın kolonizasyonun yasal çerçevesinin daha iyi anlaşılmasına imkan vermektedir.[198]

Yargıç Ajibola muhalif görüşünde Divan'ın Bakassi Yarımadası'nın egemenliğini Kamerun'a vermesini eleştirmiştir. Divan Kamerun'un 1913 İngiliz-Alman Antlaşması'na dayandırdığı iddialarını kabul etmiştir ve bu antlaşmanın 17-20. Maddeleri hükümsüz ve geçersizdir ve antlaşmadan ayrı tutulabilir. Divan Nijerya'nın yarımadanın sahipliği ile ilgili tarihsel pekişme ve yeterliliğe dayandırdığı iddialarını değerlendirmede başarısız olmuştur. 1884'te Büyük Britanya ile Eski Kalabar' ın Kralları ve Şefleri arasında imzalanan antlaşma Nijerya'nın yararınadır çünkü bu antlaşma bağımsızlık öncesi dönemde Bakassi Yarımadası üzerindeki egemenlik tamamen Eski Kalabar Krallığı'nındır. Söz konusu antlaşma yalnızca bir koruma antlaşmasıdır ve Büyük Britanya'ya herhangi bir egemenlik devri söz konusu değildir. Bu sebeple Büyük Britanya Almaya ya da bağımsızlığından sonra Kamerun'a bölgenin egemenliğini devredemez. Yargıç Ajibola Bakassi konusunda olduğu gibi Çad Gölü bölgesinde de sınırın tespitinde tarihsel pekişme ve yeterliliği göz ardı ederek hata yapmıştır.[199]

Yargıç Koroma' nın muhalif görüşü Yargıç Ajibola ile benzer temeldedir. Yargıç Koroma Divan'ın uluslararası uyuşmazlıkların barışçı çözümü konusunda önemli bir rolü olduğunu kabul ettikten sonra vereceği kararların ilgili konvansiyonlar ve uluslararası hukuk prensipleri temelinde olması gerektiğini belirtmiştir ki uluslararası hukukun temelin prensiplerinden biri *pacta sunt servanda* dır. Divan bunların dışında kendisi yeni prensipler yaratamaz fakat mevcut davada Divan'ın çoğunluğu hukuk ve yasal prensiplerden uzaklaştığı için vermiş olduğu karar kabul edilebilir değildir. Divan 1884'te Büyük Britanya ile Eski Kalabar' ın Kralları ve Şefleri arasında imzalanan antlaşmanın geçerliliğini savunmadığı ve 1913 İngiliz- Alman Antlaşması'nı yeğ tuttuğu için hataya düşmüştür. 1884 Antlaşması Yargıç Ajibola' nın da söylemiş olduğu gibi yalnızca bir koruma antlaşmasıdır ve bu antlaşma ile Büyük Britanya Eski Kalabar Krallığı üzerinde egemenliğe sahip

---

[198] *Separate Opinion of Judge Ranjeva*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-02-EN.pdf

[199] *Dissenting Opinion Of ad hoc Judge Ajibola,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-09-EN.pdf

olmamıştır fakat 1913 Antlaşması ile Büyük Britanya bu bölgeyi Almanya'ya bırakmıştır. Bu süreçte Büyük Britanya bölge halkının rızası dışında bu topraklar üzerinde egemenlik sağlayabilmiş değildir. Divan' ın konu hakkında yorumu bu şekilde olmadığından ve Kamerun'un iddialarını dayandırdığı 1913 Antlaşması'nı göz önüne aldığından hataya düşmüştür. Yargıç Koroma Divan'ın, Nijerya'nın Bakassi ve Çad Gölü bölgesindeki yerleşimler ile ilgili tarihsel pekişme ve etkili otorite iddialarını kabul etmemesine katılmadığını, tarihsel pekişmenin kanıtlarla gösterildiği takdirde meşru bir dayanak sağladığını belirtmiştir. Bir bölgeye bağlanma etkisi gösteren çıkar ve ilişkilerin eşlik ettiği kanıtlanmış uzun süreli kullanım kabullenme kanıtları ile de desteklendiğinde bir bölgenin sahipliği için meşru bir iddia oluşturmaktadır ve böyle iddiaların kabul edildiğine Divan'ın içtihatlarında da rastlanılmaktadır. Divan'ın bu davada yapmış olması gereken Nijerya'nın iddialarının kanıtlanıp kanıtlamayacağını belirlemektir. Sonuç olarak Yargıç Koroma ülkesel ve sınır uyuşmazlıkları söz konusu olduğunda Divan'ın vereceği hükmün hukuk temelinde olması isteniyorsa geçerli bir anlaşmanın uygulanması gerektiği konusunda ısrar etmiştir.[200]

Yargıç Rezek yayınlamış olduğu ayrı görüşünde Bakassi Yarımadası ve bitişik sular üzerindeki egemenlik konusunda çoğunluk ile aynı görüşte olmadığını belirtmiştir. Rezek' e göre Büyük Britanya ile Eski Kalabar' ın Kralları ve Şefleri arasında imzalanan antlaşmanın bir antlaşma olarak sayılmamasının, kolonyal güçlerin söz konusu dönemde dahi asgari iyi niyet göstermiş olması gerektiğinden hareketle kabul edilemez olduğunu savunmuştur.[201]

Ayrı görüş yayınlayan bir başka yargıç Al-Khasawneh de 1884 Antlaşması'nın geçerliliği ve doğurduğu sonuçlar ile ilgili yorumlarda bulunmuştur. Yargıç Al-Khasawneh 1884 Antlaşması'nın uluslararası meşru geçerliliğe sahip olduğunu ve koloni değil koruma antlaşması olduğunu belirtmiş ve Eski Kalabar' ın Kralları ve Şeflerinin uluslararası antlaşmalar yapma yeterliliğinde olduğunu eklemiştir. 1884 Antlaşması'nda herhangi bir egemenlik devrine dair bir rıza

---

200 *Dissenting Opinion of Judge Koroma*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-04-EN.pdf

201 *Declaration of Judge Rezek*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-06-EN.pdf

olmadığı yorumunu yapsa da Krallar ve Şeflerin daha sonraki davranışları ve 1913 İngiliz- Alman Antlaşması'na karşı gelmemiş olmaları nedeniyle egemenlik devrine razı olduklarını *volenti non fit injuria*[202] ile belirtmiştir.[203]

Yargıç Mbaye ayrı görüşünde Bakassi Yarımadası ve Çad Gölü bölgesindeki egemenlik konusunda Divan'ın vermiş olduğu kararı paylaştığını belirtmiştir. Yargıç Mbaye' nin eleştirdiği nokta Divan'ın, Afrika için de büyük önem taşıyan koloni sınırlarına saygı prensibine dayanmamış olmasıdır. Yargıç deniz sınırları ve sorumluluk konularında kendi görüşünün Divan'ın görüşlerinden ufak farklar taşıdığını da eklemiştir.[204]

Yargıç Parra- Aranguren de kendi ayrı görüşünü yayınlamıştır. Parra-Aranguren' in eleştirdiği nokta Divan'ın, Kamerun'un Bakassi Yarımadası ve Çad Gölü bölgesinde yaşayan Nijeryalıların korumasını sağlamaya çalışacağı taahhüdünü not etmiş olmasıdır. Yargıca göre Divan'ın bu hükümden kaçınmış olması gerekmektedir.[205]

3.5.3. Hüküm Sonrası

Kamerun ve Nijerya Divan'ın vermiş olduğu hüküm doğrultusunda Haziran 2006'da Greentree Antlaşması[206]'nı imzalamışlardır. Antlaşma ile Nijerya, Bakassi Yarımadası üzerindeki Kamerun egemenliğini tanıdığını bildirmiş ve 60 gün içerisinde tüm silahlı kuvvetlerini Bakassi Yarımadası'ndan çekmeyi kabul etmiştir. Kamerun da Bakassi' de yetkiyi devraldıktan sonra burada yaşayan Nijeryalı' ların, uluslararası insan hakları hukukunun gereği olarak temel hak ve özgürlükleri konusunda garanti vermiştir. Kamerun, Nijeryalı' ların bölgeyi terk etmeye ya da

---

[202] Kavram, Black's Law Dictionary' de "rıza gösteren zarar göremez" olarak açıklanmıştır -*He who consents cannot receive injury*- Henry Campbell Black, Black's Law Dictionary, Revised Fourth Edition by The Publisher's Editorial Staff, West Publishing Co., 1968, s.1746. Daha açık belirtmek gerekirse, bir olayın olası sonuçlarını kabul ederek buna rıza gösterdikten sonra bu olay dolayısıyla uğranılan zararların telafi edilmesi istenemez denilebilir.

[203] *Separate Opinion of Judge Al-Khasawneh,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-07-EN.pdf

[204] *Separate Opinion of Judge ad hoc Mbaye,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-08-EN.pdf

[205] *Separate Opinion of Judge Parra-Aranguren,* http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-05-EN.pdf

[206] Antlaşma metni için: http://www.peaceau.org/uploads/cn-agreement-12-06-2006.pdf

vatandaşlıklarını değiştirmeye zorlanmayacağını; kültür, dil ve inançlarına saygı duyulacağını; tarım ve balıkçılık faaliyetleri yapma haklarına saygı duyulacağını; mülkleri ve geleneksel mülkiyet haklarının korunacağını; bölgedeki Nijeryalı'ların hiçbir ayrımcı vergiye ya da alacağa tabi tutulmayacağını; bölgedeki Nijeryalı'ların hiçbir taciz veya zarara uğramaması için gerekli önlemleri alacağını özellikle belirtmiştir. Bakassi' nin Kamerun'a bırakılma süreci 2008 yılında başlamış ve bu yıldan itibaren her yıl bir geçiş planı uygulanmıştır. Antlaşmanın uygulanmasını gözlemlemek amacıyla Kamerun- Nijerya Karma Komisyonu ve bir İzleme Komitesi kurulmuş ve bunlara Birleşmiş Milletler Batı Afrika Ofisi başkanlık etmiştir. BM organları kara ve deniz sınırının işaretlenmesi işlemlerinde yardımcı olmuştur. 15 Ağustos 2013'te ise BM Güvenlik Konseyi, Bakassi Yarımadası'nda kurulan geçiş rejiminin barışçı bir şekilde sona ermesini memnuniyetle karşıladığını bildiren bir açıklama yayınlamıştır.[207]

[207]http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/cameroon-nigeria-bakassi-peninsula-transition-completed/ (15.08.2017)

3.6. Burkina Faso- Nijer Davası

Kaynak:
https://ichef.bbci.co.uk/news/1024/media/images/67043000/gif/_67043996_burkina_niger_160413.gif

Burkina Faso ve Nijer 628 kilometrelik (bazı kaynaklarda 622 kilometre[208]) bir sınırı paylaşmaktadır. Bu uzunluk Burkina Faso' nun toplam kara sınırlarının %19.7'sine tekabül etmektedir.[209]

İki ülke de 1960'ta bağımsızlıklarını kazandıktan sonra sınır sorununu barışçı yollarla çözmek üzere girişimlerde bulunmuştur. Bu amaçla 1960'ların ilk yarısında yerel idareler arasında pek çok görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler neticesinde sorunun teknik bir sorun olduğu anlaşılmış[210] ve 1964'te iki ülke arasında sınırın belirlenmesi konusu üzerinde bir anlaşmaya varılmıştır. 1964 Antlaşması ile sınırın işaretlemesi çalışmalarını gerçekleştirmek amacıyla ortak bir komisyon kurulmuştur. Taraflar bu antlaşmada işaretlenecek sınırın belirlenmesinde 31

[208] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2096.html (20.08.2017)
[209] Ewan A. Anderson, *International Boundaries: A Geopolitical Atlas*, Routledge, New York, 2003, s. 136.
[210] *International Court Of Justice Case Concerning The Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger) Memorial of Burkina Faso*, p.27, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/17108.pdf

Ağustos 1927 tarihli *Arrêté général*[211] 2336, bunu netleştiren 5 Ekim 1927 tarihli *Erratum* 2602 APA ve 1:200.000 ölçekli Paris *Institut Géographique National'* ın (IGN) haritasının temel alınmasını kararlaştırmışlardır. Fakat büyük oranda finansal sebeplerden bu çalışmalar planlandığı gibi hızlı bir şekilde yapılamamış ve konu ile ilgili olarak 28 Mart 1987'de yeni antlaşma ve protokol imzalanmıştır.[212] 1964 Antlaşması'nda olduğu gibi 1987 Antlaşması ile de bir ortak teknik komisyon kurulmuş ve komisyon 45 olarak planlanan sınır işaretlerinin 23 tanesini dikmiştir. Ne var ki bundan sonraki süreçte tarafların konu hakkında değişen pozisyonları nedeniyle bir ilerleme kaydedilememiştir. Sonuçta iki ülke 24 Şubat 2009 tarihinde imzalamış oldukları bir özel antlaşma ile konuyu UAD' a taşıma kararı almışlar ve konu 20 Temmuz 2010'da UAD' ın önüne gelmiştir.

1987 Antlaşması'nın 1 ve 2. Maddeleri uyuşmazlık konusu sınırın belirlenmesinde temel ilkeler saptamıştır. 1. Madde'ye göre sınır, Kabia nehir geçidinin kuzeyindeki N'Gouma tepelerinden başlayacak, 31 Ağustos 1927 tarihli *Arrêté général* ve bunu netleştiren 5 Ekim 1927 tarihli *Erratum* ile tanımlandığı üzere Mekrou yönünde Fada ve Say dairelerinin *(cercles)* eski sınırının kesişimine kadar devam edecektir. 2. Madde'ye göre 31 Ağustos 1927 tarihli *Arrêté général* 2336 ve bunu netleştiren 5 Ekim 1927 tarihli *Erratum* 2602 APA ile tanımlanan güzergah boyunca sınır işaretleri ile işaretlenecektir. *Arrêté* ve *Erratum'* un yetersiz kalması durumunda sınır, 1:200.000 ölçekli Paris Institut Géographique National' ın haritasının 1960 versiyonunda ya da tarafların ortaklaşa kabul edeceği ilgili başka bir belgede gösterildiği şekilde olacaktır.[213]

İşaretleme için Ortak Teknik Komisyon'un çalışmaları sonucunda N'Gouma' dan Tong-Tong astronomik işaretine kadar ve Botou kıvrımının başlangıcından Mekrou Nehri' ne kadar yapılan sınır belirleme çalışmaları taraflarca

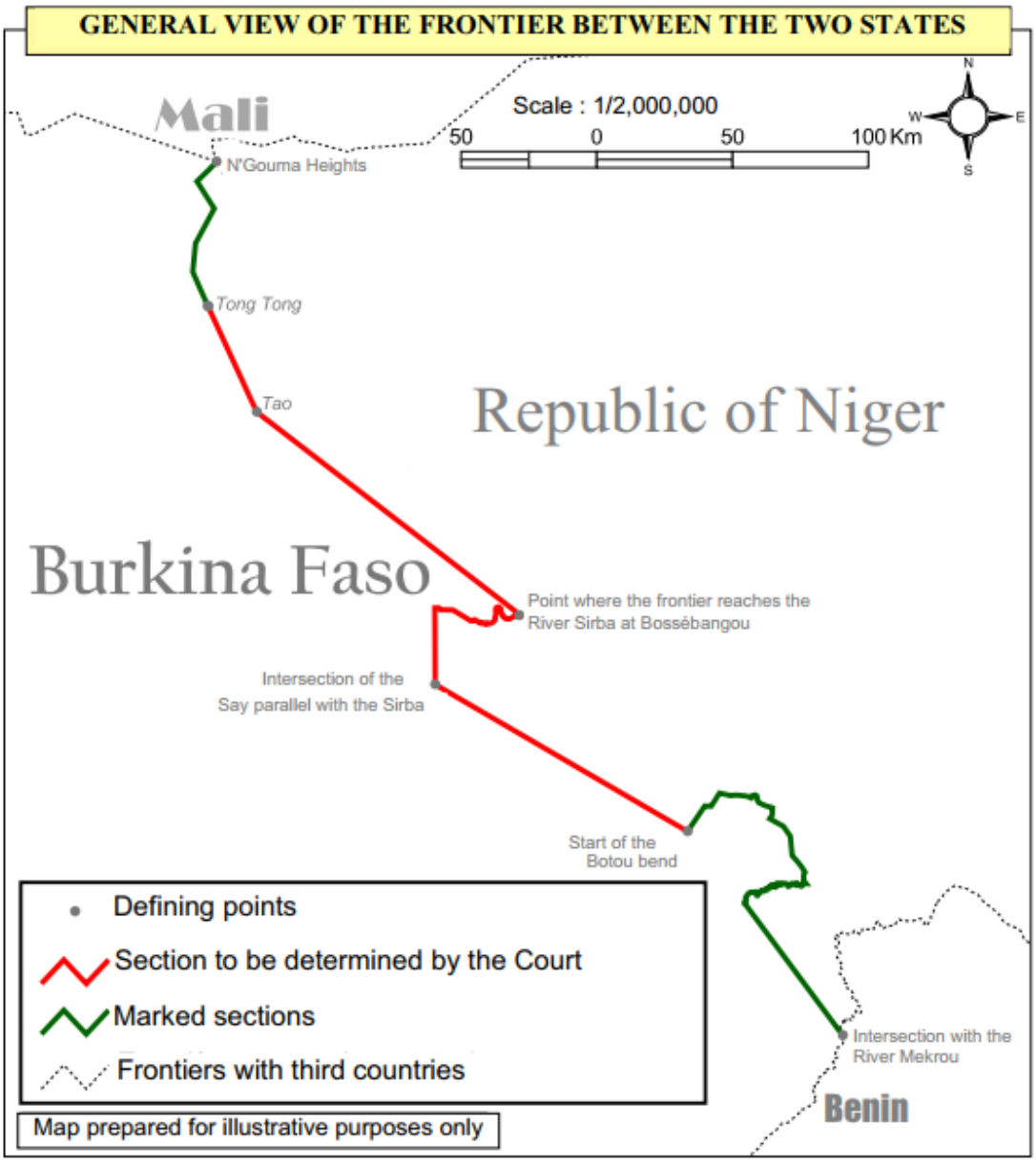
---

[211] Genel emir/karar/hüküm olarak Türkçe' ye çevirilebilir.

[212] *International Court Of Justice Case Concerning The Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger) Memorial of Burkina Faso*, p.27, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/17108.pdf

[213] *International Court Of Justice Special Agreement Seising The International Court Of Justice Of The Boundary Dispute Between Burkina Faso And The Republic of Nige*r, p.7, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/15985.pdf

da kabul edilmiştir. Söz konusu alanları göstermesi açısından şu harita faydalı olacaktır:

Kaynak: Burkina Faso, p.10. ‘‘İki devlet arasındaki sınırın genel görünümü’’ Gri noktalar tanımlama noktalarını, kırmızı çizgi sınırın Divan tarafından belirlenecek bölümünü, yeşil çizgi sınırın işaretlenen bölümünü, kesik çizgiler üçüncü ülkeler ile sınırları göstermektedir.

Taraflar Özel Antlaşma’ da Divan’dan şu taleplerde bulunmuştur:

1. Tong-Tong astronomik işaretinden (enlem 14°25′04″K; boylam 00°12′47″D) Botou kıvrımına (boylam 12°36′18″ ; enlem 01°52′07″ E) kadar olan bölümde iki ülke arasındaki sınırın belirlenmesi,

2. a- N'Gouma' dan Tong-Tong astronomik işaretine kadar,

b- ve Botou kıvrımının başlangıcından Mekrou Nehri' ne kadar

İşaretleme için Ortak Teknik Komisyon'un çalışmalarının sonuçlarını tarafların kabul ettiğini kayda geçirmek.

Özel Antlaşma' nın 6. Maddesi tarafların davada uygulanabilir kabul ettikleri hukuk kaynaklarını saymaktadır. Bunlar kolonizasyondan devralınan sınırların dokunulmazlığı ilkesi ve 28 Mart 1987 Antlaşması da dahil olmak üzere Divan Statüsü'nün 38. Maddesi'nin 1. Paragrafı[214]'nda sayılan uluslararası hukuk kuralları ve prensipleridir. 7. Madde de Divan'ın vereceği hüküm ile ilgilidir. İlk paragrafta taraflar Divan'ın vereceği hükmü kesin ve bağlayıcı olarak kabul ettiklerini beyan etmişlerdir. İkinci paragrafta tarafların hükmün verilmesinden itibaren 18 ay içerisinde sınır işaretleme işlemlerine başlayacaklarını belirtmiştir. Üçüncü paragraf hükmün uygulamasında zorluklarla karşılaşılması durumunda herhangi bir tarafın Divan Statüsü'nün 60. Maddesi[215]'nce gereğini isteyebileceğini kayıt altına almıştır. Dördüncü ve son paragraf ise Taraflar Divan'dan işaretleme işlemi için 3 uzmanı aday göstermesini talep etmişlerdir.[216]

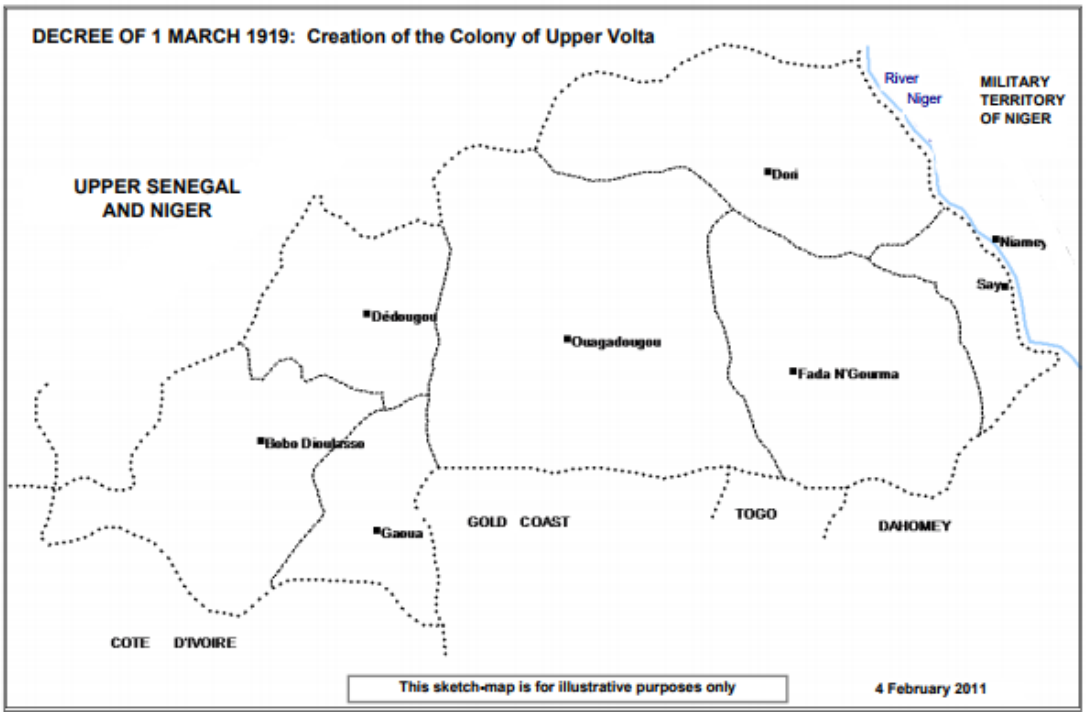
[214] *"Kendisine sunulan uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözmekle görevli olan Divan : a. uyuşmazlık durumundaki devletlerce açık seçik kabul edilmiş kurallar koyan, gerek genel gerekse özel uluslararası antlaşmaları; b. hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası yapılagelmiş kurallarını; c. uygar uluslarca kabul edilen genel hukuk ilkelerini; d. 59. Madde hükmü saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak adli kararları ve çeşitli ulusların en yetkin yazarlarının öğretilerini uygular."*

[215] *"Hüküm kesindir ve buna karşı başvurma yolu yoktur. Hükmün anlam ya da kapsamı üzerinde uyuşmazlık çıkması durumunda, taraflardan herhangi birinin isteği üzerine Divan hükmü yorumlar.''*

[216] *International Court Of Justice Special Agreement Seising The International Court Of Justice Of The Boundary Dispute Between Burkina Faso And The Republic of Niger*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/15985.pdf

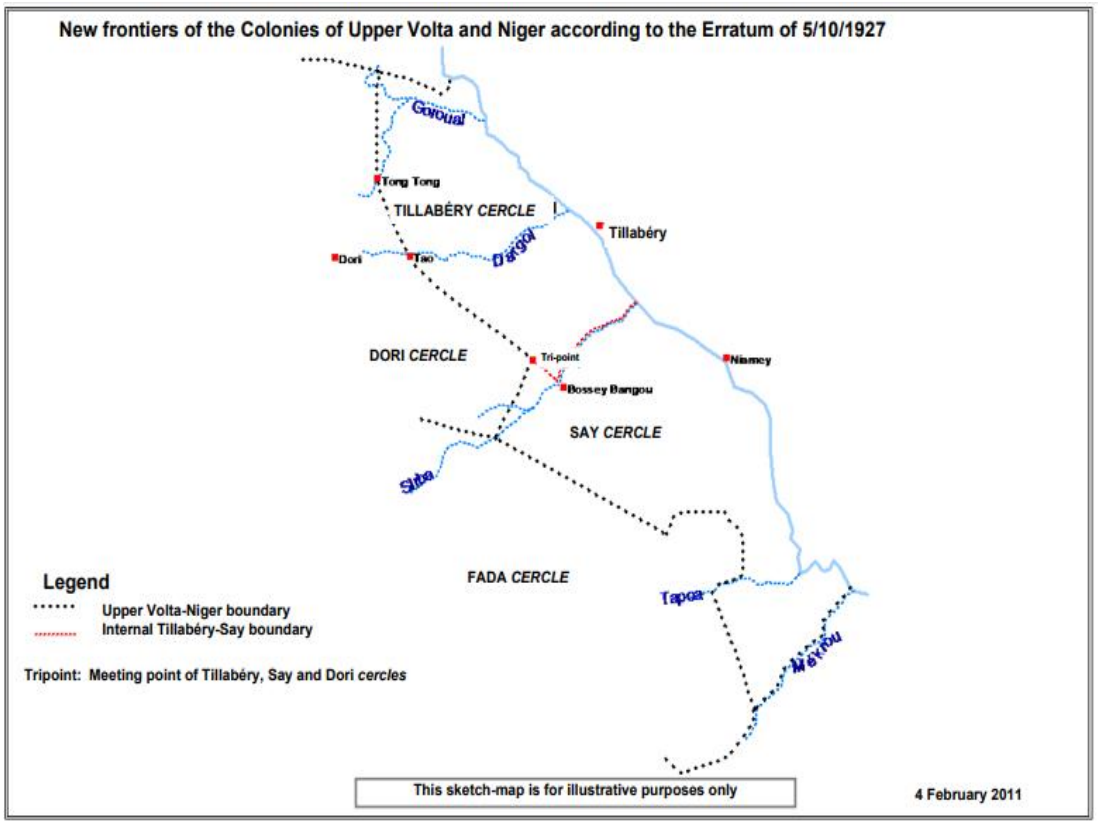
3.6.1. Tarihsel Arka Plan

Divan 16 Nisan 2013 tarihli hükmün 11 ile 34. Paragrafları arasında uyuşmazlığın tarihsel arka planını anlatmıştır. Buna dava taraflarının bağımsızlıklarını kazanan kadar Fransız Batı Afrikası' nın parçası olduklarını hatırlatarak başlamıştır. 18 Ekim 1904 tarihli bir emir ile *Haut-Sénégal et Niger* kolonisi kurulmuştur. Koloni, diğer koloniler gibi dairelerden (*cercles*) oluşmaktaydı. Bunların sivil idare altında olduğu gibi Nijer Askeri Bölgesi *(Military Territory of Niger)* adında askeri idare altında kısımları mevcuttu. 21 Haziran 1909 tarihli bir *Arrêté* ile Nijer Askeri Bölgesi'ne dahil Dori dairesi sivil *Haut-Sénégal et Niger* bölgesine dahil edilmiştir. 22 Haziran 1910 tarihli bir başka *Arrêté* ile Nijer Askeri Bölgesi'ne dahil Timbuktu ile Gao, Tillabéry ve Djerma dairelerinin bazı kısımları *Haut-Sénégal et Niger*' e katılarak Timbuktu, Gourma ve Say daireleri oluşturulmuştur. Tillabéry kantonları da Dori dairesine bağlanmıştır. 7 Eylül 1911 tarihinde Fransız Cumhurbaşkanı bir emir ile Nijer Askeri Bölgesi'ni *Haut-Sénégal et Niger*' den ayırmış ve Fransız Batı Afrikası Genel Valisi'nin idaresi altında ayrı bir birim olarak kurmuştur. 1 Mart 1919 tarihli bir başka emir ile o zamana değin *Haut-Sénégal et Niger*' in parçaları olan Gaoua, Bobo-Dioulasso, Dédougou, Ouagadougou, Dori, Say and Fada N'Gourma daireleri, Yukarı Volta adı ile ayrı bir koloni haline getirilmiştir.

1 Mart 1919 Emri: Yukarı Volta Kolonisi'nin Kuruluşu, Upper Senegal and Niger: Yukarı Senegal ve Nijer, *Military Territory of Niger*: Nijer Askeri Bölgesi Kaynak: *Memorial of The Republic of Niger*, p.22, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/17110.pdf

4 Kasım 1920 tarihli Fransız Cumhurbaşkanı emri ile Nijer Askeri Bölgesi, Nijer Bölgesi'ne dönüştürülmüştür. Daha sonra 13 Ekim 1922 tarihli bir başka emir ile otonom bir koloni haline gelmiştir. 28 Kasım 1926'da, Yukarı Volta kolonisinin parçaları olan Gourmantché Botou kantonu dışında Say dairesi, Téra ve Yatacala bölgelerindeki eski Nijer Askeri Bölgesi'nin parçaları olan Dori dairesinin kantonları Nijer kolonisine katılmışlardır. Bu emirle iki koloni arasındaki sınırın güzergahının Genel Vali'nin çıkaracağı bir *Arrêté* ile belirleneceği de kayıt altına alınmıştır. 31 Ağustos 1927'de Fransız Batı Afrikası geçici Genel Valisi, Yukarı Volta ile Nijer kolonilerinin sınırını düzenlemek üzere bir *Arrêté* yayınlamıştır. 5 Ekim 1927 tarihli *Erratum* ile de *Arrêté*' ye açıklık getirmiştir. 5 Ekim 1927 tarihli Erratum' a göre sınırlar şu şekilde çizilmiştir:

''5/10/1927 tarihli Erratum' a göre Yukarı Volta ve Nijer kolonilerinin yeni sınırları'' Kesik noktalar Yukarı Volta- Niger sınırını, kırmızı noktalar Tillabéry ve Say iç sınırını göstermektedir. Kutucuk: ''Bu taslak harita sadece açıklayıcı amaçlar içindir.'' *Kaynak: Memorial of The Republic of Niger, p.30, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/17110.pdf*

5 Eylül 1932 tarihli bir emir ile Yukarı Volta kolonisi dağıtılmış ve toprakları Nijer, Fransız Sudanı ve Fildişi Sahili arasında paylaştırılmıştır. 1947 de ise 1932'deki sınırları ile tekrar kurulmuştur. 1958'de Yukarı Volta ve Nijer kolonileri Yukarı Volta Cumhuriyeti ve Nijer Cumhuriyetleri olmuşlar ve 3 Ağustos 1960'ta Nijer, 5 Ağustos 1960'ta da Yukarı Volta bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

3.6.2. Dava Süreci ve Hüküm

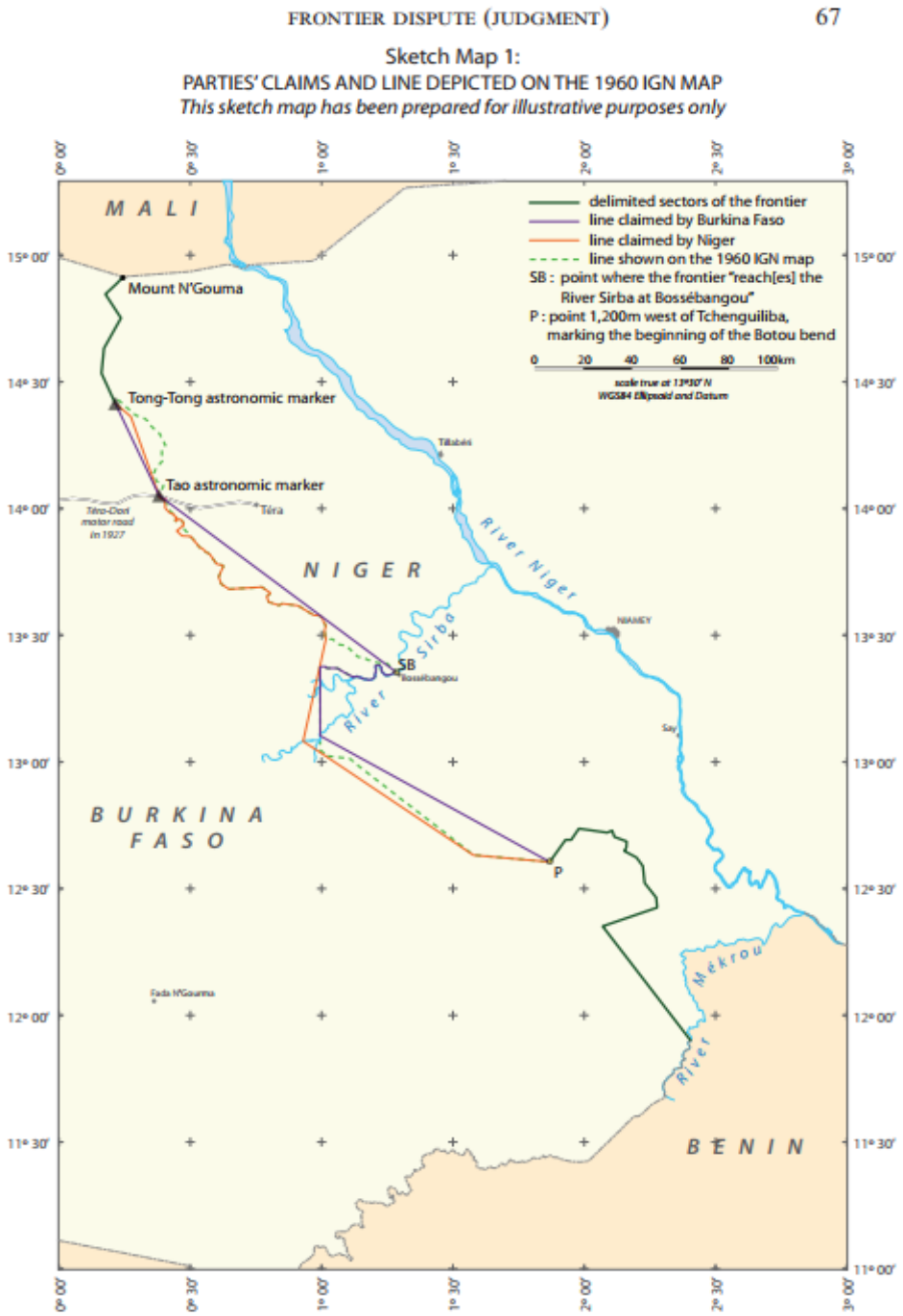
Burkina Faso- Nijer davasına bakan Divan, başkan Tomka; Başkan vekili Sepúlveda-Amor; yargıçlar Owada, Abraham, Keith, Bennouna, Skotnikov, Cançado Trindade, Yusuf, Greenwood, Xue, Donoghue, Gaja, Sebutinde, Bhandari; *ad hoc* yargıçlar Mahiou, Daudet; yazman Couvreur' dan oluşturulmuştur. *Ad hoc* yargıç

Mahiou' yu Nijer seçmiştir. Burkina Faso ise Jean-Pierre Cot' u seçmiş fakat Cot' un istifasının ardından Burkina Faso Yves Daudet' un *ad hoc* yargıç olarak katılmasını talep etmiştir.

Divan öncelikle Burkina Faso' nun bir talebi hakkında karar vererek işe başlamıştır. Burkina Faso Divan'dan, N'Gouma tepelerinden Tong-Tong astronomik işaretine kadar ve Botou kıvrımının başlangıcından Mekrou Nehri' ne kadar olan bölümlerde Nijer ile sınırının koordinatlarını verdiği noktaların birleşiminden oluşan güzergahı takip ettiği yönünde karar vermesini talep etmiştir. Sınırın bu bölümleri zaten her iki tarafın da üzerinde uzlaşma sağlamış olduğu bölümlerdir. Burkina Faso bu talebiyle sınırın bu kararlaştırılan bölümleri üzerinde bir uyuşmazlık olduğunu iddia etmemiştir fakat Divan'ın hükmünde bu noktaları da kapsamasının her iki taraf içinde tartışmasız şekilde bağlayıcı olacağını savunmuştur. Nijer ise sınırın bahsedilen bölümleri üzerinde zaten bir anlaşma sağlanmış olduğundan bunun hükümde belirtilmesine gerek olmadığını belirtmiş ve Divan'dan sadece sınırın uyuşmazlık konusu olan Tong-Tong astronomik işareti ile Botou kıvrımı başlangıcı arasındaki bölümü hakkında karar vermesini talep etmiştir. Divan bu konuda karar verirken, sınırın üzerinde uzlaşılmış kısmını kayıt altına almakla belirlenmiş noktaları sayarak sınırı yeniden belirleme arasında bir fark olduğunu belirtmiştir. Burkina Faso' nun talebi ikincisi ile aynı anlama geldiğinden Divan bu talebi değerlendirdiği takdirde yetkilerini aşacağı yorumunu yapmıştır.

Divan hükmün 60 ile 69. Paragrafları arasında davada uygulanabilir hukuk kurallarını belirtmiştir. Tarafların aralarında yapmış oldukları Özel Antlaşma' nın 6. Maddesi bu kuralları saymıştır. Bunlar yukarıda söylenmiş olduğu gibi kolonizasyondan devralınan sınırların dokunulmazlığı ilkesi ve 28 Mart 1987 Antlaşması da dahil olmak üzere Divan Statüsü'nün 38. Maddesi'nin 1. Paragrafı'nda sayılan uluslararası hukuk kuralları ve prensipleridir. 28 Mart 1987 Antlaşması da 31 Ağustos 1927 tarihli *Arrêté général* 2336 ve bunu netleştiren 5 Ekim 1927 tarihli *Erratum* 2602 APA ve *Arrêté* ve *Erratum'* un yetersiz kalması durumunda 1:200.000 ölçekli Paris Institut Géographique National' ın haritasının

1960 versiyonuna atıfta bulunduğundan hüküm verilirken sırası ile bu belgelere başvurulduğu belirtilmiştir.

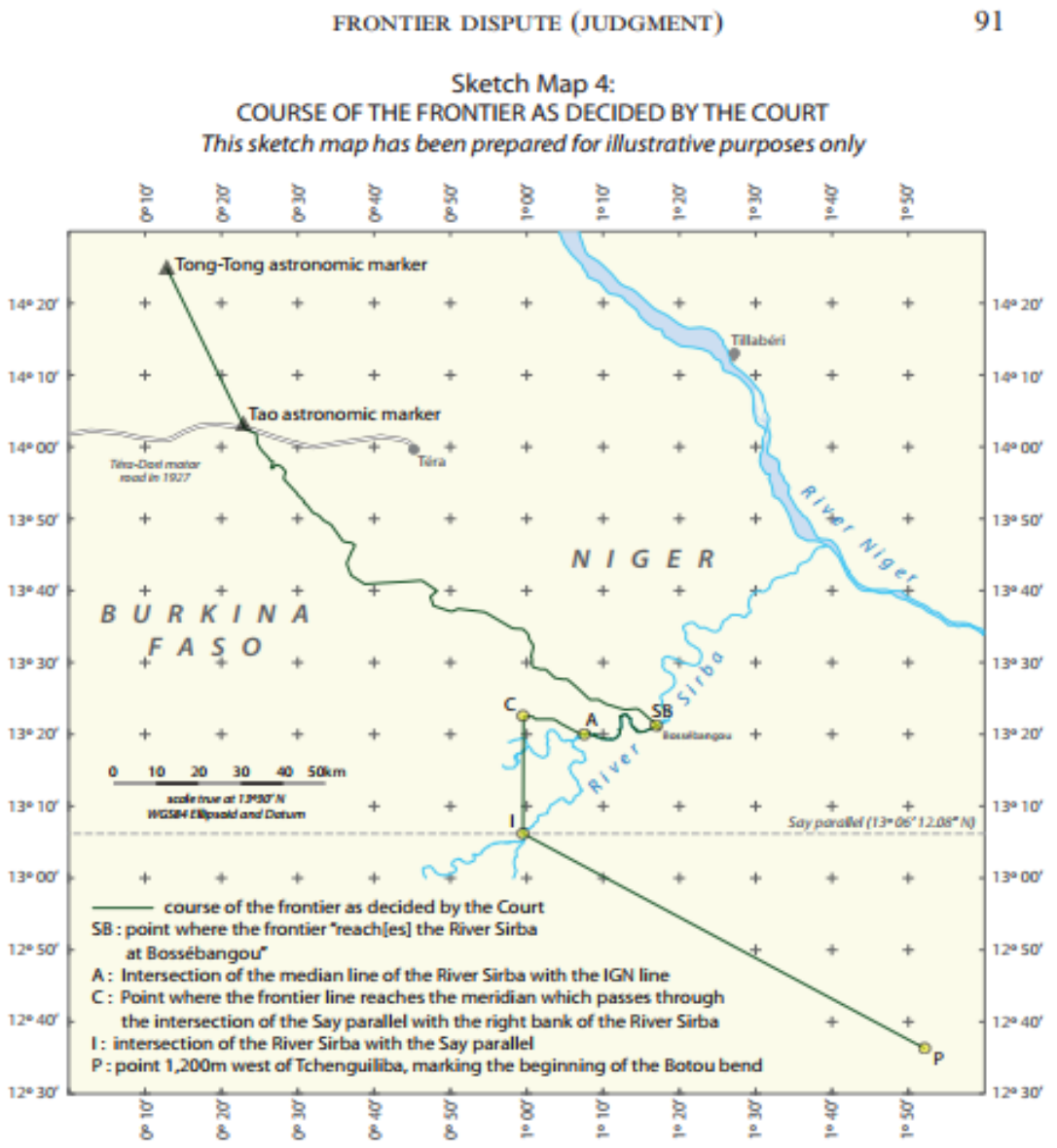

Yeşil çizgi sınırın belirlenen bölümlerini, mor çizgi Burkina Faso' nun iddialarına göre sınır çizgisini, turuncu çizgi Nijer' in iddialarına göre sınır çizgisini, kesik yeşil çizgi 1960 IGN haritasına göre sınır çizgisini göstermektedir. *Kaynak: Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger), Judgment, I.C.J. Reports 2013, p. 44, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-00-EN.pdf, s. 27.*

Divan tüm önerge, karşı-önerge ve sözlü duruşmalardan sonra bir hüküm vermiştir. Koloni idarecileri *Arrêté*' yi bu şekilde yorumlaşmış olduklarından Tong-Tong ve Tao astronomik işaretlerini birleştiren düz çizginin sınırın bu bölümünü oluşturmasına karar verilmiştir. Tao astronomik işaretinden Sirba Nehri'ne kadar olan sınır ise, *Arrêté*' yi dikkate alarak belirlemek mümkün olmadığından IGN haritasına göre çizilmiştir. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, Nijer Tao astronomik işareti ile Sirba Nehri arasında sınırın çizilmesinde, Petelkolé and Oussaltane yerleşim birimlerinin koloni döneminde Nijer' e bağlı olduğunun göz önünde tutularak bu bölgelerin Nijer' de kalacak şekilde sınırın kaydırılması talebini kabul etmemiştir. Divan'a göre *Arrêté* bu konuda yetersiz kalmış olduğundan idari kontrolü *(effectivités)* öne sürmek olanaksızdır. (*Effectivités* koloni dönemi boyunca bölgede ülkesel yetkinin etkin şekilde kullanılmış olduğunun kanıtı olacak şekilde idari yetkinin yürütülmesi olarak tanımlanmıştır.[217])

Sınırın uyuşmazlık konusu diğer bölümlerinde de söz konusu belgeleri dikkate alarak detaylı bir biçimde sınır güzergahına çizmiştir. Divan'ın bu kararları oybirliği ile alınmıştır. Bundan başka Divan, Burkina Faso' nun yukarıda belirtilmiş olan talebinin de reddedilmesine oybirliği ile karar vermiştir. Son olarak Özel Antlaşma' nın 7. Maddesi'nin 4. Paragrafına göre sonraki bir tarihte üç uzmanın aday gösterileceği kayıt altına alınmıştır. 12 Temmuz 2013 tarihli bir karar ile Gérard Cosquer, Luc Ghys, Cyril Romieu' nun aday gösterildiği bildirilmiştir. Divan'ın tüm bu kararları oybirliği ile alınmış olmasına rağmen yargıç Bennouna karara bir deklarasyon; yargıçlar Cançado Trindade ve Yusuf ile *ad hoc* yargıçlar Mahiou ve Daudet de ayrı birer görüş eklemişlerdir. Divan'ın vermiş olduğu hüküm doğrultusunda sınırın son şekli şu haritada gösterilmiştir:

[217] *Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554*., s.586.

''Taslak Harita 4: Divan tarafından karar verilen sınır güzergahı'' Kaynak: Kaynak: *Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger), Judgment, I.C.J. Reports 2013, p. 44*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-00-EN.pdf, s. 51.

Yargıç Bennouna deklarasyonunda kolonyal hukukun Divan'ın karar verme sürecindeki yerine değinmiştir. Divan'ın içtihadına göre kolonyal hukuk ancak koloni mirasının kanıtı ya da destekleyicisi olarak dikkate alınmaktadır fakat Burkina Faso- Nijer davasında böyle bir ayrım yapmanın ne kadar zor olduğu görülmüştür çünkü yukarıda belirtildiği gibi taraflar yapmış oldukları özel antlaşmada Divan'dan *arrêté*' ye dayanarak karar vermesini istemişlerdir.

Yargıç Cançado Trindade oldukça uzun olan ayrı görüşünde pek çok noktaya temas etmiştir. 12 bölümde topladığı görüşleri genel olarak sınırın çizilmesinden etkilenecek yerel nüfuslarla ilgilidir. Toprak ile üzerinde yaşayan insanlar arasındaki ilişkileri önemseyen Yargıç Cançado Trindade' a göre bölgede yaşayan göçebe ve yarı-göçebe toplumlar etkilenecektir fakat bu bölgedeki gibi yoğun kültürel özellikleri olan topluluklar tarafından üzerinde yaşanılan bölgelerde sınırların belirlenmesinde insan faktörü göz ardı edilerek yapay sınırlar çizilmemelidir, insan unsuru merkeze alınmalıdır.[218] Yargıç Cançado Trindade, Burkina Faso- Nijer davasından çıkardığı ders, sınırların yerel nüfusların ihtiyaçlarını akılda tutarak belirlenmesinin garanti altına alınmış ve geçerli olduğudur.[219]

Yargıç Yusuf ayrı görüşünde tarafların dava sürecinde ileri sürdükleri bazı ilkelere yer vermiştir. Yargıç Yusuf'a göre *uti possidetis juris* ile Afrika Birliği'nin sınırlara saygı prensibini birbirinin aynısı ya da dengi olarak görmek yanlıştır. Bu iki ilke kökenleri, amaçlar, yasal kapsam ve doğaları nedeniyle ayrı ayrı ele alınmalıdır. Divan'ın Burkina Faso- Nijer davasında bu iki ilkenin önemli bir rol oynayıp oynamadığını belirtmemiş olması da eksikliktir. Divan'ın, bu çalışmada da konu edinilmiş olan Burkina Faso- Mali davasındaki tutumu *uti possidetis juris* ile sınırlara saygı prensiplerini aynı olarak yorumladığını göstermiştir. Divan, Burkina Faso-Mali davasında Afrika Birliği'nin şartında *uti possidetis'* e dolayı bir atıf yapıldığını belirtmiş olsa da Afrika Birliği ve halefi Afrika Birliği Örgütü'nün hiçbir resmi belgesinde ne *uti possidetis juris*' e atıf yapılmış ne de açık olarak belirtilmiştir. Yargıç Yusuf daha sonra sahiplilik *(title)* ve etkililik (idari kontrol-*effectivités)* arasındaki ilişkiye değinmiştir. Afrika Birliği'nin sınırlara saygı prensibi açısından sahiplik ile etkililik arasındaki ayrımın önemi olmadığını belirtmiştir. Daha sonra *uti possidetis juris* ile ülkesel bütünlük arasındaki ilişkiye değinen yargıç, Divan'ın Burkina Faso- Mali davasında yapmış olduğu Afrika Birliği şartındaki ülkesel bütünlük ilkesinin *uti possidetis juris'* e atıf yapmakta olduğu yorumun yerinde olmadığını kaydetmiştir. Uluslararası hukukun bu iki ayrı ilkesi de karıştırılmamalıdır. Son olarak yargıç bu davanın diğer davalardan, tarafların zaten

[218] *Separate Opinion of Judge Cançado Trindade*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-02-EN.pdf, p.121.
[219] *Separate Opinion of Judge Cançado Trindade*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-02-EN.pdf, p.91.

kendi aralarında bir sınır belirleme antlaşması imzalamış olmalarından dolayı uti possidetis juris ilkesinin hiçbir rolü olmaması nedeniyle farklı olduğunu vurgulamıştır.[220]

Ad hoc Yargıç Mahiou ayrı görüşünde sınırın saptanmasının 28 Kasım 1926 tarihli Emir, 31 Ağustos 1927 tarihli *Arrêté,* 5 Ekim 1927 tarihli *Erratum* ve IGN haritası ile etkililik ilkesinin yorumlanması ve uygulanması ile olduğunu belirtmiştir. Yargıç Divan'ın etkililik ilkesine yer vermemiş olmasını kınamıştır.[221]

Ad hoc Yargıç Daudet, Divan'ın vermiş olduğu hükümde sınır saptaması yapılırken kimi noktalar arasında çizilen güzergah hakkında çekinceleri olduğunu belirtmiştir. Yine dava boyunca sözü geçen belgelerin yapılan yorumlarına *uti possidetis juris* ile günümüz koşullarının örtüşmüyor olması nedeniyle katılmış ve olumlu oy kullanmıştır.[222]

3.6.3. Hüküm Sonrası

Burkina Faso ve Nijer 2015 yılında, sınır sorununu sona erdirmek üzere 18 kasabanın taraflar arasında değiş tokuş edileceğini bildirmişlerdir. 18 kasabanın 14'ünün Burkina Faso' ya, 4' ünün ise Nijer' e verileceği açıklanmıştır. Toplamda 786 km^2'lik toprak parçasının Burkina Faso' ya; 277 km^2'lik toprak parçasının Nijer' e verileceği kararlaştırılmıştır. Toprak parçalarının değişiminden sonra değişimden etkilenen bölgelerde nüfus sayımları yapılacağı ve bölgedeki halkalara 5 yıl içerisinde istedikleri ülkenin vatandaşlığına geçmelerine izin verileceği açıklanmıştır.[223]

---

[220] *Separate Opinion Of Judge Yusuf*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-03-EN.pdf

[221] *Separate Opinion Of Judge Ad Hoc Mahiou*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-04-EN.pdf

[222] *Separate Opinion Of Judge Ad Hoc Daudet*, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-05-EN.pdf

[223] https://www.theguardian.com/world/2015/may/08/burkina-faso-niger-exchange-18-towns-settle-border-dispute (25.08.2017)

3.7. Değerlendirme

Çalışmanın giriş kısmında belirtildiği üzere seçilen 4 dava üzerinden Uluslararası Adalet Divanı'nın kararlarındaki istikrar ya da istikrarsızlık veyahut değişimlere eğilmeden önce Afrika çalışmaları ile ilgili faydalı olabilecek bir değerlendirmeye yer vermek zihin açıcı olabilir. Bahsedilen değerlendirme Markus Kornprobst tarafından *"The Management of border disputes in African regional sub-systems: Comparing West Africa and Horn of Africa"*[224] başlıklı çalışmada yapılmıştır. Kornprobst' un değerlendirmesinin bu çalışma ile bağlantısını Batı Afrika oluşturmaktadır. Çalışma için seçilen davaların tarafları, Kuzey Afrika'da gösterilen Libya dışarıda tutularak, Burkina Faso, Nijer, Mali, Nijerya ve Kamerun Batı Afrika ülkeleri altında gruplandırılmaktadır. Kornprobst çalışmasında Batı Afrika ile Afrika Boynuzu[225]'nu kıyaslamakta ve Afrika Boynuzu'nda sınır uyuşmazlıklarının savaşa dönüşmesinin daha muhtemel olduğunu ileri sürmektedir. Kornprobst çalışmasının başında Batı Afrika'daki on sınır uyuşmazlığının hiçbirinin savaşa varmadığı fakat Afrika Boynuzu'ndaki 4 sınır uyuşmazlığının 2'sinin savaş ile sonuçlandığını belirtmektedir. (Bu savaşlar 1977'de Somali ile Etiyopya arasındaki savaş ile 1998'de başlayıp 2000'de biten Etiyopya-Eritre savaşıdır.) Çalışmasının amacı Batı Afrika ve Afrika Boynuzu arasındaki sınır uyuşmazlığı yönetimleri arasındaki farkı açıklayabilmektedir. Kornprobst' un dikkat çektiği asıl fark iki alt bölgedeki devlet inşası süreçlerinde yaşanmış olan farklılıktır. Batı Afrika'da kolonyalizmin Avrupa kolonyalizmi olduğuna dair bir anlaşma vardır ve özgürlük mücadelesi beyaz kolonyalizme karşı verilmiştir. Gerçekten de Batı Afrika'yı kolonileştiren ülkeler Avrupalı ülkelerdir. Afrika Boynuzu'nda ise durum farklı gelişmiştir. Bölgenin en önemli devleti Etiyopya kolonileştirilmemiş ve hatta emperyal bir devletin bazı özelliklerini göstermiştir. Bu da Etiyopya'nın politikalarının Etiyopya'nın siyah emperyalizmi olarak algılanmasına neden olmuştur. Etiyopya, Cibuti ve Sudan diğer bölge devletlerini kolonyal olarak

---

[224] Markus Kornprobst, "The Management of Border Disputes in African Regional Subsystems: Comparing West Africa and the Horn of Africa", *J. of Modern African Studies*, 40, 3 (2002), ss.369-393.

[225] Afrika Boynuzu ile kastedilen bölge Eritre, Etiyopya, Somali ve Cibuti ülkelerinin bulunduğu coğrafyadır. Kimileri bu ülkelere Sudan'ı katmaktadır.

görmezken Eritre ve Somali açısından Etiyopya kolonyal bir devlet olarak algılanmıştır. Batı Afrika devletlerinde özgürlük mücadelesi Avrupalı güçlere karşı verilmiş ve birbirleri ile ilişki içerisinde ülkesel bütünlük normu kabul edilmiş dolayısıyla sınır uyuşmazlıkları savaşa varmamıştır. Kornprobst' un değerlendirmesi bu çalışma açısından da önem taşımaktadır. Seçilmiş 4 dava konusu kara sınır uyuşmazlıklarını tarafların neden güç yolu ile değil, barışçı bir şekilde Uluslararası Adalet Divan'ı hükümleri ile çözüme kavuşturmak istediklerine de bir açıklama getirmektedir.

Çalışmada incelenen dört davada dava tarafı devletler toprak iddialarında bulunurken çeşitli dayanaklar öne sürmüşlerdir. Örneğin Libya ve Nijerya iddialarında etkin kontrol, tarihsel bağlar ve kültürel bağları öne sürerken Çad ve Kamerun iddialarını daha çok antlaşmalara dayandırmıştır. Genel olarak devletlerin toprak iddialarında dayandıkları ve çalışmada seçilmiş olan davalarda da görülen kimi ilkeler mevcuttur. Andrew F. Burghardt bu ilkeleri 7 kategori altında toplamıştır.[226] Bunlar etkin kontrol, tarihsel, kültürel, ülkesel bütünlük, ekonomik, elitist ve ideolojidir. Brian Taylor Sumner ise 9 kategori belirlemiştir. Sumner' ın kategorileri şunlardır: antlaşmalar, coğrafya, ekonomi, kültür, etkin kontrol, tarih, *uti possidetis,* elitizm ve ideoloji.[227] Robert Strausz-Hupé ve Stefan T. Possony ise bir sınırın belirlemesinde dilsel, dini, kültürel, askeri, ekonomik, tarihsel, yönetsel, ideolojik, coğrafi, ırksal, sosyolojik ve psikolojik olmak üzere toplam 12 kategori belirlemiştir.[228]

Etkin kontrol bir bölgenin ve bölgedeki insanların çekişmesiz şekilde yönetilmesini kapsamaktadır.[229] Daha geniş tanımı, can ve mal güvenliğini sağlamaya yetecek kadar idari kontrolün kurulmasıdır ki bu koşulun sağlanması en azından idari otoritenin başlamış olduğu savı ile birlikte bölgeyi elde etmek için ilan edilmiş bir niyet ve gerçek bir yerleşme ya da işgal ile bölgenin işgalinin gerçek ya

---

[226] Andrew F. Burghardt, "The Bases of Territorial Claims", *Geographical Review*, Vol. 63, No. 2 (Apr., 1973), ss. 225-245.
[227] Brian Taylor Sumner, "Territorial Disputes at the International Court of Justice", *Duke Law Journal*, Vol.53, ss. 1779-1812 (2004), http://scholarship.law.duke.edu/dlj/vol53/iss6/3
[228] Robert Strausz-Hupé and S.T. Possony, *International Relations in the Age of the Conflict between Democracy and Dictatorship*, 2nd Edition, McGraw –Hill Book Company, New York, 1954, p.327.
[229] Andrew F. Burghardt, *a.g.m.*, s.228.

da etkin olmasıdır.[230] Etkin kontrol kurulduğunu kanıtlamak üzere bir devletin hiçbir itiraz ile karşılaşmadan uzun süre o bölgede askeri, idari, ekonomik faaliyetler yürüttüğünü gösterebilmesi beklenir. Burada bir başka tartışma konusu etkin kontrolün ancak *terra nullius* üzerinde kurulabileceğidir. Libya-Çad davasında görüldüğü üzere Libya, Aozu Şeridi üzerindeki iddialarında bölgenin hiçbir zaman *terra nullius* olmadığını, kendisinin ise halefiyet yolu ile bölgede egemenlik sahibi olduğunu ve etkin kontrol sağladığını belirterek iddialarını desteklemede etkin kontrole başvurmuştur.

Tarihsel iddiaların biri öncelik diğeri süreklilik olmak üzere iki boyutu bulunduğu söylenebilir. Devletler bir bölge hakkında tarihsel iddialarda bulunurken bu bölgede egemenlik sağlayan ilk devletin kendileri ya da kendi halkları olduğunu ileri sürerler. Tarihin bilinmeyen zamanlarından beri bölgede yaşayan insanların kendi halklarının atası olduğu ve bu halkların çok uzun zamanlardan beri söz konusu toprakları yurt edinmiş oldukları da eklenince tarihsel iddiaya romantik bir boyut da katılmış olur. Kısacası devletler belirli bölgelerle ilgili olarak uzun zamanda beri derin bağları olduğunu ileri sürerek egemenlik iddia edebilmektedir.

Kültürel iddialar bir devletin, üzerinde iddiada bulunduğu bölgedeki halklar ile dilsel, dinsel, etnik vb. bağları bulunduğunu ileri sürmesi ile oluşturulur. Böylece üzerinde iddiada bulunulan bölgede yaşayan insanlar ile yakınlık ve bağlar kurularak bölgenin söz konusu devlete ait olması gerektiğine dayanak oluşturulur. Daha önceki dönemlerde Avrupa kıtasında kültürel iddialar daha çok dile dayandırılırken Ortadoğu'da dinsel öğelere vurgu yapılmıştır. Kültürel iddiaların en büyük sakıncası irredantizmi teşvik etme aracı olarak kullanabilmesidir.

Ülkesel bütünlük iddiaları coğrafya ile alakalıdır. Bu iddialarda üzerinde iddiada bulunan bölgenin söz konusu devletin coğrafi olarak bir uzantısı ve parçası olduğu ileri sürülür. İki devlet arasında var olan nehir, dağ sıraları gibi doğal formasyonların oluşturduğu doğal sınırlar durumunda bu iddiaları ileri sürmek zorlaşır fakat öte yandan bu zorlu coğrafi koşulların sınırların işaretlenmesi

---

[230] Norman Hill, *Claims to Territory in International Law and Relations*, Oxford University Press, New York, 1945, ss.146-147'den aktaran Brian Taylor Sumner, *a.g.m,* s.1788.

işlemlerini de zorlaştırdığı gerçektir. Devletlerin, doğal sınırlara ulaşma istekleri savunulması daha kolay olduğundan stratejik sebeplerle anlaşılabilir.

Toprak iddialarındaki ekonomik dayanaklar, bir devletin üzerinde iddiada bulunduğu bölgenin kendisinin gelişimi için hayati önemde olduğunu ileri sürmesiyle ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bölge ile var olan derin ekonomik bağların ülke için hayati önemde olduğu ve bu sebeple o ülkenin topraklarına katılması gerektiği belirtilir. İddiada bulunulan bölgede limanlar, demiryolları gibi önemli ulaşım tesislerinin olması ve/ya söz konusu bölgede doğal kaynaklar olması durumunda ekonomi temelli iddialar daha güçlü hale gelebilir. Geçmişte bu tür iddialara Fiume, Danzig örneklerinde olduğu gibi çokça rastlanılmıştır.

Elitizm ya da elitist dayanaklar, belirli bölgeleri kontrol hakkı ve görevinin belirli bir azınlığa ait olduğunu ileri sürmektedir.[231] Bu tür iddiaların modern dünyada kabul görebilmesi doğal olarak zordur. Yine de özellikle monarşiler çağında pek çok örneği görülebilen elitist iddiaların günümüzde evrilmiş tezahürlerine rastlanılmaktadır. Bu yeni tezahürlerin temelinde ise teknolojik üstünlük iddiası yer almaktadır. Teknolojik üstünlüğe dayalı iddialar bir bölgenin potansiyeline tamamen ulaşacak şekilde gelişmesini sağlayabilecek belirli bir grubun bu bölge üzerinde denetim sahibi olması gerektiğini içermektedir. Bu çeşit bir argüman İsrail tarafından ileri sürülmüştür.[232]

İdeolojik iddialar tarihsel süreçte öncelikle din ile yakından ilgili olmuştur. Dinin yanı sıra milliyetçilik düşünceleri de ideolojik iddialar başlığında görülebilir. En bilinen örnekleri olarak Haçlı Seferleri, Müslüman yayılması ve Osmanlı Devleti'nin yayılması gösterilebilir. Tazminat olarak toprak iddialarında bulunma da ideolojik iddialar olarak görülebilir. Bunlara örnek olarak Bulgaristan'ın I. Balkan Savaşı'ndan sonra savaştan büyük zarar gördüğü gerekçesiyle kazanılan Osmanlı topraklarının büyük kısmını istemesi ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Eritre' nin İtalyan işgaline uğrayan Etiyopya'ya verilmesi gösterilebilir.[233]

---

[231] Andrew F. Burghardt, *a.g.m.*, s. 238.
[232] Andrew F. Burghardt, *a.g.m.*, s. 239.
[233] Andrew F. Burghardt, *a.g.m.*, s. 239-240.

Toprak iddiaları dayanaklarından *uti possidetis* çalışma için ayrı öneme sahiptir. Davalarda görüldüğü üzere *uti possidetis* ilkesi çokça zikredilen ve çözüm konusunda başvurulan bir ilke olmuştur. Bu sebeple aşağıda daha detaylı olarak değinilecektir.

Afrika devletleri arasındaki sınır uyuşmazlıklarında *uti possidetis* uluslararası hukukun en önemli bileşenlerinden biridir. *Uti possidetis* ilkesinin uluslararası politika açısından önemi *quieta non movere* deyişi ile açıklanabilir. *Quieta non movere* "yerleşmiş şeyleri hareket ettirme/yerinden oynatma'', ''sakin şeyleri rahatsız etme" gibi bir anlama gelmektedir. Buna göre sınırların istikrarı barış anlamına gelmektedir ve sınırların değişmesi istikrarsızlığa yol açarak uluslararası sistemde güce başvurmayı teşvik edebilir.[234] UAD Burkina Faso- Mali davasında vermiş olduğu hükümde *uti possidetis* ilkesine yer vermiş ve bir tanımlamasını yapmıştır. Divan, hükmün 20. paragrafında şu ifadeleri kullanmıştır:

"... Ne var ki bu ilke uluslararası hukukun sadece özel bir sistemine ait özel bir kural değildir. Nerede görülürse görülsün, bağımsızlık elde etme fenomeni ile mantıksal olarak ilişkili genel bir ilkedir. Bariz amacı yeni devletlerin, yöneten gücün çekilmesinin ardından sınırlara meydan okuma ile kışkırtılan kavgaların tehlikeye atacağı bağımsızlık ve istikrarını korumaktır."

Uti possidetis uluslararası hukukun üzerinde tartışmalar yapılan ilkelerinden biridir ve bu ilkenin Afrika kıtasında uygulanışı, kıtanın tarihsel, toplumsal ve siyasal karmaşıklığı ile birlikte düşünüldüğünde daha pek çok tartışmayı beraberinde getirmektedir. Tartışmalardan biri *uti possidetis juris* ile *uti possidetis de facto* arasında yapılan ayrımdan ileri gelmektedir. *Uti possidetis* ilkesinin sadece varsayılan bir çizgi ya da işgal veyahut hukuki bir çizgi anlamına gelmesi gerektiği düşüncesi *uti possidetis juris* ile belirtilebilirken, bu ilkenin bir bölgenin meşru ve gerçek bir işgale dayanması gerektiği görüşü *uti possidetis de facto* ile ifade edilir. Gbenga Oduntan' un tespitine göre *uti possidetis* ilkesinin Afrika bağlamında anlamlı olabilmesi için *uti possidetis de facto* olarak alınması gerekirken Bakassi

[182] Gbenga Oduntan, *International Law and Boundary Disputes in Africa*, Routledge, New York, 2015, s.331.

Yarımadası örneğinde olduğu gibi UAD bu ilkeyi *uti possidetis juris* olarak almaktadır.[235] UAD' ın bu tutumu verdiği hükümlerin tartışılmasına neden olmaktadır. Bakassi Yarımadası' nın UAD hükmü üzerine Kamerun'un egemenliğine devredilmesi Nijerya'da oldukça yüksek sesli ve ciddi tepkilere neden olmuştur. Hatta askeri seçeneklerin gözden geçirilerek bu sürecin durdurulması dahi önerilmiş; durumun iki devlet arasında bir savaşa dönüşmesi tehlikesi baş göstermiştir. Bakassi Yarımadası örneğinin gösterdiği gibi UAD' ın *uti possidetis* yorumu Afrika kıtası için tartışmalıdır. Afrika kıtasındaki sınır uyuşmazlıklarında *uti possidetis* uygulanırken otomatik bir şekilde karar verilmemeli, kıta gerçekleri göz önüne alınarak bir değerlendirme yapılmalıdır. Tarihsel süreç ve mevcut durum bir arada düşünülmeli ve daha sonraları başka tartışmalara mahal vermeyecek bir çözüm tasarlanmalıdır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde görüldüğü gibi Afrika devletleri "koloni mirası sınırlara saygı" prensibini başta OAU ve AfB olmak üzere çeşitli platformlarda sıklıkla dile getirmişlerdir. Ancak burada *uti possidetis* ile "koloni mirası sınırlara saygı" ilkelerinin aynı anlama gelip gelmediği tartışılabilir. UAD, Burkina Faso- Mali davasında vermiş hükmün 22. Paragrafında bu konuya değinmiştir. Söz konusu paragrafta UAD, *uti possidetis* ilkesinin unsurlarının bağımsızlığın hemen öncesinde Afrikalı liderlerin yapmış oldukları açıklamalarda saklı olduğunu, OAU Şartı'nın *uti possidetis* i göz ardı etmediğini fakat 3. Maddede dolaylı bir atıf yaptığını, AfB kurulduktan sonra yapılan ilk zirvede kabul edilen AGH/Res. 16 (1) No.lu kararda Afrika Devlet Başkanlarının bilinçli olarak, örgütün şartında üstü kapalı bir şekilde içerilen *uti possidetis juris* ilkesini tanımladıkları ve vurguladıklarını belirtmiştir. AGH/Res. 16 (1) No.lu karara bakıldığında *uti possidetis* teriminin hiç kullanılmadığı görülmektedir. Kararda kullanılan tabir ''ulusal bağımsızlık kazanıldığında mevcut olan sınırlara saygı duyma''dır *(...all Member States pledge themselves to respect the borders existing on their achievement of national independence).* Burkina Faso- Mali davasında verilmiş hükmün 22. Paragrafında görülmektedir ki UAD *uti possidetis* ile koloni mirası sınırlara saygıyı eşanlamlı olarak anlamaktadır. Ancak *uti possidetis* in, koloni mirası

[235] Gbenga Oduntan, *a.g.e.*, s. 346.

sınırlara saygı, koloni mirası sınırların ihlal edilmezliği ile aynı anlama gelip gelmediği konusu tartışmalıdır. Bu tartışmayı yapanlardan biri de bir UAD yargıcı Abdulqawi Yusuf olmuştur. Yargıç Yusuf Burkina Faso- Nijer davası hükmüne eklediği ayrı görüşünde bu tartışmaya değinmiş ve UAD'ın Burkina Faso- Mali davasında bu ilkeyi eşanlamlı olarak kullanmasının bir hata olduğunu belirtmiştir. Yargıç Yusuf'a göre bu iki ilke kökenleri, amaçları, hukuki kapsamları ve doğaları itibari ile ayrı düşünülmelidir. OAU ve AfB belgelerinin hiçbirinde *uti possidetis* teriminin kullanılmaması bilgisizlikten kaynaklanmamaktadır. Afrikalı liderler bilinçli bir şekilde *uti possidetis* i kullanmaktan kaçınmışlardır. Latin Amerika ve Afrika'nın yaşadıkları farklı tecrübeler ve tarihsel koşullar nedeniyle Afrikalı liderler bunu yansıtacak şekilde kendi terimlerini geliştirmiş ve kullanmışlardır. Yargıç Yusuf'a göre UAD' ın Burkina Faso- Mali davasındaki bu tutumu bir hatadır.

Uti possidetis ile ilgili bir başka tartışma self-determinasyon hakkı ile çelişip çelişmediği yönündedir. Self-determinasyon hakkı genelde iç self-determinasyon ve dış self- determinasyon ayrımı ile anlatılır. İç self- determinasyon, bir halkın istediği yönetim biçimini hiçbir baskı olmadan seçebilmesi iken dış- self determinasyon bir halkını bağımsız bir devlet kurmak dahil dilediği devlete bağlı olmayı seçebilmesi anlamına gelir.[236] Burada halkın bağımsız devlet kurarken ülke sınırlarını da belirleyebilmesi dahil seçim yapabilme hakkına sahip olduğu varsayılır. *Uti possidetis* ilkesinin geçerli olması durumunda ise ülke sınırlarının belirlenmesi konusunda bir hareket serbestisi mevcut değildir çünkü *uti possidetis* e göre daha önce mevcut olan iç/idari sınırlar bağımsızlık ile birlikte uluslararası sınırlara dönüşür. Bu açıdan bakıldığında *uti possidetis* in self-determinasyon hakkını, en azından bağımsızlığını kazanan yeni devletin sınırlarını belirleme hakkını kısıtladığı görülebilir. UAD da bu çelişkili durumun farkına varmış ve Burkina Faso- Mali davasında vermiş hükümde konuya değinmiştir. Hükmün 25. Paragrafında şu ifadelere yer verilmiştir:

"… İlk bakışta bu ilke halkların self-determinasyon hakkı ile bütünüyle çelişmektedir. Gerçekte ise Afrika'da ülkesel statükonun sürdürülmesi,

[236] Kerem Batır, İlhan Aras, "Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu", *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2011), s. 148-149.

bağımsızlıkları için mücadele etmiş olan halkların başardıklarının korunması ve kıtayı büyük fedakarlıklar ile elde edilen kazançlardan mahrum bırakabilecek karmaşadan kaçınabilmek için en akıllıca yol olarak görülmektedir. Hayatta kalmak, gelişmek ve sonunda tüm alanlarda bağımsızlıklarını sağlamlaştırmak için gerekli istikrar ihtiyacı, Afrika devletlerini mantıklı bir şekilde, kolonyal sınırlara saygıya rıza göstermeye ve halkların self-determinasyon ilkesini yorumlarken bunu hesaba katmaya sevk etmektedir."[237]

UAD aynı hükmün 26. paragrafında şu sonuca varmaktadır:

"Bu sebeple uti possidetis ilkesi, kast edilen yeni normlar ile bir arada bulunmasını açıklayan aşikar çelişkiye rağmen en önemli hukuki ilkeler arasındaki yerini korumuştur. Aslında bu, Afrikalı devletlerin tüm klasik ilkeler arasından uti possidetis i seçtikleri kasıtlı bir tercihtir. Bu inkar edilemez bir gerçektir…"[238]

Divan'ın bu yorumu çok da haksız değildir. Bağımsızlığını henüz kazanmış Afrikalı devletler için ilk anda önemli olan kolonyal geçmişin izlerini bir an önce silmek ve mümkün olduğunca kısa sürede kalkınmaktır. Hem bu zorlu mücadeleye başlayabilme hem de kıta çapında bir bütünleşme yaratabilme yolunda savaşlara yol açma potansiyeli yüksek sınır sorunlarının önüne geçmek amacıyla koloni mirası sınırlara saygı/ bağımsızlık kazanıldığı anda mevcut olan sınırların dokunulmazlığı sürekli olarak vurgulanmıştır. Mevcut sınırların adilliği/adilsizliği bir kenara bırakılmak istenmiş ve ne kadar sorunlu olursa olsun sınırların mevcut halleri ile kabul edilmesi en azından ilke olarak benimsenmiştir. Gerçekten de Afrikalı liderler, self-determinasyon gibi ilkelerden önce kıtadaki uluslararası sınırların istikrarını yeğ tutmuş ve kalkınma yolunda öncelikle bu tehlikeyi daha başlamadan bertaraf etmeyi kasıtlı olarak seçmişlerdir. Bunun devlet-merkezli bakış açısını yansıttığı ortadadır. Kıtada güvenlik ve istikrarın devletler arası ilişkilerdeki sükunet ile sağlanacağı düşüncesinin tezahürü görülmektedir. Devlet-merkezli güvenlik düşüncelerinin geçerliliği ise günümüzde oldukça yoğun bir sınamaya tabi tutulmaktadır.

---

[237] *Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports* 1986, p. 554, s. 17.
[238] Gös. yer.

Soğuk Savaş sonrası dönemdeki dağılmalar *uti possidetis* ilkesinin önemini arttırmıştır. *Uti possidetis*' e duyulan güvenin 3 görüş ya da varsayıma dayandığı söylenebilir. Birincisi silahlı çatışmalar ile elde edilmesi umulan sonuçları azaltmasıdır. *Uti possidetis* sayesinde tüm sınırların uyuşmazlık konusu olması ve yeni bağımsız olan devletlerin yayılmacı devletlerin ve ayrılıkçıların hedefi olması önlenir. İkincisi demokratik bir devlet çizilecek herhangi bir sınır içerisinde de faaliyet gösterebileceğinden idari sınırların uluslararası sınırlar haline getirilmesi herhangi bir yaklaşım kadar mantıklı ve çok daha basit bir çözümdür. Üçüncüsü *uti possidetis* idari sınırların uluslararası sınırlar haline gelmesini dayatan, uluslararası hukukun olağan bir kuralı haline geldiğinden Latin Amerika ve Afrika'da doğmuş olsa da yeni ortaya çıkan tüm devletlere tatbik edilebilirdir.[239] Tüm bu yararlarına rağmen *uti possidetis* ilkesi özellikle Afrika'da olmak üzere çatıştığı iki konu bakımından sorun teşkil etmektedir: birincisi hakkaniyet, ikincisi insan unsuru. Bu iki konu bilhassa seçilmiştir çünkü seçilen dört davada UAD' ın vermiş olduğu hükümlerde bu iki konuda bir değişim olduğu saptanmıştır.

Hakkaniyet ve *ex aequo et bono* arasında bir ayrım olup olmadığı literatürde çokça yapılan bir tartışmadır ve her iki taraf da oldukça makul savunmalar yapmaktadır. Sonuçta ise bu konuda bir görüş birliğine varmanın oldukça güç olduğu görülmektedir; hatta biraz cüretkar bir ifade ile bir görüş birliğine hiçbir zaman varılamayacağı söylenebilir. İki kavramın temel olarak birbirinden ayrı olduğunu savunanlarca, hakkaniyet gözetilerek verilen bir kararın hukuk içerisinde değerlendirilebileceği fakat *ex aequo et bono* verilecek bir kararın hukuk dışında kalacağı değerlendirilmektedir. Diğer tarafta ise hakkaniyet ve *ex aequo et bono* eşanlamlı ve birbirlerini ikame edecek şekilde kullanılmaktadır.[240] Hakkaniyet *"herhangi bir yargı sisteminden veya herhangi bir devletin iç hukuk düzeninden bağımsız, adalete ilişkin genel ilkeler"*[241] olarak tanımlanabilir. Hakkaniyetin 3 türü

---

[239] Steven R. Ratner, "Drawing a Better Line: Uti Possidetis and the Borders of New States", *The American Journal of International Law*, Vol. 90, No. 4 (Oct., 1996), s.591.

[240] Leon Trakman, "Ex Aequo et Bono: Demystifying an Ancient Concept", *Chicago Journal of International Law*: Vol. 8: No. 2, s.627-629.

[241] Award of the Tribunal of Arbitration between The United States of America and the Kingdom of Norway under the Special Agreement of June 30, 1921, The Permanent Court of Arbitration, 13 October 1922, American Journal of International Law, 1923, Vol. 17, s. 384; Cayuga Indians (Great Britain) v. United States, Reports of International Arbitral Awards, 22 January 1926, Vol. VI, ss. 173-

ve işlevinden söz edilebilir. Hakkaniyet *infra legem*- hukuk kuralı çerçevesinde hakkaniyet, hakkaniyet *praeter legem*- hukuk kuralı yokken hakkaniyet, hakkaniyet *contra legem*- hukuk kuralı karşısında hakkaniyet.[242] Kimi hukukçular *ex aequo et bono* yu dördüncü bir hakkaniyet kategorisi olarak da eklemektedir.[243] Dörtlü kategorileştirme, hem hukukun üstünlüğünden ayrılmanın kapsamı hem de mahkemenin takdir yetkisinin derecesi ile ilgili olarak farklılaşmaktadır.[244]

Hakkaniyet *infra legem "uluslararası uyuşmazlığı çözmek ile yetkilendirilen mahkemenin, en âdil sonuca ulaşmak amacı ile hukuk kuralının mümkün olan birden fazla yorumundan birini tercih etmesini ifade etmektedir."*[245] Hakkaniyet *praeter legem* ise *"uluslararası hukukta somut uyuşmazlığa uygulanacak herhangi bir kural veya ilke bulunmadığında, bu boşluğun, uluslararası hukuk düzeninin mantığı çerçevesinde doldurulmasıdır."*[246] Hakkaniyet *contra legem "bir uluslararası uyuşmazlığın mutlak hakkaniyet çerçevesinde, hukuk tekniklerini bir kenara bırakarak, pozitif uluslararası hukuka aykırı şekilde çözülmesi"* anlamına gelmektedir.[247]

Hakkaniyet ile *ex aequo et bono* arasında genel kabul görecek bir ayrım yapmak mümkün gözükmemektedir. Nitekim *"UAD Statüsü'nün 38. maddesinin hazırlık sürecinde de Alt Komite, ex aequo et bono, adalet ve hakkaniyet kavramları arasında kesin bir farkın çizilmeyeceğine karar vermiştir."*[248] Bunu destekleyecek şekilde yazarlar ve yargıçlar da, UAD Statüsü 38. Madde'de de görüldüğü üzere, bir mahkemenin, bu konuda kendisine yetki verilmediği takdirde *contra legem* hakkaniyeti uygulayamayacağını belirmektedir.[249] Burada *contra legem* hakkaniyet ile *ex aequo et bono'* nun eşanlamlı olarak kabul edildiği görülmektedir. *Contra*

190, s. 183' ten aktaran Ceren Zeynep Pirim, "Uluslararası Hukukta Hakkaniyetin Normatif Niteliği", TAAD, Yıl:7, Sayı:26 (Nisan 2016), s. 171.

[242] Latince terimlerin karşılığı olarak bu ifadeleri Prof.Dr. Funda Keskin Ata önermiştir.

[243] Vaughan Lowe, , "The Role of Equity in International Law", *Australian Year Book of International Law*, Vol. 12, 1988-1989, s.56.

[244] Ruth Lapidoth, "Equity in International Law", American Society of International Law Proceedings, Vol. 81, 1987, s. 143.

[245] Ceren Zeynep Pirim, *a.g.m.*, s.177.

[246] Ceren Zeynep Pirim, *a.g.m.*, s. 178.

[247] Ceren Zeynep Pirim, *a.g.m.*, s.179.

[248] Masahiro Miyoshi, *Considerations of Equity in the Settlement of Territorial and Boundary Disputes.* Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff, 1993, s. 14'ten aktaran Fevzi Topsoy, "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında 'Hakkaniyet İlkesi' ve Dağıtıcı Adaletin Sağlanmasındaki Rolü", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 13, 2013, s.198.

[249] Michael Akehurst, , "Equity and General Principles of Law", International and Comparative Law Quarterly, 1976, Vol. 25, Issue 4, s. 807.

legem hakkaniyet ile *ex aequo et bono* arasında belirgin fark gören Bin Cheng ise *ex aequo et bono* temelinde alınan bir kararın yürürlükteki hukuku tamamen bir kenara bırakmakta olduğunu, hakkaniyet *contra legem* in ise hukukun yalnızca lâfzından ayrılmakta ancak ruhunu muhafaza ettiğini belirtmektedir.[250]

Bir sınır uyuşmazlığı durumunda devletlerin sayılan iddiaları karşısında UAD da bir takım ilkeler belirlemiştir. UAD içtihadında sınır uyuşmazlıkları konusunda öncelik antlaşmalara verilmekte, yorumlanabilecek geçerli bir antlaşma olmaması durumunda *uti possidetis* ilkesine, *uti possidetis'* i uygulamak mümkün olmadığında ise etkin kontrole başvurulmaktadır.

Sınır uyuşmazlıklarında, uyuşmazlık konusu bölge ile ilgili geçerli bir antlaşma varsa UAD hüküm verirken öncelikle söz konusu antlaşmayı kullanmaktadır. Libya-Çad davasında da görüldüğü üzere Divan hükmünü 1955 Fransız-Libya Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması'nın geçerliliği üzerinden vermiştir. Libya kültürel, tarihsel ve halefiyet yolu ile etkin kontrol iddialarında bulunmuş fakat bu iddiaların hiçbiri kabul görmemiştir. UAD' a göre iki ülke arasındaki sınır 1955 antlaşması ile çizilmiş olduğundan yapılacak iş bu antlaşma hükümlerine göre sınır çizgisinin tanımlanması olmuştur. UAD Burkina Faso- Mali davasında hüküm verirken davada uygulanabilecek kurallar ve tarafların iddia ettikleri haklarının kaynaklarını sayarken *uti possidetis* ilkesini de saymıştır. Kolonizasyondan devralınan sınırların dokunulmazlığı, hakkaniyet[251] ve Fransız kolonyal hukukunun yanında sayılan *uti possidetis* Divan'ın hükmünde etkili olmuştur. Kamerun-Nijerya davası ise Divan içtihadındaki bu üç kural arasındaki hiyerarşiyi tipik olarak yansıtmıştır. Divan bu davada, kendisinin de belirttiği üzere Thomson- Marchand Deklarasyonu kusursuz olmamasına ve sınır ile ilgili detayları tanımlamamış olmasında rağmen verdiği hükümde Deklarasyonu kullanmışken, Nijerya'nın öne sürmüş olduğu tarihsel, kültürel bağlar ve apaçık etkin kontrol unsurlarını görmezden gelmiştir. Yani sınır uyuşmazlıkları hakkındaki UAD içtihadında antlaşma hukuku, *uti possidetis* ve etkin kontrol arasında hiyerarşik bir

[250] Ceren Zeynep Pirim, *a.g.m.*, s.180.
[251] UAD' ın hükmünde geçen *"equity"*dir.

düzen kurulduğu[252] ve UAD' ın bu düzene bağlı kalmaya çalıştığı görülebilir. Bu aynı zamanda çalışma konusu dört davada UAD' ın vermiş olduğu hükümlerde en önemli tutarlılık olarak görülmektedir. Süregelen bu tutarlılığın ileride de süreceği varsayıldığında bundan sonraki davalarda UAD' ın vereceği hükümlerin, öncelikle konu ile alakalı var olan bir antlaşmaya göre olacağı söylenebilir. Bu durumda UAD önündeki bir davaya taraf olacak bir devletin, verilecek hükmün kendisi lehine olmasını istiyorsa iddialarını konu ile alakalı bir antlaşmaya dayandırması gerekecektir. Bir başka açından; uyuşmazlık ile ilgili yorumlanabilecek herhangi bir antlaşma var ve bu antlaşma açıkça uyuşmazlık taraflarından birinin lehine ise diğer devletin bu uyuşmazlığın UAD' a taşınmasına engel olması kendisi açısından makul olacaktır.

Afrika devletleri, uyuşmazlık tarafı iki devlet arasında bir antlaşma olmaması durumunda koloni döneminde kolonyal devletler arasında yapılmış düzenlemelere bakarak davanın muhtemel sonucunu değerlendirebilirler. Uyuşmazlık konusu bölgenin tek kolonyal devlete ait olması durumunda ise yapılacak şey o koloni ile ilgili kolonyal devletin iç düzenlemelerine bakmaktır çünkü görüldüğü üzere bu durumda UAD' ın yorumu *uti possidetis* ilkesi üzerinden olacaktır.

Hakkaniyet Burkina Faso- Mali davasında verilmiş olan hükümde, yukarıda da değinilmiş olduğu gibi yer almıştır. Sonraki tarihli Libya- Çad davası ve Kamerun- Nijerya davasında ise hakkaniyete başvurulmamıştır. Burkina Faso- Nijer davasında da doğrudan hakkaniyet kelimesi kullanılmamış olsa da bu davada görev yapmış olan *ad hoc* yargıç Daudet' ye göre verilen hükümde hakkaniyet dikkate alınmıştır.

---

[252] Bir görüşe göre anlaşma hukuku, *uti possidetis* ve etkin kontrol sıkı bir ilişki içindedir ve diğer ikisi sonuçta antlaşma hukukunu pekiştirmektedir çünkü antlaşma hukuku *uti possidetis* çizgini saptamaktayken, etkin kontrol post-kolonyal devletin *de jure* durumu *de facto* hale getirmek için gösterdiği çabanın bir sınaması haline gelmektedir. bkz. Joshua Castellino, *"Refereeing Boundaries: Why The World Needs The World Court"*, Wisconsin International Law Journal, Vol. 33, No.3, ss. 427-469.

UAD, Burkina Faso- Mali davasında, hükmün 28. paragrafında söz konusu davada *ex aequo et bono* karar vermeyeceğini belirttikten sonra "*contra legem hakkaniyet"* ve "*praeter legem hakkaniyet"* e de başvurmayacağını eklemiştir. Yine de, yürürlükteki hukuku yorumlama metodu oluşturan ve bunun özelliklerinden biri olan *"infra legem hakkaniyet"* i hesaba katacağını belirtmiştir. Daire daha sonra, Almanya Federal Cumhuriyeti ile İzlanda arasındaki balıkçılık davasında vermiş olduğu hükme atıf yaparak o davadaki yorumunu da tekrar etmiştir: *"Mesele basitçe adil bir çözüm bulmak değil, uygulanabilir hukuktan elde edilecek adil bir çözüm bulmaktır."*[253]

Hakkaniyet, Burkina Faso- Nijer davasında da söz konusu olmuştur. *Ad hoc* yargıç Daudet ayrı görüşünde, UAD' ın söz konusu davada, sınırın Sirba Nehri'nde kalan bölümünü tespit ederken kıyıdaş köylerde yaşayan tüm insanların su kaynaklarına erişimi gereksiniminin sınırın nehirde belirlenmesi ile daha iyi karşılanacağını belirterek sınırı Sirba Nehri'nin ortasından geçecek şekilde belirlemesini hakkaniyet bakış açısından temellendirilebileceğini ifade etmiştir. Yargıç Daudet' e göre taraflar Divan'dan adil bir sınır belirlemesini değil 1927 tarihli *Arrete*, bunun yeterli olmaması durumunda 1960 IGN haritası temelinde bir sınır belirlemesini istemiş olmalarına rağmen Divan hüküm verirken hakkaniyet değerlendirmelerini göz ardı etmemiştir.

UAD seçilen dört örnek davanın hiçbirinde, taraflar bu yönde istekte bulunmadığından *ex aequo et bono* karar vermemiştir fakat mümkün olduğunda, yukarıda kısaca gösterilmeye çalıştığı gibi, bununla adeta iç içe bir kavram olan hakkaniyete başvurmuştur. Burkina Faso- Mali davasında hakkaniyet önemli bir yere sahipmiş gibi görünmektedir. Ne var ki Divan'ın bu davadaki hakkaniyeti oldukça dar ve genel sonucu çok da etkilemeyen bir unsur olarak durmaktadır. Burkina Faso-Nijer davası için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Seçilen dört örneklemden genel olarak bakıldığında, hakkaniyetine dört davanın yalnızca ikisinde atıf yapıldığı tespit edilmektedir. Hakkaniyete atıf yapılmış olan davalarda da bunun Divan hükmünde kökten etkili olmadığı ancak çok dar ve teknik noktalarda kendisini gösterebildiği

[253] *Fisheries Jurisdiction, I. C.J. Reports 1974, p. 33,* 69. paragraf, s.31.

görülmektedir. Yine de Burkina Faso- Nijer davasında Yargıç Daudet' in hakkaniyet ile ilgili yorumu önemlidir çünkü yargıcın yorumu bu çalışma için hakkaniyetten ziyade insan unsuru ile ilgili olmasından dikkat çekmektedir.

Burkina Faso- Mali davasını karara bağlayan Daire verdiği hükümde insan unsuruna yer vermekten kaçınmıştır. Aslında Daire yukarıda söylenmiş olduğu gibi önündeki davada uygulayacağı *uti possidetis* ilkesinin self-determinasyon hakkı ile çelişip çelişmediği yönünde bir yorum yapmıştır. Yani bir bakıma insan faktörünü de değerlendirmiştir fakat yorumun ulaştığı sonuç devlet-merkezli bakışı tipik olarak yansıtacak şekilde Afrika devletlerinin barış ve istikrarı, halkların kaderlerini kendilerinin belirlemesi hakkına yeğ tuttuklarıdır. Böylece Daire vermiş olduğu hükümde insan unsurunu göz ardı etmesine de Afrikalı bir zemin hazırlamıştır. Yine bu hükmü veren Daire'nin bir üyesi *ad hoc* Yargıç Abi- Saab ayrı görüşünde bireysel olarak insan unsuruna değinmiştir. Yargıç, bölgede göçebeliğin esas olduğunu belirttikten sonra kuraklıkların kötü etkileri ve suya erişimin hayati önemi göz önünde bulundurulup hukukun yorumu ve uygulanmasında hakkaniyete daha fazla yer veren bir yaklaşımı kabul etmenin daha doğru olacağını vurgulamıştır.

UAD Kamerun- Nijerya davasında vermiş olduğu hükmün 5. Maddesinin C paragrafında "Kamerun Cumhuriyeti'nin duruşmalarda belirtmiş olduğu geleneksel misafirperverlik ve hoşgörü politikasına bağlı olarak Bakassi Yarımadası ve Çad Gölü bölgesinde yaşayan Nijeryalıların korumasını sağlamaya çalışacağı" taahhüdünü not ettiği belirtmiştir. Bu maddeye karşı oy kullanmış olan yargıç Parra-Aranguren yayınladığı ayrı görüşünde, ne Kamerun ne de Nijerya'nın duruşmalar esnasında Divan'dan böyle talebi olduğundan Divan'ın bu taahhüdü not etmekten kaçınmış olması gerektiğini düşündüğünü ifade etmiştir. Burada önemli olan Divan'ın, verdiği hüküm sonrasında bundan etkilenecek olan insanları göz ardı etmemiş olmasıdır. Divan Kamerun'un taahhüdünü not ederek insan unsuruna verdiği önemi göstermiş hatta hükmünden etkilenecek insanların kaderi hakkında bir anlamda sorumluluk üstlenmeyi seçmiştir.

UAD Burkina Faso- Nijer davasında vermiş hükmün 101. Paragrafında da insan unsuruna değinmiştir. Bu paragrafta Divan, Sirba Nehri'nin iki koloniden

birine ait olduğuna dair kanıt olmadığından, kıyıdaş köylerde yaşayan tüm insanların su kaynaklarına erişimi gereksiniminin sınırın nehirde belirlenmesi ile daha iyi karşılanacağını belirtmiştir. UAD hükmün 112. Paragrafında, tarafların kendisinden talep ettiği üzere iki ülke arasındaki sınırı saptamış olarak iki ülkeden de kendi egemenlikleri altına giren toprak parçaları üzerindeki özellikle göçebe ve yarı-göçebe insan nüfuslarının ihtiyaçlarına ve belirlenen sınır nedeniyle doğabilecek zorlukların üstesinden gelmeleri gerekliliğine saygı duymalarını beklediğini ifade etmiştir.

İnsan unsuruna az da olsa yapılan vurgu bu çalışmada en çok dikkat çok dikkat çeken nokta olarak değerlendirilmektedir çünkü UAD tamamen devlet-merkezli bir hukuki yapı olarak tasarlanmışken özellikle yakın dönemde insan unsuruna da yer verilmesi UAD içtihadındaki kritik bir değişimi yansıtmaktadır. UAD içtihadındaki bu kritik değişimin sebebi sorgulandığında, uluslararası düzendeki genel ve ağır bir değişim ile paralellik sergilediği görülebilir. Vestfalyan kriz ya da post-Vestfalyan düzen gibi ifade edilen bu değişim UAD içtihadına da yansımış görünmektedir.

Vestfalyan düzen denildiğinde, Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdiren ve Vestfalya Antlaşmaları olarak bilinen 1648 tarihli Münster ve Osnabrück Antlaşmaları ile belirlenen ilkeler ile oluşturulan modern devletler sistemi anlaşılmaktadır. Vestfalya Antlaşmalarının önemi modern uluslararası ilişkilerin temel kuralları olan toprak bütünlüğü, sınırların ihlal edilmezliği, egemen eşitlik ve içişlerine karışmazlık gibi ilkeleri ilk kez ortaya çıkarmasıdır. *"Vestfalyan düzen ülkesel olarak örgütlenmiş, bağımsız ve kendi siyasal geleceğini belirleme konusunda hiçbir alternatif iç ya da dış otorite kabul etmeyen, tam bağımsız devletlerin oluşturduğu düzen demektir."*[254] Aslında bu modern devletler sistemi 1648 yılında bir anda ortaya çıkmış ve hemen işlemeye başlamış bir mekanizma değildir. Vestfalyan düzen olarak sistemin tam olarak ortaya çıkması 19. Yüzyılın sonlarına doğrudur. Hatta Vestfalyan düzenin Vestfalya antlaşmaları ile başlamadığı, Vestfalyan düzen denilen şeyin çok daha sonraları ortaya çıktığını savunanlar dahi vardır. Bu görüşle uygun olarak BM Şartı aslında Vestfalya antlaşmalardan daha çok

[254] Özlem Kaygusuz, *a.g.m,* s. 26.

Vestfalyan düzeni yansıtmaktadır.[255] Geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinin de üzerine inşa edildiği bu anlayış *üstün bir otoritenin olmadığı bir ortamda, ülkesel olarak örgütlenmiş siyasal birimlerden oluşan*[256] bir uluslararası düzene işaret eder. Vestfalya kavramı eşitliğin ülkesel/yetkisel mantığı ile eşitsizliğin jeopolitik/hegemonik mantığını bileştiren bir uyumsuzluk içermektedir.[257]

Vestfalyan düzen kolonizasyon ve dekolonizasyon, kitle imha silahlarının yayılması, uluslararası kuruluşların ortaya çıkması, küresel piyasa güçlerinin yükselişi, küresel sivil toplumun doğuşu gibi faktörler ile dönüşümlere uğramış; İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dekolonizasyon, devletlerin küresel ekonomi politikaları üzerindeki kontrolü, hükümetlerin güvenlik konuları ile ilgili meşguliyeti ve çift kutupluluk üzerine jeopolitik odaklanma dinamikleri vasıtasıyla dünyaya yayılmıştır.[258] Küresel piyasa güçleri ve küresel toplum Vestfalyan düzenin ötesinde anlayışlar ve algılamalar getirmesi açısından önemlidir. Küresel kuruluşlar dünyayı üretim, tüketim ve yatırımlar için bir piyasa olarak düşünürken, ulus-ötesi sivil toplum, insan ihtiyaçları ve temel insan haklarının önde tutulduğu bir insan toplumu olarak algılamaktadır. [259]

Günümüzde devletler sisteminin Vestfalyan düzeni aşarak post-Vestfalyan bir yapıya doğru evrilmekte olduğu yorumu çokça taraftar toplamaktadır. Post-Vestfalya ile Vestfalyan düzenin temel ilkelerinin artık geçerliliğinin kalmadığı ve Vestfalyan düzenin aşınarak başka bir düzene dönüşmekte olduğu kastedilmektedir. Buna göre evrensel yetkiler tarafından dayatılan ulusal ve uluslararası hukuk içinde özel hak ve yükümlülüklerin yükselişi ile küresel ve bölgesel ulusüstü ticaret sistemleri Vestfalyan devlet sisteminin sonunu yansıtmaktadır.[260]

---

[255] Claus Kreß, "Major Post-Westphalian Shifts and Some Important Neo-Westphalian Hesitations In The State Practice on The International Law On the Use of Force", *Journal on the Use of Force and International Law,* Vol.1, No. 1, doi: 10.5235/20531702.1.1.11, s. 12.
[256] Claus Kreß, *a.g.m.,* s.28.
[257] Richard Falk, "Revisiting Westphalia, Discovering Post-Westphalia", The Journal of Ethics, Vol. 6, No. 4, 2002, s. 312.
[258] Richard Falk, *a.g.m.,* s.312-313.
[259] Richard Falk, *a.g.m.,* s.321.
[260] Eric Engle, "The Transformation of the International Legal System: The Post-Westphalian Legal Order", *Quinnipiac Law Review,* Vol. 23, No. 23, 2004, s.1.

Vestfalyan düzenin temellerinden biri olan egemen eşitlik ilkesinin gerçek dünyada bir karşılığının bulunup bulunmadığı çokça tartışılmış ve tartışılmaya devam etmektedir ve bu ilkenin geçerliliğinin sorgulanması Vestfalyan düzenin post-Vestfalyan düzene doğru evrildiği görüşünü desteklemektedir. Egemen eşitlik ilkesinin ihlalinin yakın tarihli bir örneği Sovyetler Birliği'nde bulunabilir. Dönemin Sovyetler Birliği Komünist Partisi genel sekreteri Leonid Brejnev 12 Kasım 1968'de *"komünist ülkelerin sadece sınırlı bir egemenlik hakkına sahip olduklarını ve sosyalizm tehlikedeyse SSCB'nin müdahale etmekle yükümlü bulunduğunu"* söylemiştir.[261] Brejnev Doktrini olarak anılan bu politika ilan edilmeden önce Prag Baharı'nın bastırılmasında fiili olarak uygulanmıştır. 1968 yılında Çekoslovakya' da Sovyet tipi sosyalizmden uzaklaşma belirtileri görüldüğünde Varşova Paktı orduları 21 Ağustos 1968'de bu ülkeyi işgal etmişlerdir. Prag Baharı'nın şiddetle bastırılması diğer Doğu bloğu ülkelerine örnek olmuş ve hizada tutulmalarına yardım etmiştir. Büyük devletlerin çıkarları doğrultusunda orta büyüklükte ve küçük devletlerin içişlerine karışması göstermektedir ki egemen eşitlik ilkesi aslında egemenlik ve eşitlik konusunda çok da samimi değildir. Noam Chomsky, dönemin ABD savunma bakanı Donald Rumsfeld' in Irak'ı İran tarzı bir hükümetin yönetmesine izin vermeyeceği yönündeki sözlerini hatırlatarak bunun Brejnev Doktrini'nin ABD'deki muadili olduğuna dikkat çekmiştir.[262]

Egemen eşitliğin karşı karşıya kaldığı bir başka mücadele ‘‘başarısız devlet’’ devlet kavramı ile olmuştur. Başarısız devlet ile ülkesinde düzeni sağlayamayan, sınırlarını kontrol edemeyen, kamu hizmetlerini sunmada başarısız olan devletler kastedilmektedir. Başarısız devletler kamu hizmetleri, kurumları ve otoritesini sürdüremez ve ülkede merkezi bir kontrol kuramaz.[263] Soğuk Savaş sonrasında değişen güvenlik anlayışları ile birlikte dikkatler başarısız devlet olarak nitelenen devletlere çevrilmiş ve uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlerin

---

[261] Erel Tellal, "Brejnev Doktrini", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* Cilt II: 1980-2001 (7.Baskı), ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 770.

[262] Noam Chomsky, Gilbert Achcar, *Tehlikeli Güç- ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu Terör, Demokrasi, Savaş ve Adalet Üzerine Diyaloglar*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, İthaki Yayınları, 2007, s.189.

[263] Eric Newman, "Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World", *Contemporary Security Policy*, 30:3, 421-443, DOI:10.1080/13523260903326479, s.422.

sorumlusu olarak gösterilmişlerdir. Bu tür devletler dış askeri müdahaleler ile kolayca işgal edilebilecekken muhtemel bir işgal sonrası iç düzenin tekrar tesisi apayrı mücadele sunmaktadır. Bu sebeple başarısız devletler açısından *de facto* vesayet yönetimi ya da sınırlı egemenlik gibi kavramlar alternatif çözümler olarak sunulmaktadır.[264]

Uyguladığı politikalar uluslararası sistem ve/ya sistemin hamileri açısından tehlike oluşturan devletlerin egemenliklerini sınırlandırma amacıyla pek çok düşünsel altyapı oluşturulmuş olduğu gibi kimi durumlarda iş teoriden pratiğe de dökülmüştür. 11 Eylül sonrasında ABD' nin Irak işgali bunun bir örneğini teşkil ederken dünya kamuoyundan yükselen muhalif sesler doğrudan askeri müdahale seçeneğinin meşruiyeti konusunun önemini gündeme getirmiştir. Çünkü devletlerin, başarısız devlet özelliklerini yansıtacak şekilde ülke içerisinde düzeni sağlamada yetersiz kalması ve bu durumun ülke içinde ve komşu ülke topraklarında dramlar yaşanmasına sebep olması gibi durumlarda doğrudan askeri müdahale seçeneği meşruiyet bulabilmiş ve dünya kamuoyunda kabul edilebilmiştir. Son yıllarda yükselen bir kavram olan ‘‘insani müdahale’’ gerekli meşruiyeti sağladığından oldukça popülerlik kazanmıştır. İnsani müdahale büyük insani acıların veya insan hakları ihlallerinin yaşandığı durumlarda bunlara son vermek amacıyla bir devlet, devletler grubu ya uluslararası örgüt aracılığıyla kuvvet kullanılması olarak tanımlanabilir.[265]

"Avrupa Parlamentosu 1944 yılında insani sebeplerle müdahale etme hakkına ilişkin verdiği kararında "insani müdahale"yi, bir devletin vatandaşlarının ve/veya o ülkede oturanların insan haklarının, başka bir devlet ya da devletler tarafından, kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanma suretiyle korunmasıdır, şeklide tanımlamıştır."[266]

---

[264] Osman Nuri Özalp, "Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,* Cilt: LXXII, Sayı: 1, s.359.

[265] Hasan Duran, *a.g.m.,* s.88.

[266] *Die Entschließung des Europäischen Parlamentes zum Recht auf Intervention aus humanitären Gründen von 1994*, ABl. EG 1994, Nr. C 128, S. 225, Nr. 1.' Den aktaran Naim Demirel, "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu" *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1 (2013), s.153.

Soğuk Savaş sonrası dönemde pek çok insani müdahale örneğine rastlanılmıştır. Ruanda, Somali, Bosna Hersek, Haiti, Liberya, Kosova ve Sierra Leone' de insani müdahaleler yapılmıştır. Bu müdahalelerin haklılığı ya da BM Şartı'na uygunluğu ölçüsünde yasallığı tartışmaları bir kenara bırakılıp bakıldığında, bu çalışma açısından önem arz eden nokta Vestfalyan egemenlik anlayışının aşıldığının görülmesidir. İnsani müdahale kavramı ve gerçek dünyadaki uygulamaları, gerektiğinde Vestfalyan egemen eşitlik ve içişlerine karışmama ilkelerinin ötesine geçilebildiğini göstermektedir. Tüm değişimlere rağmen uluslararası politikada ulus-devletler temel aktör olmayı sürdürmektedir. Dolayısıyla Vestfalyan düzenin tamamen terk edilip post-Vestfalyan bir düzene henüz geçilmediği fakat düzendeki bu değişimlerin aslında yeni bir Vestfalyan düzen anlayışı, neo-Vestfalyan bir dünya yaratmakta olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Joshua Castellino sınır uyuşmazlıklarının gelecekte artma eğiliminde olacağını öngörmektedir. Castellino' ya sıraladığı altı sebebin ülkesel çekişmelerin artma eğilimini dayatacağını düşünmektedir. Bu altı sebepten ilki özellikle deniz sınırları olmak üzere önemli sayıda uluslararası sınırın belirlenmemiş ve işaretlenmemiş olması ve bu durumun belirsizliğe neden olmasıdır. İkincisi post-kolonyal devletlerin çoğulcu bir kimlik oluşturmada başarısız olmasından dolayı bu devletlerin sınır bölgelerinde yaşayan halkların, sınırdaş devlette akrabalık bağları da olması durumunda toprak iddiaları dile getirmeye başlamış olmasıdır. Üçüncüsü küreselleşmenin kışkırttığı rekabet dolayısıyla kaynaklara ulaşım hayati önemli hale gelmiştir ve bu da devletlerin toprak iddialarını arttırmalarına neden olmaktadır. Dördüncüsü kimlik sorunları ile ilgili artan farkındalığın siyasi seferberlik imkanlarını arttırmasıdır. Beşincisi doğu ile batı arasındaki güç değişiminin neden olduğu bir istikrarsızlık ortamının oluşmasıdır. Altıncısı belgelerin kamuoylarına açılması ve diğer bilimsel kanıtları toplama ve değerlendirme imkanlarının artmasının daha önceki dönemlerde uygun olmayan fakat günümüzde uygun hale gelen kanıtlar ile desteklenen iddiaların ileri sürülebilmesinin mümkün hale

gelmesidir.[267] Castellino' nun tespitleri doğruysa gelecekte UAD' ın sınır uyuşmazlıkları ile ilgili iş yükünün de artacağı da beklenebilir. Bu beklenti gerçekleştiği takdirde UAD' ın sınır uyuşmazlıkları konusunda oluşturduğu içtihada bakarak gelecek davalar hakkında da tahminler de yapılabilir.

Libya- Çad davasında UAD' ın hükmü Fransa ile Libya arasındaki 1955 Antlaşması maddelerinin yorumlanması ve sınırın bu antlaşma hükümleri çerçevesinde belirlenmesi yönünde verilmiştir. Divan 1955 Antlaşması'nı yorumlarken antlaşmanın ekinde bulunan 1899 İngiliz-Fransız Deklarasyonu, Büyük Britanya ve Fransa arasında imzalanan 8 Eylül 1919 Konvansiyonu, 1 Kasım 1902 tarihli Fransız- İtalyan Antlaşması'nı dikkate almıştır. Kamerun- Nijerya davasında da, Çad Gölü bölgesinde sınırı saptarken Büyük Britanya ile Fransa arasındaki 1931 Henderson-Fleuriau Nota Değişimi'nde belirtilen 1929-1930 Thomson-Marchand Deklarasyonu' nu; Çad Gölü ile Bakassi Yarımadası arasındaki bölgede Henderson-Fleuriau Nota Değişimi'nde belirtilen 1929-1930 Thomson-Marchand Deklarasyonu ve 11 Mart 1913 ile 12 Nisan 1913 İngiliz-Alman Antlaşması'nı temel almıştır. Burkina Faso- Nijer davasında ise çözüm için asıl olarak iki kaynak kullanılmıştır: kolonizasyondan miras alınan sınırların dokunulmazlığı ve 28 Mart 1987 Antlaşması. Görüldüğü gibi Divan önündeki bir sınır uyuşmazlığı konusunda devletler arasında imzalanmış bir antlaşma olduğunda kararını doğrudan bu antlaşmalar üzerinden vermektedir. Burkina Faso- Mali davasında Divan'ın başvurabileceği böyle bir antlaşma olmadığından Divan hiyerarşi sırasında 2. sırada bulunan *uti possidetis* ilkesine yönelmiştir. Divan' ın bu tutumu kendi içinde bir tutarlılık yaratsa da önemli tepkilere neden olmaktadır. Hemen görülebileceği üzere Divan iki Afrikalı devlet arasındaki sınır uyuşmazlığını karara bağlarken bu devletlerin hiçbir şekilde dahil olmadığı dolayısıyla haklarında hiçbir inisiyatiflerinin söz konusu olmadığı, Avrupalı güçler arasında imzalanmış olan anlaşmalara başvururken Afrika kıtası gerçeklerini bilinçli bir şekilde göz ardı etmektedir. Nijerya ile Kamerun arasındaki sınırın 1912-1913 yıllarında iki Avrupa devletinin aralarında imzalamış oldukları antlaşmaya göre belirlenmesi tipik bir örnek oluşturmaktadır. Afrika devletleri arasındaki sınır uyuşmazlıklarının barışçı çözümü kıtanın etnik, dinsel ve dilsel çeşitliliği ve

[267] Joshua Castellino, *a.g.m.,* ss. 436-437.

karmaşıklığı sebebiyle zaten oldukça zorken, bu uyuşmazlıkların bir de bölge gerçeklerinden kopuk bir şekilde çözümlenmeye çalışılması pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Buna bir de, belirlenen sınırların işaretlenmesi çalışmalarında görülen yeteriz ve baştan savma saha çalışmaları da eklenince küçük bir köyün iki devlet arasında paylaştırılması gibi absürd durumlara dahi rastlanılmaktadır. Divan her ne kadar bir şekilde bir çözüm ortaya koyabilmiş olsa da verilen hükmün bir de adil olup olmadığı sorusu da sorulmaktadır. Bir uyuşmazlığın, taraflarının hiçbir inisiyatif sahibi olmadığı süreçler, artık tarihe karışmış dinamikler ile çözülmesi ne kadar adildir? Tarafların ortaya konulan bu çözüme rıza göstermeleri çözümün adil olmasını sağlar mı? Bunlar göz ardı edilmemesi gereken sorulardır çünkü Divan'ın bizzat kendisi adil olma iddiasındadır. Divan'ın isminde geçen ''adalet'' kelimesi adilliği, hakkaniyeti çağrıştırmaktadır. Ne var ki, seçilen örneklemlerde görüldüğü üzere Divan'ın hakkaniyet vurgusu oldukça marjinal kalmakta, asıl olarak adil olup olmadığına bakmaksızın konuyla ilgili imzalanmış metinlerin yorumuna yönelmektedir. Aslında Divan' ın bu tutumu Statüsü'nde de kendini göstermektedir. Statü'nün 38. Maddesi'nin 2. Fıkrası'nı hatırlatmak gerekirse:

"Bu hüküm, tarafların görüş birliğine varmaları halinde, Divan'ın hakça ve eşitçe karar verme yetkisini zedelemez."

Fıkranın dikkat çeken tarafı *"tarafların görüş birliğine varmaları halinde''* kısmıdır. Kolayca anlaşıldığı üzere Divan'ın hakça ve eşitçe *(ex aequo et bono)* karar vermesi ancak tarafların buna rıza göstermeleri ile mümkündür; bir başka deyişle Divan kendiliğinden hakça ve eşitçe karar verememektedir. İsminde "adalet" kelimesi barındıran bir kuruluşun hakça ve eşitçe karar verebilmesinin herhangi bir şarta bağlanmış olması başlı başına bir tartışma konusudur. Bir görüşe göre Daimi Hakemlik Mahkemesi çerçevesi dışında karara bağlanmış Taba Arabuluculuğu, Rann of Kutch ve Beagle Channel davalarında *ex aequo et bono* prensibi ve *infra legem* hakkaniyet ilkesinin uygulanması için büyük istek görülmüştür. UAD bu ilkeler

çerçevesinde hüküm verme kapasitesine sahip olmasına rağmen bu kapasitesini kullanmakta isteksizdir.[268]

Son olarak söylemek gerekirse gelecekteki sınır uyuşmazlıkları ile ilgili davalarda UAD' ın vereceği hükmün devletler sisteminin gelişeceği/değişeceği yönle paralel olarak yine öncelikle devlet-merkezli olacağı fakat bunun yanında verilecek hükümlerde insan unsurunun da gitgide ağırlık kazanacağı tahmin edilmektedir. Daha ileri gelecekte ise Vestfalyan düzenin iyice aşınması dolayısıyla sınır uyuşmazlıklarının tamamen sınır uyuşmazlığının muhtemel çözümünden doğrudan etkilenecek olan insanların istek ve ihtiyaçları doğrultusunda çözümlenmesi beklenebilir. Bundan önce Vestfalyan bir anlayışı yansıtan UAD' ın bugün neo-Vestfalyan bir evrim içerisinde olduğu, gelecekte ise kendisini post-Vestfalyan bir düzene adapte edeceği öngörülebilir. Bu durumda Yargıç Dillard' ın, Batı Sahra Danışma Görüşü ekinde sunmuş olduğu ayrı görüşündeki şu cümle kerteriz alınabilir: "İnsanlar toprağın kaderini belirlemelidir, toprak insanların kaderini değil." [269]

[268] Joshua Castellino, *a.g.m.,* s. 455.

[269] *"It is for the people to determine the destiny of the territory and not the territory the destiny of the people."* Western Sahara, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1975, p. 12., Separate Opinion of Judge Dillard, http://www.icj-cij.org/files/case-related/61/061-19751016-ADV-01-07-BI.pdf , s.114.

SONUÇ

Tüm yazılanlar ile göstermeye çalışıldığı gibi UAD, özelikle Afrika kıtası örneklemlerinde olduğu gibi çoğu zaman bir çatışma halinde olan devlet-merkezlilik ile insan-odaklılık arasında bir denge tutturmak durumundadır. UAD bir uyuşmazlığı çözerken Statüsünün 38. Madde'sinde alt alta sayıldığı gibi öncelikle *"gerek genel gerekse özel uluslararası antlaşmaları"* dikkate almaktadır. Yapılageliş kuralları, genel hukuk ilkeleri ve adli kararlar ile yetkin yazarların öğretileri hiyerarşik olarak antlaşmaların altında kalmaktadır. Bu sıralama UAD' ın devlet-merkezli dizaynını etkili bir şekilde yansıtmaktadır. Öte yandan uluslararası ilişkiler yazınında çokça tartışılan Vestfalyan devletler sisteminin günümüz dünyasına ne kadar uygun olduğu ve Vestfalyan sistemin post-Vestfalyan bir düzen ekseninde değişmekte olduğu tartışmaları yapılmaktadır. Uluslararası ilişkilerdeki devlet-merkezlilik pek çok açından gitgide aşınmakta, bu aşınma ile birlikte insan-odaklılık daha çok gündeme gelmektedir. UAD bu değişimden ayrı kalmamakta ve hükümlerinde insan-odaklı ifadelere yer vermektedir. UAD' ın ilerideki zamanlarda karşı karşıya kalacağı en büyük sınama bu noktada ortaya çıkmaktadır çünkü devlet-merkezlilik ile insan-odaklılığı bağdaştırmak her durumda kolay değildir hatta Afrika örneklemlerinde bu durum bir çatışma yaratmaktadır.

Afrika kıtasında devletler arasındaki sınırlar çoğunlukla kıta gerçekleri ile örtüşmemektedir. Mevcut sınırların büyük kısmı kıtanın siyasi, ekonomik, demografik gerçekleri dikkate alınmadan Avrupalı kolonyal devletler tarafından belirlenmiş ve kıtadaki bağımsızlık hareketlerinin ardından yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerce miras alınmıştır. Miras alınan sınırlar, Afrika devletlerinin tarihsel, hukuki ve siyasi bağlarını dikkate almadığı gibi aynı zamanda insan topluluklarının da gündelik yaşamlarını da görmezden gelmektedir. Yani Afrika'daki sınırlar hem devletler hem de insan toplulukları için gerilimler yaratmaktadır. Bir sınır uyuşmazlığı durumunda ise bu uyuşmazlığın, devletler için en kabul edilebilir şekilde mi yoksa sınırların belirlenmesinden yaşamları doğrudan etkilenecek insan topluluklarının ihtiyaçları gözetilerek mi çözüleceği konusu yavaş yavaş önem arz etmeye başlamaktadır. Bu durum UAD' ın sınır uyuşmazlıklarının çözümü

konusunda belirlemiş olduğu hiyerarşik ilkeler arasındaki gerilim ile de paraleldir. UAD' ın hiyerarşinde antlaşmalar ve *uti possidetis* in altında kalan etkin kontrol, insan topluluklarının gündelik yaşamlarını doğrudan etkilemekteyken en son dikkate alınan ilke olarak durmaktadır.

Bir devletin bir bölgede etkin kontrol sahibi olması dolayısıyla insan toplulukları da gündelik yaşamlarını bu devletin uygulamalarına göre belirlemek durumunda kalırlar. Uzun süredir yaşamlarını buna göre sürdürmekte olan insanlar, sınırların değişmesi nedeniyle kendilerini başka bir devletin toprağında bulabilmekte ve alışmış oldukları düzenlerini terk ederek yaşamlarını yeniden biçimlendirme durumunda kalmaktadır. UAD' ın uyuşmazlık hakkındaki antlaşmalara etkin kontrole göre öncelik vermesi çoğu zaman bu durumu yansıtmaktadır çünkü Libya-Çad, Kamerun- Nijerya, Burkina Faso- Nijer davalarında görülmüş olduğu gibi sınır uyuşmazlığı ile ilgili antlaşmalar ile etkin kontrol çatışmaktadır ve hükümler etkin kontrol sahibi olmayan devletler lehine olabilmektedir. Sonuçta ise sınır bölgelerinde yaşayan insan toplulukları alışmış oldukları yaşamlarını değiştirme ve yeni koşullara uyum sağlama durumunda kalabilmektedir. Çalışmada görüldüğü gibi UAD yargıçları da bu durumun git gide farkına varmaya ve bu konuya dikkat çekmeye başlamıştır. Hükümler yine devlet-merkezli verilirken az da olsa hükümden etkilenecek insanların durumlarından bahsedilmeye başlanmıştır. Başlamış olan bu eğilimin zaman içinde hız kazanması ve bundan sonraki davalarda UAD' ın hüküm verirken insan unsurunu daha fazla göz önüne alması muhtemeldir. Uzun vadede Vestfalyan sistemin iyice aşınması ile beraber UAD' ın hükümlerinin tamamen insan odaklı hale gelmesi hiç de ihtimal dışı değildir.

KAYNAKÇA

ACEMOĞLU, Daron, ROBINSON, James A., *Ulusların Düşüşü*, Doğan Kitap, İstanbul, 20. Baskı, Mart 2017, ISBN: 978-605-09-1812-0.

ADEOYE, Bankole, "Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3637/afrikanin_kalkinmasi_icin_yeni_ortaklik_nepad

"African Boundaries and the Imperative of Definition", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa The User's Guide,* Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, May 2013, ISBN 978-99944-890-2-2, ss. 9-13.

Agreement Between The Republic of Cameroon And The Federal Republic of Nigeria Concerning The Modalities of Withdrawal And Transfer Of Authority In The Bakassi Peninfsula, http://www.peaceau.org/uploads/cn-agreement-12-06-2006.pdf

AHMAD, Muhammad B., "African Boundaries and the Imperative of Definition", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa General Issues and Case Studies,* Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, August 2014, ISBN 978-99944-890-8-4, ss. 12-23.

AKBAY, Oktay Salih, "Afrika Ekonomisi: Umutlar ve Gerçekler", *Dünya Siyasetinde Afrika 1*, İsmail Ermağan (ed.), Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, Ankara, 2014, ss. 335-362.

AKEHURST, Michael, "Equity and General Principles of Law", *International and Comparative Law Quarterly*, 1976, Vol. 25, Issue 4, ss. 801-825.

ALAO, Abiodun, *Natural Resources and Conflict in Africa The Tragedy of Endowment,* University of Rochester Press, New York, 2007.

ALLOT, Anthony, "Boundaries and Law in Africa", *African Boundary Problems,* (ed.) Carl Gösta Widstrand, Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1969.

ANDERSON, Ewan A., *International Boundaries: A Geopolitical Atlas*, Routledge, New York, 2003.

ANYANGWE, Carlson, "African border disputes and their settlement by international judicial process", *South African Yearbook of International Law*, 2003, Volume 28, pp.29-58.

ASIWAJU, A. I., "The Factor of Affected Local Populations", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa General Issues and Case Studies*, Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, August 2014, ISBN 978-99944-890-8-4, pp. 136-153.

ATAÖV, Türkkaya, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 411, Ankara, 1977.

ATAÖV, Türkkaya, *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, İleri Yayınları, İstanbul, 2010.

AUST, Anthony, *Handbook of International Law*, Cambridge University Press, 2nd Edition, 2010, ISBN-13 978-0-511-71601-0.

AYBAY, Rona, ORAL, Elif, *Kamusal Uluslararası Hukuk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

BABATOLA, Jadesola E.T., "Nigeria- Cameroon Boundary Dispute: The Quest for Bakassi Peninsular", *International Affairs and Global Strategy*, Vol. 4, 2012, pp. 81-95.

BATIR, Kerem, ARAS, İlhan, "Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu", *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2011), ss. 146-164.

BAYRAM, Mürsel, "Enerjepolitik Müdahaleler ve Afrika'daki İç Savaşlar: Nijerya, Angola ve Sudan Örnekleri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ocak 2017, Cilt 7 Sayı 1, ss. 217-228.

BLACK, Henry Campbell, *Black's Law Dictionary*, Revised Fourth Edition by The Publisher's Editorial Staff, West Publishing Co., 1968.

BURGHARDT, Andrew F., "The Bases of Territorial Claims", *Geographical Review*, Vol. 63, No. 2 (Apr., 1973), pp. 225-245.

BROTTON, Jerry, *A History of the World in 12 Maps*, Penguin Group, New York, 2013.

CASTELLİNO, Joshua, "Refereeing Boundaries: Why The World Needs The World Court", *Wisconsin International Law Journal*, Vol. 33, No.3, ss. 427-469.

CHIME, Samuel, "The Organization African Unity and African Boundaries", *African Boundary Problems*, (ed.) Carl Gösta Widstrand, Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1969, ss. 65-78.

CHOMSKY, Noam, ACHCAR, Gilbert*, Tehlikeli Güç- ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu Terör, Demokrasi, Savaş ve Adalet Üzerine Diyaloglar,* çev. Yavuz Alogan, İstanbul, İthaki Yayınları, 2007.

CONRAD, Joseph, *Karanlığın Yüreği*, çev. Erhun Yücesoy, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.

Constitutive Act of the African Union, https://www.au.int/web/sites/default/files/pages/32020-file-constitutiveact_en.pdf

DANIEL, Tim, "Lexicon of Boundary-Making", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa General Issues and Case Studies*, Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, August 2014, ISBN 978-99944-890-8-4.

Decision On The Report Of The Secretary General On The Implementation Of The CSSDCA Process CM/Dec.666(LXXVI), http://www.peaceau.org/uploads/cm-dec-666-lxxvi-e.pdf

Declaration On The African Union Border Programme And Its Implementation Modalities As Adopted By The Conference Of African Ministers In Charge Of Border Issues Held In Addis Ababa (Ethiopia), On 7 June 2007, http://www.peaceau.org/uploads/border-issues.pdf

Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples Adopted by General Assembly resolution 1514 (XV) of 14 December 1960, http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml

DEEGAN, Heather, *Africa Today: Culture, Economics, Religion, Security*, Routledge, London and New York, 2009, ISBN 0-203-88654-2.

"Delimitation of Boundaries: step-by-step", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa The User's Guide,* Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, May 2013, ISBN 978-99944-890-2-2, s.14-22.

"Demarcation of Boundaries: step-by-step", "African Boundaries and the Imperative of Definition", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa The User's Guide,* Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, May 2013, ISBN 978-99944-890-2-2, ss.24-40.

DEMİREL, Naim, "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu" *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1 (2013): 152-172.

DENK, Erdem, "Uluslararası İlişkiler Hukuku: Vestfalyan Sistemden Küreselleşmeye", Evren Balta (ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.51-74.

DIARRAH, Aguibou, "An Overview of the African Union Border Programme", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa General Issues and Case Studies,* Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, August 2014, ISBN 978-99944-890-8-4, ss. 8-11.

DURAN, Hasan, "Yeni Bir Müdahale Şekli: İnsani Müdahale", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Y.2001, C.6, S.1, s.87-94.

ENGLE, Eric, "The Transformation of the International Legal System: The Post-Westphalian Legal Order", *Quinnipiac Law Review,* Vol. 23, No. 23, p. 23-45, 2004.

ERENEL, Fahri, CAYMAZ, Ebru, "Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Yeterliliği: Afrika Birliği Örneği", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2014, Cilt 1, Sayı 1, ss. 117-136.

ERMAĞAN, İsmail (ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika*, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2014, ISBN: 978-605-133-963-4.

FALK, Richard, "Revisiting Westphalia, Discovering Post-Westphalia", The Journal of Ethics, Vol. 6, No. 4, 2002, s. 311-352.

FANON, Frantz, *Yeryüzünün Lanetlileri*, çev. Şen Süer, Versus Kitap, İstanbul, 2013, ISBN: 978-9944-989-48-0.

FIRAT, Melek, "Hindistan'ın Afrika Politikası", Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt 2 Sayı 1, ss. 41- 58.

GILBERT, Eric, REYNOLDS Jonathan T., *Tarih Öncesinden Günümüze Dünya Tarihinde Afrika*, çev. Mehmet Demirkaya, Küre yayınları, İstanbul, 2010.

GROMYKO, Anat. A., "Colonialism and Territorial in Africa: Some Comments", *African Boundary Problems*, (ed.) Carl Gösta Widstrand, Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1969, ss. 165-167.

GUO, Rongxing, *The Land and Maritime Boundary Disputes of Africa*, Nova Science Publishers Inc., 2009, ISBN 978-1-61324-046-5 (e-kitap).

GÜLER, Ülker, *Yoksulluktan Umuda Afrika Ekonomisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016.

GÜVEN, Samih, "Ham Elmas Ticaretine İlişkin Kimberley Süreci ve Türkiye'ni Bu Sürece Üyeliği", http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi27/makalekimberley.pdf

HERBST, Jeffrey, "The Creation and Maintenance of National Boundaries in Africa", *International Organization*, Vol. 43, No. 4, 1989, ss. 204-216.

HILLIER, Tim, *Sourcebook on Public International Law*, Cavendish Publishing Limited, 1998, ISBN 1 85941 050 2.

IKOME, Francis Nguendi, "Africa's international borders as potential sources of conflict and future threats to peace and Security", *Institute for Security Studies*, May 2012, Paper No. 233, pp. 1-16.

IMPARATO, Pascal James, IMPARATO, Gavin H., *Historical Dictionary of Mali 4th Edition,* The Scarecrow Press Inc., 2008.

İSMAYILOV, Refik, "Sahra Altı Afrika'nın Gelişme Özellikleri ve Fırsatlar", Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (eds.), *II. Uluslararası Türk-Afrika Kongresi: Sahra Altı Afrika*, Tasam Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 67-74.

JUMA, Calestous, "Viewpoint: How tribalism stunts African democracy", http://www.bbc.com/news/world-africa-20465752

KAM KAH, Henry, "The Bakassi Crisis: The Role of The Nigerian and Cameroonian Military, 1981-2013", *Conflict Studies Quarterly* Issue 6, January 2014, pp.3-22.

KARAGÜL, Soner, ARSLAN, İbrahim, "Afrika'da Barış ve Güvenliğin İnşasında Kıtasal Yaklaşım: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 10 Sayı 19, ss. 57-98.

KAYGUSUZ, Özlem, "Egemenlik ve Vestfalyan Düzen", Evren Balta (ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 25-50.

KESKİN, Funda, "Anklav ve Ekslav", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* Cilt II: 1980-2001 (7.Baskı), ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.745.

KİRAZ, Sami, "Uluslararası İlişkilerde Egemenliğin Değişen Yüzü", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi,* 2012, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 93-102.

KORNPROBST, Markus, "The Management of Border Disputes in African Regional Subsystems: Comparing West Africa and the Horn of Africa", *J. of Modern African Studies*, 40, 3 (2002), s. 369-393.

KRASNER, Stephen D., "Rethinking the sovereign state model", *Review of International Studies* (2001), 27, s. 17–42.

KRE*ß,* Claus, "Major Post-Westphalian Shifts and Some Important Neo-Westphalian Hesitations In The State Practice on The International Law On the Use of Force", *Journal on the Use of Force and International Law*, Vol.1, No. 1, doi: 10.5235/20531702.1.1.11, ss. 11-54.

LAMAMRA, Ramtane, "Foreword", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa General Issues and Case Studies*, Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, August 2014, ISBN 978-99944-890-8-4, ss. 6-7.

LAPIDOTH Ruth, "Equity in International Law", American Society of International Law Proceedings, Vol. 81, 1987, ss.138-147.

LAVERLE, Berry (ed.), *Sudan a country study*, Fifth Edition, Federal Research Division, Library of Congress, ISBN 978-0-8444-0750-0, http://www.loc.gov/rr/frd/cs/pdf/CS_Sudan.pdf

LEIGH, Monroe, "Case Concernig the Frontier Dispute (Burkina Faso/ Repbulic of Mali 1986 ICJ Rep. 554", *The American Journal of International Law*, Vol. 81, No.2, (April., 1987), ss. 411-414.

LLOYD, Peter Cutt, *Yoruba Land Law*, NISER and Oxford University Press, Ibadan, 1964.

LONSDALE, John, "Moral ethnictiy and political tribalism", Preben Kaarsholm, Jan Hultin (ed.), *Inventions & boundaries: historical & anthropological approaches to ethnicity & nationalism (IDS Roskilde Occasional Paper 11)*, ojs.ruc.dk/index.php/ocpa/article/download/3608/1790.

LOWE, Vaughan, "The Role of Equity in International Law", *Australian Year Book of International Law*, Vol. 12, 1988-1989, ss. 54-81.

MAPHOSA, Sylvester Bongani, "Natural Resources and Conflict: Unlocking the economic dimension of peace-building in Africa", *Africa Institute of South Africa Policy Brief*, Briefing No. 74, March 2012.

MAZRUİ, Ali, *Afrikalılar Üç Farklı Kültürel Miras,* çev. Yusuf Kaplan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, ISBN: 975-7732-38-9.

McKEON, Robert W. Jr., "The Aouzou Strip: Adjudication of Competing Territorial Claims in Africa by the International Court of Justice", *Case Western Reserve Journal of International Law*, Volume 23 Issue 1, ss. 147-170.

MORONE, Antonio Maria, "Chad-Libya: The Aouzou Strip", Emmanuel Brunet-Jailly (ed.), *Border Disputes: A Global Encyclopedia Volume I Territorial Disputes,* ABC-CLIO, USA, 2015.

MUNYA, P. Mweti, "The Organization of African Unity and Its Role in Regional Conflict Resolution and Dispute Settlement: A Critical Evaluation", *Boston College Third World Law Journal*, Volume 19, Issue 2, pp. 537-592, http://lawdigitalcommons.bc.edu/twlj/vol19/iss2/1P.547-543

NALDİ, Gino J., "The Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/ Republic of Mali): Uti Possidetis in an African Perspective", The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 36, No.4 (Oct.1987) ss. 893-903.

NALDİ, Gino J., "The Aouzou Strip Dispute- A Legal Analysis", *Journal of African Law*, Volume 33 No.1 (Spring 1989), ss. 72-77.

NEWMAN, Eric, "Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World", *Contemporary Security Policy*, 30:3, 421-443, DOI: 10.1080/13523260903326479

ODUNTAN, Gbenga, *International Law and Boundary Disputes in Africa*, Routledge, New York, 2015.

ODUNTAN, Gbenga, "The Demarcation of Straddling Villages in Accordance with the International Court of Justice Jurisprudence: The Cameroon-Nigeria Experience", *Chinese Journal of International Law* (2006), Vol. 5, No.1, ss. 79-114.

OECD/SWAC, *Cross-border Co-operation and Policy Networks in West Africa*, West African Studies, OECD Publishing, 2017, Paris, http://dx.doi.org/10.1787/9789264265875-en

OKOİ, Obasesam, "Why Nations Fight: The Causes of the Nigeria–Cameroon Bakassi Peninsula Conflict", *African Security*, 9:1, 2016, ss. 42-65, DOI: 10.1080/19392206.2016.1132904

OKTEN, Aysel, "Afrika'da Kadın Olmak: Kadın Sünneti", *Afrika Politikası 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Huriye Yıldırım Çinar (eds.)., Afrika Politikası, Beta, İstanbul, 2017.

OKUMU, Wafula, "Resources and border disputes in Eastern Africa", Journal of Eastern African Studies, 4:2, 2010, ss. 279-297, DOI: 10.1080/17531055.2010.487338.

OKUMU, Wafula, "The Purpose and Functions of International Boundaries: With Specific Reference to Africa", *Delimination and Demarcation of Boundaries in Africa General Issues and Case Studies*, Commission of the African Union / Department of Peace and Security (African Union Border Programme), 2nd edition, August 2014, ISBN 978-99944-890-8-4, ss. 34-57.

OKUR, İbrahim, *Afrika Zengin ama Yoksul*, Okursoy Kitapları, Bursa, 2009.

ORAN, Baskın, *Azgelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997.

Organization of African Unity Secretariat, *Resolutions Adopted By The First Ordinary Session Of The Assembly Of Heads Of State And Government Held In Cairo, UAR, From 17 To 21 July 1964*, https://www.au.int/web/sites/default/files/decisions/9514-1964_ahg_res_1-24_i_e.pdf

ÖZALP, Osman Nuri, "Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,* Cilt: LXXII, Sayı: 1, ss.349- 362.

ÖZDAL, Barış, KARACA, Kutay (eds.), *Diplomasi Tarihi I*, Dora Yayıncılık, Bursa, 2015.

ÖZEY, Ramazan, "Afrika Kıtası'nın Panoraması: Siyaset, Toplum ve Ekonomide Farklılıklar ve Benzerlikler", *Dünya Siyasetinde Afrika 1*, İsmail Ermağan (ed.), Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, Ankara, 2014, ss. 1-47.

PARTSCH, Karl Joseph, "Fact-Finding and Inquiry", Rudolph Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, North-Holland Publishing Company, Instalment 1, 1981, ISBN: 0444 86140 8.

PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk,* Turhan Kitabevi, Ankara, 2. Bası, 2004.

PİRİM, Ceren Zeynep, "Uluslararası Hukukta Hakkaniyetin Normatif Niteliği", TAAD, Yıl:7, Sayı:26 (Nisan 2016), ss. 169-201.

Press Release "Meeting of Ministers on African Border Issues concludes with the adoption of the Addis Ababa Declaration on AUBP", http://www.peaceau.org/uploads/pr-aubp-meeting-of-ministers-3-to-5-oct-2016.pdf

RATNER, Steven R., "Drawing a Better Line: UTI Possidetis and the Borders of New States", *The American Journal of International Law*, Vol. 90, No. 4 (Oct., 1996), ss. 590-624.

REÇBER, Kamuran, *Uluslararası Hukuk*, DORA Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti, Bursa, 2. Baskı, 2016.

Resolution On Peace And Security In Africa Through Reservation By Somalia Negotiated Settlement Of Border Conflicts CM/Res.1069(XLIV), http://www.peaceau.org/uploads/cm-res-1069-xliv-e.pdf

REYNOLDS, Edward, *Fırtınaya Karşı Ayakta Kalmak*, çev. Koray Akten, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

RİCCİARDİ, Matthew M., "Title to the Aouzou Strip: A Legal and Historical Analysis", *Yale Journal of International Law*, Volume 17 Issue 2, ss. 301-388.

RODNEY, Walter, *Avrupa Afrika'yı Nasıl Geri Bıraktı*, çev. Hülya Osmanağaoğlu, Dipnot Yayınları, Ankara, 2015, ISBN: 978-605-4878-40-6.

SALITERNIK, Michal, "Expanding the Boundaries of Boundary Dispute Settlement: International Law and Critical Geography at the Crossroads", GlobalTrust Working Paper 02/216, http://globaltrust.tau.ac.il/publications

SALLIOT, Emmanuel, "A Review of the past security events in Sahel 1967-2007", Security Implications of Climate Change in the Sahel Region SWAC 2010, https://www.oecd.org/swac/publications/47092939.pdf

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, 2. Basım, İmge Kitabevi, Ankara.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 12. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

SEVİM, Hüseyin, "Uluslararası İlişkilerde Devlet Olgusu ve Ulus-Devlet Kavramını Yeniden Düşünmek", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3 Sayı 9 (Bahar 2006), ss. 89-124.

SREBRO, Haim (ed.), *International Boundary Making*, International Federation of Surveyors (FIG) Publication No 59, Hakapaino, 2013, ISBN 978-87-92853-08-0,
https://www.fig.net/resources/publications/figpub/pub59/Figpub59_screen.pdf

STRAUSZ-HUPÉ, Robert, POSSONY, S.T. , *International Relations in the Age of the Conflict between Democracy and Dictatorship*, 2nd Edition, McGraw – Hill Book Company, New York, 1954.

SUMNER, Brian Taylor, "Territorial Disputes at the International Court of Justice", *Duke Law Journal*, Vol.53, ss. 1779-1812 (2004),
http://scholarship.law.duke.edu/dlj/vol53/iss6/3

SVENDSEN, Knud Erik, "The Economics of the Boundaries in West, Central and East Africa", *African Boundary Problems,* (ed.) Carl Gösta Widstrand, Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1969, ss. 33-64.

TAMÇELİK, Soyalp, ÖZBİLİR, Menekşe, "Afrika'nın Toplumsal Yapısı", *Afrika Politikası 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Huriye Yıldırım Çinar (eds.), Afrika Politikası, Beta, İstanbul, 2017.

TÄGİL, Sven, "The Study of Boundaries and Boundary Disputes", *African Boundary Problems,* Carl Gösta Widstrand (ed.), Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1969, ss. 22-32.

TELLAL, Erel, "Brejnev Doktrini", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001* (7.Baskı), Baskın Oran (ed.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 770.

THOMSON Alex, *An Introduction to African Politics* (e-kitap EBSCOhost veritabanından), Ed.: 3rd ed. Milton Park, Abingdon, Oxon, [England]: Routledge, 2010.

TOMUSCHAT, Christian, "International Courts and Tribunals", Rudolph Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, North-Holland Publishing Company, Instalment 1, 1981, ISBN: 0444 86140 8, s.92-93.

TOPSOY, Fevzi, "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında 'Hakkaniyet İlkesi' ve Dağıtıcı Adaletin Sağlanmasındaki Rolü", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 13, 2013, ss. 191-203.

TOUVAL, Saadia, "The Sources of *Status Quo* and Irredentist Policies", *African Boundary Problems*, Carl Gösta Widstrand (ed.), Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1969, ss. 101-118.

TRAKMAN, Leon, "Ex Aequo et Bono: Demystifying an Ancient Concept", *Chicago Journal of International Law*: Vol. 8: No. 2, ss. 612-642.

TURNBULL, Colin M., "Tribalism and Social Evolution in Africa", The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 354, Africa in Motion, Jul., 1964, ss. 22-32.

ŢUŢUİANU, Simona, *Towards Global Justice: Sovereignty in an Interdependent World*, T.M.C. Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2013,
DOI: 10.1007/978-90-6704-891-0_2

TWINING, William, "A Post-Westphalian Conception of Law", *Law & Society Review*, Volume 37, Number 1 (2003,), ss.199-257.

UDOMBANA, Nsongurua J., "The Ghost Of Berlin Still Haunts Africa! The ICJ Judgment On The Land and Maritime Boundary Dispute Between Cameroon and Nigeria", *African Yearbook of International Law Volume 10 (2002)*, Abdulqawi A. Yusuf (ed.), Martinus Nijhoff Publishers, 2004, ss.13-61.

ÜLKER, Ergüç, *Yoksulluktan Umuda Afrika Ekonomisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016.

WATERS, Robert, "Inter-African Boundary Disputes", *African Boundary Problems*, Carl Gösta Widstrand (ed.), Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1969, ss. 183-185.

WEISBURD, A. Mark, *Use of Force the Practice of States since World War II*, The Pennslyvania State University Press, 1997.

İnternet Kaynakları

Afrika Birliği internet sayfası: https://www.au.int/

Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Departmanı internet sayfası: http://www.peaceau.org/en/

Birleşmiş Milletler Antlaşması: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf

Resmi Gazete: http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx

Uluslararası Adalet Divanı internet sayfası: http://www.icj-cij.org/

Uluslararası Sürekli Hakemlik Mahkemesi internet sayfası: https://pca-cpa.org/

Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi internet sayfası: https://www.itlos.org/

Aouzou Strip Background, http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unasogB.htm

Burkina Faso and Niger exchange 18 towns to settle border dispute, https://www.theguardian.com/world/2015/may/08/burkina-faso-niger-exchange-18-towns-settle-border-dispute

Cameroon; Nigeria: Bakassi Peninsula Transition Completed, http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/cameroon-nigeria-bakassi-peninsula-transition-completed/

Villagers resolved border dispute, http://nai.uu.se/news/articles/2016/10/19/115550/index.xml

http://www.louvre.fr/sites/default/files/imagecache/940x768/medias/medias_images/images/louvre-cone-d039enmetena-prince-lagash.jpg

http://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/cone-enmetena-king-lagashhttp://geography.name/wp-content/uploads/2016/07/Lesotho-Map.png

http://ajenstadafrica.weebly.com/geography-and-environment.html

http://voices.nationalgeographic.com/files/2014/07/gitn_1180_Kaliningrad.png

http://dlewis.net/nik-archives/wp-content/uploads/2011/10/madha-na.jpg

http://thegate.boardingarea.com/wp-content/uploads/2017/01/Bir-Tawil.jpg

http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2596783/Why-world-map-youre-looking-WRONG-Africa-China-Mexico-distorted-despite-access-accurate-satellite-data.html,

http://edition.cnn.com/2016/08/18/africa/real-size-of-africa/

https://www.loc.gov/resource/g8721f.ct002786/

https://www.thesun.co.uk/living/1228797/the-standard-world-map-actually-looks-nothing-like-the-real-one-and-this-is-why/

http://worldmap.harvard.edu/africamap/

http://www.focac.org/eng/zjfz/fzzl/t619829.htm

http://www.nationsonline.org/oneworld/african_languages.htm

http://www.africaranking.com/most-spoken-languages-in-africa/

https://www.afdb.org/en/topics-and-sectors/initiatives-partnerships/african-natural-resources-center-anrc/

https://ichef.bbci.co.uk/news/1024/media/images/67043000/gif/_67043996_burkina_niger_160413.gif

https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/africa-resources/

http://jb-hdnp.org/Sarver/Maps/WC/wc11_africaresourcem.jpg

http://www.freelang.net/families/maps/african-languages.gif

http://blogs.brown.edu/choices/files/2014/07/Africa-1914-color.png

http://www.dunyabulteni.net/haber/295640/afrikada-bir-direnis-hareketi-senusilik

http://cografyaharita.com/haritalarim/3g-kitalar-ve-okyanuslar-haritasi.png

http://www.oxfordcartographers.com/our-maps/peters-projection-map/

https://www.theguardian.com/world/2014/apr/02/google-maps-gets-africa-wrong

http://www.nepad.org/

https://www.nytimes.com/2017/12/29/world/europe/slovenia-croatia-border-eu.html

https://www.reuters.com/article/us-croatia-slovenia-border/croatia-and-slovenia-fail-to-move-forward-in-talks-on-border-dispute-idUSKBN1ED1YB

http://www.independent.co.uk/news/world/europe/belgium-netherlands-land-swap-agreement-river-meuse-borders-a7445751.html

https://www.theguardian.com/world/2015/dec/30/belgium-and-the-netherlands-exchange-land-because-it-makes-sense

http://www.un.org/en/sections/issues-depth/population/

http://www.un.org/africarenewal/magazine/january-2007/conflict-resources-'curse'-blessing

Uluslararası Adalet Divanı belgeleri:

Libya-Çad Davası:

Declaration Of Judge Ago, http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-01-EN.pdf (30.06.2017)

Dissenting Opinion Of Judge Sette-Camara, http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-04-EN.pdf (30.06.2017)

International Court Of Justice Special Agreement Framework Agreement On The Peaceful Settlement Of The Territorial Dispute Between The Great Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya And The Republic Of Chad Notified To The International Court Of Justice On 31 August 1990/3 September 1990 Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/6687.pdf (01.07.2017)

Memorial Submitted By The Great Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya, Volume 1, 26 August 1991, http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/6691.pdf

Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, 1. C. J. Reports 1994, p. 6, http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-00-EN.pdf

Separate Opinion Of Judge Ajibola, http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-03-EN.pdf

Separate Opinion Of Judge Shahabuddeen, http://www.icj-cij.org/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-02-EN.pdf

Kamerun- Nijerya Davası:

Cour Internationale de Justice Affaire de la Frontlere Terrestre et Maritime Entre Le Cameroun et le Nigeria ' . Memoire de la Republique du Cameroun Livre 1 16 Mars 1995, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/8595.pdf

Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria; Equatorial Guinea intervening), Judgment, I.C.J Reports 2002, p. 303., http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-00-EN.pdf

Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria, Preliminary Objections, Judgment, I. C. J. Reports 1998, p. 275, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-19980611-JUD-01-00-EN.pdf

International Court Of Justice Application Instituting Proceedings Filed In The Registry Of The Court On 29 March 1994 Land And Maritime Boundary Between Cameroon And Nigeria (Cameroon V. Nigeria), http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/7201.pdf

International Court Of Justice Application Additional to the Application Instituting Proceedings Brought By The Republic Of Cameroon Filed In The Registry Of the Court On 29 March 1994, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/7203.pdf

International Court Of Justice Application For Permission To Intervene By The Government Of Equatorial Guinea Filed In The Registry Of The Court On 30

June 1999 Case Concerning The Land And Maritime Boundary Between Cameroon And Nigeria (Cameroon V. Nigeria), http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/13489.pdf

International Court Of Justice Case Concerning The Land And Maritime Boundary Between Cameroon And Nigeria (Cameroon V. Nigeria) Preliminary Objections Of The Federal Republic Of Nigeria Volume I December 1995, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/8598.pdf

Dissenting Opinion Of ad hoc Judge Ajibola, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-09-EN.pdf

Declaration of Judge Oda, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-01-EN.pdf

Separate Opinion of Judge Ranjeva, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-02-EN.pdf

Declaration of Judge Herczegh, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-03-EN.pdf

Dissenting Opinion of Judge Koroma, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-04-EN.pdf

Separate Opinion of Judge Parra-Aranguren, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-05-EN.pdf

Declaration of Judge Rezek, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-06-EN.pdf

Separate Opinion of Judge Al-Khasawneh, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-07-EN.pdf

Separate Opinion of Judge ad hoc Mbaye, http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-08-EN.pdf

Burkina Faso- Mali Davası:

Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554., http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf

Frontier Dispute, Provisional Measures, Order of 10 January 1986, I.C.J. Reports 1986, p. 3., http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19860110-ORD-01-00-EN.pdf

Frontier Dispute, Nomination of Experts, Order of 9 April1987, I.C.J. Reports 1987, p. 7., http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19870409-ORD-01-00-EN.pdf

Separate Opinion Of Judge Luchaire, http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-01-EN.pdf

Separate Opinion Of Judge Abı-Saab, http://www.icj-cij.org/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-02-EN.pdf

Burkina Faso- Nijer Davası

*International Court Of Justice Special Agreement Seising The International Court Of Justice Of The Boundary Dispute Between Burkina Faso And The Republic of Nige*r, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/15985.pdf

International Court Of Justice Case Concerning The Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger) Memorial of Burkina Faso, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/17108.pdf

International Court Of Justice Case Concerning The Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger) Memorial of The Republic Of Niger, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/17110.pdf

International Court Of Justice Case Concerning The Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger) Counter-Memorial Of Burkina Faso, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/17112.pdf

International Court of Justice Case Concerning The Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger) Counter-Memorial of The Republic Of Niger, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/17114.pdf

Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger), Judgment, I.C.J. Reports 2013, p. 44, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-00-EN.pdf

Declaration of Judge Bennouna, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-01-EN.pdf

Separate Opinion of Judge Cançado Trindade, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-02-EN.pdf

Separate Opinion Of Judge Yusuf, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-03-EN.pdf

Separate Opinion Of Judge Ad Hoc Mahiou, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-04-EN.pdf

Separate Opinion Of Judge Ad Hoc Daudet, http://www.icj-cij.org/files/case-related/149/149-20130416-JUD-01-05-EN.pdf

Diğer UAD Belgeleri

Western Sahara, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1975, p. 12., Separate Opinion of Judge Dillard, http://www.icj-cij.org/files/case-related/61/061-19751016-ADV-01-07-BI.pdf .

Fisheries Jurisdiction, I.C.J. Reports 1974, p. 33, http://www.icj-cij.org/files/case-related/56/056-19730202-JUD-01-00-EN.pdf .

Frontier Dispute (Benin/Niger), Judgment, I.C.J. Reports 2005, p. 90, http://www.icj-cij.org/files/case-related/125/125-20050712-JUD-01-00-EN.pdf

Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia) , Judgment, I. C. J. Report.~ 1999, p. 1045, http://www.icj-cij.org/files/case-related/98/098-19991213-JUD-01-00-EN.pdf